

DENİZLİ ÖRNEĞİNDE KENTLİLİK BİLİNCİ

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı

Özge ÜNVER DİRLİK

Danışman: Doç. Dr. Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE

HAZİRAN 2022

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Özge Ünver Dirlik

ÖNSÖZ

İlk teşekkürümü değerli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE'ye sunmak istiyorum. Konuya olan ilgi ve heyecanımı anlayarak beni cesaretlendiren değerli hocama; bilgi birikimi ile bana yol gösterdiği ve her konuda destek olduğu için teşekkür ederim; ayırdığı her dakika için minnettarım. Tezin alan araştırmasında benimle saatlerce çalışarak akademik bilgi, birikim ve tecrübelerini esirgemeyen, değerli vaktini bana ayıran Sayın Prof. Dr. Kamil ORHAN'a, çalışmanın başından itibaren her tez izleme toplantısında yaptığı yorum ve eleştirileriyle tezin biçimlenmesindeki katkılarından ötürü Sayın Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR'e teşekkür ederim. Tez savunmamda yer alan, önerileriyle tezimin olgunlaşmasına katkı sağlayan değerli tez jürilerim; Sayın Prof. Dr. Yunus Emre ÖZER' e ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Tolgahan AYDINER'e teşekkür ederim.

İlk tez danışmanım Prof. Dr. Sülün Evinç TORLAK'a engin bilgilerini benimle paylaştığı için; mülakat için zaman ayıran kentlilere, benimle kent deneyimlerini paylaştıkları için; anketime katılanlara sabırla, sorularımı cevapladıkları için, teşekkür ederim. Anketlerin uygulama aşamasında bana destek olan sevgili öğrencilerim Tuğçe ÖZEV, Seda CENGİZ ve Yunus Emre KAYIRHAN'a; analizlere destek olan sevgili arkadaşım Öğr. Gör. Meral Türköz'e; tez çalışmam sırasında bana güç veren canım dostum Doç. Dr. Yeliz Mohan Bursalı'ya ve değerli çalışma arkadaşlarıma minnettarım.

Eğitim-öğretim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme, bu zorlu sürece katlanmak zorunda kalmalarına rağmen beni motive eden canım annem Sema Ünver'e, değerli kardeşlerim Gözde ÜNVER GÖKPINAR ve Gamze KUYUMCU'ya; seçilmiş kardeşlerim Banu ÖRNEK DİRLİK ve Özlem KASAPOĞLU'na teşekkür ederim; varlığınız daim olsun. Yol arkadaşım Levent DİRLİK'e; sıkça zamanlarından çaldığım canım evlatlarım Sema ve Uzay Levent'e çok teşekkür ederim; yoluma ışık oldunuz. Son olarak; yokluğunu her an hissettiğim, hayatta olduğu sürece bizim için en iyisini yapan canım babam İsmet ÜNVER'e teşekkür ediyorum ve tezimi babama ithaf ediyorum. Sevgi ve saygılarımla.

Özge Ünver Dirlik

Denizli, 2022

ÖZET**DENİZLİ ÖRNEĞİNDE KENTLİLİK BİLİNCİ**

ÜNVER DİRLİK, Özge

Doktora Tezi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE

Haziran 2022, xi + 203 Sayfa

Kentlilik bilinci, kentte yaşayan insanların kent kültürünü anlaması, kentle özdeşleşmesi, kendini kente ait hissetmesi ve kente karşı sorumluluk duymasdır. Türkiye’de 1950’li yıllarla başlayan, 1980 ve 1990’lı yıllarla ivme kazanan kentleşme, önemli bir süreçtir. Özellikle yoğun göç alan, hızla büyüyen ve sosyo-ekonomik yapısı değişen kentlerde kentlilik bilinci farklılaşmaktadır. Kentte yaşayan insanların kentlilik bilinci azalmaktadır. Kentlilik bilincinin artırılması için kişinin kendini kente ait hissetmesi; kente dair algı, farkındalık, sahiplenme ve sorumluluk duygularının varlığı ve sürdürülebilirliği gibi boyutlar önemlidir.

Bu çalışma, Denizli İli Pamukkale ve Merkezefendi İlçeleri sınırlarında yaşayan 18 yaş ve üzeri bireylerin kentlilik bilinci düzeyini ölçmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Alan araştırması kapsamında 1100 anket ve 22 derinlemesine mülakat yapılmıştır. Alan araştırması bulgularına göre; demografik, ekonomik, sosyo-psikolojik, kültürel ve fiziksel faktörler Denizli’de kentlilik bilinci düzeyini etkilemektedir. Denizli’de yaş ve kentte kalma süresi arttıkça kentlilik bilinci artmakta; gelir düzeyi ve eğitim seviyesi yükseldikçe kentlilik düzeyi düşmektedir; kadınların bilinç düzeyi erkeklere oranla daha düşük kalmaktadır. Denizli kökenli olmadığı halde kendini Denizli’yle özdeşleştiren cevaplayıcı oranı yüksektir. Karma alan araştırması sonuçları Denizli özelinde kentlilik bilincinin yüksek olduğu sonucunu vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentlilik bilinci, Denizli, yere bağlılık, özdeşleşme, aidiyet

ABSTRACT**URBAN CONSCIOUSNESS IN THE CASE OF DENİZLİ****ÜNVER DİRLİK, Özge**

Doctoral Thesis

Department of Political Science and Public Administration

Political Science and Public Administration Programme

Adviser of Thesis: Ass. Prof. Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE

June,2022, xi + 203 Pages

Urban consciousness is the understanding of the urban culture, being identified with the city, feeling belonged to the city and feeling responsible for the city by the people living in the city. Urbanization, which started in the 1950s and gained momentum in the 1980s and 1990s, is an important process in Turkey. Urban consciousness differs especially in the cities having high rate of immigration acceptance, rapid growth and socio-economic changes. Urban consciousness of people is decreasing in the cities. In order to increase urban consciousness levels, one's feelings of belonging to the city; perception of the city, awareness about the city, the sustainability of the sense of responsibility and ownership feelings about the city are important dimensions.

This study was carried out to measure the urban consciousness levels of individuals aged 18 and over living in Pamukkale and Merkezefendi Districts of Denizli Province. Within the scope of the field research, 1100 respondents and 22 in depth interviews were conducted. According to the field research findings; demographic, economic, socio-psychological, cultural and physical factors affect the levels of urban consciousness in Denizli. As the age of people and the length of the stay in Denizli increase, the urban consciousness level increases; as the income and education level increase, urban consciousness level decreases; women's urban consciousness level is lower than men's level. Although not being from Denizli, the rate of respondents who identify themselves with Denizli is high. The results of mixed field research show that there is a high level of urban consciousness in Denizli.

Keywords: Urban consciousness, Denizli, place attachment, place identity, state belonging.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KENTE YAKLAŞIMLAR VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kent Üzerine	9
1.1.1. Tarihsel Gelişim İçinde Kent	9
1.1.2. Teorik Tartışmalarda Kent	11
1.1.3. Kentin Tanımlanması	18
1.2. Kentleşme ve Kentlileşme Üzerine	22
1.2.1. Kentleşme ve Sebepleri	23
1.2.3. Kentli Hakları	33
1.2.4. Kentsel Yaşam Kalitesi	35
1.2.5. Kent Kültürü.....	35
1.2.6. Kent Kimliği ve Belleği	36

İKİNCİ BÖLÜM

KENTLİLİK BİLİNCİ:İLGİLİ KAVRAMLAR VE KURAMSAL ARKA PLAN

2.1. Bilinç ve Kentlilik Bilinci	38
2.2. Kentlilik Bilincinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler.....	43
2.2.1. Ekonomik Faktörler	43
2.2.2. Demografik Faktörler.....	44
2.2.3. Sosyo-Psikolojik ve Kültürel Faktörler.....	48
2.2.4. Fiziki Faktörler	49
2.3. Kentlilik Bilincinin Bileşenleri	50
2.3.1. Farkındalık	50
2.3.2. Algı.....	52
2.3.3. Aidiyet.....	54
2.3.4. Sahiplenme ve Sorumluluk	54
2.4. Kentlilik Bilincine Dair Literatür Analizi	55
2.5. Kentlilik Bilinci Kuramsal Arka Plan	71
2.5.1. Kentin Duyulara Saldırısı.....	72
2.5.2. Kent Nasıl Algılanır? Algı Kuramları	75
2.5.3. Yere Bağlılık Kuramları.....	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ'DE KENTLİLİK BİLİNCİ ARAŞTIRMASI

3.1. Denizli Kenti	91
3.2. Denizli ile İlgili Çalışmalar	96
3.3. Denizli'de Kentsel Mekânı Korumaya Yönelik Uygulamalar	97
3.4. Alan Araştırmasının Kapsamı	114
3.5. Alan Araştırmasının Bulguları	121
3.5.1. Demografik Faktörlerin Kentlilik Bilincine Etkisi.....	121

3.5.2. Ekonomik Faktörlerin Kentlilik Bilincine Etkisi	129
3.5.3. Sosyo-Psikolojik ve Kültürel Faktörlerin Kentlilik Bilincine Etkisi	134
3.5.4. Fiziki Faktörlerin ve Kentli Tanımlarının Kentlilik Bilincine Etkisi	145
SONUÇ VE ÖNERİLER	153
KAYNAKLAR	160
EKLER	190
EK- 1 Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu İzni.....	190
EK- 2 Araştırma Soruları.....	192
EK- 3 Mülakat Soruları.....	196
EK- 4 Alandan Görüntüler.....	198
ÖZGEÇMİŞ	203

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi.....	31
--	----

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Çeşitli Boyutlarda Kentli İnsana Özgü Tutum ve Davranışlar.....	30
Tablo 2.1. Farkında Olma Alanları.....	51
Tablo 2.2. Kentsel Çevrenin Algılanmasını Sağlayan Çevre Karakteristikleri.....	53
Tablo 2.3. Bilgiye ve Duyuya Dayalı Kuramlar.....	76
Tablo 2.4. Çevre Algısı Kuramları.....	77
Tablo. 3.1. Mülakat Yapılan Kişiler.....	117
Tablo 3.2. Örneklemin Demografik Faktörlere Göre Dağılımı.....	122
Tablo 3.3. Kentlilik Bilincinin Cinsiyete Göre Farklılaşması.....	123
Tablo 3.4. Kentlilik Bilincinin Yaşa Göre Farklılaşması.....	124
Tablo 3.5. Kentlilik Bilincinin Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşması.....	126
Tablo 3.6. Kentlilik Bilincinin Denizli'ye Geline Yere Göre Farklılaşması.....	127
Tablo 3.7. Kentlilik Bilincinin Kentte Kalma Süresine Farklılaşması.....	128
Tablo 3.8. Örneklemin Ekonomik Faktörlere Göre Dağılımı.....	130
Tablo 3.9. Kentlilik Bilincinin Gelire Göre Farklılaşması.....	131
Tablo 3.10. Kentlilik Bilincinin Mesleklere Göre Farklılaşması.....	132
Tablo 3.11. Kentlilik Bilincinin Konuta Göre Farklılaşması.....	133
Tablo 3.12. Örneklemin Sosyo Psikolojik ve Kültürel Faktörlere Göre Dağılımı.....	135
Tablo.3.12.1. Örneklemin Sosyo Psikolojik ve Kültürel Faktörlere Göre Dağılımı...	136
Tablo 3.13. Kentlilik Bilincinin Mutlu Hissedenlere Göre Farklılaşması.....	137
Tablo 3.14. Örneklemin Mutsuz Hissedenlere Göre Farklılaşması.....	137
Tablo 3.15. Kentlilik Bilincinin Kentle Özdeşleşmeye Göre Farklılaşması.....	139
Tablo3.16. Kentlilik Bilincinin Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olmaya Göre Farklılaşması.....	140
Tablo 3.17. Kentlilik Bilincinin Yaşadıkları Kente Ait Hemşehri Derneğine Üye Olmaya Göre Farklılaşması.....	140
Tablo 3.18. Kentlilik Bilincinin Mesleki Nitelikli Kuruluşa Üye Olmaya Göre Farklılaşması.....	141
Tablo 3.19. Kentlilik Bilincinin Sosyo-Kültürel Nitelikli Bir Derneğe Üye Olmaya Göre Farklılaşması.....	141
Tablo 3.20. Kentlilik Bilincinin Kente Karşı Sorumluluğuna Göre Farklılaşması.....	142
Tablo 3.21. Kentlilik Bilincinin Kentteki Problemlere Göre Farklılaşması.....	143

Tablo 3.22. Kentlilik Bilincinin Kentteki Problemin Çözümüne Katılıma Göre Farklılaşması.....	144
Tablo 3.23. Örneklemin Fiziki Faktörlere Göre Dağılımı.....	146
Tablo 3.24. Kentlilik Bilincinin Kenti Değerlendirme Düzeyine Göre Farklılaşması.	148
Tablo 3.25. Kentlilik Bilincinin Kentli Hissetme Düzeyine Göre Farklılaşması.....	149
Tablo 3.26. Kentlilik Bilincinin Denizli’de Kentli Hissetme Düzeyine Göre Farklılaşması.....	150
Tablo 3.27. Kentlilik Bilincinin Kentli Tanımlarına Göre Farklılaşması.....	151
Tablo 3.27.1. Kentlilik Bilincinin Kentli Tanımlarına Göre Farklılaşması.....	152

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf.1. Denizli Atalar Mahallesi 933 Sokak.....	79
Fotoğraf.2. Denizli Pamukkale.....	80
Fotoğraf.3. Denizli Kınıklı Mahallesi- Sosyalleşme Alanları.....	80
Fotoğraf.4. Denizli Bayramyeri Meydanı.....	81
Fotoğraf.5. Denizli Horozu-Çınar Meydanı.....	82
Fotoğraf.6. Denizli Gazetesi, 14 Ocak 1986 Tarihli Haber.....	99
Fotoğraf.7. Denizli Ulu Cami.....	99
Fotoğraf.8. Eski ve Yeni Ulu Cami.....	100
Fotoğraf.9. Ulu Camii'nin Yıkımı.....	100
Fotoğraf.10. Denizli Vali Vefki Ertür Kız Meslek Lisesi.....	101
Fotoğraf.11. Denizli Halkının Kız Meslek Lisesi'nin Yıkımına Tepkisi.....	101
Fotoğraf.12. Kız Meslek Lisesi'nin Yerine Yapılan Otopark.....	102
Fotoğraf.13. Yerel Basına Verilen İlan 11 Haziran 2015 Tarihli İlan.....	103
Fotoğraf.14. Denizli Halkının Denizli Lisesi Tepkisi.....	103
Fotoğraf.15. Denizli Halkının Denizli Lisesi Tepkisi.....	104
Fotoğraf.16. Hasan Panayır ve Arkadaşlarının Basın Açıklaması.....	104
Fotoğraf.17. Denizli Lisesi'nin Devrine Tepki Yazısı.....	105
Fotoğraf.18. Denizli Endüstri Meslek Lisesi.....	105
Fotoğraf.19. Zeytinli Bahçe.....	106
Fotoğraf.20. Zeytinli Bahçe'nin Benzinlik Olmasına Tepki.....	107
Fotoğraf.21 Kentlilik Hakları Toplantısı.....	108
Fotoğraf.22. Denizli Kent Belleği Rotası Tanıtım Broşürü.....	108
Fotoğraf.23. Denizli Kent Belleği Rotası Gezi Görüntüleri.....	109
Fotoğraf.24. Proje Kapsamında Ziyaret Edilen Okul ve Kıraathaneler.....	110
Fotoğraf.25. Seyir Tepesi İnşaatı.....	111
Fotoğraf.26. Seyir Tepesi.....	112

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

DEĞİAD	Denizli Genç İş İnsanları Derneği
GEKA	Güney Ege Kalkınma Ajansı
KYK	Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Kentler, insanların bir arada yaşamalarının sonucunda ortaya çıkan; toplumun yerleşme ve barınma ihtiyaçlarını karşılayan; ekonomik faaliyetlerin ağırlıklı olarak tarım dışı faaliyetlerde yoğunlaştığı; ikincil ilişkilerin yaşandığı, heterojen yapıdaki yerleşim yerleridir. Kentler, tarih boyunca insanlar arasındaki ilişkileri, sosyal ve kültürel değişimleri içeren, demografik ve ekonomik açıdan farklılıklar gösteren mekânlardır. Sanayi devrimi ile yaşanan gelişmeler, gün geçtikçe sayıları ve nüfusları artan bugünkü modern kentleri meydana getirmiştir. Kentleşme olarak ifade edilen bu süreç, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranışlarında kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 2005: 21-22).

Kentleşme, yirminci yüzyılın önemli olgularından biridir. Kentleşme ve sonuçları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri etkilemiştir. Gelişmiş ülkelerde sanayileşmeyle eş zamanlı yaşanan, gelişmişliğin ölçüsü olarak ifade edilen ve kentlileşmeyi de içeren kentleşme olgusu (Torlak ve Polat, 2006: 3), gelişmekte olan ülkelerde aynı seyri göstermemiştir. Gelişmekte olan ülkeler, sanayileşmesini ve örgütlenmesini tam olarak gerçekleştiremeden, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yoğun göç dalgalarıyla karşılaşmıştır. Kırsal alandan kentsel alana doğru yaşanan nüfus hareketliliği, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel değişime neden olmuş, kentleri etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerle benzer bir deneyim yaşayan Türkiye’de 1950’li yıllara kadar yavaş seyreden kentleşme, 1950’li yıllardan sonra kırsal alandaki yapısal değişikliklere bağlı olarak hızlı bir artış göstermiş, kırsal alanın itici kentin çekici özellikleriyle kentte yaşayan nüfus oranı artmıştır. Kente göç eden insanların, kırsal alana özgü özellikleri kente taşınmaları (Kıray, 1982: 57-66), kentleşme ve kentlileşmenin paralel olmaması sonucunu doğurmuş, Türkçede kentleşmeden farklı bir anlam taşıyan kentlileşmenin kullanılmasına neden olmuştur. Kentleşme, nüfusun belli bölgelerde yoğunlaşmasını ifade ederken, kentlileşme kentli kültürünün yaygınlaşması, kentte yaşayanların tutum, davranış ve bu davranışlardaki farklılıkları içeren bir kavram olarak kullanılmaya başlamıştır (Tekeli, 2014: 28).

Göç alan kentlerde farklı sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlar ortaya çıkmış, nüfus yapısı, kültürel örüntüler ve mekânsal özelliklerin değişmesi, kentli olma kavramını da dönüştürmüştür. Nüfusu sürekli artan ve büyüyen kentlerde, yeni kentli - eski kentli tartışmaları başlamış (Demir, 2002; Torlak ve Polat, 2006), eski kentliler

yeni kentlileri dışarda bırakma konusunda gayretli davranırken, yeni kentlilerin de kente uyum ve kentle özdeşleşme konusunda isteksiz davrandıkları ifade edilebilir. Bugün gelinen noktada, kentlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısında; göçün etkileri, kentte yaşayan ancak kentlileşmemiş bireyler, giderek artan nüfusun ihtiyaçları karşısında kent hizmetlerinin yetersiz kalması, kentsel sorunların çözümünde kentlinin katılım gösterme(me)si, kentlerin önemsenmeyen mekânlar haline gelmesi gibi sorunlar baş göstermektedir. Tüm bu sorunlar, “Kentli insan kimdir?”, “Kentlilik nedir?”, “Kentlilik bilinci nedir?” sorularını akla getirmektedir.

Kentli, kentsel örgütlere ve kent kararlarına katılım gösteren, kentini koruyan birey (Keskin, vd., 2015: 26); kentlilik, bireylerin kentte yaşamının gerektirdiği koşul ve normları anlamış, özümsemiş ve benimsemiş olmaları (Biol, 2008: 28); kentlilik bilinci, kentlinin kentte yaşamının gerektirdiği hak ve sorumlulukların farkında olması, kent sorunlarıyla ilgilenmesi, kenti sahiplenmesi ve kentle güçlü bağlar kurması (Hayta ve Nalbant, 2019: 100) olarak tanımlanmaktadır.

Kentlilik bilinci, kentte yaşayanların birbirini fark etmesi, anlaması, farklılıklarını çeşitlilik olarak algılaması; bu çeşitlilik ve renk harmonisinden kent kültürü-kentlilik adına ortaklıklar çıkarma çabalarının bütünüdür (Karakaş, 2001: 127). Kentlinin kenti koruması, sahip çıkması, kararlara katılım göstermesi ve kente aidiyeti ile ilgili olan kentlilik bilicini; farkındalık, algı, aidiyet, sahiplenme ve sorumluluk bileşenlerinden oluşur (Ercoşkun, vd., 2016: 15). Yaşadığı kentin farkına varan insanın algısı olumlu yönde değişirken, bu durum aidiyet duygusunun gelişmesini ve insanın kendini yaşadığı kent ile özdeşleştirmesini sağlar. Kentle ilgili sorumluluk duygusunun gelişmesini sağlayan aidiyetin, kentine sahip çıkma ve koruma davranışının oluşmasında etkili olduğu ifade edilebilir.

Farkındalık, insanları yeni bilgiye açık hale getirir ve olayları farklı bakış açılarıyla ele almalarını sağlar (Langer, 1989: 47). Kentle ilgili farkındalık; insanların yaşadıkları kentle ilgili değişiklikleri görmesi, sorunların farkına varması ve çözüm bulma gayreti içine girmesi, yaşadığı yerin kendine ait kuralları olduğu ve bu kuralların beraberinde getirdiği hak ve sorumlulukları bilmesidir. Kentle ilgili farkındalığı yüksek olan insanların algısı da değişmektedir. Algılama, zihinsel bir olgudur ve izleyici-yorumcu aracılığıyla gerçekleşen süreci tarif eder (Aydınlı, 1986: 57). Küçük yaşta başlayan kent algısının oluşumu, vakit geçirilen mekânlarla yakından ilgilidir. Mekânın yolları, sokakları, binaları, iklimi, fiziksel özellikleri vb. kent

algısını olumlu/olumsuz etkileyen faktörlerdir (Keçeli ve Sarıusta, 2013: 330-331). İnsanların kentle ilgili yargılarda bulunmasının gerisinde farklı duygular, bu duyguların hafıza içinde yeniden şekillenmesinde ise öznellikler etkilidir (Tekeli, 2016: 45-46) ve sübjektif olarak gelişen bu süreç, aidiyet duygusunun oluşumunu farklılaştırır. Aidiyet, günlük hayatta çokça kullanılan, farklı boyut ve görünümleri olan karmaşık bir kavramdır (Hagerty vd., 1992) ve aile, okul, grup, toplum, kültür, kimlik, alan veya mekâna oluşturulabilir; insanlar arasında ihtiyaç düzeyi açısından farklılaşır. İnsanın kendini bir toplumun, okulun veya yerin parçası olarak görebilmesi için güven duygusu geliştirmesi gerekir (Duru, 2015: 37). İnsanlar, kendilerini güvende hissettikleri yerle bağ kurarlar. Kentle kurulan güçlü bağ, insanda sorumluluk duygusu oluşturur. Kente duyulan sorumluluk, yaşadığı kenti korumak, yaşadığı kentin tarihini, doğal kimliğini, hafızasını korumak demektir. Özellikle küreselleşmeyle birlikte kentlerin aynışması ve kendine özgü özelliklerinin yok olması; sorumluluk duygusuyla hareket ederek kararlara katılım gösteren kentli insanların varlığını, çok daha önemli kılmaktadır.

Katılım, insanların kamu hizmetleriyle ilgili kararlarn hazırlanması ve uygulanması aşamalarında; düşüncelerini, taleplerini, eleştirilerini yönetime iletebilme imkânına sahip olmalarıdır (Çukurçayır vd., 2010: 35-36). Kentte yaşayan insanların, kentle ilgili kararlara katılımını sağlayacak mekanizmaların yerel yönetimler tarafından oluşturulması gerekir (Birol, 2008: 28). Sahiplenme, sorumluluk ve katılım, kentte yaşayanların kentin örgütlü dokusu içinde yer almasıyla, kentin yapısını meydana getiren tüm kurumların oluşturduğu gruplara katılmakla mümkündür. Bu noktada kentlilik bilincinin varlığından söz edilebilir (Güçlü, 2002: 83-84).

Kentlilik bilinciyle ilgili yazın incelendiğinde, uluslararası literatürde kentlilik bilincinin tam karşılığının olmadığı görülmektedir. Kentlilik bilinci yerine aidiyet ve özdeşleşme terimleri kullanılmaktadır. Uluslararası literatürdeki çalışmaların, genellikle yere bağlılık (Riger ve Lavrakas, 1981; Taylor vd., 1985; Rubinstein ve Parmelee, 1992; Marcus, 1992; Brown vd., 2003; Knez, 2005; Lewicka, 2008; Scannel ve Gifford, 2010; Ujang, 2012; Belanche vd., 2016; Afshar vd., 2017; Casakin vd., 2021) ve göç (Hulchanski, 1997; Yu, 2014) ile ilişkilendirildiği, ulusal literatürde de kentlilik bilinci ve göç ilişkisiyle ilgili çalışmaların (Güçlü, 2002; Torlak ve Polat, 2006; Geyik, 2010; Mutlu ve Özaydın, 2011; Acungil, 2012; Ökesli, 2014; Şahin ve Anık, 2014; Kılıçarslan 2018) olduğu görülmektedir. Uluslararası ve ulusal

literatürdeki anlam farklılıkları, kentlilik bilinciyle ilgili alan araştırmalarına da yansımaktadır.

Uluslararası literatürdeki çalışmalarda, kentte yaşayan insanların, kentle kurdukları bağ ve kentle özdeşleşmesi, sahiplenme, sorumlulukla ilgili sorular yer alırken (Raymond vd., 2011; Scannell ve Gifford, 2010, Casakin vd., 2021), ulusal literatürde bu sorulara ek olarak, kentte yaşayanların ve kente göçle gelenlerin, genel görgü kurallarına yönelik davranışları ölçmeye yönelik sorulara da yer verilmesi (Bilgin vd., 1991; Güçlü, 2002; Torlak ve Polat, 2006; Geyik, 2010; Mutlu ve Özaydın, 2011; Acungil, 2012; Ökesli, 2014; Geka, 2015; şahin ve Anık, 2016; Bayhan, 2017; Kılıçarslan, 2018), Türkiye’deki kentlilik bilinci çalışmalarının genel görgü kurallarını kapsadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Ulusal literatürdeki kent çalışmaları incelendiğinde kentlilik bilinci ile ilgili çalışmaların akademik yazında yeni yeni yer almaya başladığı görölmektedir. Son yirmi yılda farklı kentlerde (İstanbul, Konya, Bursa, İncirliova, Samsun, Tokat, Trabzon, Adana, Balıkesir, Ordu) çalışmalar yapıldığı gözlenmektedir. Bu alandaki çalışmalara ilginin oluşmaya başlamasında; kentlerdeki sorunların artarak devam etmesi, kentine sahip çıkan ve yaşadığı yere bağlı olan kentlinin öneminin anlaşılması, ayrıca kalkınma planlarında kente göçle gelenlerin kentlileşememe sorunlarına yer verilmesinin etkili olduğu düşünölmektedir. Yerel yönetimlerin desteğiyle gerçekteşirilen kentlilik bilinci araştırmalarının (İstanbul, 2004; Bursa, 2005; Konya, 2006; İncirliova, 2014), kentlilik bilinci ve kent kültürü sempozyumunun (Bursa, 2016), plan tarihleriyle uyumlu olmasının bu görüşü desteklediği ifade edilebilir.

Kentlileşememe sorunlarına ilk defa VII. Beş Yıllık Plan¹’da (1996-2000) yer verilmiştir. Daha sonra VIII. (2000-2005) ve X. (2014-2018) planlarda kente göçle gelenlerin uyum sorunlarına çözümler bulunması gerekliliği ifade edilmiştir. İçinde bulunduğumuz plan olan XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2024), kentlilik bilincinin geliştirilmesi, kentsel aidiyet ve halkın yönetime katılması konularına yer

¹ “Ülkemizde 40 yıldan beri hız kazanarak süregelmekte bulunan kentleşme olgusu, temel bir kültür değişimi sorununu gündeme getirmektedir. Kente göç eden nüfusun kent yaşamına uyum sağlayamaması, kentlileşememe sorunları, farklı bir kültüre geçişte yaşanan gecikme ve direnişler, kalkınma ve gelişme çabalarını yavaşlatan sosyal sorunlara yol açmaktadır. Bu bakımdan konuyu, kentlerin artan hizmet ve altyapı yatırım ihtiyaçlarının ötesinde, çok daha geniş kapsamlı bir geçiş sürecinin yapısal sorunları biçiminde ele almak gerekmektedir” (<https://www.sbb.gov.tr>, 15.10.2020).

vermiştir. Planın 679.² ve 690. maddesi³ kentlilik bilincinin geliştirilmesi gerekliliğine vurgu yaparken, 800. madde⁴ belediyelerin karar alma süreçlerinde halkın katılımını güçlendirmesini hedeflemektedir. Planlarda belirtilen, kentle bütünleşme, kent kültürünün oluşturulması, kentlilik bilincinin artırılması ve katılıma yönelik hedefler, kentlerdeki kentlilik bilinci, kente uyum ve kentsel aidiyet çalışmalarına olan ilginin nedeni olarak değerlendirilebilir.

İlgili alan yazından hareketle bu çalışma, kentlilik bilincini parçadan bütüne ulaşarak tartışmakta, kentlilik bilincini etkileyen faktörleri ve bileşenlerini belirlemeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, araştırmanın problemini, kentsel büyüme, gelişme ve değişim sürecinde kentte yaşayan insanların kente duydukları aidiyet, algı, sorumluluk, sahiplenme ve farkındalık duyguları ile farklı sosyo-kültürel gruplara mensup insanların kente nasıl yaklaştıkları, kentle kurdukları bağı nasıl tanımladıkları oluşturmaktadır. Kentlilerin kenti doğru algılamaları, kenti kurallarına uygun kullanmaları gerekliliği, kentlilikle ilgili davranışların benimsenmesi kentlilik bilinci açısından önemlidir. *Ancak günümüz kentlerinde bu anlayış ne kadar geçerlidir?* Bu soru çerçevesinde; kentleşme süreci, 1980'li yıllardan sonra sanayileşmeye bağlı olarak artan göçle şekillenen Denizli araştırma alanı olarak seçilmiştir. Denizli, kentleşme süreci son kırk yıl içinde şekillenen ve kentlilik bilinci yeni yeni oluşmaya başlayan bir kenttir. Çalışmada, kentte yaşayan 18 yaş ve üstü bireylerin kente aidiyeti, kent algılaması, kentsel farkındalığı, kente karşı sorumluluğu, kenti sahiplenme düzeyi ve bunların bileşimi olarak kentlilik bilinci düzeyi araştırılmıştır. Denizli kenti örneğinde; kentleşme, kentli ve kentlileşme alanını konu edinen alan çalışmalarının sınırlı denilecek sayıda olması, tezin önemini ortaya koymaktadır.

Çalışma nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma kapsamında 22 kişiyle derinlemesine mülakat yapılmış, nicel araştırma kapsamında ise 1.100 kişiye yüz yüze anket uygulanmıştır. Çalışmanın teorik kısmında öncelikli olarak konuyla ilgili uluslararası ve ulusal kitap, tez ve makaleler incelenmiş, çalışmanın kapsamına giren

²“Şehirleşmede yatay mimari esas alınacak; kentsel ortak yaşam, kentsel aidiyet, mahalle kültürü ve kent bilincini geliştirecek strateji ve uygulamalar yaygınlaştırılacaktır” (<https://www.sbb.gov.tr>, 15.10.2020).

³“Kentsel dönüşüm; yatay mimari anlayışıyla, yaşam kalitesini yükseltme ve kentlilik bilincini geliştirme amacı çerçevesinde tarihi merkezlerin yenilenmesini içerecek şekilde yürütülecektir” (<https://www.sbb.gov.tr>, 15.10.2020).

⁴ “Belediyelerin karar alma süreçlerinde vatandaşların katılım ve denetim rolü güçlendirilecektir” (<https://www.sbb.gov.tr>, 15.10.2020).

belgeler taranmıştır. Yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının kentlilik bilinciyle ilgili haberleri ve projeleri araştırılmış, bu kapsamda sosyal medya hesapları incelenmiştir. Araştırma sahasını oluşturan Denizli ile ilgili Sanayi ve Ticaret Odalarının raporları, Denizli ile ilgili kitaplar, Denizli’yi ekonomik ve toplumsal yönleriyle ele alan doktora ve yüksek lisans tezleri ile makaleler taranmıştır.

2021 verilerine göre Denizli, net göç hızı %3 olan (www.tuik.gov.tr, 25.04.2022), göç almaya, değişmeye ve dönüşmeye devam eden bir kenttir. Kentteki değişim, kentlinin de değişimini beraberinde getirmekte ve zamanla kentlinin kentten beklentisini artırmaktadır. Bu sebeple kentteki değişim ve dönüşümü anlayabilmek ve kentliyi kavrayabilmek (Özer, 2004: 10) önemli hale gelmiştir. Bu çerçevede, Denizli’deki göçün etkileri, sosyal farklılıklar, kentle özdeşleşme, algı, aidiyet, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve bunların bileşimi olan kentlilik bilinci, kapsamlı araştırılması gereken bir konu olarak tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerin, Denizli’de kentlilik bilincine dair tespitlerde bulunulmasına; mevcut sorunların çözümünde öneriler sunulmasına; yerel yönetimlerin kente bütüncül olarak bakabilmesine ve kentlinin durumunu değerlendirmesine imkân sağlayacağı düşünülmektedir.

Tezin kurgusunda kentlilik bilincini etkileyen faktörler; ekonomik, demografik, sosyo-psikolojik ve kültürel ve fiziki faktörler olarak belirlenmiştir. Faktörlerin, Denizli’de yaşayan bireylerde kentlilik bilincine olumlu/olumsuz etkileri araştırılmış, bu bağlamda çalışmanın soruları şu şekilde oluşturulmuştur:

1. Kentlilik bilinci, bireyin hangi özellikleriyle ilgilidir?
2. Kentteki farklı gelir ve meslek gruplarında, kentlilik bilinci düzeyleri nasıl farklılık gösterir?
3. Denizli’de yaşayan insanların kentle özdeşleşmeleri, kentlilik bilinci düzeyini etkiler mi?
4. Sorumluluk, sahiplenme ve katılım ile ilgili olarak Denizli’de yaşayan insanların katılım düzeyi ve kentlilik bilinci nasıl farklılık gösterir?

Bu sorular çerçevesinde, araştırmanın amaçları ise şöyle listelenmektedir:

1. Denizli’de yaşayan 18 yaş ve üzeri bireylerin kentlilik bilinci düzeyini ölçmek,

2. Denizli’de yaşayan 18 yaş ve üzeri bireylerin, kentsel aidiyet, algı, kentsel farkındalık, kent sorunlarına duyarlılık, katılımcı olma eğilimleri, kentliyi tanımlama biçimlerini tespit etmek,
3. Denizli’deki kentlilik bilinci düzeyinin kentsel davranışlara etkisini tespit etmek,
4. Denizli’de kentlilik bilinci düzeyini bilimsel yöntemler kullanarak sayısal verilerle ortaya koymak, mevcut duruma yönelik sonuçlara ulaşmak ve kent bütününde kentlilik bilincini artırmaya yönelik öneriler sunmak, sonraki araştırmalara kaynak oluşturmak amaçlanmaktadır.

Üç bölümden oluşan tezin birinci bölümünde teze ilgili kavramlar aktarılmakta, kent, kentin tarihsel gelişimi ve bu süreç içinde nasıl ele alındığı, kır kent zıtlığı üzerinde durulmaktadır. Bir değişim sürecini ifade eden kentleşme olgusu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklılıkları ortaya koyacak şekilde açıklanmakta, kente özgü tavır ve davranışları edinme süreci olan kentlileşme anlatılmaktadır. Kentli insan, kentli insanın yaşadığı yerdeki hak ve sorumluluklarının anlaşılması için kısaca kentli hakları, kent kültürü, kent kimliği, belleği ve kentlilik bilinci açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü, kavramsal ve kuramsal çerçevenin çizildiği bölümdür. Bu bölümde, kentlilik bilincinin oluşumunu etkileyen demografik, ekonomik, fiziksel, sosyo-psikolojik ve kültürel faktörler ile kentlilik bilincinin bileşenleri irdelenmekte, kentlilik bilinci konusunda uluslararası ve ulusal yazında yer alan başlıca çalışmalara değinilmektedir. Son olarak bu bölümde kuramsal çerçeve çizilmeye çalışılmaktadır. Kentlilik bilinci ile doğrudan ilişkili bir kurama rastlanamamış, çalışmanın kuramsal arka planı; *kent sosyolojisi*, *algı*, *sosyal kimlik* ve *yere bağlılık* kuramlarından faydalanılarak oluşturulmuştur

Tezin üçüncü bölümü, araştırma alanının tanıtıldığı, araştırmanın yöntem, sınırlılık, hipotez ve bulgularının aktarıldığı bölümdür. Bu bölümde; Denizli kentinin tarihi, ekonomik, coğrafi ve siyasi yapısı, kentleşme, kentlileşme ve sanayileşme süreci aktarılmakta, Denizli ile ilgili çalışmalara yer verilmektedir. Araştırmanın örneklem grubunun seçimi, araştırma süreci ve sonrasında çalışmanın analizlerinin yapıldığı yöntemler açıklanmaktadır. Analiz bulgularının açıklandığı son kısımda

bulgular, uluslararası ve ulusal alan yazındaki sonuçlarla karşılaştırılarak kuramlar üzerinden yorumlanmaktadır. Çalışma, sonuç ve öneriler ile son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENTE YAKLAŞIMLAR VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde tezin genel kavramsal çerçevesi çizilmektedir. Bu bağlamda öncelikle kentin tarihsel süreçte gelişimi ve kentlerde yaşanmakta olan değişim sürecini ifade eden kentleşme ve kentlileşme kavramları üzerinde durulmaktadır. Kentli insanın yaşadığı yerdeki hak ve sorumluluklarının anlaşılması için kentli hakları, kent kültürü, kent kimliği, belleği ve kentlilik bilinci açıklanmaktadır.

1.1. Kent Üzerine

“İnsan demek, şehir demektir.”

W. Shakespeare

Kentler, geçmiş, bugün ve gelecek arasında köprü kuran kültür birikiminin yaşandığı yerlerdir. Kentler uygarlıkla özdeşleştirilir⁵. Uygarlıkta doğmuş, uygarlıklara sahne olmuş (Uğurlu, 2010: 25) zaman içerisinde değişimler geçirmiş, dinamik yerleşim yerleridir. Kentin bu özelliği tarihte var olmasıyla başlar (Bookchin, 2014: 18). Kentlerin ortaya çıkışı M.Ö. 2.500-3.500 (Tekeli, 2011: 29) yıllarına dayandırılır. Oysa kentlerin bir olgu olarak ele alınması, tartışılması Sanayi Devrimi'nden sonra yaşanan kentleşmeyle başlamıştır. Kırdaki nüfusun kentlere yönelmesiyle yaşanan bu sürecin kentsel alandaki etkileri zamanla kenti, farklı disiplinlerin çalışma konusu haline getirmiştir.

Kentler aynı zamanda insanlara yaşadıkları çevreye karşı sorumluluk duyma, sahiplenme bilinci kazandıran, kentlilik bilinci aşıl原因 bir özelliğe sahiptir (Keleş, 2005: 10). Bu yönüyle kentler; kentlilerin kenti korumalarında, sevmelerinde, sahip çıkmalarında ve kenti evi gibi görmelerinde baş aktördür denilebilir.

1.1.1. Tarihsel Gelişim İçinde Kent

Kentlerin ortaya çıkışı M.Ö. 2.500-3.500 tarihlerine dayanmaktadır (Tekeli, 2011: 29). Su kenarlarında kurulan ilk kentler, Mezopotamya'da M.Ö. 3.500, Mısır'da M.Ö. 3.000, Çin ve Hindistan'da M.Ö. 2.500'de Neolitik dönemin sonunda ortaya çıkmıştır (Aslanoğlu, 2000: 14). İnsanın temel ihtiyacı olan beslenme ve “çevre ile iletişim kurma eylemi”, ilk yerleşmelerin su kenarında kurulmasına sebep olmuştur (Ertürk ve Sam, 2011: 35).

⁵ Kentlerin uygarlıkla özdeşleştirilmesi nezaket ve hoşgörünün de kente ve kentliye özgü bir durum olarak algılanmasına sebep olmuştur (Keleş, 2005).

İlk kentler, tapınakların, pazar yerlerinin ve insanların ihtiyaçlarını karşılayan zanaatkârların olduğu yerleşim yerleridir. Zaman içinde bölgesel pazar ve uluslararası pazar oluşturulmuştur. Uluslararası pazarın kurulması ticarete ivme kazandırmış, gemi ticareti artmış ve bu durum liman kentlerinin gelişmesini sağlamıştır. Kentlerde başlayan uzmanlaşmayla birlikte sosyal sınıflar ortaya çıkmıştır (Begel, 1996: 7-11). “... zenaatın ve ticaretin tarımdan ayrıldığı işbölümü” (Sencer, 1979: 14) antik kentlerde çözülmeye sebep olmuştur.

Antik kentlerdeki çözülmeye oluşan feodal toplum, Ortaçağ kentlerini geliştirmiştir. Bu çözülmeye oluşan feodal toplum aşamasında, yaşam kırlara çekilmiş ve bununla bağlantılı olarak toplumsal yapı da kırsal etkinlikler üzerinde örgütlenmiştir. Toplumsal yapıdaki gelişmeler, dini kurumları ön plana çıkarmış, din adamları yönetici olmuştur. Bu gelişmelerin kentsel mekâna yansması ise kiliseler, surlar, kaleler, şatolar şeklinde kendini göstermiştir. Kentlerdeki bu yapılar kentin cazibesini arttırmıştır ve etrafına yerleşimleri çekmiştir. Yaşamın surların içinde geçtiği Ortaçağ kentleri⁶, savunma ihtiyacı ve kırsal alandan ayrılma amacıyla kapalı kentler olmuşlardır (Özer, 2004: 6).

Onuncu yüzyıldan itibaren ticaretin gelişmesi, kent surları dışında yeni yerleşimlerin oluşmasını sağlamış (Çelik, 2002: 30; Pirenne, 2009: 54), bu yerleşimler gelişerek, zamanla, eski kentleri burjuva⁷ kentlerine dönüştürmüştür. Bumin'e göre bu kentler, gerçek kentlerin habercisidir (Bumin, 1990: 50).

Kentler artık çekim merkezidir ve etrafında toplanan tüccar ve zanaatkârların sayısı artmıştır. Bu durum ürünün el değiştirmesini sağlamış, kullanım değerinin yerini değişim değeri almıştır. Tarımsal üretimin egemen olduğu feodal toplumdaki büyük toprak sahiplerinin güçleri azalmıştır. Toprakta çalışamayanlar kentlere göç etmiş, insan gücü ve iş bölümüne dayalı bu yeni oluşumla, derebeylik ekonomisi çöküşe geçmiş, pazar ekonomisi oluşmaya başlamıştır. Bunlar, kapitalizmin ilk izleridir ve beraberinde değişimi getirmiştir. Üretim ilişkileri, toplumsal yapı ve insanların hayat

⁶ Senyör şatoları- “bourg”

⁷ “Kentte yaşayanlar 11’inci Yüzyıl’ın başında ‘kentsoylu’ (burjuva, burgenses) adını almış; bu sözcük de ilk kez Fransa’da 1007 yılında kullanılmıştır. ‘Burjuva’ sözcüğünü alanlar, kendilerini nitelemek için bu sözcüğü yaratanlar, ‘yeni-kale kentte’, başka deyişle ‘tüccar-kale kentinde oturanlar’ olmuştur. Ayrıca tüccar ile kentlinin aynı insan olduğu öne sürülmüş, 12’inci Yüzyıl’a kadar da tüccar anlamına gelen ‘mercator’ kelimesiyle şehirli anlamına gelen ‘burgensis’ kelimesi birbirlerinin yerine kullanılmıştır” (Öztürk, 2005: 51).

tarzları, kentler değişmiştir. Üretim ve ulaşım alanında yaşanan ilerlemelerin de etkisiyle, yeni kentler şekillenmeye başlamıştır (Özer, 2004: 6).

İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte sanayi kentleri oluşmaya başlamış ve bu oluşum daha sonra diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. İnsanlık tarihinin en önemli devrimi olan Sanayi Devrimi, kentlerin çevresinde değişimlere yol açmıştır. Buhar gücüyle çalışan trenlerle tren yolu ulaşımı gelişirken; fabrika üretimine geçilmesiyle birlikte işçi sınıfı ve işçi konutları oluşmuştur. İşçi mahalleleri ve fabrikalarla büyüyen kentlerde, kentsel mekân gelişmiş, yollar genişlemiş ve binalar çok katlı hale gelmiştir (Erkan, 2002: 19; Sjoberg, 1967: 229).

Sanayi Devrimi ile sağlık, eğitim ve barınma imkânları zamanla gelişmiş ve ilk modern kentler oluşmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak yaşanan ekonomik gelişmeler işgücü talebini arttırmış, kırdaki nüfusu, çekim merkezleri haline gelen kentlere doğru hareketlendirmiştir. Kentsel kurumların oluşmaya ve işlemeye başladığı bu dönemde, yerleşim yerleri artık kent olarak belirgin özellikler taşımaya başlamış, oluşturulan yeni kurumlarıyla ve düzenlemelerle kent, kırdan biçim olarak ayrılmış ve farklı biçimlerde tanımlanan bir olgu olmuştur. 1900’lerin başında sanayi kentleri yayıldıkça modern kentler ortaya çıkmaya başlamıştır (Kavruk, 2002: 27; Özer, 2004: 7; Ertürk ve Sam, 2011: 34). Kentin tanımında yer alan; nüfus yoğunluğu, uzmanlaşma, işbölümü gibi ifadeler karşılığını sanayi devrimiyle bulmuştur.

1.1.2. Teorik Tartışmalarda Kent

Kent olgusu, tarihsel süreçte değişik anlamlara sahip olmuş dinamik bir kavramdır ve gelenekselden modern topluma geçişi ifade eden kent, her düşünürün farklı şekillerde sınıflandırdığı bir olgudur. 19. yüzyıl sosyologları kenti, yaşanan toplumsal olaylar neticesinde yeniden şekillenen insan ilişkileri üzerinden ele almaya çalışmıştır. Saint Simon kenti feodal toplumdaki sanayi toplumuna geçiş olarak tanımlarken, İbn Haldun toplumları bedevi⁸ ve haderi⁹ şeklinde sınıflandırmıştır. Tönnies’e göre kent, topluluktan topluma geçişi ifade ederken, Spencer kenti, “*basit toplumdan karmaşık topluma geçiş*” şeklinde tanımlar. Durkheim’a göre kent, “*mekanik toplumdan organik topluma*”, Berker’in tanımlamasında ise, “*kutsal toplumdan laik topluma*” geçiştir (Gezgin, 2011: 183; Haldun, 2021: 24; Saunders,

⁸ Tarım ve hayvancılığa dayanan, kültürünü koruyan toplum, kır toplumu.

⁹ Kentleşmiş ve kültürel yozlaşmanın olduğu toplum, şehir toplumu.

2013: 44-60). Bu sosyologların bakış açısıyla kentler, toplumsal değişikliklerin yaşandığı geçiş mekânlarıdır.

Değişim mekânı olarak kentleri anlamak, kentlerde yaşayan insanların değişim sürecini, kentliliği anlamak için önemlidir. Bu sebeple, kentlere toplumsal değişikliklerin yaşandığı geçiş mekânı olarak bakan sosyologlardan bazılarında aşağıda detaylı biçimde yer verilmiş, kentin mekânsal dağılımına ilişkin açıklamalara yer verilmemiştir.

Ferdinand Tönnies, insan topluluklarını *topluluk*¹⁰ ve *toplum*¹¹ şeklinde iki grupta toplamış, modern topluma geçişi; topluluktan topluma geçiş şeklinde ifade etmiştir. Tönnies'in sanayi toplumları ve sanayi öncesi toplumlarının yaşamındaki farklılıkları belirtmek için kullandığı *topluluk* ve *toplum* kavramlarının altında yatan irade tipi farklıdır. *Topluluk*taki ilişkiler organik, *toplum*daki ilişkiler ise rasyoneldir ve her iki irade tipi de insanda mevcuttur (Tönnies'ten aktaran Kızılcılık 1994: 340-342). Tönnies'in ifadesiyle, insanlık tarihi kültür, ırk ve etnik köken bakımından farklılaşmamıştır. Samimi, içten ve türdeş toplulukların oluşturduğu *cemaatten*, soğuk, resmi ve heterojen yapıdaki *cemiyete* dönüşmüştür (Yörük, 2006: 9-10). Tönnies'in ayırımına göre *cemaat* türü toplumsal ilişkilerin yaşandığı yerler kırsal alanı, *cemiyet* türü toplumsal ilişkilerin yaşandığı yerler ise kenti ifade etmektedir (Yelken, 1999: 48-49).

Emile Durkheim¹² kenti, işbölümü ve uzmanlaşma kavramlarıyla ilişkilendirir. Durkheim, toplumda işbölümünün artışı iki nedene bağlar. Bunlar; belli bir yerdeki *özdeksel yoğunluk* - nüfus yoğunluğu ve bir toplumun üyeleri arasındaki *tinsel yoğunluk* - etkileşim yoğunluğudur. Durkheim, bir toplumdaki kentleşmeyi o toplumun üyeleri arasındaki etkileşimin yoğunluğunun belirlediğini ifade eder (Keleş, 2015: 132).

Tönnies'in insan topluluklarını kategorize etmesinden etkilenen Durkheim¹³, toplumsal değişim sürecini sanayileşme ve nüfus artışına bağlamış, toplumu dayanışma çerçevesinde incelemiştir. Toplumu, "*basit cemiyetler ve karmaşık cemiyetler*" şeklinde ikiye ayıran Durkheim, insan topluluklarının gelişiminin basit

¹⁰ gemeinschaft: topluluk.

¹¹ gessellschaft: toplum.

¹² Detaylı bilgi için bkz. *The Division of Labour in Society* (1933)-Emile Durkheim.

¹³ Detaylı bilgi için bkz. *Durkheim Sosyolojisi*, Nurettin Şazi Kösemihal.

cemiyetlerden karmaşık cemiyetlere doğru olduğunu belirtmiştir. Basit cemiyetler kır, karmaşık cemiyetler ise kenti ifade etmektedir. Durkheim'e göre; mekanik dayanışmanın olduğu geleneksel toplumlarda din ve gelenek gibi olgular, bu toplumları ayakta tutan, insan ilişkilerinin sıcak, samimi ve içten olmasına katkıda bulunan olgulardır. Mekanik dayanışmanın olduğu toplumlarda iş bölümü yoktur, herkes her işi yapar ve toplumsal baskı bireyi etkiler (Saunders, 2013: 44). Sanayileşmeyle birlikte nüfus artışı, kişilerarası ilişkileri soğuk, resmi ve mesafeli hale getirmiştir. Mekanik dayanışma azalmış, organik dayanışma artmıştır (Giddens, 2005: 9). Organik dayanışma, iş bölümü ve uzmanlaşmanın olduğu, bireysel iradenin ön plana çıktığı dayanışma türüdür. Durkheim'e göre organik dayanışmanın olduğu toplumlarda bireyler farklı mesleklerde çalıştıkları ve farklı görevler aldıkları için farklılaşırlar (Saunders, 2013: 44).

Durkheim basit cemiyetlerde mekanik dayanışma, karmaşık cemiyetlerde ise organik dayanışmanın belirleyici olduğunu ifade eder. Nüfusun artmasıyla birlikte mekanik dayanışma azalmış, organik dayanışma artmıştır.

Kentin henüz bir araştırma nesnesi olmadığı 19. Yüzyılda, Marx, Weber ve Simmel, sanayiye toplumsal değişimin bir parçası olarak görmüşler ve kenti bu yönüyle analiz etmişlerdir (Güllüpinar, 2012: 2; Güllüpinar, 2013: 52). Karl Marx, kenti, kapitalizm temelinde kavramsallaştırmıştır. Kente ekonomik-politik perspektiften bakarak Marx kenti, sermaye birikimi, sınıf bilinci ve çatışma üzerinden incelemiştir. Marx, kır-kent çözümlerini üretim ilişkileri üzerinden yapmış ve kır-kent ayrımının ilk kez Ortaçağda ortaya çıktığını söylemiştir (Aslanoğlu, 2000: 58-59).

Marx, Ortaçağa kadar insan topluluklarının tarihinin kırsal kesimin tarihi olduğunu, Ortaçağın tarihin merkezi olarak kırsal bölge ile başladığını, ortaçağın daha fazla gelişmesinin kır-kent zıtlığı ile ilerlediğini ifade etmiştir. Marx'a göre; modern tarih kırın kentleşmesidir, kentin kırlaşması değildir. Başka bir ifadeyle, feodal dönemde kır ve kent arasındaki ayrım, ilk defa temel bir çelişkiyi ifade etmeye başlar. Marx'ın düşüncesine göre, bugünkü sınıf çatışması burjuvazi ve proletarya arasında yaşanmaktadır ve kentler, burjuvazi ile proletarya arasındaki çatışmanın keskinleştiği alanlardır (Marx, 1964; Saunders, 2013: 26).

Engels kente işbölümünün arttığı bir yer olarak bakar. Kenti, "*gereksinmelerin toplanmış olduğu, yüksek zevklerin temsil edildiği yerler olarak tanımlarken, kırsal alanları yalnızlık ve dağılıklığın simgesi*" olarak görür (Keleş, 2015: 131). Engels,

İngiltere'deki işçi sınıfı¹⁴ ile ilgili ilk çalışmalarında ve konut sorunu ile ilgili yazdığı makalesinde¹⁵ yoksulluktan ve kentsel proletaryanın yaşadığı sıkıntılardan kapitalist üretim biçimini sorumlu tutar (www.hlrn.org., 18.01.2021; www.marxist.org., 15.03.2021).

Max Weber¹⁶ kenti politik ve ekonomik yönden tanımlamaya çalışır. Politik olarak kent, “*politik ve idari düzenlemelere sahip, bağımsız bir birlik*” olarak tanımlanır. Ekonomik olarak kent, tarım dışı faaliyetlerin yapıldığı bir pazar yeridir ve sürekli bir pazaryeri olma işlevine sahiptir. Pazar yeri, değiş-tokuş faaliyetleri, zanaat ve ticaretin varlığı kentin ayırt edici özelliğidir. Kentin ekonomik işlevi, kentin içinde ve dışında yaşayanların beslenmelerini sağlar (Saunders, 1993: 28); *tüketim ve üretim kentini* birbirinden ayırır. Tüketim kenti, antik ve Ortaçağın kenti, üretim kenti ise kent dışı için üretim yapan fabrikaların, zanaatkârların yer aldığı kenttir (Keleş, 2015: 126).

M. Weber, kentte ekonomik ve politik koşulların ortaya çıkmasıyla ideal kent tipini oluşturur. İdeal kent tipinin özellikleri; pazar yeri, kale, mahkeme ve özel hukuk sistemi, bir arada yaşamak ve kısmi özerklidir. Pazar yeri ve kale hem batı hem de doğu kentlerinde (Sezal, 1992: 31; Keleş, 2015: 132) bulunurken, ideal kent tipi için diğer özellikler yalnızca batıda bulunmaktadır. Doğu ve Batı arasında pek çok benzerlik olmasına rağmen, kentin insan topluluğunun temeli olması yalnızca Ortaçağda ve batıda meydana gelmiştir. Batıda birey, bir kentli olarak yasal konumunu garanti eder (Weber, 1968; Saunders, 2013: 40). Dolayısıyla M. Weber, özelliklerini belirlediği kentlerin yalnızca batı uygarlıklarına özgü olduğunu ifade eder, kentsel gelişim için katılımın öneminden bahseder ve katılımı gerekli görür. M. Weber'in kent kavramlaştırmasında, bugünün kentlerinin bütün özelliklerinin, geçmiş toplumlara bakılarak analiz edildiği görülmektedir (Özdemir, 2010: 50).

E. Durkheim, K. Marx ve M. Weber, özgün bir kentsel sosyolojinin ileri kapitalist toplumlar içinden gelişemeyeceğini öne sürmüşlerdir. Üçünün de ortak kaygısı, içinde buldukları koşullarda kapitalizmin gelişmesinin doğurduğu; sosyal, ekonomik ve politik sonuçlardır. Kentlerin büyümesinin beraberinde getirdiği değişim ve sorunların farkında olmalarına rağmen, bu değişiklikleri açıklamak için belli bir kent teorisi geliştirmenin yararlı ve gerekli olmadığını düşünmüşlerdir (Saunders,

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. The Condition of Working Class (1844).

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. The Housing Question (1872).

¹⁶ Detaylı bilgi için bkz. The City (1921).

1993: 14). Üçünün ortak özelliği, toplumsal değişimde kenti “*neden olarak değil, koşul*” olarak görmeleridir ve amaçları, kent teorisi kurmak değildir (Güçlü, 2002: 4).

Georg Simmel, kentleşmenin doğurduğu toplumsal sorunlar üzerinde durması sebebiyle önemli bir isimdir. G. Simmel, “*kente bir sosyoloji nesnesi olarak önem atfetmiş*” (Koyuncu, 2011: 34) ve Simmel’in bu bakışı onu, klasik sosyologlardan ayırmıştır. Georg Simmel’in *The Metropolis and Mental Life (Metropol ve Zihinsel Yaşam)* isimli makalesi, modern kent ve insan ilişkisini açıklamaya çalışır. Berlin’de yaptığı kent analizine dayanan makale, kent hayatının kişilik üzerindeki etkileri üzerinde durmuş, kentliyi saran ruh halini incelemiş, metropol insanının yaşadığı sorunları, çatışmaları, yabancılaşmasını açıklamaya çalışmıştır (Simmel, 2006: 83). Metropol hayatının insanları nasıl etkilediğini anlamaya çalışan Simmel, bireylerin dışsal etkenlere karşı bir tutum geliştiremediklerini belirtir. Kentte yaşayan bireylerin, duygularını saklamaları ve bilinçleriyle hareket etmeleri gerektiğini belirten Simmel, kentli özelliklere bu şekilde sahip çıkılacağını ifade eder (Tellan, 2008: 34). Simmel’in metropol analizinin etkisi, Chicago Kent Okulu’nda özellikle de Wirth’in çalışmalarında görülmektedir (Saunders, 2013: 37).

Şikago Kent Okulu, kentlerin sistemli olarak incelendiği, kentin bir analiz nesnesi olarak ele alındığı, biyolojiden etkilenen, kenti bir organizma gibi inceleyen ve bundan ötürü *Kent Ekolojisi* olarak da bilinen, Şikago’lu (Chicago) sosyologların öncülüğünü yaptığı bir okuldur. Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Roderick D. Mckenzie ve Louis Wirth’in temsil ettiği okuldaki çalışmalarda, sanayi kentinin mekânsal yapısı veri olarak alınmış ve bu yapıyı ortaya çıkaran mekanizmalar analiz edilmeye çalışılmıştır. 1925 yılında, Park, Burgess ve Mckenzie’nin kentle ilgili yaptıkları çalışmaların kitaplaştırılarak *The City*¹⁷ (*Şehir*) adıyla basılması, Amerika’da sosyologların gerçekleştirdiği sistemli bir kent teorisinin başlangıcı olmuştur. Chicago Okulu’nun oluşmasında, o dönemlerde içinde bulunduğu koşullar sebebiyle bir araştırma alanı gibi olan Chicago¹⁸ kentinin etkisi vardır. Chicago’da göçün beraberinde getirdiği sorunlar ve bu sorunlar için aranan çözüm yolları, Chicago

¹⁷ Kitabın ilk basım yılı 1925’tir.

¹⁸ 1830’lu yıllarda nüfusu 190 civarında bir nüfusu olan Chicago, 1860 yılında 108.206 nüfusa ulaşmış, 1930 yılında ise 3.373.753’e yükselerek aldığı göçlerle 70 yılda 31 kat büyümüştür. Chicago’nun Avrupa’dan aldığı göç, kentin büyümesine sebep olmuş ve hızlı göç, bireysel ve toplumsal sorunlar getirmiştir (Tuna, 1987: 57-58).

Okulu'nun çalışma alanını oluşturmuştur (Çobangil, 2018: 676-677; Koyuncu, 2011: 36-38; Serter, 2013: 69-70).

Chicago Okulu'nun çalışmaları, kentlerin ekolojik düzenini belirlemek amacıyla kent yerleşimleri üzerinde gerçekleştirilmiştir ve *kentsel ekoloji* alanındaki ilk çalışmalardır (Yörükkan, 2006: 76). Bireylerin sosyal ve fiziki çevre ile etkileşimi, kentsel alandaki dağılımı, nüfusun büyüklüğü, yoğunluğu, yapısı, toplumların fiziksel ve sosyal mekândaki dağılımı, yerleşimi ve biçimi, kentsel ekolojinin araştırma konularıdır. Bütünleşme, ayrışma gibi kavramları ilk kez kent ekolojistleri tanımlamıştır (Aslanoğlu, 2000: 17; Karadağ, 2009: 36; Turut ve Özgür, 2018: 3).

Kentsel ekoloji, kentin düzenini "*doğal alanlar*" ile açıklar ve doğal alanların, bireylerin ve kurumların belirli bir alanda toplanmasından kaynaklandığını, bu alanların benzer özelliklere sahip grupları bir araya getirmesi sebebiyle "*kültürel birim*" niteliği taşıdığını ifade eder. Kentteki bireylerin çevresiyle ilişkisi, kentlerde işlevsel olarak farklı doğal alanların oluşmasına sebep olur. Kentler, işlevlerine göre bölgelere ayrılarak, merkezden çevreye doğru yayılan doğal alanlar biçiminde şekillenir (Duru ve Alkan, 2002: 12; Ertürk ve Sam, 2011: 84; Yörükkan, 2006: 50).

Kentsel alandaki değişim ve gelişim süreçlerini açıklayan Chicago Okulu'nun temsilcilerinden Robert Ezra Park, Chicago Okulu'nun asıl kurucularındandır. A. Comte, H. Spencer, W. I. Thomas, C. Darwin, E. Durkheim gibi birçok düşünürün görüşlerinden etkilenerak kentsel ekolojiyi geliştiren (Serter, 2013: 70) R. E. Park, Amerika'ya göç edenlerin göç ettikleri yere tutunmalarını kuramsallaştırmaya çalışmıştır. Park, göç ya da başka şekillerde farklı gruplarla temas kurulduğunda, bu gruplar arasında rekabetin ortaya çıkacağını ve nihayetinde çatışma yaşanacağını ifade eder. Park'a göre çatışma, farklılaşma duygusunu beraberinde getirir. Uzun vadede ise gruplar arasında uyum sağlanır. Farklılıklar ortadan kalkmaz ancak bir arada yaşamanın gerektirdiği uyum zamanla gerçekleşir (Şahin, 2018: 52).

Şikago Okulunun bir diğer temsilcisi Burgess, kentin yayılmasını ve yayılmayla ilgili süreçleri incelemiştir. Yayılmayı ortak merkezli çemberler kuramı ile açıklayan Burgess, kentleşmeyi ise ekolojik kentleşme kuramı ile açıklar. Kentin

değişim ve gelişim süreçlerini¹⁹; yoğunlaşma, merkezileşme, merkezden uzaklaşma, istila, ardılık ve ayrılma olarak tanımlamıştır (Park ve Burgess, 2015: 89-121).

Chicago Okulu'nun önemli isimlerinden biri Louis Wirth'tir. Çalışmalarında G. Simmel'den etkilenen L. Wirth, kenti, kentleşme / kentsellik üzerinden ifade etmiş ve kentli olmanın sosyo-psikolojik özelliklerini açıklamaya çalışmıştır (Duru ve Alkan, 2002: 80).

Kent ekolojistlerinden sonra Gideon Sjoberg, sanayileşmenin girmediği toplumlarda kentlerin yapısal niteliklerini ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmalar yapmıştır. Teknolojinin bağımsız değişken, kentsel yapının ise bağımlı değişken olarak ele alındığı çalışmalarda, teknolojiye bağlı olarak kentlerin değişime uğrayacağını düşünmüştür (Akdiş, 1990: 33). G. Sjoberg kentleri sanayi öncesi, geçiş halindeki ve sanayi kentleri olmak üzere üçe ayırır. Sanayi öncesi kent ve sanayi kenti arasında sosyal ve mekânsal ayrıma yol açan üç unsur vardır. Bunlar; teknoloji, örgütlenme ve sosyal kontroldür (Ertürk ve Sam, 2011: 96).

1960'ların sonlarından itibaren, kenti sermaye birikim süreci içinde ele alan Neo-Marksistler etkili olmaya başlamıştır. H. Lefebvre, M. Castells ve D. Harvey'in öncülüğünü yaptığı Neo-Marksistlerin çalışmalarında, kent mekândan bağımsız bir oluşum olarak görülmüş ve mekânsal düzenlemelerde Marksist düşüncelerden yola çıkılmıştır (Keleş, 2015: 139).

Henri Lefebvre kenti, kapitalist sistem çerçevesinde ele almıştır. H. Lefebvre'ye göre kent; kullanım ve değişim değerlerinin, resmi üretim ilişkileri çerçevesinde rol oynadıkları bir alandır. Kullanım değeri; fiziki çevre, insan kaynakları ve hammaddeyle ilgiliyen, değişim değeri kapitalist üretim biçiminin

¹⁹ *Yoğunlaşma*, aynı işleve sahip birimlerin aynı doğal alanlarda toplanma eğilimini, *merkezileşme*, kentsel işlevlerdeki farklılaşmayla, yönetim ve denetimin merkezde toplanma eğilimini açıklar. Bu iki süreç, kent merkezinin biçimlenmesini ve gelişmesini açıklayabilmektedir. Örneğin, sanayi, ulaşım ve teknolojiye bağlı gelişmeler belirli bir bölgede yoğunlaşmanın artmasına ve bölgesel uzmanlaşmanın oluşmasına yol açar. Bölgesel uzmanlaşma, hem bölgedeki ekonomik ilişki ve bağımlılığın güçlenmesi hem de bölgeler arası ilişkilerin güçlenmesi açısından önemlidir. Böylece kentte bir denge oluşur ve ortak ihtiyaç duyulan işlevler merkezde toplanır. *Merkezden uzaklaşma*, kentin aşırı büyümesi sonucu bazı bireylerin ve işyerlerinin merkezden çevreye yönelmesini, *istila*, belirli bir işleve sahip bir doğal alana yeni bir işlevin gelmesini- oturma bölgesinin iş bölgesine dönüşmesi gibi- *ardılık*, eski işlevin başka bir alana kaymasını- yüksek gelir gruplarının terk ettiği konutlara daha düşük grupların yerleşmesi gibi- *ayrılma* ise kentteki doğal alanların her birinin, kendine uygun nüfusu çeken birer merkez olarak rol oynamalarını - kentlerde farklı kültür, farklı etnik gruplardan oluşan alanların ortaya çıkması gibi ifade eder (Akdiş, 1989: 13-14; Akdiş, 1990: 71-72; Yörük, 2006: 53-55). İstila ve ardılık süreçleri, doğal alanların oluşum ve gelişiminde birbirlerini izleyen süreçlerdir. Ayrılma ise doğal alanların kültürel alanlara dönüşmesinde rol oynar.

satışa sunmak üzere ürettiği mal ve hizmetlerin değeriyle ilgilidir (Lefebvre, 2014: 75). Manuel Castells, kentin ekonomik boyutuna dikkat çeker. Kent, emeğin yeniden üretildiği mekândır ve kentsel mekânda belirleyici etmen, kolektif tüketimdir (Castells, 2014: 265).

David Harvey, kenti zaman-mekân sıkışması bağlamında ele alarak kentlerin dünya ekonomisinde önemli olduğundan bahsetmiştir (Harvey, 2003: 229). İletişim ve teknolojiadaki gelişmeler, kentsel mekânda farklılıklar oluşturmuş ve kentler pazara yönelik hale gelmiştir (Dear, 2000: 86). Harvey bu durumu *sermayenin kentleşmesi* olarak kavramsallaştırırken bilincin de kentleştiğine vurgu yapar ve dört ayrı bilinç odağı tanımlar Bunlar; birey, aile, topluluk ve devlettir (Şengül, 2001: 21).

Kenti kültürel olarak ele alan L. Mumford, kavramsallaştırmasında kenti toplumsal bir dramaya²⁰ benzetir. Tıpkı L. Wirth gibi kent tanımlamasında, nüfus yoğunluğu, heterojenlik ve büyüklüğü kullanır. Kent; aile ve komşuluklar olarak tanımlanan birincil grupların, amaca yönelik işlevsel kurumlarla ilişkisinin toplamıdır (Mumford, 2000: 93).

Kısaca kent, yukarıda da değinildiği gibi farklı teorik tartışmalara konu olan bir kavramdır. Bu farklı yaklaşımlara bakıldığında genel olarak kentin toplumsal, tarihsel, ekonomik, mekânsal ve kültürel süreçlerin bir toplamı olduğu ifade edilebilir.

1.1.3. Kentin Tanımlanması

“Kente pek çok açıdan yaklaşılabılır: Psikanalizin kavramlarıyla, cetvel ve pergelle, roman ve şiirdeki yeriyle, militer kaygılarla, ‘nostalji’ ile, ‘ilerleme ve düzen’ çiftiyle, ‘sınıf mücadelesi’nden hareketle (...) ve tabii demokrasi ile olan ilişkisiyle. Dolayısıyla kent, sosyolojiden ekonomiye, ‘savaş sanatı’ndan mimariye birçok disiplinin ortak konusudur” der Kürşad Bumin “Demokrasi Arayışında Kent” isimli kitabında kente yaklaşımı ifade ederken “... kent, pek çok bilim dalının araştırma konusu olan karmaşık bir olgu, farklı disiplinleri ilgilendiren ve her disiplinin kendi kavrayışına göre tartıştığı bir kavramdır (Bumin, 1990: 18).

²⁰ *“Kent tam anlamıyla, coğrafik bir örgü, ekonomik bir organizasyon, kurumsal bir süreç, toplumsal eylemin sahnesi ve kolektif birliğin estetik bir sembolüdür. Kent sanatı teşvik eder ve sanattır; kent tiyatroyu yaratır ve tiyatrodur. İnsanların çatışmacı ve işbirlikçi kişilikler, olaylar, gruplar aracılığıyla maksatlı eylemlere odaklanarak çalıştığı sahne olarak kent, kentin içindedir”* (Mumford, 2000: 94).

Farklı disiplinlerin çalışmaları arasından kent için yapılmış net bir tanıma ulaşmak oldukça zordur. Harvey (2006: 27); “*Kent, kuşkusuz karmaşık karmaşık birşeydir*” ifadesiyle kentle ilgili belirli bir tanıma ulaşmanın güçlüğüne vurgu yapar. Mumford (2007: 13) ise; “*Tek bir betimleme onun embriyonik toplumsal çekirdek halinden, olgunluk evresindeki karmaşık biçimlerine; oradan da son dönemlerdeki fiziksel çözülmeye kadar bütün dönüşümleri karşılayamaz*” diyerek kentlerin tümüne uyan bir tanım yapılamayacağını belirtmiştir. Dolayısıyla kentleri anlamak için tek bir tanım yeterli değildir. Kentin tanımlanmasındaki güçlük; literatürde ve hukuki düzenlemelerde de kendini gösterir (Karaman Toprak, 1998: 5).

Kent kelimesi etimolojik olarak “uygarlık” ve “yurttaşlık” kelimeleri ile ilişkilendirilir. Latince “cite”²¹ kelimesinin karşılığı olan kent sözcüğü, İngilizce “city”, Fransızca “cite”, İspanyolca “ciudad”, İtalyanca “citta” kelimeleri ile karşılığını bulmaktadır. Batı dillerinde kullanılan kelime karşılıkları kenti, vatandaşlık haklarına sahip çıkmayı önemseyen Yunan felsefesi düşüncesine dayandırır. Kısaca kent, vatandaşlık haklarının kullanıldığı mekândır (Holton, 1999: 13; Bal, 2006: 28). Kent anlamında kullanılan Yunanca “polis”, siyaset anlamına gelen “politiae” ile ilişkili olarak ifade edilmekte ve Arapça “medine” ile “medeni” kelimesi de “yurttaşlık” kökünden gelmektedir. Ayrıca “medine” kelimesi uygarlık, medeniyet kavramlarından türetilmiştir. Kısaca, antik dönemden günümüze kadar geçen zaman içinde farklı işlevler kazanan kentte değişmeyen tek özellik, batı ve doğu kültürlerinde uygarlıkla özdeşleştirilmesidir (Keleş, 2005: 10; Kılıçbay, 2000: 14).

Kentle ilgili tanımlardan bazılarının kentin morfolojik²² özelliklerini, bazılarının kentin işlevsel özelliklerini²³, bazılarının ise hem morfolojik hem de işlevsel özellikleri ön plana çıkardığı görülmektedir. Maunier, *Şehirlerin Menşei ve Ekonomik Fonksiyonu (1910)* adlı eserinde kentleri, morfolojik, işlevsel ve her iki tipi de içine alan karma esasa dayalı olarak üç grupta incelemiştir. Maunier kenti, “*nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubu*” olarak tanımlamıştır (Yörükkan, 2006: 47). Kentle uygarlığı özdeşleştiren Holton, kentlerle Batı uygarlığının yükselişi arasında bir ilişki olduğunu (Holton, 1999: 12) ifade eder. Aynı ilişkiyi, Lewis Mumford’ un *The City in History-Tarih Boyunca Kent*

²¹ Batı dillerine Latince yurttaşlık anlamına gelen “civitas” sözcüğünden geçmiştir.

²² Kentin büyüklüğü, fiziki yapısı ve demografik özellikleri.

²³ Kentin ticaret, sanayi, hizmet, değişim, dağıtım gibi işlevsel özellikleri.

(1961) ve Gordon Childe'in *Urban Revolution-Kentsel Devrim* (1950) adlı çalışmalarında da görmek mümkündür (Türk, 2016: 22).

Kent ekolojisinin kurucularından olan Park kenti insan doğasının bir ürünü olarak görür ve kenti “... *Şehir, daha ziyade bir ruh hâline, birtakım gelenek ve âdetlere ve bu âdetlerin özünde yer alan düzenlenmiş davranışlara ve duyarlılığa karşılık gelir. Başka bir deyişle şehir, yalnızca bir fiziki mekanizma ya da sonradan üretilmiş bir yapı değildir. Onu oluşturan insanların içinden geçtikleri hayati süreci de kapsar; doğanın ve özellikle insan doğasının bir ürünüdür*” (Park ve Burgess, 2015: 37) şeklinde tanımlar. Harris ve Ullman kenti, “*tüketici ve üretici tiplere*” ayırarak açıklarken (Harris ve Ullman, 2002: 55), Huot kenti, ekonomik ve sosyal çeşitlilikle tanımlar (Huot, 2000: 33).

Kentle ilgili çok fazla tanım vardır ve bu tanımların tamamına yer vermek olanaksızdır. Genel olarak değerlendirildiğinde, uluslararası yazındaki belli başlı tanımların büyük ölçüde ulusal yazınla benzerlik gösterdiği ifade edilebilir.

Türk Dil Kurumu'nun Genel Türkçe Sözlüğünde kent²⁴, “*nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı*” şeklinde tanımlanmaktadır (www.sozluk.gov.tr.-10.05.2020). Bu tanımdan hareketle, bir yerleşim yerini kent olarak adlandırabilmek için; nüfusunun büyük çoğunluğunun sanayi, ticaret, hizmet ve yönetimle uğraşması ve tarımsal faaliyetlerin yapılmaması gerekir.

Kentler, birden çok işlevi barındıran yerleşim yerleridir. Keleş (1998: 75) kenti; “*sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi*” şeklinde tanımlar. Kenti diğer yerleşim birimlerinden ayıran, bu işlevleri aynı anda karşılayabilmesidir.

Kıray'ın (1998: 17) kentin üretim fonksiyonlarına göre yaptığı kent tanımı, “*Tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtımının kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli teknolojik gelişme*

²⁴ Şehir ile eşanlamlıdır. Şehir Farsça “şehir” sözcüğünden gelir (www.sozluk.gov.tr.-10.05.2020).

seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme biçimleri” şeklindedir. Tekeli de tıpkı Kıray gibi kenti üretim fonksiyonlarına göre tanımlamış ve bir yerleşim yerinin kent olarak tanımlanabilmesi için üretim biçiminin önemli olduğunu ifade etmiştir (Tekeli, 2011: 18).

Keleş, kentle ilgili farklı kriterler üzerinden farklı tanımlar yapılabileceğini ifade eder. Bu tanımlar kenti belirleyen; kentin iktisadi, yönetsel yapı, demografik ve sosyolojik nitelikteki ölçütleridir (Keleş, 2015: 108-109):

1. İktisadi kriter: Bu kriter, kenti hâkim ekonomik faaliyete göre tanımlar. Bu tanıma göre; bir yerleşim yerindeki hâkim ekonomik faaliyetin tarım dışı faaliyetler²⁵ olması kent olarak tanımlanması için yeterlidir. İktisadi ölçütte kırsal ve kent arasındaki işlevsel farklılıklar ortaya konmaktadır. Kırsal baskın ekonomik faaliyet tarım iken kentte sanayidir. Ayrıca kentlerde sanayinin gelişmesine paralel olarak dağıtım, toplama ve yönetsel işlevler görülmektedir. Bu sebeple kentlerde sanayinin yanı sıra hizmet, ticaret faaliyetleri de yürütülmektedir.

2. Yönetsel kriter: Yönetsel kritere göre kent; belirli bir idari sınır içinde bulunan, özel idari yapıya sahip yerleşim yeridir. Bu kritere göre tanım yapmak bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Evrensel boyutta yönetsel sınırların belirlenmesi güçtür. Her ülke için aynı kent büyüklüğü ve yapısında yönetim biçimleri söz konusu değildir. Bu kritere göre tanım yapıldığında, kentsel nitelik göstermeyen yerleşim yerleri de kent olarak kabul edilebilmektedir.

3. Demografik kriter: Kentlerin tanımlanmasında nüfus ölçütünün dikkate alınmasıdır. Nüfusu belli bir sayıyı²⁶ aşan yerler kent olarak tanımlanır. Bu ölçütün kullanılmasındaki sorun, kent nüfus büyüklüklerinin belirlenmesinde evrensel ölçütlerinin olmamasıdır. Bu durum, her ülkenin kendi sosyo-ekonomik yapısına göre alt sınırı belirlemesi sonucunu doğurmuştur.

4. Sosyolojik kriter: Sosyolojiye göre kent, *“belirli bir alanda yaşayan insan ilişkilerinin hem farklılaşması hem de birleşmesi olarak iki boyutta değiştiği yer”* olarak değerlendirilir. *“Sosyal yapı”* ve *“yaşam biçimi”* kenti diğer yerleşme biçimlerinden ayırır. Sosyolojik kriter, kentin ayrılmasında, kentin kente özgü

²⁵ Ticaret, sanayi ve hizmet.

²⁶ Türkiye’de nüfusu 20.000’i aşan yerler kent olarak tanımlanmaktadır (www.tuik.gov.tr-05.06.2020).

özelliklerle tanımlanmasıdır (Özer, 2004: 4; Mazlum, 2010: 1). Bu kritere göre yapılan kent tanımlarının hareket noktasını kır-kent karşıtlıkları oluşturur.

İktisadi, yönetsel, demografik ve sosyolojik ölçütlere göre yapılan kent tanımlarının hepsi birbirini tamamlar niteliktedir. Bir yerleşim biçimi olan kent, ekonomisi, nüfus yapısı, yönetsel ve sosyolojik yapısı ile diğer yerleşim yerlerinden ayrılır. Kent, *belirli bir çoğunlukta nüfusu barındıran, ekonomik olarak hizmet ve sanayi sektörlerinin ağırlığının bulunduğu, her türlü üretimin denetlendiği, belirli bir yönetsel örgütlenmeye sahip, sağlık, eğitim, iş ve sosyal olanaklar bakımından gelişmiş, sosyal ilişkilerde ikincil ilişkilerin yaşandığı, heterojen yapıdaki yerleşim yeri* olarak ifade edilebilir.

1.2. Kentleşme ve Kentlileşme Üzerine

Tarihsel süreç içerisinde; göçebelikten yerleşik hayata geçişi sağlayan tarım devrimi ve modern kentlerin ortaya çıkmasında etkili olan sanayi devrimi, büyük toplumsal değişmelere yol açan iki önemli olaydır. Kentleşme, sanayi ile başlayan bir süreçtir. Demografik, ekonomik ve sosyal boyutları olan kentleşme, insanların duygu, düşünce ve davranışlarında değişikliklere yol açan bir toplumsal değişim sürecidir. Bu süreç, insanların kentlerin sunduğu imkânlarla sahip olabilmek için kırdan kente taşınmasına, kentlerin nüfus olarak yoğunlaşmasına sebep olurken, gelişmiş ülkelerde sanayileşmeyle eş zamanlı gerçekleşmiş, kent ve kentli kültürünün yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kentleşme, sanayileşmeyle birlikte gerçekleşmemiştir ve kent kültürünün yaygınlaşmasına imkân tanımamıştır. Dolayısıyla kentleşmenin toplumsal değişim boyutunu ifade etmek için kentlileşme kavramı kullanılmaya başlamıştır. Kırdan kente göç eden insanlardaki değişmeyi tanımlayan kentlileşme, göçle gelen insanların kente ait değerleri, tutum ve davranışları benimsemesi, kenti koruması, kente sahip çıkması kısaca kentle bütünleşmesini ifade etmektedir. Tekeli (2014: 28), kentleşme tanımının, geliştiği toplumun koşullarına uygun şekilde geliştiğinin İngilizcedeki karşılığında da görüldüğünü ifade etmektedir. Kentleşmenin İngilizce karşılığı olan “urbanization / urbanisation”, hem nüfusun belli yerlerde yoğunlaşmasını hem de kentli kültürünün yaygınlaşması sürecini içerir. Her iki sürecin eş zamanlı gerçekleşmesi İngilizcede bu iki kavramın tek terimde kullanılmasına imkân tanırken, Türkiye gibi iki sürecin eş

zamanlı yaşanmadığı ülkelerde, kentleşme ve kentleşmenin ayrı kullanılması gerekmiştir (Tekeli, 2014: 28). Kentleşme, nüfusun belli noktalarda yoğunlaşmasını ifade ederken, kentleşme, kent kültürünün, kentli kültürünün yayılmasını anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Bu başlık altında öncelikle kentleşme ve sebepleri daha sonra kentleşme açıklanmıştır.

1.2.1. Kentleşme ve Sebepleri

Kentleşmeyle ilgili tartışmalarda, kent ve kentleşme tanımlarında aynı ölçütler kullanılırken, bu iki olgunun birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği ancak kentleşmenin kent tanımından farklı olduğu üzerinde durulmuştur. Kentleşme, kentten farklı olarak kentin birden fazla yönde değişmesi süreci; Tekeli'nin ifadesiyle, kentin belli bir yönde değişmesidir (Sezal, 1992: 21, Erkan, 2002: 19, Tekeli, 2014: 17).

Kentleşme, “dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması; geniş anlamda, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci”dir (Keleş, 2015: 35).

Kentleşmenin dar anlamdaki tanımı demografik; geniş anlamdaki tanımı, ekonomik ve toplumsal boyutları içerir. Kentleşme, insanların, kentteki yaşam biçimini benimsemesi (Duru ve Alkan, 2002: 81), toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel dönüşümü, kentsel mekânın ve toplumun, değişme ve evrimleşme sürecidir (Bal, 2006: 52). Kentleşme, Keleş'in (2015: 29) ifadesiyle, “20. yüzyılın ayırt edici özelliklerinden biri”dir.

Kentleşme sürecini sanayi devrimi harekete geçirmiştir. 18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere²⁷'de sanayi devriminin gerçekleşmesi ile ilk sanayi kentleri ortaya çıkmıştır. Sanayi kentinin ortaya çıkması için, tarımsal yapının çözülmesi, köylülerin kente göçe hazır hale gelmesi, tarımın kentli nüfusu besleyebilecek seviyeye gelmesi gereklidir ve İngiltere tarım alanındaki bu gelişmeleri sağlamıştır. Sanayi kentinin ortaya çıkmasıyla kentsel nüfus oranı artmış, köy-kent ayrımının katılığı azalmış, köyden kente geçiş kolaylaşmıştır (Tekeli, 2014: 33).

Teknolojinin ilerlemesiyle ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler, İngiltere ve Kuzey Batı Avrupa'daki sanayi kentlerini merkezileştirmiş, tarımsal üretim de dâhil her türlü üretimin gerçekleştirildiği, ulaşım ve haberleşme ağlarının

²⁷ İngiltere'de kentleşme süreciyle ilgili detaylı bilgi için bkz. B. Roberts (1995), Gelişmiş Ülkelerde Şehirleşme: İngiltere ve Amerika Örneği, G. W. Breeze (1966), Urbanization in Developing Countries.

örüldüğü, anakent etrafında yerleşmiş alt kentlerden oluşan bir yerleşim sistemini ortaya çıkarmıştır. Tüm bu gelişmeler İngiltere'yi dünya ekonomisini denetleyen merkez ülke yapmış ve İngiltere, denetimi altına aldığı ülkeleri kendine bağımlı hale getirmiştir (Erkan, 2002: 58).

Merkez konumundaki ülkeler, çevre ülkelerde yarattıkları hammadde ve gıda talebiyle kırı kapitalist ilişkilere açmış, zaman içinde merkez ülkeler çevre ülkelere bağımlı hale gelmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası bu ülkelerde kentleşme artmıştır. Kentler sunduğu imkânlar sebebiyle cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu ülkelerin kentleşmesindeki sorun, kentleşmenin sanayileşmeden hızlı gerçekleşmesi, ekonomik bağımsızlıklarını kazanamayan ülkelerin kentleşmeyle eş zamanlı gelişim sağlayamamasıdır, kentlileşememesidir (Tekeli, 2014: 34).

Dünya kentleşme deneyimini bu şekilde yaşarken Türkiye, kapitalist merkeze bir çevre ülke olarak eklenmiş ve tıpkı diğer çevre ülkeler gibi sanayileşmeden hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Bugünkü çarpık kentlerin temellerinin atıldığı Türkiye'nin kentleşme sürecine aşağıda kısaca değinilmiştir.

Türkiye'nin kentleşme süreci; Cumhuriyet öncesi dönemde, Osmanlı İmparatorluğu zamanında yüzde yirmi beşler düzeyine ulaşmış ancak istenilen planlı kentleşme sağlanamamıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinde ise 1950 öncesi çok yavaş, 1950'den sonra ise çok hızlı bir artış seyretmiştir (Atar, 2021: 37). 1950' den sonra özellikle tarımsal alanda yaşanan gelişmeler kırdan köyden kente göçü arttırmış²⁸, özellikle üç büyük kent Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere büyük kentlerde yığılmalar olmuştur (Işık, 2005: 58). Kentlerde nüfus yoğunluğunun artması barınma, istihdam, kentle bütünleşememe gibi sorunları beraberinde getirmiştir (Bağlı ve Binici, 2005: 20).

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk dönemi, savaştan çıkmış yorgun bir ülkenin yakılmış/yıkılmış kentlerin ve yeni başkent Ankara'nın imar planlamalarını içerir. Ankara Cumhuriyet Türkiye'sinin yeni başkentidir ve çağdaş bir kent olarak planlanmalıdır. Bu planlamada yaşanabilecek başarısızlık Cumhuriyet rejiminin de başarısızlığı olarak kabul edileceği için Ankara'ya daha fazla önem verilir. 1929

²⁸2020 yılı itibariyle Türkiye'de kentleşme oranı %76 olmuştur (www.data.worldbank.org, 05.12.2021).

yılında uluslararası bir yarışma düzenlenir ve yarışmayı kazanan Jansen²⁹ Ankara için kent planı hazırlar. Ankara diğer kentlere model olur (Şahin, 2018: 126).

1923-1950 yılları arasında Türkiye'nin kentleşme sürecine bakıldığında, kentlerin modernleşmenin aracı olarak planlandığı söylenebilir. Devletçi politikalarla gelişen kentler hem modernleşmenin hem de halkın daha modern hale gelebilmesinin göstergesidir. *Halkevi, Kültür, Millet, Cumhuriyet* gibi isimler alan kamusal alanlarla, kentte yaşayanların bir arada olmanın gerektirdiği kuralları öğrenmeleri, kentte yaşam becerileri kazanmaları kısaca modernleşmeleri için çalışılır (Keskinok, 2006: 44; Şengül, 2009: 115).

Türkiye'nin modernleşme sürecinde özellikle Halkevleri önemli bir yer tutar. Halk ile aydın, devlet ile halk arasındaki kopukluğu gidermek ve kentli insan yaratma projesine bir örnek olarak Halkevleri, Cumhuriyet'in laik ve ulusalcı programını halkçı temelde, topluma yayacak kültür kurumları yaratmayı hedefler (Gümüsoğlu, 2001: 45). Halkevleri, halk eğitime önem veren ülkelerin uygulama örnekleri incelendikten sonra Çekoslovakya'daki Sokol benzeri bir örgütlenme olarak 19 Şubat 1932'de kurulur, 1951 yılında kapanır (Çavdar, 1983: 879).

19 Şubat 1932 yılında Halkevleri, Ankara, Aydın, Çanakkale, Van, İzmir, Bursa, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, Afyon, Konya, İstanbul, Denizli ve Adana kentlerinde aynı anda açılır ve çalışmalarına başlar (Gümüsoğlu, 2001: 46). Hazırlıkları tamamlanamayan evler ise 24 Haziran 1932 tarihinde açılarak, Antalya, Bilecik, Edirne, Gaziantep, Giresun, Silifke, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Ordu, Rize, Sinop, Şebinkarahisar, Tekirdağ, Trabzon, Van, Yozgat ve Zonguldak'taki Halkevleri ile sayı 34'e yükselir (Toksoy, 2007: 25). Halkevleri bazı köy ve kasabalarda Halkodaları biçiminde örgütlenir (Gümüsoğlu, 2001: 47).

Halkevi çalışmalarında, ülkenin her yerinde eşit kalkınma modellerinin uygulanmasına önem verilir ayrıca Türkiye'nin İstanbul ve civarından ibaret olmadığı anlatılır. Kentin, kültürel ve ekonomik olarak aşamalı biçimde Anadolu'da

²⁹ Prof. Dr. Hermann Jansen 1928 yılında yapılan yarışmayı kazanarak Ankara için imar planı hazırlamıştır. Jansen Planı, Ankara'daki konut sorununa ve işçilerin yerleşim yerlerine önem veren bir plandır. Yeşil alanlar ve kent arasında ilişki kurmayı hedefleyen plan, Ankara'yı bahçeli evlere sahip semtler ve açık alanlara ulaşım imkânı tanıyan bir kent şeklinde kurgulayarak Ebenezer Howard'ın bahçe kent modelini planına yansıtmıştır. Plan bazı değişikliklerle 1950 yılına kadar Ankara'nın gelişimine yön vermiştir. Jansen, Ankara dışında, Gaziantep, Mersin, Adana, Ceyhan ve Tarsus'ta planlar oluşturmuştur (<https://www.arkitektuel.com/hermann-jansenin-ankara-planı/> , 07.09.2021).

geliştirilmesi amaçlanır. Halkevlerinde bölge insanın faaliyetlere katılımı önemsenir. Halkevi “*halkın evi*”dir (Gümüšoğlu, 2001: 47).

Halkevleri modernleştirici bir araç olarak görülür. Halkın yardımlaşmasını ve halkta biz bilincinin oluşmasını sağlamak için faaliyet gösterirken, aynı zamanda inkılâpların yayılmasına ve benimsenmesine de katkıda bulunur. Halkevlerindeki okuma yazma kursları halkın okuma yazma oranını artırır. Açılan kütüphanelerle halka okuma alışkanlığı aşılanırken, folklor, dil, edebiyat, müzik, tiyatro, dans, sinema ve güzel sanatların farklı dallarında faaliyetler düzenlenerek halkın kültür seviyesi arttırılmaya, kır ve kent arasındaki farklılıklar azaltılmaya çalışılır. Özellikle gençler ve kadınlara önem verilir. Gençlerin kötü alışkanlıklardan uzak durmaları, kadınların sosyalleşmeleri ve çalışmaları için gayret gösterilir, halk bilinçlendirilmeye çalışılır (Özdemir ve Aktaş, 2011: 261).

Halkevlerinde halkın bilinçlendirilmesi için konferanslar düzenlenir. Bu konferansların bazıları adab-ı muâşeret kuralları üzerinedir³⁰. Salon adabından, yemek adabına, sokak adabına kadar pek çok başlık altında verilen adabı-ı muâşeret kuralları, halkın gündelik yaşamında nasıl davranması gerektiğine yönelik bilgiler aktarır ve hem kentlinin hem de kırdan gelenin/kırda yaşayanın bu davranışları benimsemesi için gayret gösterilir (Ural, 2021: 537). Kısaca halk evleri, kentli ve köylü arasındaki ayrımın kaldırılmasında ve halkçılığın anlaşılmasında önemli çabaları olan bir kurum olmuştur (İlyas, 2018: 589).

Halkevleri açıldığı kentlerde, zaman içinde ilk yıllardaki heyecanını kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçte, hem II. Dünya Savaşının hem de Savaş sonrası Türkiye’inde çok partili hayata geçilmesinin etkisi vardır. 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’nin kurulması ve halkevlerinde görev alan pek çok aydının Cumhuriyet Halk Partisi’nden ayrılarak Demokrat Partiye geçmesi, halkevlerinin bütçelerinin belediye ve özel idare tarafından karşılanmasıyla ilgili tartışmalar, bu kültür kurumunun kapanma yoluna girmesine sebep olmuştur. 1950 seçimi sonrası Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi halkevlerinin kapanma sürecini hızlandırmış, 11 Ağustos 1951 tarihinde Türkiye’deki bütün halkevleri kapatılarak malları hazineye devredilmiştir (Çanak, 2013: 141).

³⁰ Hüsnü Savaşçın Konferansları, 1938.

Genel olarak değerlendirildiğinde halkevleri, açıldığı günden kapatıldığı güne kadar hem halkın kentli olabilmesi hem de kırsal ve kent arasındaki uçurumun ortadan kalkması için çalışan, kentli yetiştirme düşüncesiyle oluşturulmuş bir kültür kurumu olarak işlev görmüştür. Ancak halkevleri, işlevini her bölgede amacı doğrultusunda yürütememiş, faaliyette buldukları yıllarda etkili olmamıştır. Halkevleri, günümüz Türkiye’inde dahi tartışılan kentlileşememe sorununun azaltılmasında etkili olabilecek bir kurumken, amaçlarını yerine getirememesi, Türkiye’de yoğun göç dalgasının yaşandığı 50’li yıllar ve sonrası için, kırsaldan kente göç edenlerin kentlileşememe sorununu da beraberinde getirmiştir denilebilir.

1950–1980 yılları, Türkiye’nin yoğun göç³¹ dalgası yaşadığı, plansız ve kontrolsüz bir kentleşme süreci yaşadığı yıllardır. İlhan Tekeli’nin ifadesiyle “1970’li yılların ortalarına kadar yağ lekeli biçiminde büyüyen” kentler, çevre kirliliği, gecekondulaşma, konut ve arsa sorunu gibi kentleşme sorunlarıyla tanışır. Bu dönemde metropoliten ölçekteki kent İstanbul’a, Ankara ve İzmir de eklenir (Tekeli, 2009: 122-123).

1980 sonrası dönem, tüm dünyada neoliberal politikaların uygulandığı ve bu politikaların izlerinin kentsel mekânda görülmeye başladığı bir dönemdir. Dünya kenti, küresel kent, kentlerde yeni rant alanları gibi kente dair konuların gündeme gelmeye başladığı (Türkün ve Kurtuluş, 2005: 10) bu dönem, Türkiye için de neoliberal politikalar açısından köklü bir başlangıç dönemidir. 1980 sonrası dönemde hem kentlerin hem de kentte yaşayanların sayısı artar, kentler büyür. 12 Eylül askeri darbesinin ve 24 Ocak kararlarının etkili olduğu siyasi ve ekonomik gelişmeler bu dönemi diğer dönemlerden ayırır (Şengül, 2009: 137). 1980 sonrası dönem aynı zamanda Denizli, Gaziantep gibi bazı Anadolu kentlerinin üretim işlevleriyle ön plana çıktığı ve dış piyasaya açıldığı dönemdir (Erman, 2013: 51). 1980’den 2000’li yıllara kadar geçen zaman diliminde neoliberalizmin etkileri kentlerde iyice görünür hale gelir.

2000’li yıllar, ekonomik ve politik yeniden yapılanmanın olduğu yıllardır. Türkiye’nin IMF ile yaptığı anlaşmalar, devletin rolündeki değişim bu dönemin kentleşmesini diğer dönemlerden ayırır. Neoliberalizmin odağında serbest piyasa

³¹ Yaşanan göç, Ravenstein’in göç teorisinde ifade ettiği gibi ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Ravenstein, teknoloji ve ulaşımda görülen gelişmelerin göçleri artırdığını belirtmekle birlikte, göç olgusunda ekonomik nedenlerin ağırlığını ilk defa açık ve seçik bir şekilde ortaya koymuştur (Üner, 1986: 366).

ekonomisi vardır ve devletin piyasanın önünü açmak için yaptığı düzenlemeler, kentsel mekândaki değişim şeklinde kendini göstermiştir. Bu dönem, Bal'ın ifadesiyle (2011: 127), *“kent in sermeye için, gerek yaşadığı krizleri aşmak gerekse de kapital elde etmek amacıyla Türkiye kentleşmesinde şimdiye dek hiç olmadığı kadar merkezi bir rol üstlendiği”* bir dönemdir. 2000 ve sonrası dönem için kentin yeniden organize edildiği ifade edilebilir.

Kentleşme, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeleri etkileyen bir olgudur. Birçok kaynakta kırsal iticiliği, kentin çekiciliği (Kartal, 1978; İçduygu ve Sirkeci, 1999; Yenigül, 2005; Çelik, 2006; Güreş, 2010; Keleş, 2015.) olarak gruplandırılan kentleşme nedenleri, ülkelerin yapısal özelliklerine göre çeşitlilik gösterebilmekte ve itme-çekme faktörleri ile benzerlik gösteren başka faktörlere de bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. İtme-çekme modeli, göçün ekonomik ve sosyal faktörlerinin anlaşılmasına yardımcı olan bir teoridir. Bu teori göçü, merkezdeki yerin itici, göç edilen yerin çekici faktörlerinin sonucu olarak tanımlar (Castells ve Miller, 1998: 55; Everett, 1966: 50). İtme-çekme perspektifinden değerlendirildiğinde kentleşme sürecinde, kırsal olumsuz özellikleri³² itici, kentin olumlu özellikleri³³ ise çekicidir. Türkiye'deki kentleşme literatüründe kentleşmeye neden olan faktörler genel olarak itme-çekme perspektifinden ele alınmıştır. Bununla birlikte ekonomik, teknolojik, siyasi ve sosyo-psikolojik faktörler kentleşmenin nedenleri olarak görülmüştür.

1950'li yıllarda başlayan ve yıllar içinde kırsal kente göç edenleri bünyesinde sindiremeden yeni göç dalgaları ile karşılaşan kentlerde ortaya çıkan sorunlar, 1970'lerden sonra birikmeye başlamıştır. Buna paralel olarak, kentlerde yoğun nüfus baskısı, çarpık kentleşme, gecekondulaşma, suç oranlarında yükselme, işsizlik, yoksulluk, yabancılaşma, kültür çatışması gibi sosyo-ekonomik ve toplumsal sorunlar baş göstermiştir. Ortaya çıkan bu tablo sonucunda, çekici faktörleri ile göç alan yerler olan kentler, itici faktörler ile boğulmaya başlamıştır. Çekici faktörlerin itici faktörlere dönüşmeye başladığı kentler; içerisindeki fazlalıkları geri itmeye veya bu iticilikten etkilenen kentlileri yeni arayışlara yönlendirmektedir (Güreşçi, 2010: 81).

2000'li yıllara kadar kırsal kente doğru seyir gösteren göç akımı, ekonomik ve sosyal kısıtlılıklar nedeniyle, kırsal alanların yeni çekim alanları haline dönüşmeye

³² Eğitim, sağlık olanaklarının yetersiz olması, iş olanaklarının yetersiz oluşu, olumsuz tarım koşulları, sosyal olanakların yetersizliği, vb.

³³ İş, eğitim, sağlık, sosyal, vb. imkânların fazla olması.

başlaması ile özellikle son yıllarda tersine göç olgusunu önemli hale getirmekte (İslamoğlu vd. , 2014: 69) ve Türkiye’de kentten kıra göçle ilgili çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Muş-Varto Köprucük Köyü’ne gerçekleşen tersine göçün incelendiği çalışma (Gümüş vd., 2013) göçün etkisiyle, köy yollarının iyi hale getirildiğini, su arklarının yeniden kullanıma açıldığını, tarlalar yeniden ekilmeye başlandığını ve yetiştirilen tarım ürünlerinde çeşitliliğin arttığını ifade etmektedir. Ekonomik faaliyetlerin yeniden canlanmaya başladığını belirten çalışma, yaşlı nüfus yanında genç nüfus oranının da arttığına vurgu yapmaktadır. Sinop’un Boyabat ilçesine bağlı Bağlıca köyünden göç etme nedenleri ve göç edenlerin sonraki dönemlerde köylerini ziyaret etmelerinde etkili olan faktörlerin analiz edildiği başka çalışma (Aydoğdu ve Bakırcı, 2020), kentlerden köylere göçün ortaya çıkardığı yeni durumların ve sonuçların analiz edilmesi gerektiği belirtmektedir.

Günümüzde tersine göçü tetikleyen sebeplerden bir diğeri, 2019 yılının sonunda ortaya çıkan ve 2020 yılında kısa sürede neredeyse tüm dünyaya yayılan Covid-19 pandemisidir. Bu süreç bir yönüyle, düşük finansal kaynaklar, kolay erişilebilir olmayan sağlık hizmetleri gibi, kırsal alanları tehdit ederken; diğer yönüyle, sosyal mesafenin korunması ile doğaya, kültür ve doğa temelli rekreasyon faaliyetlerine erişim kolaylığı; daha iyi günlük yaşam koşullarıyla karakterize edilen güvenli yerler olarak kabul edilmesi gibi, cazip hale getirmektedir (De Luca v.d., 2020). Covid-19 süreci; insanın doğal ortama ihtiyacını daha önemli hale getirmektedir. Doğa ile iç içe olan yaşam alanları, yerel gıda üretimi, sosyal mesafenin korunabilmesi, açık kamusal alanların varlığı, kentlerde yaşayan insanlar tarafından tercih edilir hale gelmektedir. Covid-19 pandemi süreci, emekliliklerinin ardından kırsala yerleşme, köy ve kasabalarına dönme planı olanların bu kararını erken uygulama yönünde etkilemektedir. Tüm bu etkenler birlikte değerlendirildiğinde, günümüzde kentleşmeye dair *kent çeker kır iter* görüşünün geçerli olduğunu ifade etmek güçleşmektedir denilebilir.

1.2.2. Kentlilik Kentleşme ve Kentli

Kentlilik açıklanması zor bir kavramdır. Sözlük anlamı, kentli olma durumunu ifade etmektedir. Kentli olmayı tanımlayan özellikler; kentte yaşamak, kent hayatına uyum sağlamak, kent kültürünü benimsemek ve gerekliliklerini yerine getirmektir (Şen, 2012: 104). Kentlilik; kültürlülük, kibarlık, medenilik gibi kelimelerle eş anlamlı olarak kullanılmakta ve bireylerin düşüncelerini, davranışlarını, sosyo-psikolojik

özelliklerini içermektedir (Zijderveld, 1998: 21-38). Kentlilik; farklılıklara hoşgörülle yaklaşmak, kendinin ve başkalarının haklarına saygı duymak, yaşadığı yere sahip çıkmak, kentini tanımak, bilmek, korumak, anlamak, sorunlarıyla ilgilenmektir (Keskin vd., 2015: 36-37). Kent hakkı üzerinden açıklandığında kentlilik, kentlinin kenti kullanmasıyla ve katılımı mümkünken; kent kültürü, o kentte yaşayanların kenti kullanmasıdır (Lefebvre, 2016: 174).

Kentlileşme, kentli kültürünü ifade eder; kente göçle gelenlerin ve/veya kentte yaşayanların kent değerleriyle bütünleşmesi, kente özgü tutum ve davranışları benimsemesi, yaşam biçimlerini değiştirmesi, kentli kültürünü kazanması sürecidir (Özer, 2004). Hem kentte yaşayanlar hem de göçle gelenlerin, kendini yaşadığı kente ait hissetmesi, kentine bağlanması, kentini sahiplenmesi süreci, her bir bireyin, geçmiş tecrübeleri, etkileşim halinde oldukları toplumsal çevreler, kentte kalma süresi, eğitim vb. birçok sebeple yakından ilişkilidir. Bu süreç sonunda bir kentli insan tipi oluşsa da her kentin, kendi kentleşme sürecinde oluşan bir kentlileşme süreci ve kentli tipi vardır (Bal, 2006: 70). Dolayısıyla, Denizli ile İzmir' in, Samsun ile İstanbul'un ya da Amerika'daki bir kent ile herhangi bir Avrupa ülkesindeki bir kentin kentleşme ve kentlileşmesi birbirlerinden farklıdır.

Kentlileşme; kentte yaşamaya başlayan insanda zaman içerisinde meydana gelen bir değişim sürecidir. Göçle gelen insanların zaman içerisinde kentin belirli bir bölgesine yerleşme kararı alması, yerleştikleri yerin düzenine göre yeni sosyal ilişki ve örgütlenme biçimleri içine girmeleri kentlileşme olarak tanımlanır (Erkan, 2002: 20; Vatandaş, 2008: 26). Genel bir ifadeyle kentlileşme; kente göç edenlerin kente ayak uydurmaları, kentin kuralları olan bir yer olduğunun farkına vararak buna uygun hareket etmeleri, kenti korumaları ve sahiplenmeleri olarak ifade edilebilir.

Ruşen Keleş Kent Bilimleri Sözlüğü'nde kentlileşmeyi; "... *kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci*" olarak tanımlar (Keleş, 1998). Kartal (1983: 21), bu süreci iki boyuta indirgeyerek; geçimin tamamen kentte ve kente özgü işlerle karşılanmasını ekonomik boyutlu değişim, kente özgü tutum ve davranışların benimsenmesi ve uygulanmasını sosyal boyutlu değişim olarak ifade eder (Kartal, 1983: 21).

Kentlileşme kente göçle gelenler açısından, üç tip davranış ortaya çıkarır. Kentli kimlik edinme süreci olarak ifade edilebilecek bu süreçteki davranışlar aşağıdaki gibidir (Torlak ve Polat, 2006: 172):

1. Ortama Uyuma: Kente yeni gelen insan önce kentsel yaşama uyum göstermeye çabalar; kent ve gelinen yer arasındaki fark ne kadar fazlaysa, kentle bütünleşmekte o kadar zorlanır. Kentle bütünleşmekte zorlandıkça geleneksel değerlerine bağlanarak kısmen uyuma ya da reddetme sürecine girer.

2. Kısmen Uyuma: Kentle bütünleşmekte zorlanan yeni kentli, kentte tutunabilmek için kırsal öğeleri devreye sokarak kırdaki yaşamını kentte sürdürür. Kültürel kimliğini, kırın değer-norm sistemlerini koruma gayreti içinde kentle bütünleşme yolları geliştirir.

3. Tamamen Reddetme: Kente uyum sağlamakta zorlanan yeni kentli, geldiği yere geri dönmeyi ya da kendi içinde kapalı cemaatlere yönelmeyi tercih eder. Cemaatler kentlileşme sürecinde tampon örgütlerdir ve göçle gelen insanların kentin değer-norm sistemlerini anlamada yardımcı olurlar (Bal, 2006: 76).

Genel olarak kentli insana özgü olan tutum ve davranışları boyut ve içeriklerine göre gruplandırmak mümkündür (Tablo 1.1.).

Tablo 1.1. Çeşitli Boyutlarda Kentli İnsana Özgü Tutum ve Davranışlar

Tutum ve Davranış Boyutları	Tutum ve Davranışların İçeriği
Ekonomik Tutum ve Davranışlar	Geçim ağırlıklı olarak kente özgü işlerle sağlanır. Ticaret, hizmet ve sanayi sektörlerinde iş bulmak için çaba gösterilir.
Sosyal Tutum ve Davranışlar	Farklı din, dil, yaşam tarzı hoş görü ile karşılanır. Boş zamanların sosyal ve kültürel faaliyetlerle değerlendirilirken, yaşanılan yeri tanımak için çaba gösterilir.
Siyasal Tutum ve Davranışlar	Aktif katılım gösterilir. Biz bilinci önemsendir.
Psikolojik Tutum ve Davranışlar	Kentte yaşayan ve kendini kentli olarak gören birey, bu tutum ve davranışları yaşadığı her yerde gösterir.
İnançsal Tutum ve Davranışlar	Farklı dinlere mensup insanlara saygı gösterilir.
Estetik Tutum ve Davranışlar	Kente karşı sorumluluk, sahiplenme duyguları oluşur. Çevreye zarar verenler uyarılır.

Kaynak: Mutlu ve Özaydın, 2011: 14

Gelişmiş ülkelerde sanayileşmeyle eş zamanlı yaşanan kentleşme, kent kültürünün oluşmasını ve kentlileşmenin de eş zamanlı gerçekleşmesini sağlarken, gelişmekte olan ülkelerde aynı seyri göstermemiştir. Gelişmekte olan ülkelerinkiyle benzer özellikler taşıyan Türkiye'deki kentlileşme süreci, toplumsal eğilimler doğrultusunda gelişim göstererek, kırdan kente göç eden insanlar için kendine özgü

kimlik ve ilişkileri doğurmuş, göçle gelenlerde yeni bir kentli profili oluşmuştur (Güçlü, 2002). O halde *kentli* kimdir? Kentte yaşayan ancak kenti önemsemeyen insanlar *kentli* midir? Kentte yaşayan insana *kentli* denir fakat *kentli* olmak için kentte yaşamak yeterli midir?

Kentte yaşamak *kentli* olmak için yeterli değildir. *Kentli* olmak, toplum ölçeğindeki kentleşme sürecinin, birey ölçeğindeki yansımasıdır (Giritlioğlu, 1991: 52). Bektaş'a göre kentli, “*her şeyden önce, kentli olmanın sorumluluklarını taşıyan kişidir. Kentinin, kent olma niteliklerini yitirmesini önlemek için elinden geleni yapan, onu yağmacılara, bilinçsizlere karşı savunan, sahip çıkan kişi*” dir (Bektaş, 1999: 108). O halde *kentli*, kentini tanıyan, kentine değer veren, kentine karşı sorumluluk duyan, kenti sahiplenen, bilinçli kişidir denilebilir.

İnsanın kendini *kentli* olarak görmesi, kentine sahip çıkması ve koruması için öncelikli olarak temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi gerekir. Temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bir insanın, yaşadığı kentle bir bağ kurması güçtür (İzmir Yerel Gündem, 1998: 4). Abraham Maslow,³⁴ insan ihtiyaçlarını beş kategoride toplamıştır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Kaynak: Karalar, 2009: 110

Maslow'a göre piramidin tabanında, yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlar yer alır. İkinci basamakta, emniyet, düzen, güven, üçüncü basamakta toplumsal gereksinimler, değer görme, sevgi, başkaları tarafından kabul edilme vardır. Dördüncü basamağı statü isteği, toplumda saygı görme ve itibar oluştururken, beşinci basamağı sahip olunan potansiyelini geliştirmesi, kişisel başarı oluşturur. Maslow'a göre

³⁴ Abraham Maslow insana bütün olarak bakmayı vurgulayan, insan odaklı hümanist psikolojinin kurucularındandır (<https://webpace.ship.edu/cgboer/perscontents.html>, 20.11.2021).

piramidin tabanındaki ilk aşama gerçekleştirilmeden bir üst aşamanın farkına varılamaz. Üst basamaktaki kendini gerçekleştirme güdüsüne varabilmek için alttaki güdülerinin karşılanması gerekir (Karalar, 2009: 110).

Piramidin ilk basamağındaki ihtiyaçların ve güdülerin karşılanması, kentlilik bilincinin oluşturulması açısından önemlidir. Böylece insan diğer ihtiyaçlarını karşılamak için gayret gösterir. Toplum kendi çıkarları yönünden etkileyen toplumsal etkisine karşın, bireyin insani değerlerini arttırarak etkilemek, gerçek anlamda bir kentlilik bilincinin göstergesidir. İnsanın güdülenme etkisi, toplumsal etkisine göre ne kadar fazla ise toplumsal etkisinin tesiri o kadar azalacaktır. Kentin toplumsal etkisinin ayarlanması için bilincin oluşması gerekir, bu da insani değerlerin güdülenmesinin düzeyini arttırarak mümkündür (İzmir Yerel Gündem 21, 1998: 5). Kentlilik bilincinin oluşturulabilmesi için insanın yaşadığı yere dair farkındalığının yüksek; kentte yaşamının beraberinde getirdiği sorumlulukların ve haklarının bilincinde olmasının önemli olduğu ifade edilebilir.

1.2.3. Kentli Hakları

İnsan hakları, her insanın sadece insan olmasından ötürü sahip olduğu temel hak ve ayrıcalıklar (Ökmen, 2008: 13); kentli hakları, kentlilere, diğer insan haklarına ek olarak tanınan, kentte yaşamının beraberinde getirdiği bazı hak ve sorumluluklardır (Çelebi, 2014: 137). Bu haklar; kentlinin insan olarak sahip olduğu insan haklarına ilave olarak yaşadığı kentin bir üyesi olarak, o kentin tüm değerleri üzerindeki haklarını kapsar (Karasu, 2008: 38; Kaya, 2008: 322).

Kent hakkının doğrudan ele alındığı, kapsamı ve ilkelerinin açıkça düzenlendiği somut ve bağlayıcı bir uluslararası metin bulunmamaktadır. Bunun yanında, uluslararası pek çok toplantı ve sözleşmelerden kent ve kentli hakkına ilişkin hükümler çıkarılabilmektedir. Bu konudaki önemli toplantılardan biri, 1933'te Atina'da gerçekleştirilen Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi'dir. Kongre sonunda imzalanan Atina Sözleşmesi ile kentlerin işlevleri vurgulanmış, ilk kez insan ve kentsel çevre, insancıl bir yaklaşımla ele alınarak *konut hakkı* gündeme gelmiştir (Reyhan vd., 2019: 131). Kentli hakları ile diğer önemli belge, Avrupa Kentsel Şartı'dır. Avrupa Kentsel Şartı, Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa Konseyi'ne bağlı olarak çalışan Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nın 17-19 Mart 1992'de Strazburg'da yapılan olağan toplantısının 18 Mart 1992 tarihli 27.

oturumunda kabul edilmiştir. Şart daha önceki birçok uluslararası metinden farklı olarak, hükümetlerin değil, yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır. Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu, 20 madde³⁵ ve 13 maddelik şart ilkelerinden oluşur (www.migm.gov.tr, 14.03.2022).

Kentli haklarının konusu, kentlinin, kentle, diğer kentlilerle ve kent yönetimiyle ilişkileri çerçevesinde, kentte insan onuruna yakışan bir şekilde yaşamasını sağlamaktır. Kentli haklarının yararlanıcıları, kentte yaşayanlar/kentliler/kente gelenler, gelecek kuşaklar, sivil toplum örgütleri ve kentlerdir. Sorumluları ise başta yerel yönetimler olmak üzere merkezi yönetimler ve kentte yaşayanlar/kentliler/kente gelenlerdir. Kentli haklarının uygulanabilmesi, yararlanıcı ve sorumluların bu çerçevede gereken özeni göstermesiyle mümkünken (Keleş ve Mengi, 2017: 32), insan haklarının uygulanabilmesi, kentliler için kentli haklarının varlığı ile mümkündür ve kentin bu hakları sağlayabilecek özelliklere sahip olması gerekir (Çelebi, 2014: 137). Bu noktada kentlilik bilincinin önemi ortaya çıkmaktadır. Kentlinin bilincinin yüksek olması, hakların korunması ve uygulanabilmesi için gereklidir denilebilir.

Hakların korunması ve geliştirilmesi, kentlilik bilincini oluşturur. Kentli yaşadığı kente, haklarına ve sorumluluklarına daha duyarlı hale gelir. Kentlilik bilinci de hakların güvencesini oluşturur. Bu çerçevede; kentlilik bilincini yansıtan ve kentli haklarının uygulanmasındaki önemi, aşağıdaki üç maddede sıralanmıştır (Geray, 2000: 502-503):

1. Kentte yaşayan insanın, kentli haklarının kullanılmasına, elinden alınmasına engel olması gerekir.
2. Kentli haklarının kentlinin kişiliğinin geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmesi gerekir.
3. Hak sahibi olan birey, kentte yaşamasının sağladığı yerel ve merkezi yönetimden talep etmesi gerekir.

³⁵ Bu maddeler şu şekildedir: “1. Güvenlik, 2. Kirletilmemiş, Sağlıklı Bir Çevre, 3. İstihdam, 4. Konut, 5. Dolaşım, 6. Sağlık, 7. Spor ve Dinlence, 8. Kültür, 9. Kültürler Arası Kaynaşma, 10. Kaliteli Bir Mimari ve Fiziksel Çevre, 11. İşlevlerin Uyum, 12. Katılım, 13. Ekonomik Kalkınma, 14. Sürdürülebilir Kalkınma, 15. Mal ve Hizmetler, 16. Doğal Zenginlikler ve Kaynaklar, 17. Kişisel Bütünlük, 18. Belediyeler Arası İşbirliği, 19. Finansal Yapı ve Mekanizmalar, 20.Eşitlik” (<http://www.migm.gov.tr/kurumlar/-migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/KentSart-1,14.03.2022>).

Kentli hakları, kentte yaşayan ya da kente çeşitli sebeplerle gelen kentlilere tanınan haklar ve kentlilerin yerine getirmekle yükümlü olduğu sorumluluklardır. Bu hakların gerçekleşmesinde hem kentlilerin hem de yerel yönetimlerin etkisi büyüktür. Kentlilerin yaşadıkları/buldukları kente karşı daha sahiplenici daha duyarlı yaklaşması, yerel yönetimlerin de katılımcı bir yapı sunması kentli haklarının uygulanmasını sağlar. Kentli haklarının uygulanması kentlilik bilincinin oluşumunu/gelişimini sağlarken, kentsel yaşam kalitesinin arttırılmasına da katkıda bulunur.

1.2.4. Kentsel Yaşam Kalitesi

Kentsel yaşam kalitesi *“sosyal ve mekânsal adalet, erişilebilirlik, yerellik, katılım gibi temel amaçların bütün kentliler için sağlanmasını hedefleyen, politikaların merkezine yerleşmiş, özellikle çevre ve mekân boyutunda kentsel yer kalitesinin öne çıktığı; kentli haklarının karşılanma düzeyi, kentsel hizmetlerin herkes için adil ve erişilebilir olması ve vatandaş memnuniyetinden oluşan ilişkiler bütünüdür”* (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 1). Kentsel yaşam kalitesi, dar anlamda, kentlerdeki alt yapı-üst yapı düzenlemelerinin belirlenmiş ölçütlerin üzerinde olması; geniş anlamda ise, kentin sunduğu imkanlardan kentte yaşayan herkesin, ihtiyaçları doğrultusunda eşit ve dengeli biçimde faydalanabilmesi, kültürel, sanatsal, eğitsel ve siyasal etkinlik ve süreçlere katılabilmesidir (Reyhan vd., 2019: 245; Savaş Yavuzçehre ve Torlak, 2006: 185-186). Kentsel yaşam kalitesinin belirleyicileri, ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların yanında, sağlıklı, temiz ve dengeli bir çevrede yaşama; insanlığın ortak varlık ve değerlerinden yararlanma; gelişme, barış haklarının sağlanması, korunması, güvence altına alınmasıdır (Geray, 1998: 336).

Kentsel yaşam kalitesinin yükselmesi kentte yaşayanların/bulunanların yaşadıkları kenti sevmesine ve kentlilik bilincinin yüksek olmasına bağlıdır (Savaş Yavuzçehre ve Torlak, 2006: 202). Kentlilik bilincinin yükselmesi ise kent kültürünün yaygınlaştırılmasıyla mümkün olabilir.

1.2.5. Kent Kültürü

Kent kültürü; kentte yaşayan insanların, ortak bir paydada buluşarak ürettikleri maddi veya manevi değerlerin birikimi ve bu birikimin kent hafızasını oluşturarak anlamlı bir bütünlük oluşturmasıdır (Hayta, 2016: 166). Kentlerin kültürleri,

ortojenik³⁶ ve heterojenik kavramları üzerinden açıklanmaktadır. Ortojenik kentler, kendine has bir kültüre sahip, çevresindeki farklı kültürleri eriten, çözen ve onları kendi kültürü yönünde değiştiren kentlerdir. Heterojenik kentler ise farklı kültürlerin bir arada bulunmasına imkân tanıyan yerleşim yerleridir. Bu iki kavram, kültürlerin kentlerdeki dönüştürücü etkisini incelemek için geliştirilmiştir (Ayata ve Güneş-Ayata, 1996: 111). Bu açıdan bakıldığında, günümüz kentleri heterojenik kentlerdir ve kentlerde yaşayan kentlilerin sahip oldukları kültürlere ev sahipliği yaparlar. Kentlilerin oluşturdukları bu kültür, kent kültürüdür denilebilir.

Kent kültürü toplumun ürettiği her şeydir. Kentte üretilen her ne varsa; sanattan estetiğe, sosyal davranışlardan siyasal düşüncelere, inançlardan kültüre, üretim biçimlerine kadar o kentin kültürüne aittir (Bal, 2003: 9). Kent kültürünü sadece dar anlamıyla, kentin sunduğu sanat ve kültür etkinlikleri olarak algılamak yetersizdir. Kent kültürü kalıcı kültür öğelerinin de korunması, geliştirilmesi, değerlendirilmesidir (Keleş, 2005).

Kent kültürünün iki boyutu vardır. Birinci boyut, kent kültürünün genel boyutudur. Kentlilik boyutu olarak da ifade edilebilen bu boyut, kentlinin sadece yaşadığı kentte değil, gittiği her yerde sergilediği tutum ve davranışları ifade eder. İkinci boyut özel boyuttur. Bu boyut kentin kendi özelliklerine göre oluşan boyuttur. Tarihsel gelişim içerisinde kenti diğer kentlerden farklılaştıran, kentin kendine özgü özelliklerinden oluşur (Geyik, 2010). Kısaca ifade etmek gerekirse kent kültürü, geçmişten günümüze kentte üretilmiş tüm kültürleri birleştiren bir “*tutkal*” (Tatlıdıl, 2009: 326) görevi görür. Kent kültürünün, kentlilik bilincini biçimlendirdiği söylenebilir. Dolayısıyla, kentin kültürünü anlamak, kentlilik bilincinin oluşumu/gelişimi için önemlidir.

1.2.6. Kent Kimliği ve Belleği

Kimlik, “*herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü*” (sozluk.gov.tr, 14.04.2022) şeklinde tanımlanır. Genel bir ifadeyle; bir insanı, bir nesneyi diğer insan ve nesnelere ayıran, onu farklılaştıran kendine has özelliklerin tümüdür. Kent kimliği ise bir kenti, diğer kentlerden ayıran tüm özelliklerdir. Oğurlu, bu özellikleri şöyle ifade eder:

³⁶ Bu konuda yapılmış detaylı bir araştırma için bkz. Atıcı ve Kaçar (2020). *Eskişehir Kent Kültürünün Kent Dokusuna Yansıması: Odunpazarı ve Batıkent Örnekleri*.

“Sizi, gözünüzü yummanızı isteyip bir şehre götüreceksiniz; orada yeniden gözünüzü açtığınızda nerede olduğunuzu söyleyebiliyorsanız, o şehrin bir kimliği var demektir. Mesela gözünüzü açtığınızda Ayasofya’yı görüyorsanız İstanbul’da olduğunuzu anlarsınız şeklinde bir örnek bu olguyu açıklayabilir. Buna karşılık gözünüzü açtığınızda karşınızda mesela bir AVM görmekteyseniz, benzerlerini birçok ilde ve pek çok yerde gördüğünüz için, bu, size nerede olduğunuzu anlatmaya yetmeyecektir. Çünkü gördüğünüz o AVM toplumun veya kentin hafızasında sözcüğü bir Kız Kulesi gibi yer etmemiştir. Bu sebeple de size, bulunduğu kentin kimliğinden haber verememektedir” (2014: 279).

Kent kimliği o kente has, insana bulunduğu kenti anlatan, hissettiren tüm özelliklerdir denilebilir.

Kent kimliği, her kentte o kente özgüdür. O kentin sahip olduğu fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörler ve bu somut faktörlerin soyut karşılığı olan genius loci³⁷ kent kimliğini şekillendirir (Norberg-Schulz, 1980). Kentsel kimliğin ve karakterin oluşmasında önemli bir unsur olan genius loci, kentin fiziksel biçiminin üretilmesi ve değiştirilmesi süreçleri ile çeşitli dönemlerde değişikliğe uğrayabilir (Conzen, 1966). Bu anlamda her dönemde kentte yaşayanlar, yerin ruhunu kendi deneyimleri ile üretmekte ve kolektif bellek mekânında nesnelleşmektedir. Bir başka deyişle, kentsel mekânın biçimlendirilmesiyle ortaya çıkan yapılar çevre, toplumun gündelik yaşam pratikleriyle yakından ilişkilidir. Özellikle kamusal mekânlar, toplumsal belleğin ve kent kimliğinin oluşmasında önemli olan, toplumsal ilişkinin üretildiği alanlardır (Boyer, 1996: 9). Dolayısıyla kentler, kolektif bellek ve kent kimliğinin oluşmasında, şimdiki zamanda geçmişi keşfetmeyi sağlar (Halbwachs, 1992: 167). Bu yönüyle, toplumsal ve bireysel eylemler ile ilişki içinde şekillenen kentsel yapılar çevre, kolektif belleğin üretilmesine doğrudan katkı yaparak kent belleği olarak adlandırılan, mekânla bağlı bir belleğin oluşmasını sağlayan fiziki düzlemdir. Dolayısıyla, kentin fiziksel çevresinde yaşanan değişimler ve dönüşümler, kent belleğinin (Ringas vd., 2011: 326), geçmişten günümüze ve geleceğe uzanan bir süreçte oluşan (Çöl, 1998: 14) kent kimliğinin değişmesine (Tekeli, 2011: 61) yol açar. Bu çerçevede, kent kimliğinin oluşumunda, insan ve insanın kente kattığı anlam, kentle etkileşim halinde bulunması, kentle kurduğu bağ (Alver, 2012: 22), kent belleğinin oluşumunda ise bilinçli olarak biriktirilen olaylar, kişiler, görüntüler, mekânlar, sesler, kokular ve benzeri her türlü ögenin, kayıt altına alınması ve geleceğe aktarılması (Ünlü, 2017: 77) büyük önem taşır. Kent kimliği ve kent belleği, aidiyet duygusunun sürekliliğini sağlar (Ujang, 2012: 157) ve bu süreklilik, kentlilik bilincinin oluşumunda/gelişiminde önemlidir.

³⁷ Yerin ruhu.

İKİNCİ BÖLÜM

KENTLİLİK BİLİNCİ: İLGİLİ KAVRAMLAR ve KURAMSAL ARKA PLAN

Bu başlık altında öncelikli olarak kentlilik bilinciyle ilgili kavramlar; farkındalık, bilinç, algı ve aidiyet açıklanmaktadır. Kentlilik bilincinin oluşumunu etkileyen; ekonomik, demografik, sosyo-psikolojik, kültürel ve fiziki faktörler açıklandıktan sonra kentlilik bilincinin bileşenleri anlatılmakta, kentlilik bilinciyle ilgili uluslararası ve ulusal yazında yer alan başlıca çalışmalara değinilmektedir. Son olarak bu bölümde, kentlilik bilinciyle ilgili kuramlar açıklanmaktadır.

2.1. Bilinç ve Kentlilik Bilinci

Bilinç³⁸, günümüzde bilimin, özellikle de Nörobilimin araştırma alanına giren bir kavramdır. Geçmişten günümüze farklı bakış açılarıyla açıklanmaya çalışılan ve günümüzde de tartışmaların devam ettiği bir kavram olan bilinç, özellikle felsefe alanında tartışılmış ve araştırılmıştır. Doğan, Siyaset Bilim ve Tarih Bilinci isimli kitabında, bilinçle ilgili tartışmaların devam ettiğini ve edeceğini ifade eder (Doğan, 1999: 171).

Bilinç açıklanması zor bir kavramdır. Bergson (1997: 16) bilincin açıklanmasındaki güçlüğü; “*Bilinç kelimelerle kolayca ifade edilemez. Çünkü bilinç, kolaylıkla kelimelere dökülemeyen, düşünülmekte ve hayal edilmekte zorlanılan bir kavramdır*” şeklinde ifade ederken, Düzen (2006: 12), bilinçle ilgili tartışmaların devam ettiğini ve kavramı bütüncül olarak ele almanın güç olduğunu vurgular. Bu sebeple bilinci açıklamadan önce genel olarak kavramla ilgili tartışmalara yer vermek gerekir.

Modern anlamda bilinç sorunu 17. Yüzyıl’da Descartes³⁹ ile başlar. Descartes, “*Cogito, ergo sum - Düşünüyorum, öyleyse varım!*” önermesiyle, kendisinin düşünen

³⁸ Latinlerin günümüz Türkçesindeki “bilinç” karşılığı kullandıkları conscientia, etimolojisi bakımından, aynı bilgi ve kanılara sahip kişiler arasındaki dayanışma ve danışma hali anlamına gelir. Terimin Arapça karşılığı olan şuur da, dayanışma ve danışma anlamına gelen bir Arapça fiilden türetilmiştir. Dilimizde fiilen yaşayan ve danışmak edimiyle ilgili olan "istişare", "müşavere", "müsteşar" gibi terimler de, “şuur”la aynı kökten gelirler. Detaylı bilgi için bkz. Özlem Doğan, Siyaset Bilim ve Tarih Bilinci.

³⁹ Fransız filozof René Descartes (1596-1650) modern düalizmin kurucusu kabul edilir. Maddi dünyanın, düşünceleri, duyguları, zevk ve acıyı barındıran zihin dünyasından ayrı olduğunu iddia etmiştir. “Zihinsel” şeylerin boyutu, şekli veya hareketi yoktur ama maddi dünyayla etkileşirler; böylece düşünceler eylemlere, maddi dünya da düşüncelere neden olabilir. Bu etkileşimin, o zamanlar hiçbir işlevi bilinmeyen, beyinde küçük bir çekirdek olan epifizbezinde olduğunu iddia etmiştir.

bir düşünce yani bilinç olduğunu ifade eder. Bilinci içerikten soyutlamayan Descartes, bilinç ile zihni özdeşleştirir (Özkan, 2019).

Zaman içinde bilinçle ilgili araştırmalar ve bilince olan ilgi artmış; bilincin mekanizmaları, işlevleri ve doğasıyla ilgili teoriler öne sürülmüştür. Bu teorilerin bazılarında bilincin oluşması nöral⁴⁰ bağlantılarla ilişkilendirilmiştir. Bilgisayar eğitimi alan teorisyenler bilinç ve beyin bilgi işleme - işleme bağlantısını sorgulamıştır. Başka teorisyenler ise bilince farkındalık açısından bakmış ve farkındalığın amacını toplumsal ilişkiler bağlamında araştırmıştır (Zeman, 2006: 337).

Bilinç tartışmalarına bakıldığında, bilim insanlarının bazı noktalarda uzlaştığı söylenebilir. Bilincin beyinle bağlantısı, beyin sapı ile talamuslardaki yapıların uyarılma için önem taşıdığı ve talamuslarla korteksteki faaliyetin bilincin içeriklerini belirlediği; bilinci ortaya çıkaran faaliyetin beynin farklı yerlerine dağıldığı ve birçok psikolojik sistemin bu faaliyete katıldığı genel kabul görmüştür. Ayrıca bilincin beyinle bağlantısı olmasına rağmen, beyinde meydana gelen her faaliyetin bilinçli olmadığı görüşünde de hem fikir olunmuştur. Bilincin yeri konusunda tartışmalar sürerken; bazı bilim adamları biyolojik olarak yeri⁴¹ olduğunu, bazı bilim adamları ise bilincin biyolojik olarak yeri olmadığını ve psikolojik durum içinde yer aldığını belirtir (Eroğlu, 2012: 82; Ahat, 2018: 79; Zeman, 2006: 372). Günümüzde bilincin sinir faaliyetleri sonucu ortaya çıktığı genel kabul görse de, psikolojik süreçleri oluşturduğu ile ilgili tartışmalar da devam etmektedir. Bilinçle ilgili farklı alanlarda yapılan bu tartışmalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir (<http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/bilinc.htm>).

1. Bilinç işleyişini beden işleyişine bağlı olarak felsefi açıklama çalışmaları, nöro-felsefe,
2. Anglo-Amerikan felsefesinin zihin-beden ilişkilerini sorgulayan tartışmaları, zihin-felsefesi,
3. Bilincin işleyişini fenomenolojik temelde anlama uğraşları,
4. Nörologların, psikiyatristlerin araştırmaları,

⁴⁰ Bilincin oluşması “ayna nöronlar”la (mirror neurons) ilişkilendirilmektedir. Ayna nöronlar, hem kişinin kendi eyleminde hem de başkasının eyleminde aynı şekilde aktive olurlar (Coşan, 2016: 22).

⁴¹ Beyin sapı. Detaylı bilgi için bkz. Herbert, N. (2002). *Temel Bilinç*, 2. Baskı, İstanbul, s. 102).

5. Yapay zekâ araştırmacılarının ve bilgisayar programcılarının insan beynini kopyalama çabaları,

6. Mistiklerin, din felsefecilerinin etkinlikleri,

7. Sosyal Bilim ve Siyaset Bilimi kuramcılarının ideolojileri, insanın dünya ve toplum kavrayışını araştırırken ele aldıkları bilinç kavramı üzerine yapılan tartışmalar,

8. Psikologların, sosyal psikologların, antropologların insanı anlamaya çalışırken dayandıkları bilinç kavramı,

9. Sanatçıların insanı yorumlarken bilinci sorgulamalarıdır.

İnam⁴²'ın bilinçle ilgili gruplandırmasına göre bu çalışma bilinci, yedinci maddede ifade edilen; “*Sosyal bilim ve siyaset bilim kuramcılarının ideolojileri, insanın dünya ve toplum kavrayışını araştırırken ele aldıkları bilinç kavramı üzerine yapılan tartışmalar*” açısından ele almakta, bireyin yaşadığı kenti kavramasına yönelik ele alınan bilinci araştırmaktadır.

Felsefe Terimleri Sözlüğü, bilinç kavramını “*insanın kendisi, yaşantıları ve dünya üzerindeki bilgisi; aynı zamanda da düşünme ve kendini tanıma yeteneği*” (Akarsu, 1975: 32) şeklinde tanımlar. İnsan büyük ölçüde içinde yaşadığı toplumun bir ürünüdür çünkü sosyalizasyon sürecinde, içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını, kurallarını, düşünce sistemini benimser/benimsemeye zorlanır. Aynı zamanda toplumdaki sosyo-ekonomik statüsü ve yaşama koşullarına göre kendince bazı değerler, kurallar, düşünceler de geliştirir. Nihayetinde toplumun dayattığı bilinç ve insanın tecrübeleriyle elde ettiği bilinç birleşerek herhangi bir zaman ve mekân içinde insanın bilincini oluşturur (Güçlü, 2002: 17). Bu tanıma göre bilinç, sosyo-ekonomik statü ve yaşam koşulları çerçevesinde oluşur. Bilinç, “*toplumsallık ve karşılıklı etkileşim temelinde*” (Doğan, 1999: 172) algı, duygu, duyum, irade ve kanıların farkında olunmasını sağlayan bir rehber niteliğindedir. İnsanın çevresinde gelişen olayları fark etmesini, algılamasını ve algıladıktan sonra kavramasını sağlayan bilinç; insanın kendini ve çevresini bilmesidir.

Cüceloğlu, bilinci; sen-ben anlayışı ve biz bilinci üzerinden tanımlamaktadır. *Sen Anlayışı*⁴³nda acizlik duygusu vardır ve bu anlayış içinde olan insan; günlük

⁴² <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/bilinc.htm>

⁴³ Bu anlayış içinde olan bireyin ait olma ihtiyacı karşılanır ancak bağımsız olması, birey olması karşılanamaz. Bu nedenle birey, sürekli bir eksiklik duygusu içinde olur.

aktivitelerinden sağlığına, verdiği sözlerden toplumla ilişkisine kadar her şeyin sorumluluğunu başkasına vermek ister. Kendisi sorumluluk almak istemez, kendi yaşamından toplum sorumlu olsun ister. *Ben Anlayışı*⁴⁴nda denetleme duygusu vardır. Bu anlayış içinde olan insan; başkalarına güvenmez, aciz olduklarını düşünür ve sürekli olarak onları denetlemek ister. Sen anlayışı ve ben anlayışının “*bir paranın iki yüzü gibi*” birbirini tamamladığını ve ikisinin de “*eşitsizlik*” üzerine kurulu olduğunu belirten Cüceloğlu, yaşamın *biz bilinci* içinde devam ettiğini ifade eder. *Biz bilinci* bir olgunlaşma süreci içinde gelişir. İnsanın bilincinde uzun zaman içinde meydana gelen farkına varışlarla *biz bilinci* oluşur. Olgunlaşma sürecinin ilk adımı; insanın sorumluluklarının, sınırlarının bilincine varmasıdır. İnsanın bilincinde oluşan ayrımlar, farkına varışlar sadece kendisini değil etkileşim içinde olduğu herkesi etkiler. İnsanın, başkalarının sorumluluklarının, sınırlarının bilincine varması ikinci adım, yaşadığı toplumla etkileşim içinde olduğunun bilincinde olması üçüncü adımdır. Üçüncü adım, insanın herhangi bir davranışının, tutumunun sonuçlarını bilme sorumluluğudur (Cüceloğlu, 2019: 42-49).

İnsanlarda *biz bilincine* ulaşabilmek olaylara geniş açıdan bakabilmeyi, kendisinin ve başkalarının sorumluluklarının farkına varmayı sağlayabilir. Kentte yaşayanların kente karşı sorumluluklarının farkına varması, diğer insanların haklarına saygı göstermesi, sorunlara çözüm bulma çabası içinde katılım göstermesi *biz bilinci* ile mümkün olabilir. Dar kapsamlı *biz*, geniş kapsamlı *biz bilincinin* oluşumunu engelleyebilir. Evini her gün temizleyen ancak çöplerini sokağa atmaktan rahatsız olmayan insanlar, hemşerilik anlayışı içinde kendi sorunlarına çözüm bulmaya çalışan ancak diğerlerinin sorunlarını önemsemeyenler, aynı cemaat, aynı kulüp gibi dar kapsamlı *bizler*, geniş kapsamlı *biz bilincine* ulaşmayı engelleyebilir.

Türkiye’de kentler ve kentli sorunlarına, kentleşme sürecine, kentlerin bozulmasına, doğal ve kültürel yapıların tahrip edilmesine, kırdan kente göçle gelenlerin yaşadıkları sıkıntılara, kentlinin kentli olamamasının nedenlerine dar pencereden bakılmaktadır. Bu olaylara, büyük çerçeveyi görmeden bir “*tünel bakışı*”⁴⁵ içinde bakıldığı takdirde, *biz bilinci* anlayışı güçleşir. *Biz bilincinin* oluşması için

⁴⁴ Bu anlayış içinde olan bireyin bağımsız olma ihtiyacı karşılanır ancak bireyin ait olma ihtiyacı karşılanamaz. Bu nedenle birey, sürekli bir eksiklik duygusu içinde olur.

⁴⁵ Rachel Carson’ın 1962 yılında yayımladığı *Silent Spring* adlı kitabında, bir hastalığı önlemek ya da yok etmek için kullanılan kimyasal tarım ilaçlarının, uzun vadede tüm ekosistemi yok edebileceğini “Tünel Bakışı” adını verdiği dar düşünce ile ifade eder.

farkındalığın oluşturulması gerekir. Bilinç farkındalık durumudur ve bilinçlenme algı yeniliklerini ifade eder (Mcdermott, 1974: 254).

Kentlilik bireyin yaşadığı yere dair geliştirdiği bilinç olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede kentlilik; insanların doğdukları yer dışında, yaşadıkları yere sahip çıkmaları, kent ile kendilerini özdeşleştirebilmeleridir. Özdeşleştirme; kentlilik bilincinin ilk ve en önemli adımıdır (Mutlu ve Özaydın, 2011: 15). Kentliler sahip oldukları kimliklerin yanında, yaşadıkları kentin kimliğini taşımaya başladıklarında, insanların o kent için bir arada mücadele etmesi, çalışması ve çaba göstermesi olanaklı hale gelir. Kentin hedefleri, tüm kent halkının hedefi olduğunda, farklılıklar göz ardı edilip bireysel çıkarlar kentin çıkarları üzerine birleştiğinde, kentlilik bilincinden söz edilebilir. Kentlilik bilinci, insanların bir arada huzurlu ve sorunsuz yaşamaları için anahtar görevi görmektedir. Bu durumda insanlar kentlerini olumlu bir şekilde şekillendirebilirler. Çünkü kentler, birlikte yaşayan insanların, ortak yaşamlarından doğan ve yaşam biçimleri ile şekillenen mekânlardır (Başaran, 2008: 18). Kentlilik bilinci, kentte yaşayan insanların birbirini fark etmesi, anlaması ve farklılıklardan, kent adına ortaklıklar çıkarma çabasıyla birlikte kente özgü tavır ve davranışlar sergilemesidir (Karadağ ve Koçman, 2009: 202).

Kentlilik bilinci yaşam boyunca devam eden bir süreçtir. Kentlilik bilincinin oluşumunu, Erikson'un yaşam boyu teorisine⁴⁶ benzeten ve insanın hayatı boyunca devam etmesi gereken bir süreç olarak tanımlayan Beyazlı, insanın kentlilik bilinci oluşum sürecinde kentli olma yolunda aşamalar kaydettiğini belirtir. İnsanın her aşamada doğru bilgi ile bilgilenmesi, istenen kentli tipine ulaşması için önemlidir. Böylelikle farklı fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimler gösterdiği her bir dönemde, kentlilik bilinci sürecinin, bu döneme karşılık gelen aşamalarındaki doğru bilinçlenmesinin yansımaları, insanın günlük yaşamında görülebilir. Kentlileşme sürecinde, insanın kentte yaşamının gerektirdiği davranışları benimsemesi, hak ve sorumluluklarının farkında olması, kent kurallarına uyması, kente ve kentliye saygılı olması, kentsel kararlara katılım göstermesi gibi kentlilik özelliklerini kazanmasıyla başlayan bilinçlenme, hayat boyu devam eder (Beyazlı, 2005: 15-16).

⁴⁶ Erikson'un Psiko-sosyal Gelişim Kuramı'na göre; kişi çevreyle etkileşim halindedir ve kişinin benlik yapısı yaşam boyunca oluşur. Benlik gelişimini insan yaşamının tümünü kapsayan sekiz evre olarak tanımlanır. Her bir evrenin kendine has dinamikleri vardır. Bu nedenle bu süreç, yaşam boyu devam eder (Gürses ve Kılavuz, 2011).

Kentte yaşamak, kentli olmayı ve dolayısıyla kentlilik bilincini kendiliğinden oluşturmamaktadır. Kentlilik bilincinin oluşması ve gelişmesi için kentte yaşayanların, yaşadıkları kenti tanımaları, tarihini öğrenmeleri, kentin kültürünü anlamaya çalışmaları önemlidir. Kentte yaşayanlar, kenti tanıdıkça, kenti kent yapan bu değerlerle bağ kurdukça aidiyet oluşur, kenti korur ve sahiplenirler⁴⁷ (Bilgin, 1991: 24).

Kentlilik bilincini geliştirmek için; kentlilerin kentin tarihi ve kültürel değerlerinin farkına varması, kentin fiziksel, kültürel ve sosyal dönüşümünü gerçekleştirmek için gayret göstermesi, kente aidiyet duygusu hissederek, kenti sahiplenip koruması ve gelecek kuşaklara bu duyguyu aktarması önemlidir (Kentleşme Şûrası, 2009).

2.2. Kentlilik Bilincinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Kentler, farklı dil, din, ırk ve etnik grupları barındıran heterojen yerleşim yerleridir. Dolayısıyla kentte yaşayan insanların kentlilik bilinci düzeyleri de farklıdır. Kentte yaşayanlarda kentlilik bilincinin düzeyi; demografik, ekonomik, kültürel, sosyo-psikolojik, fiziki faktörler, eğitim ve kentte kalma süresi gibi birçok unsurla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda kentlilik bilincinin oluşmasına etki eden faktörler; ekonomik, demografik, sosyo-psikolojik ve kültürel, fiziki faktörler şeklinde gruplandırılabilir (Altıparmak, 2015: 48; Başaran, 2008: 21; Mutlu ve Özaydın, 2011: 16).

2.2.1. Ekonomik Faktörler

Kentler, sunduğu ekonomik imkânlar sebebiyle cazibe merkezidir ve kentlerin heterojen yapısı, tüm farklılıkları içinde barındırdığı gibi ekonomik farklılıkları da içinde barındırır. Kentte yaşayan insanların gelir düzeylerindeki farklılıklar, bu insanların kentin sunduğu imkânlardan eşit yararlanamaması sonucunu doğurur. Bu eşitsizlik, kentin cezbedici özelliklerinden faydalanamayan insanların, yaşadıkları kente yabancılaşmasına, sahip çıkmamasına ve ait hissetmemesine neden olur. Dolayısıyla insanların yaşadıkları kentin imkânlarından yararlanma düzeyi, kentlilik bilincini etkiler. Kentin sunduğu ekonomik imkânlardan yararlanabilen insanlarda, kentlilik bilincinin oluşması kolaylaşırken, bu imkânlara ulaşamayanlarda, kentin bir

⁴⁷ 1966 yılında Floransa'da Arno Nehri'nin taşması sonucu oluşan su baskınında, insanların evlerindeki eşyalardan önce Uffizi, Akademia gibi galerilerdeki sanat eserlerini kurtarmaya çalışması, toplumsal bilinç için iyi bir örnek oluşturmaktadır (Kentleşme Şûrası, 2009: 22).

parçası olamamak, kentte olmak ama kenti yaşayamamak kentlilik bilincinin oluşmasını güçleştirir (Mutlu ve Özeydın, 2011: 18). Diğer taraftan sosyo ekonomik yapı ve kentin yapısı arasında da güçlü bir ilişki vardır.

Bireyin meslek sahibi olup olmaması, hane halkının geliri, oturlan konut tipi, çalışma koşullarının sosyo-kültürel etkinliklerde bulunmasına olanak tanınması, kentin kentliye sunduğu ekonomik imkânlar yanında sosyal, kültürel ve fiziki faktörler de kentlilik bilincini etkilemektedir. İnsanlar üst sosyo ekonomik seviyeye geçtikçe, kentten beklentisi artmakta, daha iyi olanaklara sahip kentlerde yaşama istediği duymakta ve yaşadıkları kente karşı aidiyet duygusu beslememektedir. Yaşadıkları kentin birçok konuda üst ekonomik grupları memnun etmemesi, kentlilik bilincinin bu gruplarda azalmasına yol açar (GENAR, 2006: 164).

Sonuç olarak, kentte yaşayan insanların sahip oldukları iyi ekonomik imkânlar, kentle bağ kurmaları için zemin hazırlarken, bu imkânlara sahip olmayan insanlar, sadece temel ihtiyaçlarını karşılamak için çabalarlar. Ancak ekonomik imkânlar ve kentlilik bilinci arasında pozitif yönlü ilişkinin varlığı, kentin sunduğu tüm olanaklara bağlıdır denilebilir.

2.2.2. Demografik Faktörler

Kentlilik bilincinin oluşumu, kentleşme ve kentlileşme gibi bir süreç gerektirdiği için, bu süreç boyunca insanları etkileyen birçok durum ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi demografik unsurlardır. Demografi terimi, toplumların göç, doğum-ölüm oranları, cinsiyet, yaş gibi özelliklere göre araştırılmasıdır (Marshall, 1999: 139). İlgili alan yazın incelendiğinde, kentlilik bilincinin oluşumuna etki eden demografik faktörlerin başında göç, yaş, kentte kalma süresi ve cinsiyet gelmektedir.

“Göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir” (Özer, 2004: 11). Göç bir nüfus hareketi olup iç ve dış göçler şeklinde gerçekleşir. İçgöçler⁴⁸, ülke içerisindeki yer değiştirmeler --kırdan kente, kentten kente, kentten kıra-- dışgöçler ise bir ülkeden başka bir ülkeye gerçekleşen nüfus hareketleridir (Çelik, 2007: 88). Göç, kenti, kent yaşamını, kentte yaşayan, kente göç eden insanı ve kentlilik bilincini, göç edenin

⁴⁸ Bu konuda Türkiye’deki göç sürecini anlatan filmler izlemeye değerdir: Gurbet Kuşları Yönetmen: Halit Refiğ. Göç üçlemesi: Gelin, Düğün, Diyet. Yönetmen: Lütfi Ömer Akad.

nereden geldiğine bağlı olarak etkileyen, önemli olgulardan biridir (Altuntepe ve Öztürk, 2008: 1589). Bu çerçevede, göçle gelen insanlar için geldikleri yere bağlı olarak, kentlilik bilincinin oluşum sürecinin farklılaştığı söylenebilir.

Kente göç eden kır insanı için öncelikle bir değişim söz konusudur ve kentte kalma süresi arttıkça, bu değişimin kentli davranış ve tutumların benimsenmesi, yaşadığı kentin kimliğiyle özdeşleşmesi yönünde gelişim göstermesi beklenir. Göç eden insan, göç ettiği kente uyum sağlamaya, kentin sunduğu imkânları kullanmaya başladıkça yaşadığı kenti sever. Kentle ilgili algısı olumlu yönde değişir ve kentle bağ kurmaya başlar. Aidiyet duygusu oluşur. Kentle bu şekilde bir bağ kurulması ise kentle ilgili sorumluluk alınması ve kentin olumlu değerlerinin sahiplenilmesi sonucunu doğurur.

Kentten kente gerçekleşen göçlerde; zaten kentte yaşayan ve kentlilik özelliklerine sahip olması beklenen kent insanının, göç ettiği kente aidiyet duygusunun oluşması, bu kenti sahiplenmesi ve sorumluluk duyması beklenir. Çünkü kentlilik bir bilinçtir ve kentli özelliklerine sahip bir insan nerede yaşarsa yaşasın, yaşadığı yere sahip çıkar (Mutlu ve Özaydın, 2011).

Göçle gelen insanların yaşadıkları yeri benimsemeleri, tutum ve davranışlarını değiştirmeleri, yaşadıkları kente sorumluluk hissetmeleri, kentlilik bilincinin oluşumunda etkilidir. Ancak göçün kentlilik bilinci oluşum sürecindeki etkisi, kentlilik bilincinin önemli bir bileşeni olan aidiyet duygusunun oluşmaması şeklinde de görülebilmektedir. İnsanların birçoğu yaşadıkları kenti benimsememekte, kendini yaşadıkları yerle değil, doğdukları yerle özdeşleştirmektedir (Geyik, 2010: 31; Acungil, 2012: 42; Mutlu ve Özaydın, 2011). Aynı kentte yaşayan, aynı kentin sorun ve sorumluluklarına paydaş olan kentliler, doğdukları yerin kimliklerini taşımaya devam etmektedirler (Peker vd., 1997). Doğum yeri ile kurulan bağ, kentlilik bilincinin oluşumunu güçleştirmektedir denilebilir.

Sonuç olarak, aidiyet duygusunun oluşmaması kenti sahiplenme, kente karşı sorumlu hissetme, kenti olumlu algılama ve kentin farkına varmayı da engeller. Göçle gelen insanların, geldikleri, doğdukları ya da uzun süre kaldıkları yere duydukları aidiyet, göç ettikleri kente ait hissetmelerini dolayısıyla kentlilik bilincinin oluşumunu engeller.

Yaş kentlilik bilincinin oluşumunda etkili olan faktörlerden bir diğeridir. İlgili alan yazın, kentlilik bilincinde yaşa bağlı olarak farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır (Marcus, 1992; Rubinstein ve Parmelee, 1992; Afshar vd., 2017). Çocukluk dönemi⁴⁹, bilincin oluşum dönemidir. Bu dönem, çocukluk ve ergenlik dönemi olarak ikiye ayrılır. Çocukluk dönemindeki hızlı öğrenme, çocuğun bir bilgiden bir bilgiye geçerken bilincini oluşturmasını sağlar ve zamanla çocuk, bir bilgiyi bir başka bilgiye ulaşmada dayanak olarak kullanır hale gelir. Bu dönem, bilincin oluştuğu kurucu bir dönemdir. Çocukluktan-ergenliğe, ergenlikten-yetişkinliğe ve yaşlılığa geçtikçe, hem değişimin hem de insanların alışkanlıklarından vazgeçmelerinin zorlaşması bilincin oluşturulmasını güçleştirir (Timuçin, 2000: 16). Çocuk ve gençlerde bilinç oluşturulmasının orta ve ileri yaşlara göre daha kolay olması, ailenin ve eğitimin bilinç oluşturmadaki etkisi, bu farklılıkların nedeni olarak değerlendirilebilir.

Yaşadığı kente uyum, kenti sahiplenme ve bağ kurma kentlilik bilinciyle ilgili çalışmalarda özellikle bu yaş grubunun hedef alınması gerekliliğine vurgu yapması, bilincin oluşmasında yaşın önemini açıklamaktadır; zira yaşın büyümesiyle birlikte çevreye olan ilgi azalmaktadır (Kasarda ve Janowitz, 1974: 334) ve kentlilik bilincinin oluşması güçleşmektedir. Kısaca, özellikle kentlilik bilinci ve göç göçle kente gelen insanlarda, kente uyum ve kentlilik bilincinin oluşumunda yaş, önemli bir faktördür denilebilir.

Kentte kalma süresi, kentlilik bilincinin oluşumunda/gelişiminde önemli olan demografik faktörlerden (Stedman, 2003) bir diğeridir. Kentte ikamet süresi uzadıkça, kente olan bağlılık artar (Kasarda ve Janowitz, 1974: 334). Kentte kalma süresinin uzunluğu, orada yaşayan insanın yaşadığı yer ile ilgili daha çok anı biriktirmesine, yaşadığı yeri daha çok tecrübe etmesine yardımcı olur. Bu tecrübenin her gün olması ve uzun bir zamanı içermesi, insanların çok deneyim yaşadığı yerlerle bağının daha güçlü olması sebebiyle, kente olan aidiyeti kuvvetlendirir (Lewicka, 2008: 211).

Kentlilik bilincini etkileyen faktörlerden bir diğeri cinsiyettir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, henüz kadınların tam anlamıyla toplumsal yaşamın içine

⁴⁹ Çocukluk dönemi üçe ayrılır: 1) Bebeklik dönemi (0-2 yaş), 2) ilk çocukluk dönemi (3-6 yaş), 3) ikinci çocukluk dönemi (7-11 yaş) (<https://www.cadempsikoloji.com/makale/3-cocuk-gelisim-donemleri-17.11.2020>).

girememiş olması, kadınlarda kentlilik bilincinin düşük çıkması sonucunu doğurmaktadır (Kentleşme Şûrası, 2009: 32).

Eğitim, kentlilik bilincini etkileyen demografik faktörlerden diğeridir. Eğitim, toplumun temel ihtiyaçlarından biridir. Toplumsal bir varlık olan insanın içinde yaşadığı toplumun değerlerini, normlarını, kısacası kültürünü içselleştirmesi, toplumun kendine özgü anlamlar dünyasının, değerlerinin, davranış biçimlerinin kısaca maddi ve manevi sahip olduğu bütün niteliklerinin sürdürülmesi eğitimle gerçekleşir. Eğitim, insanların kişisel ilgi ve yeteneklerinin ortaya çıkmasına yardımcı olur (Kentleşme Şûrası, 2009: 22; Altıparmak, 2015: 46).

Eğitim, insanın gelişimine yardım eden, gerekli bilgi, beceri ve davranışları kazanmasını sağlayan bir süreçtir ve yaşam boyunca devam eder. İnsanoğlu, yaşamının her döneminde yeni durum/ olaylarla karşılaşır, yeni bir şeyler öğrenir ve böylece biyolojik olarak gelişirken aynı zamanda toplumsallaşır. Kısaca eğitim, bir yönüyle toplumsallaşma aracı iken diğer bir yönüyle kent yaşamının gerekliliklerini kavrama ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi/oluşturulması sürecinde rol oynayan önemli faktörlerden biridir (Erkan, 2002: 77).

Eğitim, formel ve informal eğitim olmak üzere iki çeşittir. Formel eğitim, belli bir amaçla, belli bir program ve plan çerçevesinde, okullarda ya da başka kurumlarda gerçekleşen, kuralları olan ve birlikte yaşamının zorunlu olduğu bir eğitim türüdür. Bunun sonucu olarak çocuk, okula başlama yaşıyla birlikte ilk kez farklı insanlarla bir arada olmak zorunda kalır ve bir arada yaşamının kurallarını öğrenir. Bu yönüyle formel eğitim, insanların bir arada yaşama bilinci geliştirmesini, farklılıklarla yaşayabilmesini öğretirken, kentlilik bilincinin oluşturulmasında etkilidir (Kıroğlu, 2010: 6). Kentlilik bilincinin oluşturulmasında formel eğitim kadar informal eğitimin de etkisi vardır.

Informel eğitim, yaşam içinde kendiliğinden gerçekleşen eğitim türüdür ve insanların davranış ve düşünceleri üzerinde geniş bir etkiye sahiptir. Informel eğitim, yaşam boyu öğrenme olarak tanımlandığında, toplumsal düzeni sağlayan kurallara uyma, çevreyi koruma, başka insanların haklarına saygı gösterme gibi davranışları beraberinde getirir. Tüm bu özellikler, kentte yaşayan insanların sahip olması gereken tutum ve davranışlardır. Bu davranışları günlük hayatına yansıtan ve içselleştiren insan, aynı zamanda kentlilik bilincine de sahip demektir (Mutlu, 2010: 157). Kısaca

eğitim, toplumsal ve kentsel gelişmeyi sağlayan, kentlilik bilincini oluşturmak ve geliştirmek için önemli bir araçtır denilebilir.

2.2.3. Sosyo-Psikolojik ve Kültürel Faktörler

“Farklı olmaya, diğerinden farklı yaşamaya olan gereksinim insanoğlunun en temel dürtülerinden biridir. İşte kentler bu en insani gereksinimin hayat bulduğu oluşumlar ve organizmalardır” (Demirkan, 1996: 22). Farklılıklar, kentleri çekici kılan özelliklerden biridir ve bu oluşumlar içinde hayatlarını sürdürmeye çabalayan insanların, etkileşim içinde olduğu gruplarla iletişim şekli, davranışları ve bu davranışların ardındaki nedenler, kentlilik bilincini etkileyen sosyo-psikolojik faktörlerdir.

Kentler, eğitim, sağlık, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda çokça hizmet sunan yerleşim yerleridir. Kentte yaşayan insanların, bu hizmetlerden faydalanabilmeleri sosyo psikolojik olarak tatmin olmalarını sağlar. Tatmin duygusu ve kentle ilgili olumlu duygular, yaşadığı kenti sahiplenme ve kentle özdeşleşmeyi beraberinde getirir. Yaşadığı kentten memnun olan insanların, daha duyarlı ve bilinçli olması yönünde bir değişim beklenmektedir (Erkan, 2002: 77). Bu değişim, insanların çevresiyle iyi ilişkiler kurmasını, kente ve kentte yaşayanların haklarına saygı duymasını, kentsel donatıları, kentin tarihini ve kültürünü korumasını, kentteki farklılıklar içinde yer bulma ve bu farklılıkları oldukları gibi kabul etme çabasını beraberinde getirir. Bunun neticesinde kentliliği özümsemiş bir insan olarak, yaşadığı kente aidiyet duygusu gelişir (Başaran, 2008: 22). Dolayısıyla kentlilik bilinci ile psikolojik tatmin arasında doğrudan ilişki vardır denilebilir.

Kentler, farklı kültürlerin, etnik grupların ve farklı dine mensup insanların bir arada yaşadığı heterojen bir yapıdadır. Kenti kırdan ayıran en belirgin özellik bu çok kültürlü ve heterojen oluşudur. *“Kent, işte böyle heterojenleştiğinde kent oldu demektir. Bir kentte değişik alt kültürlerin varlığı ve çeşitliliği o kent kültürünün zenginliğinin bir göstergesi olmaktadır”* (Tekeli, 2014: 168-169) ifadesiyle Tekeli, kentin farklılıklar mekânı olduğu ifade eder. Bir yeri kent yapan, barındırdığı farklılıklar, farklı kültürler ve bu kültürlerin etkileşimidir denilebilir.

Kentlilik bilinci, farklılıklara saygı ve hoşgörü olarak tanımlandığında; kentteki farklılıkların, yeni alt kültürlerin oluşumu için fırsat yaratması beklenir. Farklı kültürel grupların sürekli ilişkisi ve etkileşimiyle, bir grubun diğerinin kültürel öğelerini kabul

etmesi veya benimsemesi sonucu oluşan yeni alt kültürler, kentlerde çeşitlilik oluşturur. Bu çeşitliliğe duyulan saygı ve hoşgörü⁵⁰ ise kentlilik bilincinin varlığını yansıtır (Çelik, 2002: 67).

2.2.4. Fiziki Faktörler

Fiziksel özellikler ve görünüm, kentlilik bilincinin oluşumunda/gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Fiziksel formu ve işlevi açısından, kentin sahip olduğu özelliklerle tanımlanabilir olması, kentleri okunaklı kılar (Lynch, 2014). Okunaklı kentler, insanların bir yerin net ve doğru bir görüntüsünü oluşturmasına yardımcı olacağı için algıyı da olumlu etkiler. Kentin konumu, sahip olduğu doğal ve tarihi değerler, kentin düzeni, sunduğu kolaylıklar, peyzaj özellikleri, kamusal alanların varlığı, yaşanılan yeri güzelleştiren özelliklerdir (Ujang, 2012: 158). Aynı zamanda kentlerin, yoğun insan faaliyetlerini, yaya aktivitelerini barındırması daha enerjik ve daha cezbedici kentler olarak anılmalarını (Montgomery, 1998: 101) ve içinde yaşayan insanların da yaşadıkları kentten memnun olmalarını sağlar (Ujang, 2012: 166). Fiziki faktörler olarak adlandırılan bu özellikler, kentlilik bilincinin oluşturulması/geliştirilmesinde etkilidir.

İnsanlar, kentte, içinde buldukları sosyal tabakalara ve ekonomik koşullarına göre belirli bölgelere yerleşirler ve kentlerin her bölgesi olumlu fiziki özelliklere sahip olmayabilir. Dolayısıyla insanların kentin hangi bölgesine yerleştikleri ve bu bölgenin sunduğu özellikler, kentlilik bilincinin oluşumu açısından önemlidir.

Kentler, “... diğer taraftan kendi içerisinde de hem mekânsal hem de kültürel özellikleriyle birbirinden tamamen farklı semtlerden teşekkül” (Gürhan, 2016: 923) eden yerleşim yerleridir. Dolayısıyla, insanların yaşadıkları bölgelerin, kentin sunduğu fiziki özelliklere sahip olması algıyı olumlu etkileyerek kentlilik bilincinin oluşumuna ve gelişimine katkı sağlarken, yeterince sahip olmaması, burada yaşayan insanlara kentte oldukları hissini vermemektedir. Kentte yaşayan ancak kentin sunduğu imkânlardan yeterince faydalanamayan bu insanlar, kentte ama kentten kopuk, kente uzak biçimde hayatlarını sürdürmekte, yabancılaşmakta, kente uyum sağlayamamaktadırlar. Kentin imkânlarından tam anlamıyla faydalanabilen, kente

⁵⁰ Antakya’da yapılan bir çalışma, kentteki farklılıkların hoşgörü ile karşılanmasına güzel bir örnektir. Yapılan araştırmada, kültürel zenginlik, kentin üstünlüğü olarak vurgulanmıştır. Kent, dinlerin bulunduğu yer, kozmopolit bir yer, Hristiyanlar için önemli bir yer ve farklı din ve etnik kökene sahip insanların birlikte yaşayabildiği bir yer olma gibi özelliklerle açıklanmıştır (Yükselen ve Gönenç Güler, 2009).

uyum sağlayan insanlar *kentli* olarak tanımlandığında, bu insanlar kendilerini *kentli* olarak gör(e)memekte ve kente bir aidiyet hissetmemektedirler. Bu durum kentlilik bilincinin oluşumunda önemli bir engel teşkil etmektedir (Mutlu ve Özaydın, 2011: 56). İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerde bulunan gecekondu bölgeleri buna örnek olarak verilebilir. Göçle gelenlerin yoğun olduğu Denizli Karşıyaka Mahallesi de alt yapı, üst yapı sorunlarıyla kentin sorunlu mahallelerinden birisidir.

Genel olarak değerlendirildiğinde; kentlilik bilincinin oluşumuna/gelişimine etki eden faktörlerin tümü, bireylerde kentlilik bilincinin oluşma(ma)sında etkili olurken, kente dair olumlu ya da olumsuz tutum ve davranışların oluşmasına sebep olmaktadır. Olumsuz tutum ve davranışlar, kentlilik bilincinin oluşumunda engel teşkil eder. Kentle kurulan olumlu bağlar ise kentlilik bilincinin oluşumuna ve gelişimine katkı sağlar.

2.3. Kentlilik Bilincinin Bileşenleri

Kentlilik bilincini oluşturan bileşenler; farkındalık, algı, aidiyet, sahiplenme ve sorumluluktur (Beyazlı, 2005; Scanne İve Gifford 2010; Mutlu ve Özaydın, 2011; Keskin vd., 2015; Casakin vd.,2021). Yaşadığı kentin farkına varan insanın algısı olumlu yönde değişirken, bu durum aidiyet duygusunun gelişmesini ve insanın kendini yaşadığı kent ile özdeşleştirmesini sağlar. Kenti ile ilgili sorumluluk duygusunun gelişmesine sebep olan aidiyet, kentte yaşayanlarda, kentine sahip çıkma ve koruma sorumluluğunun oluşmasını, bu sorumluluk duygusuyla kentin gelişimi için gerekleri yerine getirmek için eyleme geçmeyi sağlar.

2.3.1. Farkındalık

Farkındalık, genellikle psikoloji ve eğitim bilimleri alanında araştırma yapılan bir kavramdır. Dikkatin isteyerek ana yöneltmesi (Zinn, 2003: 147) olarak ifade edilir. İsteğin yoğun bir biçimde gerçekleşmesiyle, insanların o konuya daha dikkatli yaklaşmalarını sağlayan farkındalık, "*dikkate almak*" ya da "*o nesneye yönelmek*" (Thera, 1972: 12) yoluyla ortaya çıkar ve öğrenilebilen bir beceridir (<http://www.ogelk.net/makale/62-herkes-icin-farkindalik,15.07.2020>).

Farkındalık, insanları yeni bilgiye açık hale getirir. İnsanların olayları farklı bakış açılarıyla ele almalarını sağlar (Langer, 1989: 47). Farkındalık, sadece içinde bulunulan zamanda ve yerde yaşanır (<http://gestalt.org.tr/img/temas->

dergisi/temasdergisi2015pdf-11.07.2020), hem insanın kendisi hem de çevresi ile ilgili olabilir (Tablo 2.1.).

Tablo 2.1. Farkında Olma Alanları

1. ALAN	Birinci alan, insanın kendinin farkında olmasını ifade eden temel bilinçtir.
2. ALAN	İkinci alan, insanın kendinin farkında olması ve dış dünyayı algılaması arasındaki alandır.
3. ALAN	Üçüncü alan, insanın dış dünyanın farkında olduğu alandır.

Kaynak: Shaffer, 1991: 104; Doğan, 1999: 169; Cüceloğlu, 2019: 484, Cüceloğlu, 2020: 49.

İnsanın birinci alanını ifade eden, kendisiyle ilgili olan içsel farkındalık; acı, açlık, susuzluk gibi tüm duygular ve bunlara ait düşüncelerin, bedensel, duygusal, davranışsal, içsel ve zihinsel olarak neler yaşadığının farkına varmaktır. Birinci alan gelişerek insanın yaşamında sürekli olabileceği gibi, toplumla uyum süreci içinde sürekli körlenirse hiç gelişme ihtimali vardır. İkinci alan, kavramsal algılama, dil ve kültür ile ilgilidir. İkinci alan insanın dış dünyayı ve kendisini doğrudan algılamasını engelleyen alandır. İnsan kendisinin de çevresinin de farkında olmaz. Perls⁵¹'e göre bu alan, *“herşeyi kaplayarak, kişinin özbenliği ile ilişkisini kesmeye başlar.”* Üçüncü alan, insanın dış dünyanın farkına vardığı alandır. İnsanın çevresi ile ilgili olan dışsal farkındalık; içinde yaşadığı toplumun bir ürünü olduğundan hareketle, toplumsallaşma süreci içinde, *“belirli bir toplumun sahip olduğu yaşama desenini”*, değer yargılarını ve düşünce sistemlerini içselleştirmesidir. Kısaca buna uygun tutum ve davranışlar sergilemesi ile ilgili olan farkındalıktır. İnsan ne yaptığının farkında olursa, davranışları ve düşünceleri üzerinde denetimi olur ve alışkanlıklarının etkisiyle davranış göstermez (Fichter, 1994: 23; Cüceloğlu, 2020: 50). İnsanın kentle ilgili değişiklikleri görmesi, kentine sahip çıkması, kentsel kararlara katılım göstermesi, kent sorunlarının farkına varması ve çözüm bulma gayreti içine girmesi üçüncü alana girer.

İnsanın yaşadığı kentin farkına varması, kenti sahiplenme ve kentsel sorunlara duyarlılıkla ilgili olan kentsel farkındalık; bir kentte sunulan olanakları, eksiklikleri, değişiklikleri görebilme, kentin tarihi ve kültürü hakkında bilgi sahibi olma ve koruma, kent yönetimlerinin hizmetlerini değerlendirme gibi unsurlardan oluşur. Aynı zamanda, insanın yaşadığı yerin kendine ait kuralları olduğunun farkına varması, bu kuralların beraberinde getirdiği hak ve sorumlulukları bilmesidir. Farkında olan insan, kentini tanımak için gayret gösterir, yerel yönetimlerin kentle ilgili olumlu - olumsuz

⁵¹ Fritz Perls, Gestalt terapi türünü oluşturan psikiyatrist-psikologdur.

uygulamalarını değerlendirebilir, kentle ilgili alınan kararlara katılım gösterme gayreti içine girer. Yaşadığı kentin farkına varan insanın çevreyi algılaması değişir.

2.3.2. Algı

Algı; duyu verilerini⁵² örgütleyip yorumlayarak, çevredeki nesne ve olaylara anlam verme sürecidir. Algı, alıcı hücrelerin dış çevredeki fiziksel enerjileri yakalayarak sinirsel enerjiye çevirmesi ve bu sinirsel enerjinin beyinde işlenmesi sonucunda ortaya çıkan üründür. Algılama anında beyin, insanın içinde bulunduğu durumdan beklentisini, geçmiş yaşantısını, diğer duyu organlarından gelen başka duyuları, toplumsal ve kültürel etkenleri hesaba katar. Cüceloğlu'nun ifadesiyle, algılama, “geçmiş öğrenme ve deneyimlerin işin içine girdiği karmaşık bir süreçtir” (2019: 95-116). İnsanın neyi algılayacağını içinde bulunduğu durum belirlerken, geçmiş deneyimler nelerin algılanacağını şekillendirir. Algılama; insanın, eylemde bulunduğu mekânla etkileşimi sonucu çevreden gelen uyarıcı etkilerin, duyu organları yardımıyla hissedilmesi ve kavranmasına ilişkin zihinsel bir olgudur. İzleyici-yorumcu aracılığıyla gerçekleşen bir süreci tarif eder (Aydınlı, 1986: 57), çevreyle ilgili bilgilerin toplanmasını, organize edilmesini ve yorumlanmasını içerir.

İnsanlar, yaşadıkları çevreden yararlanabilmek, ona uyum sağlayabilmek ya da onu kendisine uydurabilmek amacıyla o çevreyi tanımak ve anlamak zorundadır. Bu durum, çevreden bilgiler alınmasıyla gerçekleşir. Algı ise bu bilgilerin yorumlanıp değerlendirilmesidir. Algı, duyu organlarının taşıdığı duysal verileri örgütleyip yorumlar ve anlamlandırır (Norberg-Schulz, 1971; Akkaya, 2019: 27). Algı; dışarıdan gelen uyarıların, zihinsel olarak yorumlanması olarak da tanımlanabilir. Dolayısıyla algı öznel olarak denilebilir.

Algısal seçimi etkileyen bazı değişkenler vardır. Bunlar, algılanan uyarıcıyla ilgili özellikler ve algılayanla ilgili özelliklerdir. Değişiklik gösteren uyarıcı dikkat çekicidir. Bir duyu organı belirli bir uyarıcıya uzun süre maruz kalırsa, duyu organı o uyarıcıya uyum yapar⁵³. Uyarıcıda değişiklik olduğu zaman duyu organı farkına varır. Bu sebeple, uyarıcının büyüklüğü, hareketliliği, renkli olması dikkat çekiciliğini artırır. Algılayan insanla ilgili özellikler; insanın içinde bulunduğu duruma dair

⁵² Duyum, alıcı organların çevredeki enerjinin etkisi altında uyarılmasıyla ortaya çıkan nöro-fizyolojik uyarılma sürecidir.

⁵³ Reklamların hareketli olması buna örnek olarak gösterilebilir. Aynı hareketin tekrarlanması ilk başta dikkat çekicidir, daha sonra tekrara uyum yapılıncak algısal uyum oluşmadan önce tekrar edilen uyarıcı tümüyle algılanır.

beklentileri⁵⁴, ilgileri⁵⁵, inanç ve değerleri⁵⁶ algıda seçimi etkiler (Cüceloğlu, 2019: 20).

Ittelson'a göre algı, bireysel, kültürel, psikolojik değişkenlere bağlıdır ve bu süreçler birlikte işler. Kişilik, etnik köken, o anda içinde bulunulan ruh hali algıyı etkiler ve nesnel çevre ile algılanan çevre arasında farklılıklar olabilir (Morval'dan aktaran Göregenli, 2005: 22). Sonuç olarak, herkesin algısı farklı olacağı için insanların yaşadıkları çevrede tatmin duygusunun oluşmasını sağlayacak çevre unsurlarının oluşması gerekir (Tablo 2.2.).

Tablo 2. 2. Kentsel Çevrenin Algılanmasını Sağlayan Çevre Karakteristikleri

KATILIM	Kentsel çevrenin algılanması için algılayanın kentin biçim kazanmış öğelerine katılımı gerekir. Bu katılım bilinçli, zorlama olmaksızın oluşan ve sonuçta zevk alma hissinin oluşumuna neden olan, yapısal objelerde ve eylemlerdeki sezgisel davranışlara bağlıdır.
VÜCUT	Kentsel çevrenin algılanmasında vücut kurgusuna bağlılık söz konusudur. Vücudun yalnızca belli noktalarının davranışına izin veren çevre, yaşayanlarını fiziksel ve psikolojik açıdan tatmin etmez.
OYUN	Algılayan dolaylı olarak gördüğü yüzeylerin arkasında nelerin gizli olduğunu, bunların neler getireceğini bilmek ister. Bu çevresel objelerde, işaretler ve ipuçları arayarak davranışlarını mekânsal ve zihinsel olarak güvence altına almak ister.
KAYBOLMA	Birçok kişi için kentin herhangi bir noktasında kaybolmak heyecan verici ve korkutucudur. Psikolojik olarak güven duygusu vermeyen yerler tatmin edici değildir.
EYLEM	Eğitimden sosyal ve kültürel tesislere, dinlenme ve eğlence mekânlarına varıncaya dek birçok aktivite kent bünyesindeki mekânlarda gerçekleştirilir. Bu mekânların oturulan bölgelere uzak ya da yakın olması tatmin ve algıyı güçsüzleştirir ya da kuvvetlendirir.

Kaynak: Özbek'ten aktaran Beyazlı, 2005: 58.

Kent algısının oluşumu çok küçük yaşta başlar. Bu algı oluşumu, insanların vakit geçirdikleri mekânlarla yakından ilgilidir. O mekânın sahip olduğu yollar, sokaklar, çeşitli binalar vb. insanlarda kent algısının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır (Keçeli ve Sarıusta, 2013: 330-331). İnsanların kentin tümüne ya da bir kısmına ilişkin yargılarda bulunmasının gerisinde çoklu duygular, bunların hafıza içinde yeniden şekillenmesinde ise öznellikler etkilidir (Tekeli, 2016: 45-46). Kentin algılanış biçimi, kent ve kent yaşamı hatta orada yaşayanlar hakkında bilgi verebilir.

⁵⁴ Okuldan eve döndüğünde, kapıda annesi tarafından karşılanan çocuğun annesini görmeyi beklemesi buna örnek verilebilir.

⁵⁵ Bir müzisyen sokakta yürürken evden gelen müzik sesini duyarken, aynı sokakta yürüyen mimarın evlerin yapılarına dikkat etmesi örnek gösterilebilir.

⁵⁶ Dindar birinin bir konuşmanın dinle ilgili kısımlarına dikkat etmesi örnek gösterilebilir.

2.3.3. Aidiyet

Aidiyet, günlük hayatta çokça kullanılan, farklı boyut ve görünümleri olan karmaşık bir kavramdır (Hagerty vd., 1992). Aidiyet; aile, okul, grup, toplum, kültür, kimlik, alan veya mekâna oluşturulabilir ve insanlar arasında ihtiyaç düzeyi açısından farklılaşır. İnsanın kendini bir toplumun, okulun veya yerin parçası olarak görebilmesi için güven duygusu geliştirmesi gerekir (Duru, 2015: 37). Maslow'un İhtiyaçlar hiyerarşisinde, piramidin üçüncü basamağında yer alan aidiyet, bu çalışmada yerle kurulan bağ anlamında kullanılmıştır. Yer, kenti ifade etmektedir.

Aidiyet; ait olma, sevildiğini hissetme, bir yere kök salma, uyum sağlama veya başkalarıyla bağlantı kurma duygularını içerir. Aidiyet kimi zaman bir mekânda o mekânda farklı kişiler ile oluşturulmuş anılar doğrultusunda kişilerarası boyutu nedeniyle oluşurken, kimi zaman da fiziksel mekânla bağlantı aidiyeti artırmış, aidiyet sağlamıştır. Aidiyet, yer için kullanıldığında, insanların kendilerini o yerin bir parçası olarak görmelerini, dolayısıyla kendilerini o yere ait hissetmelerini ve o yere karşı sorumluluk duygusu taşımalarını ifade eder (Parlak, 2011: 454). Kentlerde hem fiziksel hem de toplumsal çevrenin iyileştirilmesi, yaşanılan kente aidiyet ve kent için şarttır. İşte bu nedenle; kentlilik bilinci, kentte yaşayanların birbirini fark etmesi, anlaması, farklılıklarını çeşitlilik olarak algılaması ve bu çeşitlilik ve renk harmonisinden kent kültürü-kentlilik adına ortaklıklar çıkarma çabalarının bütünüdür (Karakaş, 2001: 127).

Günümüzde kentler, giderek birbirine benzemekte ve özgünlükleri yok olmaktadır. Bu durum, kentin algılanmasının ve sahiplenilmesinin önünde güçlük oluşturan bir durumdur (Kiper, 2004: 17). Kenti sahiplenme duygusunun oluşmaması, kentlilerin kentin tarihsel-kültürel mirası ve yerel özgünlüklerini koruma bilincini düşürebilir. Aidiyeti yüksek kentliler yaşadıkları kentleri sahiplenirler⁵⁷. Sahiplenme, sorumluluk duygusunu beraberinde getirir denilebilir.

2.3.4. Sahiplenme ve Sorumluluk

Kentle kurulan güçlü bağ, insanda sorumluluk duygusu oluşturur. Sorumluluk duygusu oluşan insan, yaşadığı kenti korur, geliştirir ve sahip çıkar. Sorumluluk

⁵⁷ 05.06.2022 tarihinde, Bodrum Gümüşlük'te 1. Derece sit alanı olan Myndos'un 3. Dereceye çıkarılarak yapılaşmaya açılmasına karşı çıkan halkın toplanarak, "Tarihime Dokunma" yazan pankartlarla eylem yapması (www.sozcu.com.tr, 05.06.2022) kentte yaşayan insanların yaşadıkları yeri sahiplenme davranışını gösteren güncel bir örnektir.

duygusu önemlidir çünkü kente duyulan sorumluluk; yaşadığı kenti korumak, yaşadığı kentin tarihini, doğal kimliğini, hafızasını korumak demektir. Özellikle küreselleşmeyle birlikte kentlerin aynışması, kentlerin kendine özgü özelliklerinin yok olmasına sebep olmaktadır ve bu da kent algısını zorlaştırmaktadır. Sorumluluk duygusuyla hareket eden kentli insanların varlığı, kentlerin özgün değerlerinin korunması, kente sahip çıkılması ve bu doğrultuda kent ile ilgili kararlara katılım açısından çok önemlidir.

Katılım, insanların, kamu hizmetleriyle ilgili kararların hazırlanması ve uygulanması aşamalarında; düşüncelerini, taleplerini, eleştirilerini yönetime iletebilme imkânına sahip olmalarıdır (Çukurçayır vd., 2010: 35-36). Sorumluluk ve katılım, kentlilik bilincinin oluşmasında önemlidir. Bu nedenle, kentte yaşayan insanların, kentle ilgili kararlara katılımını sağlayacak mekanizmaların yerel yönetimler tarafından oluşturulması gerekir (Biol, 2008: 28). Halkın kent kurumlarına katılımında, yerel yönetimleri kentlerde yaşayanların birlikte yöneteceği katılımcı, paylaşımcı, açık ve denetlenebilir bir yönetim yapısına taşımaya katkıda bulunmak ve buna uygun örgütlenebilmek son derece önemlidir. Çünkü sahiplenme sorumluluk ve katılım, kentte yaşayanların kentin örgütlü dokusu içinde yer almasıyla gerçekleşir. Kentin dokusu içinde yer almanın en iyi göstergesi, kentin yapısını meydana getiren tüm kurumların oluşturduğu gruplara katılmakla mümkündür (Güçlü, 2002: 83-84). Kent kurumlarına katılım, kentli olmanın ve kentlilik bilincinin oluşmasının gerekliliği olarak görülmektedir. Bireylerin kent konseyleri, sivil toplum kuruluşları, sanat ve kültür merkezleri gibi kurumlarla kurduğu ilişkilerle kenti anlamaları, fark etmeleri, kent kültürünü kazanmaları ve böylece kentlilik bilincini kazanmaları beklenmektedir (Acungil, 2012: 40-42). Sahiplenme, sorumluluk ve katılım, kentlinin kente dair sorunları tespit etmesi ve bu sorunların çözümü için çalışması, kentlilik bilinci oluşumunun önemli bileşenlerinden biridir.

2.4. Kentlilik Bilincine Dair Literatür Analizi

Kentlilik bilinci, kentleşme, kentlileşme ve kent kültürünün kesişme noktasındadır ve kentte yaşayan insanın kendini, “kentli” olarak görmesiyle başlar (Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu, 2016: II; Peker vd., 1997: 93). Kentlilik bilinci; kentlilerin kentin sorunlarına duyarlı olmasını sağlar (Güçlü, 2002). Bir kentte yaşayan, o kentle bütünleşen ve kendini o kente ait hissedenen, o kente karşı kendini sorumlu gören herkes, kentin gerçek sahibidir (Kırılmaz ve Uhri, 2019: IX).

Kentlilik bilinci kentlileşmeyle oluşur. Kentleşme kentlileşmeyi, kentlileşme kentlilik bilincini oluşturur. Kentlileşme bir bilinçtir ve bu süreçte oluşan bilinç, kentlilik bilincidir (Coşkun, 2008: 58).

Kentlilik bilinci, tıpkı kent kavramı gibi farklı bilim dallarının araştırma konusu olan ve tanımlanması güç bir kavramdır. Sosyoloji, Psikoloji, Kamu Yönetimi, Beşeri Coğrafya gibi sosyal bilimlerin yanı sıra mimarlık, şehir bölge planlama, peyzaj mimarlığı gibi fen bilimlerinin de araştırma alanlarına girmektedir. Kentlilik bilinciyle ilgili ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde, kavramın uluslararası literatürde kentlilik bilinci kavramıyla kullanıldığı çalışmalar (McDermott, 1974; Bhaduri&Gopal, 2017) olsa da tam karşılığının olmadığı⁵⁸, pek çok konuyla iç içe olduğu görülmektedir. Kentlilik bilinci çalışmalarında kavramın, kent kültürü, kent kimliği, kentsel yaşam kalitesi ve kentli haklarıyla birlikte tartışıldığı; göç, göçle kente gelenlerin uyumu, aidiyet-yere bağlılık, özdeşleşme, medya, kent pazarlaması ve planlamaya katılım gibi konularla ilişkilendirildiği anlaşılmıştır.

Kentlilik bilinci kavramının kullanıldığı McDermott'un⁵⁹ (1974) "*Space, Time and Touch*" isimli çalışması, kentlilik bilincine felsefi açıdan yaklaşan, bilinçlenme ve bilinç artırma farklılıklarını açıklayan, özellikle de kentsel mekân ve kentsel zaman üzerinde yoğunlaşan bir çalışmadır. Bhaduri&Gopal (2017) çalışmalarında sürdürülebilir kalkınma için kentlilik bilincinin önemine vurgu yapmaktadır.

Kentlilik bilinciyle ilgili bazı çalışmalarda (Brown vd., 2003; Knez, 2005; Lewicka, 2008; Ujang, 2012); kentlinin yaşadığı mekânı kişiselleştirmesine odaklanılmış, yere bağlılıkla ilişkilendirilmiştir. İkamet süresi ve bağlılık arasındaki pozitif yönlü ilişki bu çalışmaların ortak bulgusudur. Brown ve arkadaşlarının (2003)⁶⁰ yaptıkları çalışmanın sonucuna göre; insanların yaşadıkları yerde geçirdikleri süre attıkça bağlılıkları artış göstermektedir. Knez (2005)⁶¹ yer, iklim, yer bağlılığı ve yer kimliği arasındaki ilişkileri incelemiş, Lewicka (2008)⁶² ise çalışmasında ikamet edilen yerin hafızası, yer kimliği ve yer bağlılığı ile ilişkisi üzerinde durmuştur. Ujang

⁵⁸ Uluslararası literatürde *urban consciousness* kullanımı yanı sıra *place attachment* yaygındır.

⁵⁹ Detaylı bilgi için bkz. McDermott, J. J. (1974). "Space, Time, and Touch: Philosophical Dimensions of Urban Consciousness".

⁶⁰ Detaylı bilgi için bkz. Brown, B., Douglas, D. P., Graham, B. (2003). "Place attachment in a revitalizing neighborhood: Individual and block levels of analysis".

⁶¹ Knez, I. (2005). "Attachment and Identity as Related to a Place and Its Perceived Climate", *Journal of Environmental Psychology*.

⁶² Detaylı bilgi için bkz. Lewicka, M. (2008). "Place Attachment, Place Identity, and Place Memory: Restoring the Forgotten City Past", *Journal of Environmental Psychology*.

(2012)⁶³ çalışmasında, yere bağlılığın kent kimliğini tanımlamadaki önemini, Kuala Lumpur şehir merkezindeki ana caddeler üzerinden araştırmıştır. Çalışma, kentte yaşayan insanların kentle kurdukları duygusal ve işlevsel bağların, kentsel mekânın şekillenmesinde ve kent kimliğinin oluşumundaki önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, işlevsel ve duygusal aidiyetin kentle daha güçlü yer duygusu oluşturduğu ve kent kimliğinin bu duyguların sürekliliğini sağladığına vurgu yapmaktadır.

Yere bağlılık-aidiyet ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; yapılan araştırmaların sonuçlarına göre aidiyetin ikamet süresi, cinsiyet ve gelir seviyesi gibi etmenlerle doğrudan bağlantılı olduğu saptanmıştır. Bu araştırmalarda; aidiyet ve cinsiyet ilişkisinde kadın ve erkek arasında farklılıklar olduğu, kadınların yer aidiyetinin duygusal, erkeklerin aidiyetinin ise işlevsel olarak geliştiği, ikamet süresi ile aidiyet arasında doğru, gelir seviyesi ile aidiyet arasında ters orantılı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Riger ve Lavrakas, 1981; Taylor vd., 1985). Yere bağlılıkta yaş değişkenine vurgu yapan çalışmalar (Marcus, 1992; Rubinstein ve Parmelee, 1992), yer algısının ve aidiyetin yaşa göre farklılaştığını ortaya koymaktadır. Rubinstein ve Parmelee (1992)⁶⁴ çalışmalarında yaşlıların yere bağlılığını araştırmış, Marcus (1992)⁶⁵ ise çocukluk dönemine ilişkin bağlılığı konut ve ev ayrımında incelemiştir. Yaş ve yere bağlılık ile ilgili başka bir çalışma, Afshar ve arkadaşlarının (2017)⁶⁶ Tahran’da yaşlılarla ilgili yaptığı araştırmadır. Yaşlı insanların yaşadıkları yere bağlılıkları ile yaşam kalitesi ve iyi olma durumu üzerindeki etkisini araştıran çalışma, aidiyetleri güçlü olan insanların sosyal refahlarının da güçlü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Göçle gelenlerin kente uyumuna dair çalışmalar (Hulchanski, 1997; Yu, 2014), uyum sürecinde yaşanan sorunlara ve çözümlere odaklanmıştır. Hulchanski⁶⁷, ye (1997) ait çalışmada, kente yeni gelenlerin barınma konusunda sorunlar yaşadığı, konuta ulaşmalarının önünde engeller olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun göçle gelenlerin kente uyumunu etkilediği belirtilmiş, kente uyum için göçle gelenlerin

⁶³ Detaylı bilgi için bkz. Ujang, N. (2012). “Place Attachment and Continuity of Urban Place Identity”.

⁶⁴ Detaylı bilgi için bkz. “Attachment to Place and the Representation of the Life Course by the Elderly”.

⁶⁵ Detaylı bilgi için bkz. Marcus, C. (1992). “Environmental Memories”.

⁶⁶ Detaylı bilgi için bkz. Afshar vd. (2017). “The effects of place attachment on social well-being in older adults”.

⁶⁷ Detaylı bilgi için bkz. Hulchanski, J. D. (1997). “Immigrants and Access to Housing: How Welcome are New comers to Canada”.

barınma ihtiyaçlarının karşılanması önemi vurgulanmıştır. Göçle gelenlerin uyumunda, hemşehri derneklerinin önemine vurgu yapan Yu⁶⁸ (2015), çalışmasında, derneklerin aynı yerden gelen insanların dayanışma içine girmelerini sağladığını ve kimlik oluşturduğunu ifade etmiştir.

Uluslararası literatürde olduğu gibi ulusal literatürde de göç, kentlilik bilinci ile birlikte ele alınan konulardan biridir. Yapılan taramada, ulusal literatürde kentlilik bilinci çalışmalarının ağırlıklı olarak göç odaklı olduğu ve kırdan kente göçle gelen insanların kente uyumu, kenti algılamaları, kente sahip çıkmaları/çıkılmaları araştırılmıştır. Göçle gelenler ve yerli kentlilerin kentlilik bilinci karşılaştırılmış, genellikle göçle gelenlerin kentlilik bilinci düşük çıkmıştır (Güçlü, 2002; Torlak ve Polat, 2006; Geyik, 2010; Mutlu ve Özyayın, 2011; Acungil, 2012; Ökesli, 2014; Şahin ve Anık, 2014; Kılıçarslan 2018). Ulusal literatürde yer alan başlıca çalışmalar aşağıda açıklanmaktadır.

Güçlü (2002) tarafından Antalya’da gerçekleştirilen “Kentlileşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci” isimli çalışma, bu konuda öncü çalışmalardan biridir. Çalışmada; sosyo-ekonomik açıdan farklı üç mahalle, araştırma evreni olarak seçilmiştir. Gecekondu mahalleri ve yerleşik kentsel özelliklere sahip bu mahallelerde 216 kişiyle görüşülmüştür. Katılımcılara 30 sorudan oluşan anket uygulanmıştır. Katılımcıların kentlilik bilinci, kenti algılamaları ve kente sahip çıkma durumları değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre; Antalya’da demografik faktörler kent kültürü ve kentlilik bilincini etkilemektedir. Ayrıca örneklem grubunun kent sorunlarına duyarlı ve sorunların farkında olduğu fakat bu sorunları ifade etmekte yetersiz kaldığı ve kentsel örgütlere katılım göstermediği belirlenmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin Sosyal Doku Projesi Araştırmaları kapsamında gerçekleştirdiği “İstanbullu Olma Bilinci” araştırması (2004), kente aidiyeti, kente dair zihinsel tasarımları ve beklentileri demografik değişkenlere bağlı olarak açıklayan bir çalışmadır. İstanbul’un tarihsel dönemler arasında köprü görevi üstlendiğine vurgu yapan araştırma, İstanbul’un değerlerine sahip çıkmayı, insanlığın borcu olarak ifade etmekte ve bu çerçevede kentle kurulan bağın, sahiplenmenin, katılımın önemine vurgu yapmaktadır. İstanbul’da yaşayanların kentle olan duygusal

⁶⁸ Detaylı bilgi için bkz. Yu, H.K. (2014). “Organizing immigrants: meaning generation in the community, work, employment and society”.

bağları, kente davranış, kentliye davranış biçimlerini, geldikleri yerlerle bağlarını anlamak, kente ve kendilerine ilişkin gelecek tasarımlarını, ölçmek amacıyla İstanbul'un 27 ilçesinde yapılan araştırmadır.

Kentlilik bilinciyle ilgili yapılan Beyazlı'nın (2005) çalışmasında planlama ve özellikle katılımcı planlamanın önemine vurgu yapılmaktadır. Beyazlı "Kent Planlamada Birey, Kent, Kentlilik ve Kentlilik Bilinci" isimli doktora tezinde, kentlilik bilinci ve planlama ilişkisini Trabzon kenti özelinde incelemiştir. Çalışmada; kentlilik bilinci ve kentli olma olgusu araştırılmıştır. Kentlilik bilincinin sonradan kazanılıp kazanılamayacağı, bileşenleri, kentlilik bilinci yüksek olan bireylerin yaşadığı kentlerde planlamanın nasıl olacağı ve kentsel sorunları çözmeye katkı sağlayıp sağlamayacağı sorgulanmıştır. Trabzon'un 38 mahallesinde gerçekleştirilen araştırmada 53 sorudan oluşan anket kullanılmış ve faktör analizinden yararlanılmıştır. Çalışmanın genel sonucuna göre; kentin eski yerleşim yerleri en yüksek faktör değerine sahiptir. Bu durum aidiyet duygusu yüksek olan kentlilerin kentlilik bilincinin de yüksek olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin (2005) Bursa'da yaptığı "Bursa'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Araştırması" isimli çalışmada, Bursalıların kent kültürü ve kentlilik bilincini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bursa'nın metropol alanlarını oluşturan Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım ilçelerinde toplam 2.060 kişiyle yüzyüze anket tekniği kullanılmıştır. Bursalıların hem kendilerini hem de kentlerini değerlendirmesine imkân tanıyan araştırmanın sonuçlarına göre; Bursalıların büyük çoğunluğu Bursa'da yaşamaktan mutludur ayrıca Bursa'ya göçle gelenlerin hayat tarzlarında belli bir değişim olduğu belirlenmiştir. Bursa'da akrabalık ilişkileri yani cemaatçi yapı önemini korumaya devam etmektedir dolayısıyla oturacak yer seçiminde akrabaya yakınlık ilk sıradadır. Yer seçiminde diğer etkili faktörler, gelişmiş yer olması, ulaşım kolaylığı, iş fırsatları ve işe yakınlıktır. Bu sebeplerin kentlilik bilinciyle bağlantılı olması, araştırmayı yapanlar tarafından Bursalıların, kentin kendilerine sundukları imkânları bilerek ve seçerek kullanma bilincine sahip olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bursa'da yaşayanların çoğu kenti fiziksel özellikleriyle algılamakta, tarihi yönünü önemsememektedir. Bu tespit Bursa'da yaşayanlarda tarihi bilincin eksik olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Bursa'da yapılan başka bir araştırma, Keskin, Sağocak ve Arslan'ın (2015) "Kentlilik Bilinci Çalışmaları İçin Bir Model Önerisi: Bursa'da Kentlilik Bilinci

Araştırması” adlı çalışmadır. Çalışmada, “farkındalık”, “aidiyet”, “sorumluluk”, “dönüşüm-uyum” araştırmanın çatısını oluşturan göstergelerin dayandığı kavramlar olarak belirlenmiştir. Bursa’nın 7 ilçesinde 268 mahallede 2.000 kişiye anket düzenlenerek gerçekleştirilen araştırmada kentte kalma süresi uzadıkça bireyselliğin arttığı sonucu çıkmıştır. Kentlilik bilinci düzeyi ve memlekete gitme sıklığı, sivil toplum kuruluşlarına üyelik ve kenti sahiplenme duygusu arasında doğrudan bir ilişki bulunmuş, kadınların, evlilerin, eğitim düzeyi yüksek olanların kentlilik bilincinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

2006 yılında, Torlak ve Polat’ın “Kentlileşme Sürecinde Kimlik Farklılaşması Açısından Denizli’de İki Mahallenin Karşılaştırmalı Analizi” isimli çalışması kentte kalış süresinin kentlileşmeye etkisini, Denizli’de seçilen iki mahalle üzerinden araştırmıştır. Araştırmacılar, kentte uzun zamandır yaşayanların oturduğu Çaybaşı Mahallesi ile kente göçle gelenlerin yerleştiği Sevindik mahallesini karşılaştırmışlar ve iki grubun tutum ve davranışlarındaki farklılıkları ortaya koymuşlardır. Ekonomik ve sosyal bakımdan kentlileşme düzeyine ilişkin bulgular, her iki mahalleden seçilen 50 hanede, toplam 200 kişiyle anket çalışması yapılarak gerçekleştirilmiştir. Denizli’de kentlileşme sürecinin anlaşılması için, Çaybaşı Mahallesi ve Sevindik Mahallesi kente özgü tutum ve davranışlar üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışma, Denizli’de bu konuda yapılan ilk çalışma olması açısından önemlidir.

Konya Büyükşehir Belediyesi’nin 2006 yılında yaptığı “Konya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci” araştırmasında, Konya’da yaşayan insanların kent kültürü ve kentlilik bilinci tespit edilmek istenmiştir. 2.682 kişiyle yüz yüze anket yapılan çalışmada Konya, muhafazakârlık ve geleneğin modernlik içinde kendine yol bulmaya çalıştığı bir kent, Konyalılar ise geleneğe sığınmış kentliler olarak ifade edilmiştir.

“Trabzon’da Kentleşme-Kentlileşme Süreci ve Problemleri” isimli çalışmasıyla Vatandaş (2008), kırsaldan aldığı göç nedeniyle kentleşme ve kentlileşme yoğun yaşayan bir kent olan Trabzon’un kentleşme, Trabzonlunun kentlileşme sürecini ele alan çalışma, mekân ve insan boyutunda açığa çıkan problemlerin neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma bulguları, Trabzon’un kırsal nitelikli kentlerden biri olduğu, ekonomik ve siyasi koşulların yeterinde oluşamadığı sürece bu özelliğinin devam edeceği şeklinde yorumlanmıştır.

Biol 2008 yılında yazdığı “Kentlilik Bilinci ve Balıkesir’den Yarım Asırlık Bir Örnek: Yeni Çarşı Deneyimi” isimli makalesinde, 1950’li yıllarda Balıkesir’de kentlilik bilincinin yüksek olduğu görüşünden çıkmıştır. Çalışmanın amacı, 1950’li yıllarda kentlilik bilincinin gelişmişliğinin nedenlerini sorgulamak ve günümüzde kentlilik bilincinin geliştirilmesi için yol gösterici ilkeler belirlemektir. Biol çalışmasında, yerel gazete haberlerine yer vermiş ve kentlilik bilincini yerel basın üzerinden tartışmıştır. Kentlilik bilincinin yüksek olduğu ifade edilen 1950’li yıllarda, bu durumun temel nedeninin sosyo-kültürel zenginlik olduğunu belirten Biol, bir kentteki sosyo-kültürel zenginliğin, kolektif kent kültürünün oluşmasına, kentsel faaliyetlere katılımın sağlanmasına ve sonuç olarak kentlilik bilinci oluşumuna etki edeceğini ifade etmiştir.

Deniz Çaba Şan (2010), “Kent Kültürü ve Kentlilik Bilincinin Oluşmasında Kent-Yaşam Dergilerinin Etkisi ve İzmir Örneği” isimli yüksek lisans tezinde, yerel kültürün korunmasında ve geliştirilmesinde yerel dergilere duyulan ihtiyacın her geçen gün arttığı görüşüne dayanarak kentlilik bilincinin oluşumuna kent dergilerinin katkısını araştırmıştır. Çalışma; İzmir Life Dergisi’nin, İzmir’in kent kültürünü, kent kimliğini ve kentlilik bilincini oluşturmada etkisini, tematik ve betimsel analizle saptamak amacıyla. Kendisini, “kent kültürü dergisi” olarak konumlayan İzmir Life Dergisi kapak başlıklarına göre gruplandırılmış ve incelenmiştir. Araştırma sonucunda; derginin kent kültürü ve kentsel bellek adına yayıncılık yaptığı, İzmir’in tarih-kültür-sanat ve yaşamına dair yerel anlamdaki tüm bilgilerini araştırma konuları ile ulaştırdığı, çoğu zaman tartışılmayan konuları gündeme getirip, yerel kamuoyu oluşturmaya çalıştığı anlaşılmıştır.

“Kırdan Kente Göç Sonrası Kentlilik Bilinci (Mevlâna Mahallesi Örneği)” adlı yüksek lisans tezinde, Geyik (2010) İstanbul- Sancaktepe Mevlana Mahallesinde kırdan kente göç etmiş bireylerin kentlilik bilinci düzeyleri ve kentlilik bilinci oluşumuna etki eden değişkenleri tespit etmeye çalışmıştır. Kırdan kente gelen bireylerin kent algıları, dayanışma biçimleri ve kentsel etkinliklere katılım düzeyleri araştırılmıştır. 200 kişiye 45 soru sorularak gerçekleştirilen çalışmaya göre; sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerin kentlilik bilinci üzerindeki etkisi bulgularla açıklanmıştır.

Mutlu ve Özaydın’ın (2011) “Metropol Kent Samsun’da Kentlilik Bilinci” adlı araştırması, kentte heterojen nüfus yapısı olduğu ve bu yapı üzerinde mübadele, kırdan

kente göç gibi çeşitli faktörlerin etkili olduğu varsayımı ve tüm bu nedenlerle Samsun'da kentlilik bilincinin düşük olduğu düşüncesinden hareket etmektedir. Araştırmada, tanımlayıcı araştırma modeli kullanılarak, demografik değişkenler ile kentlilik bilinci arasındaki ilişkiler test edilmiştir. Araştırma, Samsun Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yaşayan 18 yaşından büyük 420 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Kentlilik Bilinci İndeksi⁶⁹ ve Kentlilik Bilinci Değişkeni elde edilmiştir. Araştırma sonucunda; Samsun'da kentlilik bilinci, kente özgü tutum ve davranışlar ile kentsel farkındalık bakımından düşük, Samsunluluk bakımından orta ve yüksek çıkmıştır. Samsun kent sakinlerinin bir başka kentte de “kentli birey” özelliklerini gösterebilmesi bakımından mevcut bilinç düzeyinin yetersiz olduğu ve dolayısıyla geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

“Kentleşme Sürecinde Tokat'ta Kentlilik Bilinci” isimli yüksek lisans teziyle Acungil (2012), kentte yaşayan bireylerin kenti algılama, kenti sahiplenme, kentsel faaliyetlere katılım, kent sorunlarına duyarlılık ve kentle bütünleşmelerinde etkili olan mekanizmaları ortaya koymuştur. Tokat'ta yaşayan bireylerin kentlilik bilinci düzeyleri ve kentlilik bilincini etkileyen sosyo-ekonomik ve demografik faktörler incelenmiştir. 574 kişiyle anket çalışması yapılarak gerçekleştirilen araştırma sonucunda; Tokat'ta kentlilik bilincinin tam anlamıyla oluşmadığı fakat örneklem çerçevesinde kentte yaşayan bireylerin kentin sorunlarının farkında olduğu ve bu sorunlara duyarlı olduğu tespit edilmiştir.

Acungil başka bir çalışmada kentlilik bilinci ve vergi bilinci arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Acungil, Bozdoğan ve Şimşek (2017) tarafından gerçekleştirilen “Yerel Yönetimlerde Kentlilik Bilinci ile Vergi Bilinci Arasındaki İlişki: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama” isimli çalışmada, kentlilik bilinci yüksek olan bireylerin, vergi kaçırma gibi vergi ahlakına aykırı davranışlarda bulunmayacağı düşüncesinden yola çıkılmıştır. 400 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilen çalışmanın sonucuna göre; öğrencilerin vergi ve kentlilik bilincinin gelişmiş olduğu, fakat kent ve vergiyle ilgili analizlerde aynı sonuca ulaşılamadığı

⁶⁹ Kentlilik bilinci indeksi (KBİ) oluşturulurken aritmetik ortalama alınarak 100 üzerinden bir değere ulaşmak amaçlanmıştır. Böylece 5'li Likert tipi sorularda ortalama 20 ile çarpılarak KB5 değişkeni; 3'lü Likert tipi sorularda ortalama 33,33 ile çarpılarak KB3 değişkeni elde edilmiştir. Bu aşamadan sonra toplam 43 sorudan 39'u 5 yanıtı, 4'ü 3 yanıtı olduğundan 100 üzerinden hesaplanan değerler ağırlık ortalama yöntemi çerçevesinde ağırlıklandırılarak Kentlilik Bilinci İndeksi hesaplanmıştır. Bu çerçevede şu formül kullanılmıştır: $KBİ_{İndeks} = (KB5 * 0,905 + KB3 * 0,095)$ (Mutlu ve Özaydın, 2011).

belirtilmiştir. Yazarlar bu durumu Türkiye’de vergi ahlakının gelişmemiş olması ile ilişkilendirmişlerdir.

Uralman (2012), müze halkla ilişkilerinin kentlilik bilinci oluşturma açısından değerlendirilmesini sağlayacak kavramsal bir yöntem ortaya koymak ve bu yöntem çerçevesinde öneriler geliştirmek amacıyla Çanakkale’deki müzelerde araştırma yapmıştır. Uralman, “Müze Halkla İlişkileri Aracılığıyla Kentlilik Bilinci Oluşturma: Çanakkale’deki Müzelerin Değerlendirilmesi” isimli doktora tezinde, Çanakkale’nin Merkez ilçede hizmet veren Çanakkale Arkeoloji Müzesi, Çanakkale Deniz Müzesi ve Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi’nin halkla ilişkiler yöntemlerini değerlendirmiştir. Araştırma kapsamında müze yöneticileri ve Çanakkale Merkez İlçe’de yaşayanlara anket uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda müze halkla ilişkilerinin, kentlilik bilinci oluşturmaya yönelik yöntemler sunduğu görülmüş ve bu yöntemlerden müzelerin yararlanabilmesi için öneriler geliştirilmiştir. Alan araştırmasının sonucuna göre Çanakkale’de müze halkla ilişkiler yöntemlerinin kentlilik bilinci oluşturmaya yönelik geliştirilmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Ökesli’nin 2014 yılında Adana’da göçmenler üzerinde yaptığı “Göçmen Kültürü ve Kentlilik Bilinci: Adana Örneği” adlı çalışmada; göçmenlerin kentte kullandıkları bölgeleri tespit etmek, kenti sahiplenme düzeylerini belirlemek ve kentlilik bilinçlerini ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaçla Adana’daki 49 mahallede 248 kişi, 60 Hemşehri Derneği yöneticisi ve 322 dernek üyesi olmak üzere toplamda 630 kişiyle anket yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, Adana’da göçmenlerin kentle etkileşimlerinin az olduğu tespit edilmiştir. Göçmenlerin kentle bütünleşmeleri konusunda çalışmaların yetersiz olduğu dolayısıyla kentlileşmenin gerçekleşmediği ve kentli kavramının yerleşmediği sonucuna varılmıştır.

“Kent Pazarlamasında İletişim Yönetimiyle Kentlilik Bilincinin Geliştirilmesi” isimli doktora teziyle Burcu Altıparmak (2015), kentlilik bilincini Samsun’daki yerel yönetimler üzerinden araştırmıştır. Samsun’daki belediye başkanlarıyla nitel yöntemle gerçekleştirilen araştırma, kentlilik bilinci ve kent pazarlaması arasındaki ilişkiyi, bu doğrultuda belediyelerin yaptıkları uygulamaları anlamaya çalışmaktadır. Araştırmanın sonucuna göre; Samsun’daki belediyeler kendilerini hem kent pazarlamasında hem de kentlilik bilincinin geliştirilmesinde sorumlu kurum olarak görmekte fakat bu konuda yeterince çalışma yapmamaktadırlar.

2015 yılında, Güney Ege Kalkınma Ajansı ve İncirliova Belediyesi, bulunduğu coğrafi konum sebebiyle göç alan bir yerleşim yeri olan İncirliova’da kentlilik bilinci araştırması yapmıştır. İncirliova’ya göçle gelenlerin kentlilik bilincini ölçmeyi hedefleyen çalışma; göçmen kesimde kentlilik bilincinin oluşturulmasını amaçlamıştır. Ayrıca araştırma ile ilçenin yaşam kalitesinin artırılması ve daha yaşanılabilir bir İncirliova elde etmek hedeflenmiştir. 180 haneye 10 soruluk anket uygulanarak gerçekleştirilen çalışmanın sonucuna göre; kente aidiyet yüksek çıkmış, kentlilik bilinci ile ilgili bulgulara yer verilmemiştir.

Erdoğan’ın (2016), Denizli Sevindik Mahallesi örneğinde yapılan çalışmada, kentte kalış süresine bağlı olarak, bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin sosyal tutum, beklenti ve rol davranışları ile kalıp yargılarında ne gibi değişikliklerin olduğu ve bu değişikliklerin cinsiyet gruplarına göre nasıl bir farklılaşma yarattığı üzerinde durulmuştur. Araştırmanın bulguları, yapısal özellikler açısından çağdaş çekirdek aile görünümünde olan göçmen ailesinin, ataerkil geniş ailenin/ kır ailesinin kültürel özellik ve ilişkilerini içeren bir işlevselliğe sahip olduğunu göstermektedir. Geçiş ailesi olma özelliğini gösteren göçmen ailenin yaşadığı ekonomik ve toplumsal değişiklikler, onu kent ailesine daha da yakınlaştırmakta, kent ailesinin farklı bir alt uzantısı, bir alt tipi konumuna itmektedir.

Yeşil ve Yüksel’in (2016) “Ordu Kenti Örneğinde Kentlilik Bilinci” isimli makalesinde; kentlilik bilincinin değerlendirilmesi kentin sunduğu imkânlar çerçevesinde, kentlinin memnuniyet düzeyi üzerinden yapılmıştır. Ordu’nun merkez ilçesi Altınordu’da 400 kişiyle görüşülerek gerçekleştirilen çalışmada, 14 sorudan oluşan anket kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, Ordu kentinin sunduğu imkânların kentlinin beklentilerini karşılamada yetersiz kaldığı ve Ordu’da kentlilik bilincinin yeterince gelişmediği sonucuna varılmıştır.

Erdem (2016) “Kentlilik Bilinci Bağlamında Çevre Duyarlılığı: Burdur İli Örneği” isimli yüksek lisans tezinde; Burdur belediyesi sınırları içerisinde yaşayan bireylerin, kentlilik bilinci ve çevre duyarlılığını etkileyen sosyo-demografik özelliklerini incelemiştir. Kentlilik bilinci ve çevre duyarlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada, nicel araştırma tekniği kullanılmıştır. 387 katılımcıyla anket yapılan çalışma sonucunda; kentlilik bilinci ve çevre duyarlılığı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu, sosyo-demografik faktörlerin kentlilik bilinci ve çevre duyarlılığı

düzeyine etki ettiği ve kentlilik bilincine etki eden en önemli faktörün kentsel farkındalık olduğu sonucuna varılmıştır.

Ercoskun, Akünal, Yenigül ve Alkan (2016) tarafından yapılan “Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları” isimli çalışmada, ulusal ve uluslararası yazında kentlilik bilincinin nasıl tanımlandığı, araştırmalarda hangi göstergelerin kullanıldığı araştırılmıştır. Tüm bulguların Türkiye için nasıl değerlendirileceği, hangi göstergelerin kentlilik bilinci araştırmalarında kullanılabilceği zihin haritası oluşturma tekniği kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda; sosyo-ekonomik faktörler, kent kimliği ve kente aidiyet, davranışsal özellikler, kentin sunduğu imkânlar şeklinde dört ana başlıkta toplanan kentlilik bilinci gösterge seti oluşturulmuştur.

“Göç, Kentleşme ve Kentlilik Bilinci: Kırıkkale Örneği” isimli makalesinde Şahin ve Anık (2016), Kırıkkale’de yaşayan lise son sınıf öğrencileri ve üniversiteye hazırlık aşamasındaki gençler özelinde kentlilik bilincini araştırmışlardır. Sanayi kenti olan Kırıkkale’nin göçlerle oluşan bir kent olması, günümüzde de göç alan ve veren bir kent olma özelliğini taşıması araştırma evreni olarak seçilmesini sağlamıştır. Olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden kümelere göre örnekleme yönteminin kullanıldığı çalışma kapsamında, örneklem olarak seçilen 17-25 yaş arasındaki 2000 kişiyle 43 soruluk anket formu doldurulmuştur. Ortaya çıkan sonuçlara göre; Kırıkkale’de yaşayan gençler arasında kentlilik bilincinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Benzer bir çalışma Batmaz ve Gürer (2016) tarafından Kırıkkale kentinde için 18 yaş ve üstü bireylerle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kentlilik bilinci, kentsel aidiyet ve kentsel farkındalık düzeyleri üzerinden incelenmiştir. “Kırıkkale ilinin Kentlilik Bilinci Bağlamında Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmanın sonuçlarına göre; Kırıkkale’de kentlilik bilinci düşük çıkmıştır. Her iki çalışma için de, kentin oluşum sürecinde aldığı göçlerin kır kökenli olması ve kırdan gelenlerin kentle bütünleşmek yerine geldikleri yerin özelliklerini kente taşıması, kentlilik bilincinin düşük çıkma nedeni olarak belirtilmiştir.

Kara (2017), “Lisans Düzeyinde Öğrencilerde Kentlilik Bilinci: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi örneği” isimli yüksek lisans tezinde, lisans öğrencilerinin kentin sorunlarına nasıl yaklaştıkları, kentlilik bilinç düzeyleri ve kent algıları

ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda öğrencilerin kentlilik bilinci düzeyleri yüksek çıkmıştır.

Talu (2017), “Balıkesir’de Kentlilik Bilinci, Kentsel Farkındalık ve Kentsel Algı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması” isimli yüksek lisans teziyle, Balıkesir’de yaşayan bireylerdeki kentlilik bilinci düzeyini ölçmek ve kentlilik bilincini etkileyen değişkenleri belirlemek istemiştir. Balıkesir’de Kentlilik Bilinci düzeyinin ölçülmesi amacıyla araştırma kapsamında kentlilik bilinci ölçeği geliştirilmiştir. Ölçekle kentte yaşayan bireylerin kentte yaşamaya bağlı olarak edindiği beceri ve davranışlar, kenti sahiplenme ve kente aidiyet düzeyi kent ile ilgili bilincinin ne düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin kentlilik bilinci algısı ölçmeye çalışan Görün ve Kara (2017), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Eğitim Fakültesi ve Sağlık Yüksekokulu’nda öğrenim gören, örgün öğrenim lisans son sınıf öğrencileri ile araştırma yapmışlardır. Lisans öğrencilerinin kentlilik bilincinin geliştiği varsayımına dayandırılan çalışma; öğrencilerin kentle ilgili düşüncelerini öğrenmek, kentli birey olarak yükümlülüklerinin farkında olup olmadıklarını belirlemek ve kentlilik bilinci algıları ölçmek amacındadır. 500 öğrenci ile anket yapılarak gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’ndeki öğrencilerin örneklem çerçevesinde, kentlilik bilincine sahip bireyler olduğu, kent sorunlarının bilincinde oldukları ve bu sorunlara duyarlı olduğu tespit edilmiştir.

Belli ve Aydın’ın 2017 yılında yayınlanan “Kent Kültürü ve Kentlilik Bilincinin Oluşumunda Üniversitelerin Rolü: Mustafa Kemal Üniversitesi Örneği” isimli makalesi; kentlilik bilinci ve kent kültürünün oluşumunda ve geliştirilmesinde önemli rolü olduğu düşünülen akademik personelin etkisini araştırmaya yöneliktir. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi’nde görevli 192 akademik personelle, anket çalışması yapılarak gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre; akademik personelin kentlilik bilinci konusunda eksiklikleri vardır ve akademik personelin bir kısmı kentlilik bilinci ve kent kültürü konusundaki sorularda kararsız kalmıştır. Kentlilik bilinci konusundaki eksikliklerin, akademik personelin kentsel karar alma süreçlerine katılım gösteremediklerinden kaynaklandığını ifade eden yazarlar, katılım gerçekleşmediği için aidiyet duygusunun gelişmediğini belirtmişlerdir.

Kentlilik bilinci ve kent kültürü algısını ölçmeye yönelik başka bir çalışma, Yeşilbursa ve Alper (2018) tarafından sosyal bilgiler öğretmen adayları üzerinden gerçekleştirilmiştir. 115 sosyal bilgiler öğretmen adayı ile gerçekleştirilen “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Kent Kültürü ve Kentlilik Bilincine Yönelik Algı ve Görüşleri” isimli çalışmada, dört adet açık uçlu sorunun yer aldığı yarı yapılandırılmış görüş formu kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kentte yaşamak ve kentli olmak arasında fark olduğunu, kentte doğmak ya da sonradan gelmenin kentli olmaya yetmeyeceğini belirtmişler ancak kent kurumlarına katılım, kent sorunlarıyla ilgilenme ve kentteki sosyo-kültürel yaşam ile ilgili boyutlara değinmemişlerdir. Çalışmanın sonucunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kent kültürü ve kentli olma bilincine yönelik bilgi, beceri ve tutumlarının geliştirilmesinin önemli olduğu belirtilmiştir.

Kente göç eden bireylerin kentlilik bilinci seviyelerini ve kentlilik bilincini etkileyen sosyo-ekonomik ve demografik faktörleri “Kente Göçle Gelenlerde Kentlilik Bilinci: Kaynaratepe Mahallesi Örneği” adlı yüksek lisans tezinde araştıran Kılıçarslan (2018), çalışmasını Diyarbakır Bağlar İlçesi Kaynaratepe Mahallesinde gerçekleştirmiştir. Kaynaratepe Mahallesinde ikamet eden 200 katılımcıya 44 sorudan oluşan anket yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmış, bununla birlikte 9 kişiyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre; göçle gelenlerin kentlilik bilinci düzeyleri düşük çıkmıştır. Sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerin kentlilik bilinci üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Candan ve Kazak (2018), “Kentlilik Bilinci Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması” isimli makalelerinde, kentlilik bilinci ile ilgili çalışmanın az olması sebebiyle yeni bir ölçek geliştirmeye çalışmışlardır. Karaman'da yaşayan 81'i kadın ve 65'i erkek olmak üzere toplam 146 bireyle gerçekleştirilen çalışmada katılımcılar, Karaman kentinde yaşayan ve kenti temsil edebilme özelliğine sahip beş farklı özellikteki mahalle sakininden seçilmiştir. Ölçeğin; "kentli olma/kentsel davranışlar, kente bağlı olma/aidiyet, kentin güncel gelişmelerini takip etme/kentsel sosyal ve kültürel kazanımlar, memleketine bağlılık" şeklinde dört alt boyuta sahip olduğu belirlenmiştir. Yapılan araştırma, analizler ve elde edilen bulgular doğrultusunda kentlilik bilinci ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu belirlenmiştir.

“Kent Kimliği ve Kentlilik Bilincini Oluşmasında Üniversite Öğrencileri-Yerel Halk İlişkisi: Balıkesir Örneği” isimli yüksek lisans teziyle Alevkayalı (2019),

Balıkesir Üniversitesi öğrencileri ve Balıkesir halkının, kent kimliğinin şekillenmesindeki uyumunu, kentlilik bilincinin öneminden yola çıkarak ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmanın sonucunda iki grup arasında görüş farklılıkları olsa da uyum içinde yaşadıkları tespit edilmiş, üniversite öğrencilerinin ve halkın birlikte katılabilecekleri aktivitelerin görüş farklılıklarının giderilmesi açısından faydalı olacağı ifade edilmiştir.

Erkul ve arkadaşlarının 2019 yılında yaptıkları araştırma, kentsel yaşam kalitesinin ve kentlilik bilincinin oluşturulmasında kent konseylerinin işlevsel bir role sahip olduğu düşüncesiyle gerçekleştirilmiştir. Kent konseylerinin rollerine ve bu rollerin geliştirilmesine ilişkin önerilerin bir model çerçevesinde sunulması amaçlanana araştırmada; iki farklı kentin kent konseylerinde aktif görev alan 11 kişi ile yapılandırılmış soru formu aracılığıyla mülakatlar gerçekleştirilmiş, analiz sonuçlarına göre, kent konseylerinin rolleri “demokratik katılımın artırılması”, “kenti sahiplenme ve aidiyet hissinin oluşturulması”, “kente ilişkin raporlarla bilgilendirme çalışmaları”, “kent kültürünün anlaşılmasını sağlamak” “kentsel farkındalık oluşturmak” ve “hemşehrilik hukuku oluşturmak” şeklinde altı ana tema çerçevesinde sınıflandırılmıştır.

Hayta ve Nalbant’ın Bitlis’te yaptıkları çalışmada, Bitlis ilinde yaşayan yurttaşların kentlilik bilinci durumunun saptanması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında, Bitlis ili merkez nüfusunda yaşayan yurttaşlara tesadüfi örneklem ve gönüllülük esasına dayalı olarak anket tekniği ile ampirik bir uygulama yapılmıştır. Veriler SPSS programı üzerinden değerlendirilip sonuçlandırılarak kentlilik bilinç düzeyi açısından yorumlanıp bir tespit yapılmıştır. Analizde Bitlis ilinde ankete katılan bireylerin gelecekte de bu ilde yaşamak istiyor olmaları kentlilik bilinci anlamında pozitif; ilin tarihi ile öne çıkan bir şehir olmasına rağmen tarihi değerlerin yeterince korunmadığını düşünmeleri negatif bir veri olarak değerlendirilmiştir.

Aldur (2020), “Kentsel Dönüşümün Kent Kültürüne ve Kentlilik Bilincine Etkisi: Meram Belediyesi Örneği” isimli doktora tezinde, Meram’daki yedi kentsel dönüşüm projesi incelenmiştir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının kentlerin dokularına, sosyal hayatına etki eden yönlerinin Meram özelinde tespit edilmesi ayrıca bu uygulamaların Meram’ın kent kültürü ve kentlilik bilinci üzerinde oluşturduğu yeni etkilerin ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucuma göre; kentsel dönüşüm

projeleri kentlerin kültürlerinde özgünlüğün ve ayırt edici niteliklerin yitirilmesi, kentte yaşayanların kentlilik bilincinin hasar almasına neden olmaktadır.

Uluslararası ve ulusal literatürde, göç ve hemşehrilik konuları kentlilik bilinci çalışmalarında sıkça rastlanan, kente uyum/uyumsuzluk olarak ifade edilen kavramlardır. Göçle kente gelenlerin kente uyum gösterebilmesi için; temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliği, önce barınma ihtiyacının karşılanması daha sonra çocukların eğitimi ve iş bulma imkânlarının sağlanmasıyla gerçekleştirilebileceğini ifade eden çalışmalar vardır. Genel olarak kırdan kente göç eden insanlar üzerinden yapılan ve odağına göçü alan bu çalışmalarda, kırdan kente göçle gelenlerin kente uyum sağlayıp sağlamadığı, kentsel kararlara katılım gösterip göstermediği ve bu bağlamda kentlilik bilinci oluşumunda etkili olan faktörler incelenmiştir. Kentin korunması, kente bağlılık ile birlikte anılabilecek kentlilik bilinciyle ilgili uluslararası literatür incelendiğinde; kentlilik bilincinin tam karşılığının olmadığı görülmüştür. Bazı çalışmalarda “place attachment - yere bağlılık-aidiyet”, bazı çalışmalarda ise “place identity - özdeşleşme” ile karşılık bulmaktadır. Bununla birlikte ulusal alanda kullanılan “kentlilik bilincinin” İngilizce tam karşılığı olan “urban consciousness” kavramını kullanan çalışmalar da vardır.

Uluslararası literatürde aidiyet ve özdeşleşme terimlerinin kullanımı yaygındır. Ayrıca bazı Türkçe çalışmaların İngilizce özet ve anahtar kelimelerinde, “kentlilik bilinci” kavramı “urban awareness”⁷⁰ olarak çevrilmiş fakat bu kullanıma İngilizce çalışmalarda rastlanmamıştır. Bir yere, kente ait hissetmek, bağlanmak, yer bağlılığı anlamına gelen “place attachment” ve yer kimliği, özdeşleşmek anlamına gelen “place identity” kavramları, duygu durumlarını ifade eder. Türkçedeki “kentlilik bilinci”nin İngilizce karşılığı olan “urban consciousness”, Türkçede kullanıldığı anlamda; hem duygu durumlarını- kente ait hissetmek, kentle özdeşleşmek; hem de davranış biçimlerini --kentli davranış göstermek, kentsel kararlara katılmak, kenti korumak-- içeren bir kavramdır⁷¹.

Kentlilik bilinci kavramının farklı anlamları barındıran kullanımını, çalışmalardaki anket sorularında görmek mümkündür. Uluslararası literatürdeki

⁷⁰ Yapılan literatür taramasında, bu kavramın İngilizce kaynaklarda, Türkçe karşılığı “kentsel farkındalık” olarak kullanılan kavram olduğu görülmüştür. Kentlilik bilinci - urban awareness kavramını kullanan kaynak için bkz. Candan ve Kazak “Kentlilik Bilinci Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması”.

⁷¹ bkz. Urbanization.

çalışmalarda, duygu durumlarıyla ilgili-kentte yaşayanların kentle kurdukları bağ ve kentle özdeşleşmesi ile ilgili sorular yer alırken (Raymond vd., 2011; Scannell ve Gifford, 2010, Casakin vd., 2021), ulusal literatürde bu sorulara ek olarak kentte yaşayanların adab-ı muaşeret kurallarına yönelik davranışlarını ölçmeye çalışan sorulara da yer verilmesi (Geyik, 2010; Mutlu ve Özaydın, 2011; Acungil, 2012; Kılıçarslan, 2018), Türkiye'deki kentlilik bilinci çalışmalarının genel görgü kurallarını da içine alacak şekilde düzenlenebildiğini göstermektedir. Türkiye'deki kentlilik bilinci çalışmalarının bazılarında (Bayhan, 2017; Geka, 2015; Güçlü, 2002; Geyik, 2010; Kılıçarslan, 2018; Mutlu ve Özaydın 2011; Ökesli, 2014; Şahin ve Anık, 2016; Torlak ve Polat, 2006;) kırdan kente göç etmiş olanların davranışlarındaki değişim ölçülmektedir. Bu durum, Türkiye gibi çarpık kentleşme sürecinden geçen bir ülke için normal olmakla birlikte kentlilik bilincinin davranışlara indirgenmesi sonucunu doğurmuştur denilebilir. Bu çalışma, adab-ı muaşeret kurallarının kır-kent fark etmeksizin her yerde uyulması gereken davranışlar olduğu düşüncesinden hareketle, mülakat ve ankette bu tür sorulara yer vermemiştir.

Literatür taraması, kentlilik bilincinin çok sayıda tanımla iç içe olduğunu ve İngilizce karşılığında farklı anlamlar içerdiğini göstermiştir. Bu farklılıklar, kentlilik bilinciyle ilgili kavram ve kuramların belirlenmesi açısından yol gösterici olmuştur. Tezde kentlilik bilinci ile ilgili kavramsal ve kuramsal çerçeve bu farklı anlamlar dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Literatür taraması neticesinde, kentlilik bilinciyle ilgili aşağıdaki çıkarımlarda bulunulmuştur.

- Kentte yaşayan/bulunan insanların kentli tanımı kentlilik bilincinin oluşumu/gelişimi için önemlidir.
- Kentte yaşayanların kendilerini yaşadıkları kentle özdeşleştirilmesi, kentlilik bilincini yükseltir.
- İnsanların yaşadıkları kentin farkına varmaları, yaşadıkları kenti tanımları ve değer vermeleri, kentle kurdukları bağ açısından önemlidir. Bu çerçevede kentsel farkındalık yüksek ise kentlilik bilinci de yükselecektir.
- Kentsel aidiyet, kentte kalma süresi, cinsiyet ve gelir düzeyine bağlı olarak değişir.

- Kent algısı bireyseldir ve kentin nasıl algılandığı kentlilik bilincini etkiler.
- Göçle gelenlerin yaşadıkları yere aidiyet hissetmemeleri kentlilik bilincini olumsuz etkilemektedir.
- Kentlilik bilinci, kentte yaşayanların kenti sahiplenmesi ve kente dair sorumluluk alması ile gelişir. Bu çerçevede kentlilerin kentsel kararlara katılım göstermesi önemlidir.

Tüm bu çıkarımlardan hareketle kentlilik bilincinin bileşenleri; farkındalık, algı, aidiyet, sahiplenme ve sorumluluk olarak belirlenmiş, kuramsal arka planı, ilgili alan yazından hareketle oluşturulmuştur.

2.5. Kentlilik Bilinci Kuramsal Arka Plan

Kentlilik bilincini tam olarak açıklayan bir kurama rastlanamamıştır. Kavramın, farklı disiplinlerin çalışma alanına girmesi, kesişim noktasında yer alması, tek bir kuramla açıklanmasını güçleştirmektedir. Bu çalışmada açıklanan kuramlar belirlenirken, kentlilik bilincinin İngilizce karşılığındaki *place attachment*⁷² - *yere bağlılık* ve kentin en önemli paydaşı olan *kentli* kavramları hareket noktası olarak seçilmektedir. Bu çerçevede; kent sosyolojisi, algı, sosyal kimlik ve yere bağlılık kuramlarından faydalanılmaktadır.

Kentlilik bilincinin merkezinde kentli vardır. Dolayısıyla kentliyi saran ruh halini anlayabilmek için, G. Simmel, L. Wirth ve D. Harvey'den bahsedilmiştir. Kentlinin kenti nasıl algıladığını anlamak, algıyı olumlu ya da olumsuz etkileyen unsurları anlamlandırmak, kentlinin kentine karşı tutum ve davranışlarını açıklayabilmek adına algı kuramlarının açıklanmasına gereksinim duyulmuştur. Algılama sisteminin anlaşılabilmesi için öncelikle bilgiye dayalı ve duyuma dayalı kuramlar daha sonra çevre psikolojisi ve davranışsal coğrafyanın ara kesitinde yer alan çevre algı kuramları açıklanmıştır. Bu bağlamda; kentin okunabilirliğine vurgu yapan yaklaşımıyla K. Lynch'ten ve C. Norberg-Schulz'tan bahsedilmektedir. Ayrıca çevrenin olumlu algılanması açısından önemli görülen, insanın kendini güvende hissetmediği bir yere ait hissetmesinin güç olacağı düşüncesinden hareketle, Kırık Cam Teorisi algı kuramları başlığı altında incelenmektedir.

⁷² Literatür taramasında açıklanmıştır.

Kentler farklılıklar mekânıdır. Bu farklılıkların anlaşılabilmesi ve temel oluşturması için sosyal kimlik kuramı açıklanmıştır. Kentlinin kendini yaşadığı kentle özdeşleştirilmesi, kendini kentine ait hissetmesi kentlilik bilincinin oluşumu için gereklidir. Bu çerçevede kentlinin kendini yaşadığı yere nasıl ait hissettiğini/hissetmediğini anlamak için mekânsal aidiyet kuramı açıklanmıştır.

2.5.1. Kentin Duyulara Saldırısı

G. Simmel ve Şikago Okulu'nun sosyologlarından L. Wirth, kent üzerinden insan ve mekân etkileşimini ele alıp bu etkileşimin davranış üzerindeki etkisini ilk inceleyen iki önemli isimdir. G. Simmel, “*Metropol ve Zihinsel Yaşam*” (*Die Grosstädte und das Geistesleben* (1903) adlı metninde, modern kent yaşamının doğasının modern bireydeki toplumsal-psikolojik yansımaları yani metropolün insan ilişkilerini düzenleyen ve dönüştüren karakteri üzerinde durmuştur. G. Simmel, kent yaşamının insan karakterini kalıcı şekilde etkilediği noktasından hareket etmekte, kente özgü bir takım psikolojik durumdan söz etmektedir. Modernliği, kent bağlamında ele alan Simmel aynı zamanda kenti, mimariyi, mekânı, estetiği sosyolojinin ilgi alanı olarak düşünmüş ve “mekân” kavramını Toplumbilimsel çözümlemenin içine dâhil etmeye çalışmıştır (Simmel, 2006: 167-184).

L. Wirth “*Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme*” (*Urbanism as a Way of Life*), (1938) makalesinde, Simmel gibi kent sorununu kişilik ve zihniyet üzerinden ele almıştır. L. Wirth, bu çalışmasında kır ve kentin insan yaşamı üzerindeki etkilerine, kentin toplum bilimsel açıdan tanımlanmasına, kentte yaşamak ve kentlileşmek arasındaki farka, kentli yaşam biçimine, kent büyüklüğünün ve yoğunluğunun birey davranışlarına etkisine ve kentsel kimliğe değinmiştir (Wirth, 2002: 77-106).

G. Simmel, kent olgusunu yabancılaşma üzerinden açıklamaya çalışır ve metropol insanını; her şeyi sayıya indirgeyen, rasyonel, dakik, kendisi için hiçbir şeyin anlamı olmayan, çelişkili tutumlar sergileyen (Duru ve Alkan, 2002: 187), herşeyi ve herkesi sayısal temele indirgeyen, *rasyonellik, dakiklik, hesaplanabilirlik ve kesinliğin* egemen olduğu yaşam tarzına sahip, birey olarak tanımlar (Martindale vd., 2015: 39).

Kentli insan, bölünmüş kişiliğe sahiptir ve davranışlarını kendi gibi gerçekleştirmediği için yabancıdır. Bu yabancılaşma; kentsel aidiyetin oluşmasına, kentle bağ kurulmasına engel olur. (Simmel, 2006; Rittersberger Tılıç, 2013: 59). G. Simmel'in çalışmalarında; büyüklük, işbölümü, zekâ ve para temalarının sürekli

işlendiği görülür. Simmel, büyüklüğün sosyal etkileri üzerine yaptığı çalışmasında; büyük gruplarda geleneğin yerini resmi kontrol mekanizmalarının aldığını, insanın bağlılığının çok sayıda sosyal çevreye doğru genişlediğini, insanların özgürlük alanı ve ben bilincinin⁷³ arttığını ifade eder. Simmel'e göre, metropollerde iş bölümünün gelişmesi üç etkiye sahiptir. Birincisi, iş bölümünün sosyal hayatı parçalara ayırmasıdır ki bu durum nispeten küçük ölçekli homojen toplumlarda kentte yaşayan insanın bir birliğe ait olmasını sağlar. İkinci etki, kentte yaşayan insanın çok fazla farklılaşmış gruplara maruz kalmasından ötürü öz bilincinin gelişmesi, bireyselleşmesi, bencilleşmesidir. Üçüncü etki ise işbölümünün gelişmesiyle, insanların kendi yarattıkları dünyaya yabancılaşmasıdır (Simmel, 2006: 318).

Simmel, para ekonomisinin metropolleri egemenliği altına aldığını ifade eder. Bu sebeple; metropol insanı her dakikasını planlar ve hesaplar. Turut ve Özgür (2018: 6)'ün ifadesiyle; *“Metropol sakininin işleri öyle karmaşık, çeşitli ve dakiktir ki verilen sözler ve hizmetlerde yaşanacak tek bir aksama adeta bütün yapının çökmesine neden olabilir”*. Bu sebeple kentlinin karmaşık hayata ayak uydurması için planlı olması önemli görülmektedir. Kentteki karmaşık hayat, kentlinin ruhsal ve duyuşsal olmasından ziyade düşünsel olmasına sebep olur. Simmel'e göre kentlinin, kendini koruyabilecek bir kişilik geliştirmek için, kırdan davrandığından farklı olarak, duygularıyla değil, düşüncesiyle ve aklıyla hareket etmesi önemlidir. Bu çerçevede G. Simmel, kentli insanın kişiliği, karakteri ve bilinci üzerine odaklanır (Simmel, 2006: 318).

Kentin tanımlanması için, büyüklük, nüfus yoğunluğu, kurumsal ve politik örgütlenmelerin varlığı ve kentte yaşayanların meslekleri yeterli değildir. Kentin, kente özgü bir insan tipi olarak kendine has karakterlerinin üzerinde durulması gereklidir ve kent tanımı, kentliye özgü karakterlere vurgu yapacak biçimde, diğer yaklaşımları bütünleştirici olmalıdır. Bu sebeple kenti sadece bu unsurlar üzerinden tanımlayanları eleştirir. L. Wirth'e göre kent, “göreceli olarak büyük, yoğun ve toplumsal olarak heterojen bireylerin sürekli yerleşim yeri”dir. Wirth, “Urbanism as a Way of Life” (Wirth, 1938) adlı eserinde, kentte daha çok ikincil ilişkilerin olacağı, kentteki ilişkilerin resmi olacağı, aile bağlarının zayıflayacağı, komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin biteceği, ticari ilişkilerin ve kitle kültürünün insan hayatının bütününü kapsayacağı düşüncesi hâkimdir. Göç olgusuna dikkat çeken Wirth, kentlerdeki

⁷³ Detaylı bilgi için bkz. Doğan Cüceloğlu

yoğunluğun farklı özelliklerde mahalleleri oluşturduğuna ve bu oluşumun küçük toplulukların özelliklerini korumalarına imkân sağladığına vurgu yapar. Kentleşme/kentselliği “*bir yaşam biçimi*” olarak gören L. Wirth, kentleri nüfusun büyüklüğü, nüfusun yoğunluğu ve heterojenlik özellikleriyle açıklar (Wirth, 2002: 86):

1) Nüfusun büyüklüğü: Kent çok sayıda insanın bir arada olduğu bir yerdir ve bu durum kentte yaşayan insanlar arasındaki ilişkileri etkiler. Kentte yaşayan insanların sayısının fazla olması farklılaşmayı arttırmış ve bireyler arasında farklı grupların oluşmasına neden olmuştur. Farklı insanların bir arada yaşadığı kentlerde, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin yok olması bireyi özgürleştirirken, birey ahlaki değerlerini ve katılım duygusunu kaybeder.

2) Yoğunluk: Kentteki insan sayısındaki artışı, farklılaşma ve uzmanlaşmayı artırır, sosyal yapıyı heterojen hale getirdiğini ve kentte farklı bölgelere yerleşen farklı sosyo-ekonomik sınıfları ortaya çıkartır. Yoğunluk, fiziksel anlamda yakınlığı doğururken, sosyal mesafenin artmasına ve bireylerin yalnızlaşmasına sebep olur.

3) Heterojenlik: Kentteki tabakalı yapı, bireylerin farklı gruplara aynı zamanda katılmasını gerektirir ve bu durum bireylerde parçalı kişiliğin gelişimine sebep olur.

Klasik kent sosyolojisi tartışmalarında, kentlilik, kent yaşamı ve kent kültürü sanayileşme sürecine paralel olarak dönüşüm ve kente özgü olarak beliren insanlar arası etkileşim ile tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu tanımlamalarda, kentlilik köylülüğün karşıtı olarak ifade edilmektedir. Simmel modern kentli ve köylü kıyaslaması, Wirth kır ve kent kıyaslaması yapmaktadır.

Postmodern tartışmalarda kentler farklılık ve çeşitliliğin mekânı olarak görülmektedir. Kent, bir yandan farklılıkların olduğu, diğer yandan farklılıkların giderildiği; ancak, farklılıkların giderilmesinde bütüne ulaşma ve sürekliliğin olmadığı bir yerdir. Postmodernizmle beraber tersine dönen göç olgusu, eskiye dair özlem ya da doğaya dönüşü beraberinde getirmiştir. David Harvey, teknolojik değişim ve kitle iletişim araçlarının dünya coğrafyasını birbirine yaklaştırdığını ifade eder. Dünya daha küçük algılanırken, bu durum zamanın mekânlaşmasına yol açar ve mekânın zaman tarafından yok edildiği bu olguya “zaman-mekân sıkışması” denir. Zaman ve mekânın üst üste gelerek sıkışmasının içinde yaşamlar da sıkışmakta; yaşam dinamikleri hızlanmakta, kültürel süreçler parçalanmaktadır. Zaman mekân sıkışması, zamanın eski anlamını yitirmesi, başkalaşması anlamına gelmektedir (Harvey, 1997: 227-341).

Metropol insanının yaşadığı deneyim zaman-mekân sıkışması ile açıklanabilir. Kentli, ulaşım ve iletişimin gelişmesiyle birlikte sürekli bir *şimdi* yaşar. Kentli için *geçmiş* ve *gelecek* anlamını yitirir. Günlük hayat içinde çevresindeki değişiklikleri görmemeye başlar. Kentsel mekân bir tüketim nesnesi haline gelir. Gerçeklik anlayışı yüzeysel bir hal alır ve kentliyi, çevreyi koruma ve sorumluluk bilincinden uzaklaştırır. Kentli, her şeye kayıtsız, ilgi alanları sürekli değişen, sık yer değiştiren, yaşadığı yere ait olma duygusundan yoksun birey haline gelir (Aydınlı, 2008: 155; Savaş Yavuzçehre, 2011: 83; Kaypak, 2013: 89) ve yaşadığı yere dair algısı değişir.

2.5.2. Kent Nasıl Algılanır? Algı Kuramları

İnsan-çevre etkileşiminin en fazla gerçekleştiği yerler kentlerdir. İnsan yaşadığı çevreyi anlamlı hale getirir, kendine göre öğeler seçer ve bu öğeleri zihninde örgütler. Bunları yaparken geçmiş deneyimlerinden, o kentin hissettirdiklerinden, kentte kullandığı alanlardan, kentin okunmasından/okunamamasından etkilenir. Kentin olumlu algılanması kentin sevilmesini, kentle duygusal bağ kurulmasını sağlarken, olumsuz algılama kentle bağ kurulmasına engel olur. İnsanların yaşadıkları yeri nasıl algıladıklarının anlaşılması, daha yaşanılabilir kentler oluşturulmasına ve olumlu algı yaratmaya yardımcı olur. Olumlu algı aidiyet hissini kuvvetlendirir. Bu sebeple bu bölümde algıyla ilgili kuramlara kısaca yer verilmekte, mekânsal algıya ilişkin kuramlarda K. Lynch ve C. Norberg-Schulz'tan bahsedilmektedir. Bir kent güvenli ise o yerle ilgili algı da olumlu olur ve o yere bağlılık oluşur. Bu bakış açısıyla aslında bir suç teorisi olan Kırık Cam Teorisi'nin, kentlerin olumlu algılanmasında etkili olabileceği düşünülmüş ve bu kuramın kentlerin algılanmasındaki etkisi tartışılmıştır.

Çevre duyularla tanımlanmaya başlandığı andan itibaren algı devreye girer. Algı, kelime anlamıyla insanın çevreden bilgi alma sürecidir. Algı duyular ve bilişsel süreçler ile bir bütün oluşturur ve insanın yaşamsal deneyim ve biriminin ürünü olan kavramsal dünyası ile duygusal, anlamsal ve kültürel bir boyut içerir. İnsanın çevrede yaşamını sürdürmesindeki temel etken çevreyi algılamasıdır. Çevrenin algılanması, bilinmesi ve değerlendirilmesinin sürekliliği, çevrenin duyu organları ile hissedilmesi, mekânın algılanma biçiminin anlaşılması ve çevrenin niteliklerinin tanınması sonucunda seçim yapma ve karar verme sürecidir (Rappaport, 1987).

Mekân algısı bu şekilde açıklanırken, insanların yaşadıkları çevreyi nasıl algıladığını anlamak önemli hale gelmiştir. İnsanlar içinde yaşadıkları çevreyi nasıl

anlamlandırırılar? İnsanların zihinlerinde o yere ilişkin oluşturdukları imgeleri neler belirler? İnsanların çevre algısını etkileyen nedir? Mekânın özellikleri algıyı etkiler mi? İnsanların kişilik özellikleri algılamada etkili midir? Tüm bu sorular, insan-çevre etkileşiminin temellerini ortaya çıkarmayı amaçlar ve insanın çevreyi nasıl algıladığını anlamaya çalışır (Bilgin vd., 1991; Göregenli, 2005: 19). Bu çerçevede insanların algılama sistemini açıklamak için çeşitli kuramlar oluşturulmuştur. Algı kuramları, bilgiye ve duyuma dayalı kuramlar olmak üzere iki görüş etrafında toplanabilir. Bilgiye dayalı kuramlar algının duyular yoluyla zaman içinde kazanıldığını, duyuma dayalı kuramlar ise algının doğuştan geldiğini ifade eder (Lang, 1980: 98, Tablo 2.3.). Çalışmada farklı kuramların sınıflandırması verilse de sadece literal ve şematik algı kuramları açıklanmaktadır.

Tablo 2.3. Bilgiye ve Duyuya Dayalı Kuramlar

Bilgiye Dayalı Algı Kuramları		
Yaklaşım	Kuramcı	
Nesnenin niteliksel özellikleri	James Gibson, Elenor Gibson	
Duyuya Dayalı Algı Kuramları		
Kuram	Yaklaşım	Kuramcı
Rasyonalist	Akıl	Kant, Aristoteles
Nativist	Doğuştan gelen bilgi	Platon, Descartes, Leibniz
Empirist	Deneyim	Berkeley, Locke, Hume
Transaksiyonalist Kuram	Bireyin seçimleri	Berne
Gestalt Kuramı	Bütün parça ilişkisi	M.Wertheimer, K.Koffka, W. Köhler

Kaynak: Lang, 1980: 98

Bilgiye dayalı algı kuramlarının öncü temsilcileri J. Gibson ve E. Gibson algıyı literal ve şematik olmak üzere iki ayrı düzeyde irdelemektedirler.

- Literal algı; algının temel algısal boyutlar olan yüzey, kenar, dış çizgi, ölçü, biçim, renk, doku gibi mimari biçimin temel fiziksel özelliklerine dayanan, nesnel bir algı düzeyidir (Gibson, 1954: 304).

- Şematik algı ise; literal algıdan kaynaklanan, bireyden bireye değişimler gösteren öznel bir algı düzeyidir (Ertürk, 1984: 37).

Literal algı, algılayan için genel özelliklere sahip nesnel dünyanın algısıyken, şematik algı; bireye fayda sağlayan, onun için anlamlı nesnelere algılanmasıdır. Bu kuram görsel algı ve hareket üzerine odaklanır, nesnenin niteliksel özellikleri ile ilgilenir. *Nasıl görürüz?* sorusu bu kuramın cevap aradığı temel sorudur. Kuramın alt

soruları; *Bir nesnenin hareketi nasıl görülür? Sabit olan bir çevre nasıl görülür? Sabit bir çevredeki hareket nasıl algılanır?* şeklindedir (Gibson, 1954: 304-305). Sabit bir çevre hareketle ve duyularla algılanır. Algılama, çevreyi deneyimlemeyi sağlar. Böylece o yere ait biçimsel ve nesnel özellikler hafızaya kaydedilir. Oradaki kalış süresi, o yeri kullanma alışkanlıkları, o yerin insanda hissettirdikleri ve anılar, yeri anlamlı hale getirir ve bu süreç, öznelir⁷⁴.

İnsanın çevreyi algılamasıyla ilgili çalışmalar, 1960'lara kadar, insan doğal çevre ve insanın doğal çevreyi öğrenmesinin ilkelerini belirleyebilme doğrultusunda sürmüştür. İnsanın yaşam çevresini öğrenmesi ve kodlamasıyla ilgili tespitler daha çok insanların yön bulması üzerine biçimlendirilmiştir⁷⁵ (Lynch, 2014: 138). 1960 yılında K. Lynch'in çevre algısıyla ilgili yaptığı çalışmalar, insanın yaşadığı çevreyi nasıl algıladığıyla ilgili ilk önemli yaklaşım olarak kabul edilmiş, zaman içinde çevre algısı farklı bilim dallarının farklı bakış açılarıyla yaklaştığı konulardan birisi haline gelmiştir. Çalışmada farklı kuramların sınıflandırması verilse de sadece C. Norberg-Schulz ve K. Lynch'in yaptığı sınıflandırmalara dair açıklamalar sunulmaktadır (Tablo 2.4.).

Tablo 2.4. Çevre Algısı Kuramları

Fiziksel- Nesnel Çevreye İlişkin Kuramlar	
Yaklaşım	Kuramcı
Çevre, peyzaj, mekân	Barker, Altman ve Cheemers, Morval, Bailly, Werner ve Schindler
Zihinsel Temsile İlişkin Kuramlar	
Yaklaşım	Kuramcı
Mekânsal çevrenin doğası ve ona yönelik tutumların bilişsel temsileri	Downs ve Stea, Ittelson
Mekânsal İmajlara İlişkin Kuramlar	
Yaklaşım	Kuramcı
Çevrenin, algılayanın, ortamın özellikleri	Lynch, Boulding, Noberg-Schultz
Genetik Kuram	
Yaklaşım	Kuramcı
Çevreye ilişkin bilgi ve algının oluşumunda genetik faktörler	Kaplan

Kaynak: Göregenli, 2005: 21

⁷⁴ Algılama sürecinin öznel olmasına ilişkin bkz. Gürhan (2016). "Diyarbakır Kent Algısı Üzerine Bir Araştırma".

⁷⁵ Lynch, yön bulmaya dair verdiği referanslarda ilginç örnekler verir. Luritcha Kabilesinin insanların, Avustralya'daki dört yıl süren kuraklığı, en yaşlıların topografik hafızaları sayesinde atlatabildiklerinden, deneyimler ve geçmiş bilgileri sayesinde en küçük su kaynaklarına bile ulaşabildiklerinden bahseder. Referanslarını Güney Denizi'nde yol alan denizcileri anlatarak sürdürür, yön bulmalarına yardımcı hiçbir şey olmamasına rağmen denizcilerin ölümle burun buruna gelme pahasına yola çıktıklarını, yıldızlar, akıntılar ve denizin rengine göre yön bulduklarını anlatır (Lynch, 2014: 139).

Çevre algısı kuramları içinde mekânsal imge terimini ilk olarak K. Lynch kullanmıştır. K. Lynch, kent algısı ve çevre imgesiyle ilgili yaptığı tanımlara çevre ve çevreyi algılayanla ilgili betimlemelerle ulaşmış ve çalışmalarını algılanabilir somut nesnelere etkisiyle sınırlandırmıştır. (Göregenli, 2005: 23-25; Lynch, 2014: 51).

Kevin Lynch, kentin *okunaklılığı* üzerinde durur. Hem kentliler hem de kent için okunaklılık ve açıklığın özel bir öneme sahip olduğunu, insanların çevre imajlarının ve çevre algısının oluşumunda düzenli ve anlaşılır kentsel mekânların gerekli olduğunu ifade eder. Çevredeki fiziki özelliklerin, duylara hitap ettiği ölçüde imaja sahip olacağını belirten K. Lynch, çevrenin imgelenebilir olması için; kentin uyum içinde, anlamlı, uyarıcı ve duylara hitap edecek nitelikte olması gerektiğini belirtir. Kentin okunaklı olması kentin anlaşılmasını da kolaylaştırır (Lynch, 2014: 3-4).

K. Lynch, kişisel özelliklerin çevresel imgenin oluşumunda etkili olduğunu söyler. Çevresel imgeler, kişisel özelliklere göre farklılaşır. Bu farklılıklar, bireyin geçmiş deneyimleri ve kentsel alan kullanımındaki etkinliğine göre oluşur. Dolayısıyla oluşan imge, çevre ve birey arasındaki çift yönlü sürecin bir sonucudur. İmgeyi güçlendirilmek için imge sembolik araçlarla desteklenebilir ve çevre yeniden düzenlenebilir. Çevre gözlemciyle ilişkiyi sağlayan ve sınırlayandır. Gözlemci, seçimini yaparak çevrede gördüğünü anlamlı hale getirir. Gözlemcinin gördüğüne bağlı oluşan imge, algısal verileri içerir ve bireysel imgeyi oluşturur. Dolayısıyla kentte yaşayan herkesin oluşturduğu bireysel imge vardır (Lynch, 2014: 11).

Bireysel imgeler, kentle ilgili farklılaşan algılar, grup imgesini oluşturmaz. Bu çerçevede Lynch, kuramını algılanabilir somut nesnelere etkileriyle sınırlı tutarak, kentin tasarım formunun güçlendirilmesi gerekliliği üzerinde durur. Kentin tarihi geçmişinin, sosyal imkânlarının hatta isminin dahi imge oluşumunda etkili olduğunu ifade eder ve kent imgesinin öğelerini fiziki unsurlardan yola çıkarak beş başlık altında toplar. Bunlar; yollar, kenarlar, bölgeler, düğüm noktaları ve işaret öğeleridir (Lynch, 2014: 51-54):

1. Yollar: İnsanların hareket halindeyken kullandıkları alanlardır. Kentte yaşayan insanların alışkanlıklarına bağlı olarak kullandıkları yollar; insanların kenti tanımalarına, gözlemcinin kentteki çevresel unsurları algılamasına ve kentle

bütünleştirmesine imkân sağlar. Bu alanlar ve pek çok insanın kent imgesinde baskın olan öğelerdir. Sokaklar, yaya yolları örnek olarak gösterilebilir (Fotoğraf.1)

Fotoğraf.1. Denizli Atalar Mahallesi 933 Sokak

Kaynak: Özge Ünver Dirlik Arşivi

2. Kenarlar: İki bölge arasında sınır işlevi gören kenarlar, pek çok insanın yön bulmak için kullandığı öğelerdir. Gözlemcilerin yollar gibi kullanmadığı, doğrusal olan bu öğeler yanal referanslardır. Kenarlar, bazı noktalarından geçişe imkân tanıyan ve iki bölgeyi birbirinden ayıran ya da iki bölgeyi birbirine bağlayan nitelikte olabilir. Kenarlar kıyıları gibi doğal sınırlar olabileceği gibi duvarlar gibi yapay sınırlar da olabilir. Özellikle kıyı kentleri gibi kentlerde kenarlar önemli unsurlardan biridir.

Fotoğraf.2. Denizli Pamukkale

Kaynak: Özge Ünver Dirlik Arşivi

3. Bölgeler: Kentin orta ve/veya büyük ölçekli bölümleridir. Kentte yaşayan insanlarda psikolojik olarak o alana girildiği hissini yaratan bölgeler, bir takım ortak karakterlere sahiptir. Konut, eğlence ve sosyalleşme alanları, alışveriş alanları bu öğeye örnek gösterilebilir (Fotoğraf.3).

Fotoğraf.3. Denizli Kınıklı Mahallesi- Sosyalleşme Alanları

Kaynak: Özge Ünver Dirlik Arşivi

4. Düğüm/ Odak Noktaları: Bu noktalar kentte yaşayan insanların bir yerden başka bir yere giderken, kente girişlerde kullandıkları yoğun odak noktalarıdır. Yön bulmaktan uzak bir tanıma işaret ederek, toplanma ve dağılma noktalarıdır; dolayısıyla hem kavşakların hem de toplanma alanlarının özelliklerini bir arada taşırlar.

Düğüm/odak noktaları, kentteki yaşama katılma alanları olarak ifade edilebilirler. Meydanlar bu öğeye örnek olarak gösterilebilir (Fotoğraf.4).

Fotoğraf.4. Denizli Bayramyeri Meydanı

Kaynak: Özge Ünver Dirlik Arşivi

5. İşaret Öğeleri: İşaret öğeleri kolay tanımlanabilen, kentin içinde ya da dışında yer alabilen ve belli bir yönü tarif eden harici öğelerdir. Bu öğeler, işaret levhası, dükkân, dağ gibi fiziksel oluşumlardır. Yerel işaret öğeleri, kentte yaşayan insanların hareket halindeyken gözlemlediği kente dair her türlü öğedir ve bu öğelerin çoğu imgelerde yer alır. Dolayısıyla yerel işaret öğeleri kentsel yapının ve kent kimliğinin anlaşılmasında önemlidirler. Kentte yaşayan için, kentin tanınırlığı arttıkça yerel işaret öğeleri daha sık kullanılır hale gelir. Denizli horozu, kentte işaret öğesi olarak kullanılan simgelerden biridir (Fotoğraf.5).

Fotoğraf.5. Çınar Meydanı-Horoz Heykeli

Kaynak Özge Ünver Dirlik Arşivi

Lynch, bu beş ögeyle oluşan imgenin birbirinden ayrı değerlendirilmesinin güç olduğunu ifade eder. Lynch, imgenin kentlinin gözlediği kentin ölçeğiyle yakından ilişkili olduğunu şu sözleriyle ifade eder: “... *bir merkez alan orta ölçekli bir kent parçası için bölge özelliği gösterebilirken bütün metropoliten alan göz önüne alındığında bir düğüm noktası özelliği taşıyabilir*” (Lynch, 2014: 54). Algılanan imge kentin ölçeğine göre değişebilir.

K. Lynch’in kentin anlaşılabilmesi, okunaklı hale gelmesi için kent formunun güçlendirilmesine yoğunlaştığı bu kuram, beş öge üzerinde durmuştur. Beş ögenin güçlendirilmesiyle, belirgin ve okunaklı bir kent oluşturulmak istenir (Lynch, 1960). İnsanların zihinlerinde oluşturdukları imgeler ne kadar güçlü ise kent o kadar anlaşılır olur ve bir kent ne kadar anlaşılırsa o kadar güven verir denilebilir.

C. Norberg-Schulz (1980), K. Lynch’ten farklı olarak, soyut bir kavram olan yerin ruhundan bahseder. Kentin algılanmasında yerin ruhu, karakteri, atmosferi üzerinde durur. Her kentin bir ruhu olduğunu savunur ve yerin ruhunu *genius loci* ile ifade eder. *Genius loci* doğal ortamların ruhundan ilham alınarak oluşturulmuş bir kavramdır, yaşanmışlıkları, kültürel ve toplumsal değerleri içerir. Yerin sahip olduğu fiziksel ve fonksiyonel özelliklere, yeri anlamlı kılacak, atmosferini, enerjisini farklılaştıracak *genius loci* bileşenleri eklenirse kentler kimlikli hale gelir ve algı olumlu olur, aidiyet oluşur. Dolayısıyla aidiyetin oluşmasında *genius loci* etkilidir (Relph, 1976; Norberg-Schulz, 1980).

İnsanların yaşadıkları kentte kendilerini güvende hissetmeleri için o kentle ilgili algılarının olumlu olması gerekir. Kentin olumlu algılanmasında ve güven hissini oluşumunda kamusal alandaki düzenlemelerin etkili olabileceğini açıklamak adına bir suç teorisi olan Kırık Cam Teorisinden faydalanılmaktadır. Suçun önlenmesinde fiziksel çevre kalitesinin rolüne dikkat çeker. Teorinin kamusal uygulamalar, sosyal çevre ve fiziksel çevre unsurlarını kullanarak kent algısının olumluya çevrilmesi ve güvenli kentler oluşturmada etkili olabileceği düşünülmüştür (Zimbardo, 1969). Bu bağlamda, suçun önlenmesi ve kentlerde suç alanları olarak değerlendirilen alanların iyileştirilmesinin bozuk davranışların düzeltilmesine, kentlilik bilinci bileşenlerinden biri olan algının olumluya çevrilmesinin ise kentlilik bilinci oluşumuna etkili olacağı kanaatiyle teoriye çalışmada yer verilmiştir.

Kırık Cam Teorisi ilk defa 1969 yılında Philip Zimbardo isimli psikolog tarafından kullanılmış, 1982 yılında *Atlantic Monthly* isimli dergide, aynı isimle Wilson ve Kelling tarafından makale olarak yayınlanmıştır. Teori, bir ortamda var olan en ufak bir düzensizlik ögesinin suçu tetikleyeceği varsayımına dayanır ve kamusal alandaki düzenin insanların kendilerini güvende hissetmeleri için önemli olduğunu, düzensizliğin güven hissini ve olumlu algıyı azalttığını savunur. Teoriye göre, çevredeki düzensizlikler orada yaşayan insanların sahip çıkmaması ve aidiyet hissetmemesinden kaynaklanır. Bu durum suç için uygun ortam hazırlar. Düzensizliklerin iyileştirilmemesi hem düzensizliklerin hem de suçun artarak çoğalmasına neden olur (Wilson ve Kelling, 1982).

Wilson ve Kelling'in (1982) makalesinde kırık cam metaforu olarak kullanılmıştır. Bu metafor Zimbardo'nun yaptığı bir deneye dayanır. ABD Kaliforniya'da iki ayrı yerleşim yerine, biri terk edilmiş algısı yaratmak için plakası sökülmüş ve kapağı açık halde diğeri kusursuz halde iki araç bırakılmıştır. Terk edilmiş görünen araç ilk on dakika içinde tahrip edilmeye başlanmış, 24 saatte tüm parçaları çıkarılmış, daha sonra camları kırılmış, kaportası parçalanmıştır. Kusursuz araç bir hafta boyunca bırakıldığı yerde sağlam biçimde kalmıştır. Zimbardo eline aldığı balyoz ile aracın camını kırmış ve araca zarar vermeye başlamış, Zimbardo'nun bu davranışına kısa sürede çokça kişi eşlik etmiştir. Nihayetinde araç birkaç saat içinde tahrip edilmiştir. Deney neticesinde arabanın kırılan camının arabayı harap etme noktasına getirmesi, kırık camın metaforu olarak kullanılmasına sebep olmuştur (Wilson ve Kelling, 1982: 2-3).

Kırık Cam Teorisi, suçun ve düzensizliklerin birbiri ile ilişkisine odaklanır. Teoriye göre; düzensizlik ve suç arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Teori, küçük düzensizliklerin iyileştirilmesinin büyük suçlara dahi engel olabileceği (Harcourt vd., 2006: 272), düzensizlikler iyileştirilmezse; küçük düzensizliklerin büyük düzensizliklere, küçük suçlara göz yumulmasının ise suçun artmasına sebep olacağına vurgu yapar. Tamir edilmeden bırakılan her cam, diğer camların da kırılmasını teşvik ediyorsa, giderilmeyen düzensizlikler yeni düzensizliklere sebep olur (Harcourt, 1998: 303). Bu teoriye göre; kırık cam tamir edilmiyorsa orayı kimse önemsemiyor, orası sahipsiz demektir ve insanların daha fazla camı kırmasının önünde herhangi bir engel yoktur. Daha fazla cam kırılması ise denetim eksikliğinin göstergesidir ki; bu durum daha büyük suçlara, düzensizliklere, davranış bozukluklarına yol açabilir. Bakımsız binaların bir süre sonra mekruh alanlar haline gelmesi, çöp bidonlarının etrafına saçılmış, dağılmış çöplerin toplanmaması ve zamanla o alanların çöp alanları haline gelmesi sonucu doğurabilir. İnsanın kendini bir yere ait hissedebilmesi için o yere güven duygusu geliştirmesi gerekir (Duru, 2015: 37). Sahiplenilmeyen kentin giderek güvensiz bir yer haline gelmesi, orada yaşayan insanın kente aidiyet duygusu geliştirmesine engel olur denilebilir.

Kentler, farklı insanların bir arada yaşadığı yerleşim yerleridir. Farklılıklar; insanlar arasında, ırk, kültür, cinsiyet, eğitim, yaş ve fiziksel özellikler açısından var olan farklar şeklinde tanımlanırken, etnik köken, ulusal köken, sınıf, inanç, değerler, tutumlar, öğrenme ve iletişim tarzı, doğum yeri ve meslek gibi çeşitli boyutları da içermektedir (Sonnenschein, 1997: 3). Farklılık kavramına temel oluşturan kuramlardan sosyal kimlik kuramı; benlik, ben ve öteki gibi çeşitli kavram ve süreçleri bünyesinde barındıran (Sürgevil, 2008: 111), H. Tajfel ve J. Turner tarafından geliştirilen bir sosyal psikoloji kuramıdır. Kimlik; insanı diğer insanlardan ayıran özelliklerdir ve insanın kendisini sosyal dünyasında nasıl tanımladığı, nasıl konumlandığıyla ilgilidir (Bilgin, 2003: 199). Bireyin belirli bir sosyal gruba veya gruplara üyeliğinden ve bu üyeliğe atfedilen değerlerden doğan benlik kavramı ise sosyal kimlik olarak adlandırılmaktadır (Soylu, 1994: 1). Sosyal kimlik kuramı, grup üyeliğini; birlikteliği, bizliği ve ait olmayı içeren psikolojik bir kavram olarak ele almakta, grup üyeliğinin algısal ve bilişsel temelleri üzerinde durmaktadır (Demirtaş, 2003: 123). Kurama göre, olumlu bir benlik kavramını, öz-saygıyı korumak ve

artırmanın yolu, olumlu bir sosyal kimlik kazanmaktır. Kuramının temel varsayımlarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Demirtaş, 2003: 129-131).

1. Bireyler, kendilerini üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımlar ve değerlendirirler, kendilerini sınıflandırırılar bu sınıflandırma sonunda da kendilerini koydukları, yerleştirdikleri grupla özdeşleşirler. Bu özdeşleşme sonunda sosyal kimlikleri oluşur.

2. Sosyal çevredeki diğer gruplar, bireye, kendi grubunun konumunu değerlendirmesi için bir temel oluşturur. Üyesi olunan grubun konumu, benzeri diğer gruplarla yapılan sosyal karşılaştırma sonucu belirlenir. Bu kıyaslama, belirli davranışlara ve niteliklere yüklenen değerlerle ilişkilidir.

3. İnsanlar, olumlu bir sosyal kimlik edinmek ve benlik saygılarını yükseltmek için sosyal karşılaştırma yaparlar. Kendi gruplarını kayırarak algılama ve diğer grubu da küçümseme yönünde bir yanlılık gösterirler, bu sürece iç grup kayırmacılığı adı verilir.

4. Bireyin sosyal kimliğinin, olumlu olup olmaması üyesi olduğu grubun öznel konumuna, yapısına bağlıdır. Bu süreçler, grubun toplumsal konumu çok iyi olmasa da, çoğunlukla sosyal kimliğin olumlu olmasını sağlar. Ancak, kimi zaman grubun konumu, diğer gruplarla karşılaştırıldığında, görmezden gelinemeyecek kadar düşüktür. Bu durum, sosyal kimliğin olumsuz olmasına yol açar. Bu olumsuzluktan kurtulup olumlu bir sosyal kimlik oluşturmak için de çeşitli stratejiler geliştirilir.

Sosyal Kimlik Kuramı, kişisel kimlikten çok sosyal kimlik kavramı üzerinde durur. İnsanlar başkalarıyla ilgili düşüncelerini, ilişkilerini; kendilerine has olan kişisel kimlikleriyle belirler (Brown, 1988: 133). Kişilik özellikleri dikkate alınarak yapılan bu tanımlama, grup ortamında da varlığını sürdürebilir ve uyumsuzluk anında belirginleşebilir (Wetherell, 1996: 25); oysa grup ortamında yeni bir kimlik seçeneği daha vardır. Bir kadın, bir futbol oyuncusu, bir üniversite öğrencisi ve benzeri şekillerde tanımlanabilen, bir toplumsal grubun üyesi ve o grubun özelliklerine sahip birisi olarak algılanan (Brehm ve Kassin, 1993: 88) tüm bu tanımlamalar, sosyal kimliği oluşturur. Sosyal kimlik kuramı, bireylerin homojen gruplarda daha rahat iletişim kurabileceklerini, bütünleşme ve aidiyetin bu gruplarda daha yüksek olacağını (Sürgevil, 2008: 120) ifade eder. Bireyler kendilerini diğer bireylerden ayırmak için yaşadıkları fiziksel mekân üzerinden kimliklerini yaratma eğilimi göstermektedirler.

Bireyin yaşadığı yer ve sosyal kimliği ile kurduğu ilişkiler, tıpkı hemşehrilik bağlarında olduğu gibi, bireylerin kendilerini diğer insanlardan ayırt etmesini sağlamaktadır. Bireyin kendisini kentli, köylü vb. şekilde tanımlaması, aynı zamanda yaşadığı yerin de kimliğini ortaya koymaktadır (Breakwell, 1986:18). Dolayısıyla kentlilik bilincinin oluşturulması açısından düşünüldüğünde, bireyin sosyal kimliği kent kimliğinden etkileniyor denilebilir.

2.5.3. Yere Bağlılık Kuramları

Bu başlık altında öncelikle yere bağlılıkla ilgili bazı kuramsal çalışmalara yer verilmekte; daha sonra günümüzde de yaygın kabul gören yere bağlılık kuramı tanıtılmaktadır.

Yere bağlılıkla ilgili ilk araştırma, Fried'in 1963 yılında Boston'un bir banliyösünde yaptığı çalışmadır. Burada yaşayan insanların, zorla yerlerinden edilmelerinin etkilerini ortaya koyan çalışma, zorla yerinden edilen insanların yaşadıkları üzüntünün, tanıdıkları bir insanın ölümünden sonra yaşadıkları üzüntüyle benzediğini ifade eder. Yaşanılan yere bağlılığı ortaya koyan bu çalışma, yere bağlılıkla ilgili yapılan çalışmaların temel taşlarından biridir (Giuliani, 2016: 65).

Yere bağlılığı, insanların oturdukları mahallerine ve komşularına aidiyetleri olarak tanımlayan Gerson, Stueve ve Fischer (1977), oluşturdukları aidiyet modelinde dört boyutlu bağlanma türünden bahsederler. Yerel kurumlara ait sosyal aktivite, mahalle organizasyonlarına katılım derecesi ve komşularla etkileşim olarak adlandırılan ilk üç boyut, sosyal bağlanma olarak tanımlanabilir. Duygusal bağlanma olarak adlandırılan dördüncü boyut, yaşanan mahalleden duyulan memnuniyet ve konut sahibi olma isteğidir. Bu modelde üzerinde durulan nokta; insanların, bireysel gereksinimlerine, sunulan imkanlara, yaşadıkları mahalle ve evin özelliklerine göre yaşadıkları yere farklı şekillerde bağlanmayı seçtikleridir (Gerson vd., 1977: 142).

Yere bağlılık, 2010 yılında Scannell ve Gifford tarafından literatürdeki tüm tanımlar bir araya getirilerek, yere bağlılık teorisi olarak adlandırılmıştır. Scannell ve Gifford tarafından geliştirilen bu teori, uluslararası literatürde konu kapsamında geliştirilen en kabul görmüş teoridir (Şentürk ve Gülersoy, 2019: 148).

Scannell ve Gifford tarafından geliştirilen yere aidiyet teorisi, üç boyutludur ve aidiyeti bu üç boyutla birlikte değerlendirir. Birinci boyut, aktör; ikinci boyut, psikolojik süreç; üçüncü boyut ise yerdir. *Yere kim bağlıdır? Bağlanma ne ölçüde*

bireysel ve toplumsal anlamlara dayanır? soruları bireysel boyut; *Bağlanmada duygular, biliş ve davranışlar nasıl ortaya çıkar?* sorusu psikolojik boyut; *Yere bağlanmaya etki eden yerin özellikleri nelerdir?* sorusu yer boyutunu sorgulamaktadır (Scannel ve Gifford, 2010: 2). Tüm bu soruların bileşimi ise yere aidiyet teorisinde yer alan boyutları oluşturur. Teorinin birinci boyutu insandır. İnsanın yere aidiyeti hem bireysel hem de grup düzeyinde gerçekleşir. Bireysel düzeyde yer aidiyeti, insanın bir yerle olan kişisel bağlantılarını içerir (Scannell ve Gifford, 2010: 2). İnsanlara geçmişi çağrıştıran ortamlarda yer aidiyeti daha güçlüdür ve bu tür yer bağlılığı, istikrarlı bir benlik duygusuna katkıda bulunur (Twigger-Ross ve Uzzell, 1996: 211). İnsanların o yerde yaşadıkları deneyim, yere aidiyeti kuvvetlendirir. İnsan hayatında kilometre taşı olarak değerlendirilebilecek bazı olayların yaşandığı yerler, kişisel olarak önemli deneyimlerle anlamlı hale gelir. Örneğin, duygusal açıdan önemli olan biriyle ilk tanışılan yer, ilkokula başlanan yer gibi insan için değerli tecrübeler, aidiyeti kuvvetlendirir. Burada önemli olan sadece yerin kendisi değil, anlamıdır ve anlamı yaratan '*yerinde-deneyim*' denebilecek şeylerdir (Manzo, 2005: 74). Genellikle yerin özelliklerinin yer anlamının inşasında ayrılmaz olduğu ifade edilir; ancak bireysel deneyimlerin, yer inşasının temelini oluşturduğunu söylemek mümkündür (Scannel ve Gifford, 2010: 2).

İnsanın yere bağlılığının bir diğer boyutu grup düzeyinde bağlanmadır. Bu bağlanma, üyeler arasında paylaşılan bir yerin sembolik anlamlarından oluşur (Low ve Altman, 1992: 8). Gruplar, kültürlerini uygulayabilecekleri ve böylece kültürlerini koruyabilecekleri alanlara bağlanırlar (Fried, 1963; Michelson, 1976). Kültür, grup düzeyinde bağlanmada tutkal etkisi göstererek; ortak tarihsel deneyimler, değerler, semboller ve din aracılığıyla üyeleri belirli bir yere bağlar (Scannel ve Gifford, 2010: 2).

Grup düzeyinde bağlanmada dinin etkisi önemli olup din aracılığıyla belirli yerler kutsal statüsüne yükseltilebilir. Mekke ve Kudüs gibi veya daha küçük ölçekte; kilise, tapınak, türbe, mezar yeri gibi anıtsal eserler saygı görür ve korunur. Buraların korunması insanın kültürel sadakatini yansıtır ve din, bu yerlere önem atfedilmesini sağlar. Din hangi yerlerin kutsal olacağını belirler; ancak insanlar, bir yere kendi deneyimleri yoluyla manevi olarak önem verebilirler. Dolayısıyla dini bağlantılar da bireysel olabilir (Mazumdar ve Mazumdar, 2004: 387). Bu nedenle yer bağlılığının kültürel ve bireysel seviyeleri birbirinden tamamen bağımsız değildir. Kültürel yer

anlamları ve değerleri, bireysel yer bağlılığının kapsamını etkiler. Bir yerdeki bireysel deneyimler, eğer olumluysa, kültürel yer bağlılığını sürdürebilir, güçlendirebilir ve gelecek nesillere aktarabilir (Scannel ve Gifford, 2010: 3).

Yere bağlılığın ikinci boyutu, insanların ve grupların bir yerle olan ilişkisi ve onlar için önemli olan ortamlarda meydana gelen etkileşimlerin doğasıyla ilgili olan psikolojik süreçtir. Bu boyut, hem tutum ve önyargı gibi diğer kavramları hem de yere aidiyetin deneyimlenen psikolojik faydalarını içerir. Bu psikolojik faydalar; anılar, rahatlama, olumlu duygular, etkinlik desteği, rahatlık/güvenlik, kişisel gelişim, eğlence, doğayla bağlantı, pratik faydalar, mahremiyet ve estetikdir. Anılar, geçmiş ve şimdi arasında bağ kurarak bireyin aidiyet hissettiği yeri belirlemesine yardımcı olurken, rahatlama stres ve olumsuz çevresel etkilerden uzaklaşma durumunu içerir. Olumlu duygular, buldukları yere bağlı olmanın verdiği mutluluk, neşe, umut ve gururdur. Etkinlik desteği, bir yerin kişinin hobilerini, ilgi alanlarını, işini veya becerilerini destekleme yeteneği, rahatlık ve güvenlik, bireyin kendini mekânda güvende ve rahat hissetmesi, kişisel gelişim, mekânın kişinin kendini geliştirmesine yönelik eylemleri gerçekleştirebilmesine desteğidir. Eğlence mekânın sunduğu sosyal etkinliklerle bireyi memnun etmesi, doğa ile bağlantı faydası kullanıcının yere bağlılığının geliştiği mekânda doğa ile bağlantısını ve ilişkisini pekiştiren özelliklere sahip olması durumudur. Pratik faydalar ise yerlerinin yiyecek, hizmet veya diğer kaynakları elde etme gibi pratik ihtiyaçları karşılama yeteneğine atıfta bulunurken, mahremiyet faydası, bireyin çevresinden izole olarak yalnız kalabilmesini destekleyen huzur ve sessizlik sağlayan yerlerde deneyimlenebilmektedir. Yere bağlanmanın gerçekleştiği yerlerde çevrenin güzel bir manzarası olması, görsel bir karakterinin bulunması, birey açısından estetik bir doyum sağlaması olarak değerlendirilmektedir (Scannell ve Gifford, 2017). Yere aidiyetin üç psikolojik yönü; duygular, biliş ve davranıştır (Scannel ve Gifford, 2010: 3).

Yere bağlılık, belirli bir yerle kurulan duygusal bağı ifade eder (Riley, 1992; Cuba ve Hummon, 1993; Mesh ve Manor, 1998; Hidalgo ve Hernandez, 2001; Giuliani, 2003; Manzo, 2005). Bu bağın kurulmasında duygular merkezi öneme sahiptir (Brown vd., 2003). Dolayısıyla yerle kurulan ilişki ve bağ; sevgi ve memnuniyetten, korku, nefret ve kararsızlığa kadar pek çok olumlu ve olumsuz duyguyu barındırılabilir. Örneğin; bir insan için çocukluğunu geçirdiği ev önemli bir yer olarak deneyimlenmiş olabilir ancak bu deneyim, ev ile kurulan bağın mutlaka

olumlu olduğu anlamına gelmez. Bir yerle ilgili mutsuz veya travmatik tecrübeler, olumsuz duyguların oluşmasına; önemli yerlerle güçlü, negatif bağlar oluşmasına neden olabilir. Ancak negatif bağlar, o yere karşı isteksizlik yaratabileceği için yere aidiyet, genellikle olumlu duygularla ifade edilen; gitmek, görmek, gezmek, yaşamak için istek duyulan deneyimleri ifade eder (Scannel ve Gifford, 2010: 3). Tuan (1974), yere aidiyeti, yere dair olumlu duyguları, olumlu bağı *topophilia*⁷⁶ ile ifade ederken, Relph (1976), yere aidiyette yerin ruhunu hissetmenin önemli olduğunu vurgulamıştır.⁷⁷ Yer bağlılığının oluşması süreci bilişsel unsurları içerir. Biliş, yer anlamının inşasında etkilidir ve bağlanmayı kolaylaştırır. Bir yere yüklenen anlam; anılar, inançlar ve bilgi ile oluşur. Tüm bunlar, o yere aşinalığı getirir ve bir yere aşına olmak, o yere aidiyetin oluşumundaki bilişsel bileşendir (Scannel ve Gifford, 2010: 3).

Bir yeri benzersiz kılan, mimari ve tarihi yapısı, kültürü, doğal çevre özellikleridir. Bu özellikler ve insanlar arasında benzerlikler oluştuğunda; bireyin çevreyle ilgili bilişleri, anıları, düşünceleri, değerleri, kendi benlik tanımına dâhil edildiğinde yerlerden türetilen benlik tanımları oluşur (Proshansky vd., 1983: 57; Twigger-Ross ve Uzel, 1996: 218). Örneğin insanlar, önemli bir olay yaşadıklarında bunu hafızalarına alırlar ve bu yolla yer anlamını yaratarak, onu benliğe bağlarlar. Hafızaya alınan bir yer, yerin özel karakterini ve o yerle kişisel bağlantıları temsil eder. Yerle ilgili bilişler oluşur. O yerle ilgili her şey; bilgi, inanç, tecrübeler şemalar halinde düzenlenir. Dolayısıyla, her insanın o yerle ilgili bilişi, şeması farklıdır (Scannel ve Gifford, 2010: 4).

Yere bağlanmanın psikolojik sürecinin üçüncü boyutu, bağlanmanın eylemlerle ifade edildiği davranışsal düzeydir. İnsanların birbirine bağlanmasında olduğu gibi yere bağlanmada da yakınlık önemlidir. Dolayısıyla yakın olma davranışı ile karakterize edilir. Bir insan ile bir yer arasındaki olumlu, duygusal bağın temel özelliği yere yakınlığı sürdürmektir (Hidalgo ve Hernandez, 2001: 274). Yere yakın olma davranışına, insanların doğduğu yere geri dönme gayretleri örnek olarak gösterilebilir.⁷⁸ Bununla birlikte, yere yakınlığı koruma davranışının herkes için

⁷⁶ Yer sevgisi.

⁷⁷ *genius loci: yerin ruhu* (Norberg-Schulz, 1980)

⁷⁸ Bu konudaki çalışmalar için bkz. Hay, R. (1998). Sense of place in developmental context. *Journal of Environmental Psychology*, 18, 5-29. Kasarda, J. D., & Janowitz, M. (1974). Community attachment in mass society. *American Sociological Review*, 39, 328-339. Riemer, J. W. (2004). Job relocation, sources of stress, and sense of home. *Community, Work & Family*, 2, 205-217.

geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bir yerde kalma ve bir yerden uzak kalma arasındaki diyalektik süreç, yer anlamının gelişmesine de yardımcı olabilir. İnsanlar uzak kaldıkları süreçte yeri dahi iyi anlayabilir ve anlamlandırabilirler. Uzak olma davranışı, insan yer bağı inşasına ve ifade edilmesine katkı sağlayabilir (Scannel ve Gifford, 2010: 5).

Bir yere aşına olma ve bir yeri kullanım, insanların yaşadıkları yerleri seçmesinde etkilidir. İnsanların daha önceden yaşadıkları yerlere benzer yerler seçmesi ve geçmiş kullanım alışkanlıklarının devam ettirilmesi, yere bağlanmanın davranışsal ifadeleridir. Çeşitli sebeplerle yaşadıkları yerden ayrılan insanların, eski yerlerine benzeyen evleri, mahalleleri, kentleri seçmesi, afetlerden sonra kent sakinlerinin genellikle yerin yeniden inşasında, kentin eskisine uygun olarak yapılmasını talep etmesi,⁷⁹ insanların bağını koruma gayretinden kaynaklanır. Yere bağlılık, özellikle kamusal alanlar için, altta yatan bir kontrol amacı olmaksızın duygusal yakınlığı koruyan bir bağıdır (Michelson, 1976: 67; Scannel ve Gifford, 2010: 5).

Sonuç olarak, insanlar bir yeri korumak veya iyileştirmek için eylemin gerekli olduğu durumlarda, davranışsal tepkiyi yönlendirmek için bağlamsal ipuçlarından yararlanırlar. Bellekte depolanan yer temsillerini kullanırlar ve yere bağlanmanın davranış boyutu, bir yere yakın kalma arzusu, kısmen uzak yolculuklar, yerin yeniden inşası, sahiplenme-sorumluluk ve benzer yerlerle yer değiştirerek yakınlığı sürdürme çabası şeklinde ifade edilebilir.

Yere bağlanmanın en önemli boyutu mekândır. İnsanların bağlandıkları mekanların özellikleri çerçevesinde bu boyut, çeşitli coğrafi ölçeklerde incelenmiş (Cuba ve Hummon, 1993; Low ve Altman, 1992), sosyal ve fiziksel olmak üzere iki seviyeye ayrılmıştır (Riger ve Lavrakas, 1981). Sosyal bağlanma, insanların yaşadıkları yerle kurdukları bağı; o yerde yaşayan diğer insanlar, hemşehriler ve alışveriş yaptıkları yerlerdeki diğer insanlar, kısaca sosyal aşinalıktan oluşurken, fiziksel bağlanma, ikamet süresi, konut mülkiyeti ve kalma planları, kısaca köklülük ile ilgilidir (Mazumdar ve Mazumdar, 2004; Mesch ve Manor, 1998; Uzzell vd., 2002).

⁷⁹ Xenia Kasabası 1974 yılında kasırga sebebiyle yıkıldığında kent plancıları bunu fırsat olarak görüp kasabadaki sorunları ortadan kaldıracak yeni bir kent planı uygulamak istemişler ancak yerel sakinler ve yerel işletmeler, Xenia kasabasının kasırgadan önceki hali gibi olması yönünde ısrarcı olmuş ve yeni Xenia eskisine çok benzemiştir (Francaviglia, 1978: 17).

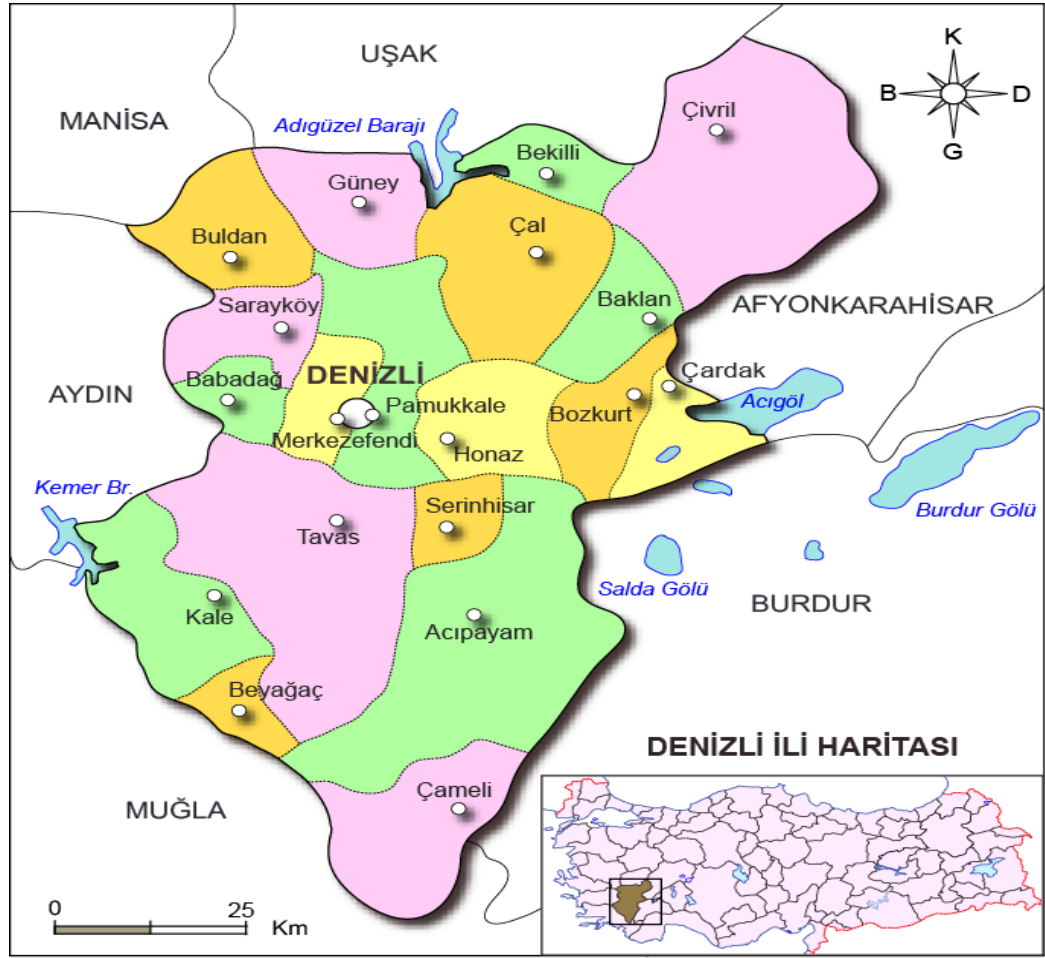
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ'DE KENTLİLİK BİLİNCİ ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu bölümünde; Denizli ile genel bilgiler doğrultusunda, kentin ekonomisi ve gelişim süreci anlatılmakta, Denizli ile ilgili çalışmalara yer verilmektedir. Denizli'de kentlilik bilincine dair kentlinin, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin faaliyetleri; mülakatlarla, yerel ve sosyal medyadan haberlerle irdelenmiştir. Son olarak Denizli'de yapılan alan araştırmasının ve bulgularının anlatıldığı bölüm, analiz ve değerlendirmelerle tamamlanmıştır.

3.1. Denizli Kenti

Denizli, M.Ö. III. yüzyılda, Bergama Kralı II. Antiokhos tarafından karısı Laodikeia adına verilmiştir (Akça, 1945: 4). Bugünkü kent merkezinin 6 kilometre kuzeyinde Eskihisar köyü civarında kurulan Laodikeia, Denizli'nin ilk yerleşim yeri sayılmaktadır. Türklerin bölgeye geldiği dönemde kent, Laodikeia'nın 6 km güneyine yerleşir ve Lazikiyye adıyla bugünkü kentin Kaleiçi olarak anılan bölgesi iskân yeri olarak seçilir (Gökçe, 2000: 59). Tarih boyunca Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi kavimlere ev sahipliği yapan kentin adının nereden geldiği konusunda farklı bilgiler mevcuttur. Arap ve Türk tarih kaynaklarında, *Ladik*, *Lazkiye* ya da *Lazik* olarak geçmektedir. Akça'ya göre bu isim, “*eski Laodikeia'dan bozma bir kelime*”dir (Akça, 1945: 4). Denizli, Herodot'a göre *Germilia*, Selçuklu kaynaklarına göre *Tonuzlu* dur. İbn-i Battuta, domuzlar şehri anlamında *Tonuzlu* (1330-1331) kullanıldığını söylerken Germiyan kitabelerinde *Donguzlu*, 1510 yılından sonraki kayıtlarda ise sırasıyla *Denüzlü*, *Denyzely*, *Denizley*, *Denisli* isimlerine rastlanmıştır ve son olarak Denizli olarak anılmaya başlamıştır. Kâtip Çelebi, kente Denizli denmesinin sebebini, suların çok ve gür olması ile ilişkilendirir (Denizli Valiliği, 2001: 15-88; <https://www.denizli.ktb.gov.tr>, 19.04.2022).

cografyaharita.com 2020

Denizli, Anadolu Yarımadasının güneybatı, Ege Bölgesinin doğusunda yer alan. Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri arasında bir geçit durumunda olan, Türkiye'nin güneybatısında Ege Bölgesi'nin Ege Bölümü'nde yer alan bir kenttir. Denizli, Ege Bölümü, doğu-batı yönlü çöküntü ovaları ve bunları birbirinden ayıran kırık dağların egemen olduğu yüzey şekillerine sahiptir. Denizli, bu çöküntü ovalarından en güneyde yer alan Büyük Menderes Çöküntü Ovası'na güneydoğudan açılan Çürüksu Vadisi'nin Güney yamaçlarında kuruludur. Bulduğu konumun avantajını kullanan kent, iç kaleden Doğu-Batı, Kuzey-Güney yönlü gelişen yol sistemine bağlı olarak gelişmiştir (Gökçe, 2000: 59).

Denizli, merkezi konumunu koruyarak günümüze kadar gelişimini sürdürmüştür. Bu gelişiminde, yerleştiği konum başlıca rol oynamıştır. Denizli, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerini Ege Denizi'ndeki limanlara bağlayan kırık dağlar arasında, birer doğal koridor niteliğindeki Büyük Menderes ve Gediz çöküntü ovalarının birleşme noktasındadır ve kent, bulunduğu konuma bağlı olarak gittikçe gelişen ulaşım ağıyla, çevresindeki büyük pazarlara kolay ulaşma imkânına

kavuşmuştur. Kentin büyük pazarlara kolay ulaşımı ve yörenin tarımsal üretimine bağlı olarak tekstil hammaddelerinin bol olması, kentte başta tekstil ve giyim olmak üzere birçok el sanatının gelişimini sağlamıştır (Uğur, 2011: 13).

2012 yılına kadar belediye statüsünde yer alan Denizli, 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanun'la resmen Büyükşehir belediyesi⁸⁰ olmuş, 2014 yılında yapılan yerel seçimlerden sonra Kanun esasları uygulanmıştır. 6360 sayılı kapsamlı torba Kanun'un uygulanması sonucunda Denizli Büyükşehir Belediyesi sınırları il mülki sınırı olmuştur. Denizli ve il mülki sınırları içerisinde yer alan ilçelere bağlı belde ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüşmüş, ilçe belediyeleri, büyükşehir ilçe belediyesi olmuştur. Merkez ilçe ikiye bölünerek Pamukkale ve Merkezefendi ilçeleri oluşturulmuştur. Akköy ilçesinin adı Pamukkale olarak değiştirilmiş ve Merkez İlçenin önemli bir kısmı Pamukkale İlçesine bağlanmıştır. İl özel idareleri kapatılarak, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Merkezleri kurulmuştur. Denizli, 1 büyükşehir belediyesi ve 19 büyükşehir ilçe belediyesi olmak üzere toplam 20 belediyeden oluşmaktadır (Turan, 2013: 129).

Denizli'nin nüfusu, 31 Aralık 2021 itibariyle, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre 1.051.056'dır. Nüfusun %50,19'u (527.558) kadın, %49,81'i (523.498) erkektir. Denizli toplam nüfusunun %33,32'si (347.621) Pamukkale ilçesinde, %31,34'ü (329.451) Merkezefendi ilçesinde yaşamaktadır. Nüfusun %64,66'sı (676.872) merkez ilçelerde yaşarken, %35,34'i çevre ilçelerde yaşamaktadır (www.adres.nvi.gov.tr-10.03.2022).

Denizli ekonomisi ağırlıklı olarak sanayi faaliyetlerine dayanır. Sanayide en büyük pay tekstil sektöründedir. Bakır tel, kâğıt, metal, doğal taş, çimento, kimya ve plastik, Denizli'nin diğer sanayi sektörleridir. Kentte sanayi dışında tarım, hayvancılık ve hizmet faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir. Denizli, yeraltı kaynakları açısından zengin bir kenttir. Bu zenginlik, kentte madencilik sektörünün sanayideki payını gün geçtikçe artırırken, traverten ve mermer üretimi ilk sıralarda yer almaktadır. Ayrıca kent, termal turizm açısından önemli bir merkez konumundadır (Ünver Dirlik ve Torlak, 2020: 72).

⁸⁰ Denizli'nin büyükşehir belediyesi deneyimleri için bakınız: Özgür, 2008; Cigeroğlu, 2007; Özgür ve Kösecik, 2006.

Günümüzde olduğu gibi, Antik Çağda da Denizli, Anadolu'da önemli bir tekstil merkezidir (Varol ve Eceral, 2013: 183). Romalılar döneminde el dokuma tezgâhlarında gerçekleştirilen üretim, Selçuklu ve Osmanlılar döneminde de devam etmiş, gelişme göstermiş, çeşitlenmiş ve üretilen ürünler başka bölgelere de satılmıştır. Bu dönem aynı zamanda, Ahî Kaysar'ın Yeşilyuva'ya deri sanayini kurduğu dönemdir. Dericilik, Ahî Evran tarafından Denizli'ye taşınmış, Ahî Sinan ile devam etmiştir. Denizli'deki iş kollarının gelişmesinde Ahîlik terbiye ve eğitiminin rolü büyüktür (Türktaş, 2012: 15).

Giderek değişen ve dönüşen Denizli, günümüzde sanayi kenti olarak anılmaktadır. Sanayi kenti olmasındaki süreç, 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki dönemde incelenebilir. 1980 öncesi dönem, başlangıç dönemidir. Bu dönem, kentte sanayinin gelişimi ve buna bağlı gerçekleşen göçlerle tanımlanır. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yılları, Denizli'de sanayinin ivme kazandığı yıllardır (Aycan, 2015: 67). Bu dönem, üretimin Denizli merkezden ziyade daha çok Babadağ, Buldan, Kızılcabölük gibi ilçelerde gerçekleştiği, geleneksel dokuma tezgâhlarında ürün üretilen dönemdir. 1950'lilere kadar böyle devam etmiştir. 1953 yılında, Sümerbank Fabrikası'nın kurulması kenti, tekstilde önemli bir konuma getirmiştir (Varol ve Eceral, 2013: 184).

Denizli, 1970'li yıllara kadar ekonomik yetersizlikler ve istihdam sorunları nedeniyle net göç hızı negatif bir kenttir (Gökburun, 2019: 568). 1970'li yıllarda kentte yaşanan büyük gelişim ve dönüşümler; 1. ve 2. Sanayi Sitelerinin tamamlanması, sanayi alt yapısının oluşturulması (Savaş Yavuzçehre, 2011: 175-179), net göç hızını pozitif çevirmiştir (Gökburun, 2019: 568). Bu dönemde Denizli'nin gelişiminde iki faktör etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, Denizli'nin 1973 yılında öncelikli iller kapsamına alınması ve kamu yatırımlarını çekmesi; ikincisi, çok ortaklı şirketlerin kurulmasıdır. Çok ortaklı şirketler yerel girişimciliği desteklemiş, kente yeni sermaye çekmiş ve bilgi aktarımı sağlayarak üreticiler arasında okul görevi görmüştür. Bu dönem, Denizli'nin yerel kültürüne etki eden bir dönem olmuştur (Varol ve Eceral, 2013: 184).

1980 sonrası dönem; Denizli'nin ekonomik olarak geliştiği, aynı zamanda yerel gelişme odağı olarak bir araştırma alanı haline geldiği-ekonomik araştırmaların yoğunluk kazandığı, yıllardır (Özgür, 2006: 213). Kayseri, Çorum, Kahramanmaraş ve Gaziantep kentleriyle birlikte Denizli'nin de üretim işlevleriyle ön plana çıktığı ve dış

piyasaya açıldığı dönemdir (Tekeli, 2009: 131). Dolayısıyla bu yıllar, Denizli'nin tekstilde büyük sıçrama yaşadığı yıllardır⁸¹. Bu dönemde kent, liberal ekonomi politikalarının etkisinde kalmıştır. El tezgâhları ve yarı otomatik dokuma tezgâhlarında gerçekleşen üretim, 1980'li yıllarda fabrika üretimine geçmiş, modern sanayi tesisleri kurulmaya başlamıştır (Batmaz, 2001: 8). Dokuma ve tekstil alanında gelişme gösteren ve sanayileşme sürecine giren Denizli, ekonomik koşulların iyileşmesi ve istihdamın artması sebebiyle göç alan bir kent konumuna gelmiş, kentleşme artmıştır (Ciğeroğlu, 2007: 21). 1985–1990 döneminde kent, sanayileşme–göç–kentleşme üçlemesi eşliğinde hızlı ekonomik gelişim ve kalkınma sürecine girmiş ve Türkiye'de sanayisiyle önemli bir yere gelmiştir (Uğur, 2013: 11).

1990'lı yıllar, Denizli'de küreselleşmenin etkilerinin hissedilmeye başladığı (Savaş Yavuzçehre, 2011: 218), bir *yerel gelişme odağı* olduğu yıllardır (Eraydın, 2013: 13). Bu dönem, teşviklerden faydalanan kentte, sanayinin geliştiği, ihracatın arttığı, fabrikaların sayısının çoğaldığı dönemdir. Tüm bunlara paralel olarak Denizli, kır ve çevre kentler başta olmak üzere dışarıdan yoğun bir göç almış ve dolayısıyla kentte nüfus hareketliliği artmıştır. 1980 sonrası gelişme gösteren, daha sonra da kente yapılan teşviklerle sanayi yatırımları artan kent (Savaş Yavuzçehre, 2011: 179, Uğur, 2013: 11, Aycan, 2015: 67-68), 2000'li yıllara gelindiğinde İzmir'den sonra Ege Bölgesi'ndeki en gelişmiş ikinci kent olmuştur (Belge, 2018: 171). Denizli günümüzde de değişmeye ve dönüşmeye devam etmektedir.

Denizli ve Denizli'deki kentli yapısı, 1990'lı yıllardan itibaren göç almaya başlamasıyla birlikte değişiklikler göstermiştir. Türkiye'de göç alan pek çok kentte olduğu gibi Denizli'de de, kentleşme sürecinde sanayileşme ve sosyalleşme paralel gelişmemiş, kente göçle gelenler ayak uyduramamış, kentin yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. *Kentleşemeyen kentler* tanımına uygun bir seyir gösteren kentte, özellikle 1990'lı yıllardan sonra artış gösteren göçle birlikte toplumsal yapıda değişiklikler görülmüştür (Torlak ve Polat, 2006: 169). Denizli'de göçün düşük seyrettiği ve ağırlıklı olarak çevre il ve ilçelerden gerçekleştiği 1990 öncesi dönem, kentte uyum sorunlarının ve kimlik farklılıklarının olmadığı, kültür açığının kapatıldığı dönemdir. Farklı ve uzak kültürlere sahip yerleşim yerlerinden göçün başladığı 1990 sonrası döneme bakıldığında Denizli; kente uyum, bir arada yaşamın

⁸¹ Denizli ekonomisinin durumu ve gelişimine ilişkin farklı açıklamalar için bakınız: Özgür, 2007, s. 565-578.

gerektirdiği davranışlar, başkalarına saygı ve hoşgörü konusunda eksiklikleri olan bir kentli profili çizmeye başlamıştır. Denizli, 2021 verilerine göre net göç hızı düşük bir kenttir. Bu nedenle kentlileşmesini göç odaklı değerlendirmek doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Göçün etkileri olmakla birlikte geçmişten gelen deneyimler, birikim ve kültür kentin kentliliğini şekillendirmektedir.

3.2. Denizli ile İlgili Çalışmalar

Denizli ile ilgili literatür incelendiğinde, akademik çalışmaların ağırlıklı olarak kentin tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına yoğunlaştığı⁸², kent kimliği, kentli, kentlileşme ve kentlilik bilinciyle ilgili çalışmaların görece az olduğu tespit edilmiştir. Akademik çalışmaların yanı sıra Denizli Belediyesi, Denizli Büyükşehir Belediyesi ve Denizli Valiliği'nin çıkarttığı faaliyet raporları, yayımladığı kitaplar, Çevre Düzeni Planları, 2014'te tüzel kişiliği kaldırılan Denizli İl Özel İdaresinin kentle ilgili yayımları Denizli literatürü için önemlidir (Savaş Yavuzçehre, 2021: 754). Kentte düzenlenen sempozyum ve benzeri akademik toplantılar; *21. Yüzyıla Doğru Denizli Sanayii Sempozyumu* (1997), *Denizli'de Sanayileşme ve Kentleşme Sempozyumu* (1999), *Büyükşehir Deneyimleri Işığında Denizli Panel ve Forumu* (2001), Pamukkale Üniversitesi tarafından düzenlenen *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu* (2003, 2005, 2009), *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu* (2007), *Türk Kültür Tarihinde Denizli ve Kentleşme Sorunları Sempozyumu* (2008), Denizli'nin Geleceği: Denizli Yol Haritası 2010-2023 (2009), *Denizli Kent Sempozyumu* (2019) örnek olarak gösterilebilir. Akademik toplantıların çıktılarını Denizli literatürüne katkı sağlamıştır (Savaş Yavuzçehre, 2021: 754). Denizli çalışmalarının geçmişi, bugünü ve geleceğinin tartışıldığı, birikiminin ortaya konduğu ve gelecek için yol haritasının çizildiği *Denizli Çalışmaları Birikim ve Yol Haritası* (2021) kitabı, literatüre en yeni katkıdır.

Denizli'deki kentleşme ve kentlileşme sürecini ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Denizli'deki kentlileşme sürecini ele alan, sosyo-ekonomik olarak iki farklı mahallenin karşılaştırılmasının yapıldığı ve kentlilikle ilgili tespitlerde bulunan (Torlak ve Polat, 2006) çalışma, Denizli'nin kentleşme ve kentlileşme sürecine yönelik öncü araştırmalardan biridir. Çalışma, kentin yerlilerin kente özgü tutum ve davranışlar gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Başka bir araştırma, Denizli Sevindik

⁸² Denizli literatürün detaylı analizi için bkz. Savaş Yavuzçehre, 2021.

Mahallesi'nde kentte kalış süresine bağlı olarak, insanların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin sosyal tutum, beklenti ve rol davranışları ile kalıp yargılarında ne gibi değişikliklerin olduğu ve bu değişikliklerin cinsiyet gruplarına göre nasıl bir farklılaşma yarattığı üzerinde (Erdoğan, 2016) durmaktadır. Araştırmanın bulguları, yapısal özellikler açısından çağdaş çekirdek aile görünümünde olan göçmen ailesinin, ataerkil geniş ailenin / kır ailesinin kültürel özellik ve ilişkilerini içeren bir işlevselliğe sahip olduğunu göstermektedir. Her iki çalışma da belirli mahallelerle sınırlandırılmış, Denizli geneli çalışmalara dâhil edilmemiştir. Denizli kent belleği üzerine yapılan (Özdede vd., 2021) araştırma; kentlilerin, kentleriyle en çok bağdaştırdıkları kelimeler üzerinden, kentlilik bilinci, kent algısı ve kentin doğal, kültürel, tarihi yapısının, kullanıcı belleğindeki yerini sorgulamaktadır. Çalışmada, Denizli yerel mimarisi, kaybolmuş su varlığı ve kanalları, merdivenli sokakları, kale surları ya da Kaleiçi bölgesinin kullanıcılar tarafından yeterince vurgulanmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Denizli'de kent kimliğinin tespitine ve sürdürülmesine yönelik araştırmalar (Belge, 2018; Erdoğan ve Çorbacıoğlu Akay, 2018; Koyuncu Okça ve Bilici, 2019; Dağ ve Mansuroğlu, 2020), kentlilik, kentleşme süreçleri ve kentlilik bilinci ile ilgili araştırmalar (Torlak ve Polat, 2006; Erdoğan, 2016; Özdede vd., 2021) oldukça kısıtlıdır. Ayrıca kentlilik bilinciyle ilgili; Denizli Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen *Kentli Davranış Kentliye Davranış Projesi* (2015) (www.denizlibel.tr, 02.06.2022), Denizli Sanayi Odası Avrupa Birliği Bilgi Merkezi, *Avrupa Kentsel Şartı Perspektifinde Kentlilik Hakları* konulu toplantı (2019) (www.denizlihaber.com, 02.06.2022), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Denizli Şubesi, *Kent Belleği Rotası Etkinliği* (2019) (www.denizlimimarlarodasi.org.tr, 02.06.2022), Denizli Büyükşehir Belediyesi ve Pamukkale Belediyesi desteğiyle DEĞİAD *Pamukkale'de Dönüşüm Seninle Başlıyor Projesi* (2019) örnek verilebilir. Belirtilen proje, toplantı ve etkinlikler dışında Pamukkale Belediyesi'nin, Merkezefendi Belediyesi'nin, diğer kalabalık nüfuslu ilçe belediyeleri ile konuyla ilgisi bulunan sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) kentlilik bilincine yönelik yürüttüğü bir çalışmaya rastlanamamıştır.

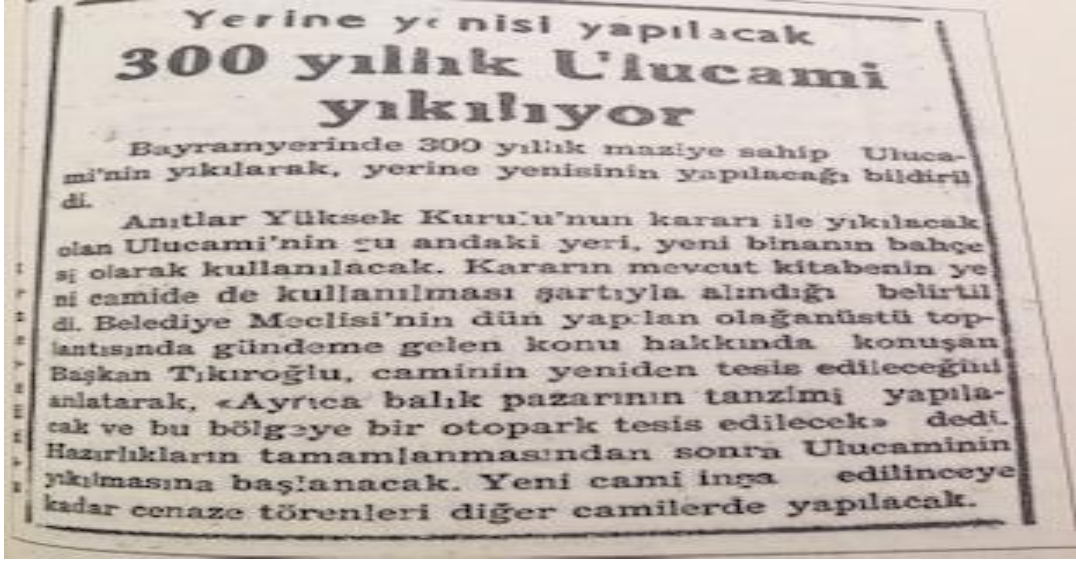
3.3. Denizli'de Kentsel Mekânı Korumaya Yönelik Uygulamalar

Kentlerin kimliğinin, belleğinin korunması, kentin kültürünün, tarihinin, toplumsal, sosyolojik, kültürel, coğrafi, ekonomik, siyasi, etnik, dini, yerel ve benzeri mirasının, yaşatılması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için kentlilik

bilincinin oluşturulması önemlidir. Kente ait değerler sistemi; içsel değerler (fiziksel/maddi) ve dışsal değerlerdir (fiziksel olmayan/manevi). İçsel değerler taşınmaz kültür varlığının bilimsel, estetik ve doğal değerlerini ifade ederken, dışsal değerler ise kültür varlığına geçmiş ve günümüzdeki toplumlar tarafından atfedilmiş ya da yüklenmiş sosyo-kültürel, sembolik, ekonomik ve tinsel değerlerden oluşmaktadır (Levent, 2011: 119). Çalışmada bu başlık altında, Denizli’de içsel değerlerin korun(a)ma(ma)sına yönelik örneklerle, Denizli halkının çabalarına, sivil inisiyatifle kurulmuş sosyal medya hesaplarına, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin kentsel mekânın korunması ve kentlilik bilinciyle ilgili projelerine, kentteki olumlu/olumsuz uygulamalara yer verilmektedir.

Denizli’de bazı değerler, yerel yönetimlerin, halkın ve sivil toplum kuruluşlarının gayreti, sahiplenmesi ve koruma bilinci ile varlığını sürdürebilmişken, bazı değerler tüm çabalara rağmen korunamamıştır. Denizli Ulu Cami korunamayan önemli değerlerden biridir. Denizli Ulu Cami, Türklerin Denizli’ye yerleşmesinden sonra 1250 tarihinde inşa edilmiştir (Ataman, 2018: 253). Kaynaklarda caminin kim tarafından yaptırıldığı belirtilmemektedir Denizli’nin tarihi değerlerinden olan Ulu Cami’nin yıkılması, ilk defa 14 Ocak 1986 tarihinde gündeme gelmiştir. Denizli Gazetesi aynı tarihli haberde Ulu Cami’nin yıkılacağını duyurmuştur (Fotoğraf.5). Cami yıkılmamış, sonraki yıllarda Ulu Cami’nin arkasına yeni *Ulu Cami* yapılmıştır (Fotoğraf.7). Eski yapı 16 yıl daha ayakta kalsa da, 2002 yılında bir gece yarısı yıkılmış, dönemin valisi “*Turistler yapılan yeni Ulu Cami yerine eski Ulu Cami’yi yani kötü görüntüleri çekiyorlardı. Yıkıldığı iyi oldu, yıkanların eline sağlık*” sözleriyle yıkımdan memnuniyetini dile getirmiştir (www.denizlihaber.com, 10.05.2022). Mülakatlarda, katılımcılar Ulu Cami’nin yıkılmasından duydukları üzüntüyü ifade etmiş, K9 ise dönemin başkan ve valisini affetmediğini ifade etmiştir.

Fotoğraf.6. Denizli Gazetesi, 14 Ocak 1986 Tarihli Haber

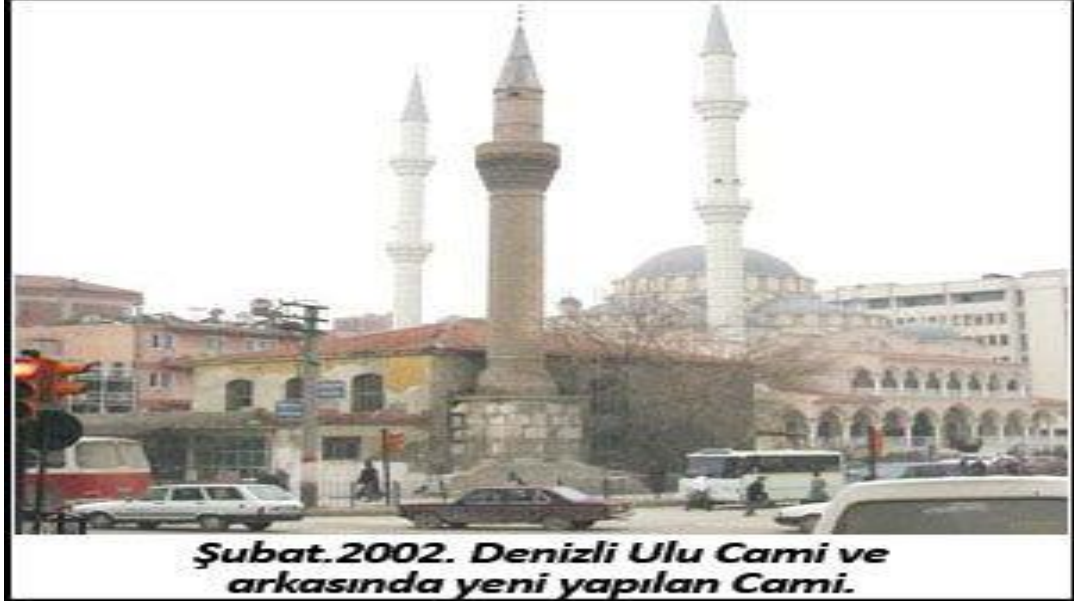
Kaynak: Denizli Gazetesi Arşivi

Fotoğraf.7. Denizli Ulu Cami

Kaynak: www.eskidenizli.com, 22.04.2022.

Fotoğraf.8: Eski ve Yeni Ulu Cami

Kaynak: www.eskidenizli.com, 22.04.2022.

Fotoğraf.9. Ulu Cami'nin Yıkımı

Kaynak: www.denizlihaber.com.,10.05.2022.

Vali Vefki Ertür Kız Meslek Lisesi, korunamayan değerlerden bir diğeridir. 29 Ekim 1942 yılında, Denizli Kız Enstitüsü ve Pratik Kız Sanat Okulu olarak faaliyete başlayan lise, 1957 yılında dönemin valisi Vefki Ertür'ün desteğiyle, günümüzde yıkılarak yerine otopark yapılan, binaya taşınmıştır. 1959 yılında vefat eden Denizli Valisi Vefki Ertür'ün adını, 1962 yılında alarak Vali Vefki Ertür Kız Enstitüsü ismini almıştır (www.denizlikml.meb.k12.tr, 11.04.2022). Cumhuriyet dönemi yapılarından

olan binanın korunması ile ilgili proje, 2009 yılında birinci seçilmiştir. Bina, 2010 yılında yıkılmıştır. Kız Meslek Lisesi'nin yıkımı engellenmeye çalışılmış, meslek odaları, demokratik kitle örgütleri, Kız Meslek Lisesi Mezunları Derneği, Emekli Öğretmenler, Okul-Aile Birliği gibi yoğun bir kamuoyu katılımıyla basın açıklaması yapılmıştır. Lise, basın açıklamasının yapıldığı gece yıkılmış ve yerine otopark yapılmıştır.

Fotoğraf.10. Denizli Vali Vefki Ertür Kız Meslek Lisesi

Kaynak: www.denizlihaber.com, 10.05.2022

Fotoğraf.11. Denizli Halkının Kız Meslek Lisesinin Yıkımına Tepkisi

Kaynak: www.denizlihaber.com, 10.05.2022

Fotoğraf.12. Denizli Kız Meslek Lisesi'nin Yerine Yapılan Otopark

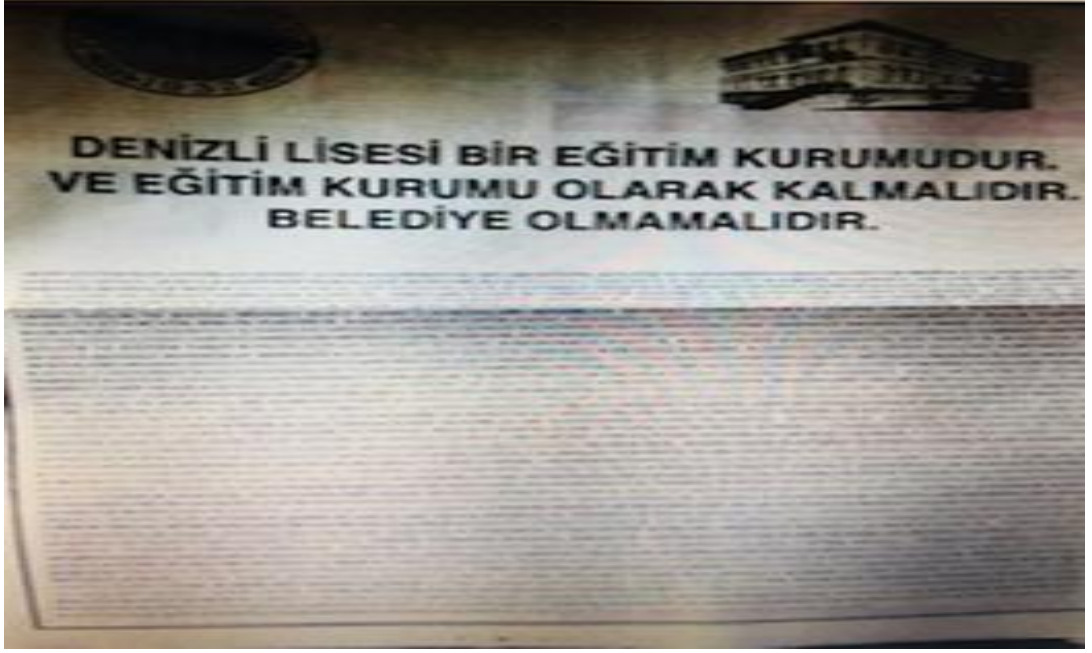
Kaynak: Özge Ünver Dirlik Arşivi

Denizli’de kentlilik bilincine güzel bir örnek Denizli Lisesi’nin lise olarak kalmasının, halkın sahip çıkmasıyla, sağlanmasıdır. Denizli’nin tarihi lisesi “Koca Mektep” Denizli Lisesi’nin, belediye binası olarak kullanılması, sivil insiyatifin çabalarıyla engellenmiştir. Bu konuda ön safta yer alan, sürece önderlik eden ve bireysel çabaları ile kentlileri liselerini koruma konusunda bilinçlendirmeye çalışan K17, o dönemi şu sözlerle anlatmaktadır:

“Biz dört kardeşiz, dördümüz de Denizli Lisesi mezunuyuz. Eşim ve kızım da Denizli Lisesi mezunu...Denizli Lisesi için çok çaba gösterdik. Denizli Lisesi Mezunlar Dayanışma ve Yaşatma Derneği’ni kurduk. Dernek bizi olduğumuzdan kalabalık gösterdi ve kurum kimliği verdi. İlgi alanları çok farklı kurumlardan destek aldık. Mahalle muhtarları, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, mecliste bulunan siyasi partiler toplamda yüzün üzerinde kurumun imzasıyla ilan hazırladık. İlanı “Denizli Lisesi Bir Eğitim Kurumudur ve Eğitim Kurumu Olarak Kalmalıdır. Belediye Olmamalıdır!” yazdık (Fotoğraf 12).

Bu süreç çok zor bir süreçti. İnsanları ikna etmekte çok zorlandım, defalarca aradım. Sürekli yazdım, anlattım, her şeyi paylaştım. Sosyal çevrem ve ilişkilerim sayesinde başarılı olduk. Bazı umduklarımdan destek alamazken, ummadıklarımdan daha çok destek aldım. Sosyal medya hesaplarımdan paylaştım, daha çok yayılsın istedim. Örneğin 500 kişi paylaşımı gördü, 5-10 kişi paylaştı. Eski-yeni vekillere anlattım, mezunları aradım. Birçok mezun okula ne olacağı ile ilgilenmedi, okula sahip çıkmadı. Hâlbuki binalar aidiyeti simgeler.”

Fotoğraf.13. Yerel Basına Verilen 11 Haziran 2015 Tarihli İlan

Kaynak: Hasan Panayır Arşivi

Fotoğraf.14. Denizli Halkının Denizli Lisesi Tepkisi

Kaynak: www.ulusalkanal.com.tr, 10.05.2022

Fotoğraf.15. Denizli Halkının Denizli Lisesi Tepkisi

Kaynak: www.ulusalkanal.com.tr, 10.05.2022

Fotoğraf.16. Hasan Panayır ve Arkadaşlarının Basın Açıklaması

Kaynak: www.denizlihaber.com, 10.05.2022

Fotoğraf.17. Denizli Lisesi'nin Devrine Tepki Yazısı

Kaynak: www.denizlihaber.com, 10.05.2022

Denizli Endüstri Meslek Lisesi taş binaları, sivil toplum kuruluşlarının ve Denizli halkının çabalarıyla kurtarılan değerlerden bir diğeridir. 77 yıllık Cumhuriyet yapılarının yıkılmasına, Başta Türk Mühendis ve Mimar Odası Birliği Denizli Şubesi olmak üzere, Denizli' deki birçok sivil toplum kuruluşu karşı çıkmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Denizli Valiliği ve Denizli Büyükşehir Belediyesi arasında 10 Şubat 2021 tarihinde imzalanan iş birliği protokolü ile Taş Atölye binalarının Kent Müzesi olarak kullanılması kararlaştırılmıştır (www.evrensel.net, 01.05.2022).

Fotoğraf.18. Denizli Endüstri Meslek Lisesi

Kaynak: www.haberekspress.com, www.haberler.com, 01.05.2022

Denizli’de halkın sahiplenmesi ve mücadelesiyle olumlu sonuçlanan, kentlilik bilinciyle ilgili bir diğerk güzel örnek, Zeytinli Bahçedir. Zeytinli Bahçe, Denizli Servergazi mahallesine bağılı büyük yeşil bir alandır. 2016 yılında Denizli Büyükşehir Belediyesi, bu alanda akaryakıt istasyonu açılmasına yönelik imar planı değışikliğı talep etmiştir. Mahalle sakinleri Denizli İdare Mahkemesi’ne başvurmuş, mahkeme plan değışikliğinin iptaline karar vermiştir. Karar üzerine Denizli Büyükşehir Belediyesi, bölge mahkemesine başvurmuş, üst mahkeme de aynı yönde karar verince, konuyu Danıştay’a taşıyarak, talebindeki ısrarını göstermiştir. 6 yıl süren dava, 22.03.2022 tarihinde mahalle sakinlerinin lehine sonuçlanmıştır (www.cumhuriyet.com, 20.05.2022). Mahalle sakinlerinin çabasıyla ve farkındalığıyla kentin önemli değerlerinden biri kurtarılmıştır.

Fotoğraf.19. Zeytinli Bahçe

Kaynak: www.cumhuriyet.com.tr, 20.05.2022

Fotoğraf.20. Zeytinli Bahçe'nin Benzinlik Olmasına Tepki

Kaynak: www.cumhuriyet.com.tr, 20.05.2022

Denizli’de sivil toplum kuruluşlarının halkın bilinçlendirilmesi konusunda düzenledikleri toplantı ve etkinlikler, kentlilik bilincinin geliştirilmesi açısından önemlidir. Denizli Sanayi Odası (DSO) Avrupa Birliği Bilgi Merkezi, 2019 yılında *Avrupa Kentsel Şartı Perspektifinde Kentlilik Hakları* konulu toplantı, kentlilik bilinci ve kent kültürünün yaygınlaştırılmasını, kentli hakları konusunda farkındalık oluşturmayı amaçlamıştır. Toplantıda; mevcut durum analizi yapılmış, sorunlar ve çözümleri üzerinde durulmuştur (www.denizligazetesi.com, 02.05.2022). Kentleşme, kent kültürü ve değerlerin korunması konusunda yerel yönetimlere düşen görevlerin tartışıldığı ve kente aidiyet duygusunun önemine dikkat çeken toplantı, sivil toplum kuruluşlarının kentlilik bilincinin yaygınlaştırılması ve bu konuda farkındalığın artırılmasına yönelik olarak gerçekleştirdiği güzel bir uygulamadır

Fotoğraf.21. Kentlilik Hakları Toplantısı

Kaynak: www.denizligazetesi.com, 02.05.2022

Mimarlar Odası Denizli Şubesi'nin, 2019 yılında başlattığı *Denizli Kent Belleği Rotası* turları, kentlilik bilincinin geliştirilmesi ve kent belleğinin korunması adına güzel bir uygulamadır. Günümüzde de devam eden, ilkokul ve ortaokul çağındaki çocuklarla, üniversite öğrencileriyle düzenlenen geziler, kentle ilgili farkındalık oluşturmayı, kente özgü değerlerin ve kültürün anlaşılmasını, korunmasını ve bu konuda bilinç oluşturmayı amaçlamaktadır.

Fotoğraf.22. Denizli Kent Belleği Rotası Tanıtım Broşürü

Kaynak: www.denizlimimarlarodasi.org, 10.04.2022

Fotoğraf.23. Denizli Kent Belleği Rotası Gezi Görüntüleri

Kaynak: www.denizli24haber.com, 10.04.222.

Yerel yönetimlerin koruduğu, sahip çıktığı bir kente güven duygusu oluşur ve kentle bağ kurulur. Bu çerçevede, yerel yönetimlerin kente aidiyeti artıracak, kentlilik bilincini geliştirecek projeler, uygulamalar önemlidir. Denizli Büyükşehir Belediyesi'nin 2015 yılında başlattığı *Kentli Davranış, Kentliye Davranış* projesi, Denizli'de kentlilik bilincini artırmayı hedefleyen bir projedir. Bu kapsamda, Denizli'deki okullar, kıraathaneler ziyaret edilmiş, bir arada yaşamının gerektirdiği davranışlar anlatılmıştır (www.denizlibel.tr, 25.05.2022). Bu proje, kentlilik bilincini ve kentliliği; kaldırıma araba park etmemek, sokağa çöp atmamak, trafik ihlalleri ve benzeri davranışlar üzerinden tanımlamaktadır.

Fotoğraf.24. Proje Kapsamında Ziyaret Edilen Okul ve Kiraathaneler

Kaynak: www.denizlibel.tr, 25.05.2022.

Denizli Büyükşehir Belediyesi'nin güzel örneğinin aksine Denizli Pamukkale Belediyesi'nin uygulamaya koyduğu Seyir Tepesi Projesi, kente sahip çıkılmadığını düşündüren, halkın tepkisine rağmen sürdürülen ve tamamlanan bir projedir. Denizli Seyir Tepesi, ormanlık alanda, ağaçların kesilmesi suretiyle tema park olarak düzenlenen alandır. 2018 yılında, dönemin başkanı Hüseyin Gürlesin tarafından uygulamaya konan *Seyir Tepesi Projesi*, Denizli kamuoyu ve sivil toplum kuruluşları ile paylaşılmadan başlanan (www.denizlimanset.com,01.04.2022), başta Denizli

Mimarlar Odası olmak üzere hem sivil toplum kuruluşlarının hem de halkın tepkisini çeken bir proje olmuştur. Tüm tepkilere rağmen faaliyetler devam edilen proje alanında, bin yıllık antik Bedir Yolu ve Roma ve Bizans döneminden kalan kalıntıların bulunması (www.evrensel.net, 01.04.2022) ancak projenin durdurulmaması, kentin değerlerinin korunamadığını gösteren üzücü bir örnektir. Dönemin başkanı halkın tepkisine rağmen projeden vazgeçmemiştir. Seyir Tepesi 2020 yılında ziyarete açılmıştır ve etkinlik alanı, faaliyetlerine devam etmektedir. Mülakatlarda katılımcılar, Seyir Tepesi'ndeki ağaçların kesilmesine tanıklık ettiklerini, uğraştıklarını ama kurtaramadıklarını ifade etmişlerdir. K3, Seyir Tepesi inşaatı sırasında ağaçların kesildiğine tanıklık ettiğini ve bu görüntüleri gözyaşları içinde izlediğini aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir.

Fotoğraf.25. Seyir Tepesi İnşaatı

Kaynak: www.evrensel.net, 01.04.2022

Fotoğraf.26. Seyir Tepesi ve Temapark

Kaynak: www.seyyahdefteri.com, 01.04.2022.

Sivil toplum kuruluşları, gönüllük esasıyla çalışan, kentin ve ülkenin gelişimine katkı sunan, kenti bütünleştirici yönüyle, kent kültürünün ve kentlilik bilincinin oluşumunda/gelişiminde önemli rol oynayan, sivil düşüncedir. *Denizli Platfomu*, bu konuda başarılı örneklerden biridir. Denizlili işadamları, odalar ve diğer sivil toplum kuruluşlarınının 2001 yılında kurduğu Denizli Sanayici Tüccar ve

İşadamları Platformu (Denizli Platformu); Denizli'deki uzun soluklu kurumsallaşma kültürünün bir ürünü olarak, kentin ortak sorunlarını dile getirmede ve çözümünde aktif rol oynamaktadır (Savaş Yavuzçehre ve Özgür, 2016: 210-213, Aydın, 2019: 27). Denizli Platformu, kentteki farklı birliklerin ortak hareket etmesine yönelik, güzel bir kentlilik bilinci örneğidir.

Bir diğer güzel örnek, Denizli Genç İş İnsanları Derneği'nin *DEĞİAD Pamukkale'de Dönüşüm Seninle Başlıyor Projesi*'dir. Proje; Pamukkale için 2019 yılında başlayan ve haziran ayında tanıtımı yapılan proje; Pamukkale'deki sosyal etkinlik alanlarını artırarak bölgedeki ekonomiyi canlandırmayı, kentin önemli değerlerinden biri olan Pamukkale'yi cazip hale getirmeyi amaçlamaktadır. Proje Denizli Büyükşehir Belediyesi ve Pamukkale Belediyesi tarafından desteklenmektedir. Bölgeye gerekli önemin verilmediği düşüncesinden hareketle hayata geçirilen projeye, Pamukkale'nin canlandırılması, kamuoyu oluşturarak farkındalık ve bilincin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (www.degiad.org.tr, 15.04.2022).

Bilincin geliştirilmesi, dijitalleşmeyle birlikte farklı kanallardan gerçekleşebilmektedir. Kamusal alanda yeni bir yapılanma biçimi olarak sanal kamusal alanlar doğmakta ve insanlar bu alanlarda görüşlerini bildirirken, tartışmalara katılım göstermektedir (Güngör, 2019: 149). Sosyal medya hesapları bu konuda en yaygın kullanılan sanal kamusal alanlardandır ve Denizli Düşünce Platformu, kentle ilgili düşüncelerin paylaşıldığı bir sosyal medya hesabıdır. Gazeteci Seval Uysal'ın 2017 yılında, farklı sektörlerden 12 kadınla kurduğu *Denizli Düşünce Platformu*; sosyal medyada oluşturulan Facebook sayfası ile 15.800 üyeye ulaşmıştır. İlgili sayfada kişilerin kente dair haberleri, sorunları, istek ve eleştirilerini paylaştığı görülmektedir. Son dönemde sosyal medya üzerinden kentlilik bilincinin sürdürüldüğü güzel bir örnektir.

Kentlilik bilincinin oluşturulmasında, kitle iletişim araçları; kamuoyu oluşturma gücüyle, bireylerin olayların farkına varmasını sağlamaktadır. Yerel kitle iletişim araçları ise yerel topluluklar üzerinde güçlü bir etkiye sahipken, hitap ettiği kitleyle iletişim kurabilmekte ve birebir mesajlar verebilmektedir (Çaba Şan, 2010: 190). Yerel kitle iletişim araçlarından olan kent dergileri, kent sevgisini aşlamak, belleği korumak ve kente duyarlılığı artırmak için önemlidir. Denizli'de 2002 yılından itibaren yayımlanan *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, yayım hayatı boyunca

kentin önde gelen isimleri ile mülakatlara yer vermiş, kentle ilgili farklı alanlarda yazılmış makaleler yayınlamış, süreli kent dergisidir (Savaş Yavuzçehre, 2021: 755). Dergi, kentlilik bilincinin yükseltilmesi vizyonuyla yayın hayatına başlayan, kent belleğinin korunması konusunda makale ve fotoğraflara yer veren önemli yerel kitle araçlarından biridir.

Yukarıda verilen örnekler, Denizli’de kentlinin ve bazı sivil toplum kuruluşlarının kenti sahiplenme konusunda duyarlı davrandığını gösterirken, bazı uygulamalarda kentlinin bilinçli davranmasına rağmen yerel yönetimlerin duyarsız kaldığını göstermektedir. P. Kimon’un mübadele sonrası vali konağı olarak kullanılan evi, Hükümet Konağı, Halk Evi (belediye binası) yıkılmıştır. Kentin ilk Anadolu Lisesi vasfı taşıyan 35 yıllık Denizli Anadolu Lisesi, Yaşar Kıymıl adını almış, Deliktaş İlkokulu, Ahmet Nuri Erikoğlu Ortaokulu, İlbade İlkokulu, Hacı Leman Oto İlköğretim Okulu, 1200 Evler İlkokulu da Ali Baysal İlköğretim Okulu olmuştur (Savaş Yavuzçehre, 2018: 590). Denizli Nikâh Sarayı yıkılmış, Delikliçınar Meydanı 15 Temmuz Şehitleri Meydanı olmuş, pek çok sokağın isimleri değiştirilmiştir. Kent değerleri yıkılarak, itibarsızlaştırılarak, isimleri değiştirilerek yok edilmektedir. Kent belleği silinmekte, kentlilerin anıları da simge yapıların yıkılmasıyla, isimlerinin değiştirilmesiyle birlikte yok olmaktadır. Kentlilerin kentlilik bilinci yüksek olsa da yerel yönetimlerin çabaları görmezden gelmesi, aidiyet duygusunu olumsuz etkilemektedir.

3.4. Alan Araştırmasının Kapsamı

Çalışmanın alan araştırması nitel ve nicel karma araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Karma araştırma yöntemi; tek bir çalışmanın ya da birden fazla çalışmanın içindeki nitel ve nicel araştırma verilerinin toplamasını, analiz edilmesini ve yorumlanmasını içerir (Leech ve Onwuegbuzie, 2009: 266). Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma araştırma yöntemiyle sadece nitel ya da nicel yönetimin kullanılmasının beraberinde getirdiği eksikliklerin giderilmesi ve araştırmaların daha nitelikli hale getirilmesi mümkün olmaktadır (Greene, 2005: 209). Bu iki yöntemin birlikte kullanılması, araştırmacılara bazı avantajlar sağlar. Nitel ve nicel yöntemin birbirini desteklemesi, bu iki yöntemin birlikte kullanılmasının ayrıntılı analize imkân tanınması bu avantajlardan bazılarıdır (Fielding ve Fielding, 1986: 12; Rossman ve Wilson, 1994: 325).

Karma araştırma yöntemi, araştırmanın güvenilirliği açısından önemlidir. Bu yöntem ile sayısal ve sözel bulgular birlikte değerlendirildiği için açıklama kolaylığı sağlar ve araştırmanın sonucunda farklı yöntemlerle desteklenmiş güçlü delillere ulaşılabilir. Araştırma sonuçları hem nitel hem de nicel yöntemle denetlendiği için veriler genele yayılabilir (Butgel Tunalı vd., 2016: 108). Karma araştırma yönteminde dikkat edilmesi gereken nokta, nitel ve nicel araştırma bulgularının nasıl birleştirileceğidir. İki yöntemin bulgularının birleştirilme amaçları sekiz maddede toplanmıştır (Greene, 2007 :123; Bryman, 2012: 63; Alkan, 2019: 564).

1) Çeşitleme: Farklı yöntemler aracılığıyla sonuçların doğruluğunu, benzerliğini ve ilişkisini bulma amacı vardır.

2) Bütünleyicilik: Bir desen ile elde edilen sonuçların diğer desenin sonuçlarıyla detaylandırılmasını, geliştirilmesini, örneklendirilmesini ve açıklanmasını sağlama amacı vardır.

3) Geliştirme: Bir desenden elde edilen sonuçların diğer deseni geliştirmesine veya etkilemesine yardımcı olma amacı vardır.

4) Öncülük: Tezatlıkların ve çelişkilerin keşfedilerek yeni bakış açılarının incelenip bir desenin sorularının veya sonuçlarının diğer desenin soruları ve sonuçları ile yeniden biçimlendirilmesi amacı vardır.

5) Genişleme: Farklı araştırma öğeleri için farklı desenlerle araştırmanın kapsamının ve sınırının genişletilmesi amacı vardır.

6) Güvenirlik: Her iki desen kullanılarak araştırma bulgularının doğruluğunun güçlendirilmesi amacı vardır.

7) Örneklendirme: Nicel verileri örneklendirmek için nitel verilerin kullanılması söz konusudur.

8) Doğrulama ve Keşfetme: Bir araştırma kapsamında hipotez oluştururken nitel verilerin kullanılarak bunların nicel desen ile test edilmesi amacı vardır.

Bu çalışmada, sözel ve sayısal verilerin birleştirilme amacı çeşitleme ve bütünleyicilik ilkesine uygundur. Bu sebeple araştırma kapsamında, nicel verilerden elde edilen sonuçlar, nitel verilerden elde edilen sonuçlarla örneklendirilmiş ve nitel verilerle ilişkilendirilmiştir.

Nitel araştırma, olayların ve algıların kendi ortamında gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik araştırmadır. Araştırma sırasında kullanılan teknikler gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi yöntemlerdir (Yıldırım ve Şimşek,

2000: 19). Bu araştırmada kaynak kişilerle derinlemesine mülakat yapılmış, görüşmeler sırasında “yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” kullanılmıştır. Bu teknik, araştırmacının önceden sorularını hazırladığı, görüşme sırasında kaynak kişiye değişik alt ve yan sorular sorarak, yanıtların detaylandırılmasına olanak sağlayan bir tekniktir (Türnüklü, 2000: 547). Nitel araştırmada, örnekleme seçim yöntemi olarak kartopu örnekleme yöntemi seçilmiştir. Kartopu örnekleme yönteminde öncelikle evrene ait birimlerden biri ile temas kurulur. Temas kurulan birimin yardımıyla ikinci birime, ikinci birimden üçüncü birime ulaşılır. Bu şekilde, sanki bir kartopunun büyümesi gibi örnekleme büyüklüğü genişler (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Kartopu örnekleme yöntemini kullanmak isteyen araştırmacı, ilgilendiği veya incelediği olgu ile ilgili olarak evrende bilgi sahibi olduğunu düşündüğü kişi ve durumlardan başlar (Baltacı, 2018: 23).

Kentte kalma süresi ve doğum yeri kentlilik bilincini etkilemesi (Mutlu ve Özaydın, 2011), kentte yaşayan farklı grupların kentlilik bilinci düzeylerinin farklı olması (Güçlü, 2002), örnekleme grubunun seçiminde etkili olmuştur. Örnekleme grubu bu kriterler doğrultusunda, Denizli doğumlu veya 20 yıl ve üzeri süre Denizli’de ikamet edenler, farklı mesleklere mensup olanlar, farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip olan katılımcılardan oluşmaktadır (Tablo 3.1). 2019 yılı sonunda COVID-19 salgının ortaya çıkması ve Dünya Sağlık Örgütü’nün küresel pandemi ilan etmesi, nitel araştırmanın kısıtıdır. Pandemi koşulları katılımcılara ulaşmada engel oluştururken, mülakatların, yirmi iki katılımcıyla yaz aylarında gerçekeştirilmesini zorunlu kılmıştır. Görüşmeler açık alanda, katılımcıların seçtikleri mekânlarda, 15.06.2021 - 15.08.2021 tarihleri arasında gerçekeştirilmiştir. Yöneltilen sorularda yönlendirici olmaktan uzak durulmuş, büyük ölçüde mülakat yapılan katılımcıların kendi kent deneyimlerini, kentle kurdukları bağı anlatmaları istenmiştir. İzin alınmak suretiyle bazı görüşmeler ses kayıt cihazı aracılığıyla kayıt altına alınmış, bazılarında ise notlar alınarak bilgiler kaydedilmiştir. Ses kayıtlarının deşifre edilmesinden sonra bilgiler tasnif edilmiştir.

Tablo 3.1. Mülakat Yapılan Kişiler

Katılımcı	Cinsiyet	Doğum Yeri	Eğitim	Meslek	Denizli'de İkamet Süresi
K 1	Erkek	Acıpayam	İlkokul	Esnaf	46 yıl
K 2	Erkek	Acıpayam	İlkokul	Esnaf	50 yıl
K 3	Kadın	Denizli	Lisans	Mimar	62 yıl
K 4	Kadın	Denizli	Lisans	Reklamcı	60 yıl
K 5	Kadın	Denizli	İlkokul	Temizlik İ.	55 yıl
K 6	Kadın	Afyon	İlkokul	Esnaf	30 yıl
K 7	Erkek	Denizli	Lisans	Öğretmen	31 yıl
K 8	Erkek	Denizli	Lise	Kalay Ustası	68 yıl
K 9	Erkek	Denizli	Lise	Sanayici	81 yıl
K 10	Kadın	Denizli	Lisans	Eczacı	71 yıl
K 11	Kadın	Denizli	Lise	Temizlik İ.	46 yıl
K 12	Erkek	Denizli	Lisans	Sanayici	44 yıl
K 13	Kadın	Uşak	Lisansüstü	Akademisyen	20 yıl
K 14	Erkek	Babadağ	Lisans	Mimar	76 yıl
K 15	Erkek	Aydın	Lisans	Avukat	82 yıl
K 16	Erkek	Denizli	Lisans	Mimar	75 yıl
K 17	Erkek	Denizli	Lisans	Akademisyen	47 yıl
K 18	Kadın	Eskişehir	Lise	Ev Hanımı	27 yıl
K19	Kadın	İstanbul	Lise	Ev Hanımı	23 yıl
K 20	Kadın	Denizli	Lise	Serbest M.	53 yıl
K 21	Erkek	Denizli	İlkokul	Tesisatçı	30 yıl
K 22	Kadın	İstanbul	Lisans	Ev hanımı	24 yıl

Çalışmada kullanılan bir diğer araştırma yöntemi nicel araştırmadır. Veri toplama aracı olarak anket tekniği, örneklem seçim yöntemi olarak, rastgele örneklemenin alt tiplerinden olan küme tipi rastgele örnekleme yöntemi seçilmiştir. Bu yöntemde, evren kümelerine ayrılır. Evren genişliği çok büyük ve birimler geniş bir coğrafi alana yayılmış olduğunda, örneklemin evrendeki birimlerden oluşturulan gruplardan rastgele seçim yaparak oluşturulması daha etkilidir. Seçim yapılırken okul, sokak, mahalle gibi kümeler içinden rastgele örnekler seçilir (Kılıç, 2012: 45-46).

Araştırmanın verilerinin toplanabilmesi için araştırmanın etik açıdan uygunluğuna yönelik Pamukkale Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Başkanlığı'na başvuruda bulunulmuştur. Pamukkale Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 05.11.2021 tarihinde başvuru değerlendirilmiş ve onaylanmıştır (Sayı: 93803232-622.02-125996). İlgili resmi yazı ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın evrenini Denizli merkez ilçelerinde en az bir yıldır ikamet eden ve yaşı 18'in üzerinde olan bireyler oluşturmaktadır. Çalışma, 1.100 kişiyle tamamlanmış, 1072 anket çalışma kapsamına alınmıştır. Anket, gönüllü katılımcılarla Denizli'nin Pamukkale ve Merkezefendi ilçelerine bağlı mahallelerde yüz yüze uygulanmıştır. Anketlerin uygulanması sırasında Pamukkale Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde okuyan üç öğrenci, bu tezin yazarı tarafından gerekli eğitimler verildikten sonra, araştırmacıya yardım etmiştir. Anketler, 06.11.2021 - 15.02.2022 tarihleri arasında uygulanmıştır. Uygulama sırasında kimlik bilgileri istenmemiş, yönerge aracılığıyla kendilerini özgür hissederek, samimi cevap vermeleri temin edilmeye çalışılmıştır. Sorular genellikle 10-15 dakika içinde cevaplanmıştır.

Çalışmada Ünver Dirlik ve Orhan tarafından geliştirilen Kentlilik Bilinci Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında ilgili alan yazından hareketle, soru havuzu oluşturulmuş, havuzda yer alan sorulardan bir kısmı uzmanlardan alınan görüşler neticesinde çıkarılırken, bir grup soru ankete eklenmiş ve 76 maddeden oluşan temel soru formu hazırlanmıştır. Bunlara ilave olarak, yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi demografik değişkenler ile kentli ve kentlilik tanımlarına dair 24 soru sorulmuştur. Katılımcılar görüşlerini, 'Kesinlikle Katılmıyorum' ile 'Kesinlikle Katılıyorum' arasında (1 ile 5 puan arasında Likert tipi) ifade etmişlerdir. Araştırmaya başlamadan önce, uygulamada karşılaşılabilecek olası hataları engellemek ve soruların doğru anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmek için iki pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. 01.06.2021 - 30.06.2021 tarihleri arasında ilk çalışma, 05.07.2021 - 25.07.2021 tarihleri arasında ise ikinci çalışma yapılmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçme araçları üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmacı tarafından geliştirilmiş demografik bilgi formu kullanılmıştır. Bu yanıtlayıcıların yaş, cinsiyet, eğitim gibi demografik özelliklerinin toplanması amaçlanmıştır. İkinci bölümde ise, Denizli kentinin algılanmasına dair sorular

sorulmuştur. Bunların arasında açık uçlu sorular da kullanılmıştır. Üçüncü bölümde ise, Kentlilik Bilinci Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, Ünver Dirlik ve Orhan (yayın aşamasında), tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin içerik geçerliliği sağlandıktan sonra, yapı geçerliliğinin sağlanması için önce Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA), daha sonra buna dayalı olarak Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Tekrar eden süreçler sonunda Kentlilik Bilinci Ölçeği'nin 20 maddeden oluşan nihai formuna ulaşılmıştır. Kentlilik Bilinci Ölçeği'nin KMO değeri 0,841; Barlett testi ki-kare istatistiği de anlamlıdır (ki-kare=2136,968, $p < 0,01$). Kentsel Bilinç Ölçeği beş faktörlü bir yapıya sahiptir.

İlk faktör olan **Sorumluluk** boyutu, dört maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %25,03'ünü oluşturmaktadır. İkinci faktör yine dört maddeden oluşan **Aidiyet** boyutudur ve varyansın açıklama oranı %9,71'dir. Üçüncü boyut olarak ortaya çıkan dört maddelik **Sahiplenme** boyutunun varyansın açıklama oranı %8,27'dir. Beş madde içeren dördüncü boyut, **Farkındalık** varyansın %6,59'unu açıklamaktadır. **Algı** boyutu, varyansın %5,95'ini açıklamakta ve üç madde içermektedir. Elde edilen yapı DFA ile de doğrulanmıştır [χ^2 (155, N = 412) = 424,250; $p < ,000$; $\chi^2/df = 2,73$; GFI =0,90; AGFI =0,87; IFI =0,83; CFI =0,83; RMSEA =0,65].

Ölçeğin temel formu test retest yöntemi ile bir gruba uygulanarak güvenilirlik analizi yapılmıştır. Test tekrar test güvenilirlik katsayıları sorumluluk boyutu için 0,78; aidiyet boyutu için 0,77; sahiplenme boyutu 0,70; farkındalık boyutu için 0,77; algı boyutu için 0,74 bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları genel ölçek için 0,79; sorumluluk boyutu için 0,61; aidiyet boyutu için 0,64; sahiplenme boyutu 0,69; farkındalık boyutu için 0,68; algı boyutu için 0,53 olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışma neticesinde, aşağıdaki hipotezlerin geçerliliği yapılan literatür çalışması, anket çalışması ve görüşmelerden elde edilen bulgularla test edilmeye çalışılmıştır. Hipotezler şöyle ifade edilmektedir:

1. Demografik faktörler ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

1.1. Bireyin cinsiyeti ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

1.2. Bireyin yaşı ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

1.3. Bireyin eğitim düzeyi ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

1.4. Bireyin kentte kalma süresi ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

1.5. Bireyin Denizli'ye geldiği yer ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

2. Ekonomik faktörler ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

2.1. Bireyin geliri ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir

2.2. Meslek grupları ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

2.3. Konut ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

3. Sosyo-Psikolojik ve kültürel faktörler ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

3.1. Duygular ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

3.2. Kentle özdeşleşme ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

3.3. Sivil toplum kuruluşuna üyelik ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

3.4. Kentsel sorumluluk, kent problemleri ve katılım ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

4. Fiziki faktörler ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

4.1. Kenti değerlendirme düzeyi, kentli hissetme ve Denizli'de kentli hissetme düzeyi ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

4.2. Kentliyi tanımlama ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir.

3.5. Alan Araştırmasının Bulguları

Bu başlık altında karma alan araştırmasından elde edilen verilerin analizi kentlilik bilincini etkileyen faktörlere göre gruplandırılmaktadır. Demografik faktörlerin ekonomik, sosyo-psikolojik, kültürel ve fiziki faktörlerin kentlilik bilincine etkisi, nicel ve nitel analiz bulguları ile değerlendirilmekte; bulgular ulusal ve uluslararası yazında yer alan diğer araştırmalarla karşılaştırılmakta; kuramlar üzerinden açıklanmaktadır.

3.5.1. Demografik Faktörlerin Kentlilik Bilincine Etkisi

Kentlilik bilincinin oluşumu, kentleşme ve kentlileşme gibi bir süreç gerektirir ve bu oluşum sürecinde, insanları ve dolayısıyla kentlilik bilincinin oluşumunu/gelişimini etkileyen, pek çok durum ortaya çıkmaktadır. Demografik unsurlar; göç, kentte kalma süresi doğum-ölüm oranları, cinsiyet, yaş, eğitim gibi özelliklerdir. Kentlilik bilinci araştırmaları demografik faktörlerin kentlilik bilinci düzeyini etkilediğini göstermektedir (Geyik, 2010; Mutlu ve Özaydın 2011; Erdem, 2016; Kılıçarslan, 2018). Bu başlık altında, araştırmaya katılanların demografik özelliklerinin kentlilik bilinci düzeyine etkisi incelenmiştir. Katılımcıların; cinsiyet, yaş, eğitim, doğum yeri ve Denizli’de kalma sürelerinin kentlilik bilinci düzeyine etkisi incelenmektedir.

Tablo 3.2. Örneklemin Demografik Faktörlere Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	Yüzdelerik
Erkek	441	41,1
Kadın	631	58,9
Toplam	1072	100
Yaş	N	Yüzdelerik
18-23	206	19,2
24-34	276	26,2
35-49	432	40,3
50 Yaş ve üzeri	139	13
Toplam	1072	100
Eğitim Düzeyi	N	Yüzdelerik
Okuryazar değil	1	0,1
İlkokul terk	2	0,2
İlkokul	160	14,9
Ortaokul	110	10,3
Lise	347	32,4
Önlisans	68	6,3
Lisans	338	31,5
Lisansüstü	44	3,2
Toplam	1072	100
Denizli'ye Geline Yeri	N	Yüzdelerik
Denizli	342	31,9
Köy/kasaba	313	29,2
Büyük il merkezi	163	15,2
Büyük ilçe merkezi	77	7,2
Küçük il merkezi	59	5,5
Küçük ilçe merkezi	117	10,9
Toplam	1072	100
Kentte Kalma Süresi	N	Yüzdelerik
4 Yıl altı	579	54
4 - 9 Yıl	244	22,8
10-50 Yıl	182	17
51 Yıl ve üzeri	57	5,3
Belirtilmemiş	10	0,9
Toplam	1072	100

Araştırmaya katılanların %58,9'u kadın (n=631), %41,1'i erkektir (n=441). 18 yaş ve üstü bireylerin dâhil edildiği araştırmada, katılımcıların yaşları 4 ayrı kategoride gruplanmıştır. Katılımcılar arasında en yüksek oran, %40,3 ile 35-49 yaş (n=432), en düşük oran %13 ile 50 yaş ve üzeri (n=139) bireyleridir. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımlarında sekiz farklı düzey dikkate alınmıştır. Bu düzeylerden herhangi bir okula gitmemiş ve ilkokul terk olanların oranı oldukça düşüktür. Katılımcılar arasında en yüksek oranı %32,4 ile lise mezunları (n=347), ikinci düzeyde en yüksek oranı ise %31,5 ile lisans mezunları (n=338) temsil

etmektedir. Denizli kent merkezinde yaşayanların önemli bir kısmı (%68,1), Denizli'ye başka bir yerleşim yerinden göç etmiş, %31,9 (n=342)'u Denizli doğumlu olduğunu ifade etmiştir. Köyler ve kasabalardan Denizli'ye gelenlerin oranı %29,2 (n=313)'dir. Bu oran, Denizli'ye göçün ağırlıklı olarak kırdan gerçekleştiğini göstermektedir. Katılımcıların %54'ünün (n=579) 4 yıldan daha kısa süre, %5,3'ünün (n=57) ise 51 yıl ve üzeri süre Denizli'de ikamet ettiği tespit edilmiştir.

Tablo 3.3. Kentlilik Bilincinin Cinsiyete Göre Farklaşması

		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Erkek	441	3,4827	,97682	-,442	1070
	Kadın	631	3,5082	,89746		
Algı	Erkek	441	3,3557	,85684	-,887	906,8
	Kadın	631	3,4017	,80254		
Farkındalık	Erkek	441	3,6503	,76520	7,571	941,04**
	Kadın	631	3,2921	,75773		
Kentlilik Bilinci	Erkek	441	3,6094	,61897	2,097	1070*
	Kadın	631	3,5337	,55392		
Sorumluluk	Erkek	441	4,1517	,67614	-,780	1070
	Kadın	631	4,1831	,62691		
Sahiplenme	Erkek	441	3,3331	,89889	,418	1070
	Kadın	631	3,3109	,82531		

*p<0,05, **p<0,01

Yapılan analize göre; bireyin *cinsiyeti* ile farkındalık ($T_{(941)}=7,57$; $p=,00$) ve kentlilik bilinci ($T_{(1070)}=2,09$; $p=,036$) arasında anlamlı fark vardır. Erkek katılımcıların hem farkındalık ortalamaları ($X=3,65$) hem de kentlilik bilinci ortalamaları ($X=3,60$), kadın katılımcıların farkındalık ($X=3,29$) ve kentlilik bilinci ($X=3,53$) ortalamalarından yüksektir. Cinsiyet ile aidiyet, algı, sorumluluk ve sahiplenme arasında anlamlı fark yoktur. Cinsiyet ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Bulgular, kadınların kentlilik bilincinin erkeklerden yüksek çıktığı sonucuna ulaşan Bursa çalışması ile çelişirken (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2005; Keskin vd., 2015), Kentleşme Şurası'nda (Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu, 2009) ifade edilen, gelişmekte olan ülkelerde kadınların toplumsal hayatın içinde olmadığı görüşü ile örtüşmektedir. Bu bağlamda, araştırmada kadınların ankette yüksek temsiline rağmen, kente ilişkin farkındalık ve bilinç ortalamalarının erkeklerden düşük olması, kadınların sosyal hayatın içinde yer alamamalarıyla ilişkilendirilebilir.

Tablo 3.4. Kentlilik Bilincinin Yaşa Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post Hoc
Aidiyet	Gruplarasası	49,543	3	16,514	20,067**	
	Grup içi	863,298	1049	0,823		50 y+> tüm gruplar
	Toplam	912,842	1052			
Algı	Gruplarasası	24,068	3	8,023	12,083**	
	Grup içi	696,491	1049	0,664		50 y+> tüm gruplar
	Toplam	720,560	1052			
Farkındalık	Gruplarasası	3,221	3	1,074	1,758	
	Grup içi	640,650	1049	0,611		
	Toplam	643,871	1052			
Sorumluluk	Gruplarasası	5,921	3	1,974	4,829**	
	Grup içi	428,746	1049	0,409		50 y+> tüm gruplar
	Toplam	434,666	1052			
Sahiplenme	Gruplarasası	37,795	3	12,598	17,872**	
	Grup içi	739,438	1049	0,705		50 y+> tüm gruplar
	Toplam	777,232	1052			
Kentlilik Bilinci	Gruplarasası	17,536	3	5,845	18,003**	
	Grup içi	340,588	1049	0,325		50 y+> tüm gruplar
	Toplam	358,124	1052			

* p<0.05, **p<0.01

Yapılan analize göre; *bireyin yaşı* ile aidiyet ($F_{(3,1049)}=20,067$; $p=,000$), algı ($F_{(3,1049)}=12,083$; $p=,000$), sorumluluk ($F_{(3,1049)}=4,828$; $p=,007$), sahiplenme ($F_{(3,1049)}=17,828$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($F_{(3,1049)}=18,003$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Bireyin yaşı ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Bulgular, 50 yaş üstü bireylerin, genç ve orta yaş grubuna göre kentlilik bilincinin yüksek olduğunu, yaş büyüdükçe aidiyet, algı, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci düzeyinin yükseldiğini göstermektedir. Analiz bulguları, mülakatlarla desteklenmektedir. Mülakat yapılan K 7'ye göre;

“... Denizli için küçük İstanbul diyorlar. Çok da haklılar. ... Trafiği en büyük sorun, küçük bir şehir olmasına rağmen iş çıkışı saate denk geldiğiniz zaman normalde 10 dakikada gideceğiniz evinize 30 dakikada gidiyorsunuz. Çünkü plansız bir şehir, araç sayısı çok fazla...Bir de her yerde İranlılar, Suriyeliler, Afganlar var...Çınar'da İranlıların kafeleri var tıpkı İstanbul gibi...Orada da her yerde Araplar var, tabelalar Arapça...Kültürel ve sosyal etkinlikte bulunmak istediğiniz zaman yapacak bir şey bulamıyorsunuz, buradaki tek sosyalleşme yemek yemek. ... Mesela benim kız kardeşim endüstri mühendisi, İstanbul'da yaşıyor. Gel burada yaşa diyoruz. Gelmiyor, gelmek istemiyor. Zaten burayı sevmiyor. Burası İstanbul gibi ama sadece karmaşası, yapacak hiçbir şey yok ...”.

Bir başka mülakatta K11, Denizli'ye aidiyet hissetmediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ben küçükken Denizli'de yani oturduğumuz mahallede herkes birbirini tanıyordu, her yerde kendimi evimde hissediyordum. Zaman içerisinde Denizli büyüdü, değişti. Denizli değişirken insanlar da değişti. Çocukluğumu sorsanız Denizli'yi çok sevdiğimi söyledim ama artık Denizli benim çocukluğumdaki gibi değil. Dışarıdan çok insan geldi, doğudan çok gelen oldu. Suriye'den İran'dan. ... Burayı artık sevmiyorum. Kimseyi tanımıyorum, Denizli için bir şey yapmak istemiyorum. Buraya ait hissetmiyorum kendimi.”

Bu konuda farklı düşünen K8, Denizli'yi sevdiğini ve korumak için çaba gösterdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Denizli'nin iklimini, insanlarını çok seviyorum. Bu şehri çok seviyorum. Burada doğdum büyüdüm. Başka şehirlere de gittim ama Denizli başka. Denizli dışında bir yerde yaşamak istemezdim. Belki de alışkanlıktır benimki bilmiyorum. ... Dinar depreminden sonra Denizli'ye gelen çok oldu ve Denizli göçlerle çok değişti ama yaşadığımız yere sahip çıkmalıyız. Üniversite mesela çok değiştirdi Denizli'nin çehresini hem olumlu hem de olumsuz yönde. ... Ama olumsuz özellikleri de olsa ben buradan başka bir yerde yaşamak istemezdim. Her zaman korurum, gerekli yerlere bir sorun olduğunda haber veririm. Ben burada yaşıyorsam sahip çıkmalıyım.”

K9, Denizli'ye olan bağını ailesi üzerinden kurarak, kenti sevdiğini ve Denizli'de yaşamaktan memnun olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir.

“Denizli'de yaşamaktan memnunum. Denizli dışına çıktığımda, kendimi ikinci sınıf vatandaş gibi hissediyorum. Denizlili olmaktan gurur duyuyorum ve her yerde her zaman gururla ifade ediyorum. Annem ve babam Denizlili, ben burada doğdum, büyüdüm, evlendim. Burayı seviyorum ve bağlıyım. Ailemin burada olması Denizli'ye olan bağımın en önemli sebebi diye düşünüyorum. İnsan yaşadığı yere sahip çıkmalı, bunu her yerde söylüyorum ve kentle ilgili bir olumsuzluk olduğunda da mücadele veriyorum.”

Nitel bulgular, genç ve orta yaş grubunun, Denizli'de yaşamaktan memnun olmadıklarını, Denizli'nin sunduğu sosyal, ekonomik ve kültürel imkânları yetersiz bulduklarını, yaşlı grubun memnun olduğunu; genç ve orta yaş grubundaki bireyleri kente özgü problemlerin (Denizli'yi, trafik, keşmekeş ve kozmopolit yapısı gibi olumsuz açılardan İstanbul'la ilişkilendirilmesi), kentlilik bilincini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bulgular, yaş büyüdükçe kentlilik bilincinin arttığı sonucuna ulaşan Samsun (Mutlu ve Özyayın, 2011) ve Kırıkkale (Şahin ve Anık, 2016) araştırması ile örtüşürken; yaş büyüdükçe kente karşı sorumluluğun azaldığı sonucuna ulaşan Trabzon araştırması (Vatandaş, 2008), orta yaş ve üstü grubunun değişime dirençli olduğunu, yaş ilerledikçe bilinç oluşturmanın güçleştiğini ifade eden İstanbul araştırması (2004) ile çelişmektedir.

Çocukluk ve gençlik yılları, bu yaş grubunun eğitilmelerine ve farkındalık duygusunun yaratılmasına imkân tanıyan yaşlar olması sebebiyle (Mutlu ve Özyayın, 2011: 17) bilinç oluşturmanın kolay olduğu (Timuçin, 2000: 16), ileri yaşlar ise çevreye olan ilginin azalması ve değişime direncin artması (Kasarda ve Janowitz, 1974: 334) sebebiyle bilinç oluşturmanın zor olduğu yıllardır. Özellikle gençlerin, kentlerde yürütülen sosyal faaliyetlere gönüllü olarak katılımı (Özer, 2011: 51) kentlilik bilincinin oluşumunda önemlidir.

Tablo 3.5. Kentlilik Bilincinin Eğitim Düzeyine Göre Farklaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	33,047	6	4,745	6,559**	İlkokul > Lise, lisans, lisans üstü
	Grup içi	894,380	1065	,840		Lisans < İlkokul, ortaokul, ön lisans
	Toplam	927,427	1071			
Algı	Gruplararası	27,840	6	3,978	7,044**	İlkokul > Lise, lisans, lisans üstü
	Grup içi	701,505	1065	,659		Lisans < İlkokul, ortaokul, ön lisans
	Toplam	729,345	1071			
Farkındalık	Gruplararası	15,687	6	2,344	4,372**	İlkokul < Lisans, lise
	Grup içi	636,954	1065	,598		Lisans > İlkokul, ortaokul
	Toplam	652,642	1071			Ortaokul < Lisans, lise
Sorumluluk	Gruplararası	12,834	6	1,878	5,223**	İlkokul < Lisans, önlisans
	Grup içi	436,175	1065	,410		Lisans > İlkokul, lise, ortaokul
	Toplam	449,009	1071			Lisans üstü > Ortaokul Lisans > lise > ortaokul Ortaokul < Lisans, lisansüstü, lise, önlisans ÖnLisans > ilkokul, ort

*p<0,05, **p<0,01

Yapılan analizle göre *eğitim düzeyi* ile aidiyet ($F_{(6,1065)}=6,55$; $p=,000$), algı ($F_{(6,1065)}=7,04$; $p=,000$), farkındalık ($F_{(6,1065)}=2,61$; $p=,000$), sorumluluk ($F_{(6,1065)}=2,13$; $p=,000$), sahiplenme ($F_{(6,1065)}=2,29$; $p=,004$) ve kentlilik bilinci ($F_{(6,1065)}=2,51$; $p=,020$) arasında anlamlı fark vardır. İlkokul eğitim düzeyine sahip bireyler, en yüksek aidiyete ($X=3,82$), algıya ($X=3,68$), sahiplenmeye ($X=3,55$) ve kentlilik bilincine ($X=3,66$) sahipken, lisans eğitim düzeyine sahip bireyler en yüksek farkındalığa ($X=3,56$) ve sorumluluğa ($X=4,30$) sahiptir. Bireyin eğitim düzeyi ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Bulgular Konya (Genar, 2006) araştırması ile örtüşmektedir. Mülakatlarda Denizli dışına hiç çıkmamış, ilkokul mezunu 3 kişi ile görüşülmüştür. K5'in sözleri bulgularla örtüşmektedir:

“Denizli’de doğdum, büyüdüm. 55 yaşındayım Denizli dışına hiç çıkmadım. Başka bir yer görmedim ki söyleyeyim. Hem Denizli’imiz güzeldir. Pamukkale güzeldir. İnsanı güzeldir. Gurur duyarım buralı olmakla...Elimden gelen bir şey olursa da yaparım.”

Bulgular sosyal kimlik kuramı ile uyuşmaktadır. İlkokul mezunu bireylerin kendilerini yaşadıkları yer üzerinden kimliklendirdiği ifade edilebilir. Eğitim seviyesi yükseldikçe; meslek, hobiler, çevre gibi faktörler sosyal kimlik oluşumunda etkili olurken, daha düşük eğitim seviyelerinde bireyin doğduğu yer, tuttuğu takım, oturduğu mahalle kimlik oluşumuna etki edebilmektedir. Düşük eğitim seviyesindeki insanların

kimlik oluşumuna etki eden bu faktörlerle, güçlü bir bağ kurma ve sahiplenme eğilimi içinde olduğu ifade edilebilir

Tablo 3.6. Kentlilik Bilincinin Denizli'ye Gelinen Yere Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post Hoc
Aidiyet	Gruplararası	49,543	3	16,514	20,012**	
	Grup içi	863,298	1049	0,823		7>1>2>3>4>5>6
	Toplam	912,842	1052			
Algı	Gruplararası	24,068	3	8,023	9,013**	
	Grup içi	696,491	1049	0,664		7>5>2>1>4>3>6
	Toplam	720,560	1052			
Farkındalık	Gruplararası	6,921	3	1,074	4,758**	
	Grup içi	610,650	1049	0,611		7>5>2>1>4>6>3
	Toplam	543,871	1052			
Sorumluluk	Gruplararası	5,921	3	1,974	1,319	
	Grup içi	628,546	1049	0,409		
	Toplam	734,616	1052			
Sahiplenme	Gruplararası	37,795	3	12,598	17,602**	
	Grup içi	739,438	1049	0,705		7>1>2>3>4>5>6
	Toplam	777,232	1052			
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	17,536	3	5,845	19,005**	
	Grup içi	340,588	1049	0,325		7>1>2>5>4>3>6
	Toplam	358,124	1052			

*p<0,05, **p<0,01, 1: köy/kasaba 2: küçük ilçe 3: büyük ilçe 4: küçük il 5: büyük il 6: yurtdışı 7: Denizli

Yapılan analize göre; *Denizli'ye gelinen yer* ile aidiyet ($F_{(3,1049)}=21,012$; $p=,000$), algı ($F_{(3,1049)}=9,013$; $p=,000$), farkındalık ($F_{(3,1049)}=4,758$; $p=,007$), sahiplenme ($F_{(3,1049)}=17,608$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($F_{(3,1049)}=19,005$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Bireyin Denizli'ye geldiği yer ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Denizli doğumlu olan bireylerin, Denizli'ye farklı yerlerden gelenlere göre kentlilik bilincinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bulgular Samsunlu olan ve olmayanların, kentsel alanda kente özgü ortak tutum ve davranışlar üzerinden “ortak bir dil” geliştiremedikleri sonucuna ulaşan Samsun (Mutlu ve Özaydın, 2011) çalışmasıyla⁸³ örtüşmektedir.

⁸³ Samsun trafiğindeki araçlarda “Bize her yer Trabzon” yazılarına rastlanması, buna karşılık “Burası her yer değil, şehir-i Samsun” yazılarının görülmesi, bireylerin doğdukları kentle bağını sürdürdüklerini göstermektedir (Mutlu ve Özaydın, 2011).

Tablo 3.7. Kentlilik Bilincinin Kentte Kalma Süresine Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	36,668	3	12,223	14,645**	51 y+>10-50
	Grup içi	883,001	1058	,835		10-50>4-9
	Toplam	919,669	1061			4-9>0-4 yıl
Algı	Gruplararası	6,312	3	2,104	3,106*	51 y+>10-50
	Grup içi	716,495	1058	,677		10-50>4-9
	Toplam	722,808	1061			4-9>0-4 yıl
Farkındalık	Gruplararası	24,162	3	8,054	13,700**	51 y+>10-50
	Grup içi	621,932	1058	,588		10-50>4-9
	Toplam	646,093	1061			4-9>0-4 yıl
Sorumluluk	Gruplararası	4,561	3	1,520	3,654**	
	Grup içi	440,151	1058	,416		51 y+>10-50
	Toplam	444,712	1061			
Sahiplenme	Gruplararası	24,379	3	8,126	11,366*	51 y+>10-50
	Grup içi	756,447	1058	,715		10-50>4-9
	Toplam	780,826	1061			4-9>0-4 yıl
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	17,409	3	5,803	17,947**	51 y+>10-50
	Grup içi	342,099	1058	,323		10-50>4-9
	Toplam	359,508	1061			4-9>0-4 yıl

*p<0,05, **p<0,01

Yapılan analize göre; *kentte kalma süresi* ile aidiyet ($F_{(3,1058)}=14,645$; $p=,000$), algı ($F_{(3,1058)}=3,106$; $p=,026$), farkındalık ($F_{(3,1058)}=13,700$; $p=,000$), sorumluluk ($F_{(3,1058)}=3,654$; $p=,012$), sahiplenme ($F_{(3,1058)}=11,366$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($F_{(3,1058)}=17,947$ $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Kentte kalma süresi ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Kentte kalma süresi arttıkça aidiyet, algı, farkındalık, sahiplenme, sorumluluk ve kentlilik bilinci artmaktadır. K1 ile yapılan mülakat, analiz bulgularını desteklemektedir.

“Denizli’ye 1976 yılında Acıpayam’dan geldim. Geldiğimde 16 yaşındaydım. İncilipınar mahallesine yerleştik. Hala da burada oturuyorum. Yıllardır burada esnafım, bakkal dükkânım var. Evet, zamanla burası çok değişti. Mesela park bambaşkaydı. Denizli çok değişti ama ben bu durumdan şikâyetçi değilim. Denizli’yi bir kent olarak evet çok beğeniyorum, Denizli’yi çok seviyorum, kendimi buraya ait hissediyorum. Ailem burada, çocuklarım burada evlendi. Ben burayı çok seviyorum, Denizli için bir şey yapmam gerekirse hiç düşünmeden yaparım. Geçen yaz çöp sorunu yaşadık mesela hemen belediyeye haber verdim. Herkes böyle yapmalı, korumalı...”

Bulgular, kentte kalma süresinin uzunluğunun, kentle daha güçlü bağlar kurulmasını sağladığını ifade eden Lewicka (2008), Riger ve Lavrakas (1981), kentte uzun süre ikamet edenlerin kentlilik bilincinin yüksek olduğu sonucuna ulaşan Trabzon çalışması (Beyazlı, 2005) ve kentte yaşam süresi arttıkça aidiyetin arttığı Kadıköy Moda araştırması (Şentürk, 2018), kent algısının öznelliğine vurgu yapan Diyarbakır çalışması (Gürhan, 2016) ile örtüşmektedir. Bulgular, şematik algı kuramı

ile uyumludur. Kentte kalma süresi, kentlilik bilincinin oluşumu/gelişimi için önemlidir. Süre arttıkça kurulan bağlar, orada yaşayan insanın yaşadığı yerle ilgili daha çok anı biriktirmesini, kendini oraya ait hissetmesini, sahiplenmesini sağlar.

3.5.2. Ekonomik Faktörlerin Kentlilik Bilincine Etkisi

Kentler, sunduğu ekonomik imkânlar sebebiyle cazibe merkezidir ve kentlerin heterojen yapısı, tüm farklılıkları içinde barındırdığı gibi ekonomik farklılıkları da içinde barındırır. Bu başlık altında, araştırmaya katılanların ekonomik özelliklerinin kentlilik bilinci düzeyine etkisi incelenmiştir. Katılımcıların; sahip olduğu meslek, gelir düzeyi ve oturduğu konut tipinin kentlilik bilinci düzeyine etkisi irdelenmiştir.

Tablo 3.8. Örneklemin Ekonomik Faktörlere Göre Dağılımı

Gelir⁸⁴	N	Yüzdelerik
0-3000	209	19,5
3001-5000	213	19,9
5001-7000	221	20,6
7001-10000	200	18,7
10001 ve üstü	196	18,3
Belirtilmemiş	33	3,1
Toplam	1072	100

Meslek	N	Yüzdelerik
Yöneticilik	13	1,2
Profesyonel meslek mensupları	225	21
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	40	3,7
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	93	8,7
Hizmet ve satış elemanları	103	9,6
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar	1	0,1
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	22	2,1
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	7	0,7
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	323	30,1
Emekli	33	3,1
Ev Hanımı	60	5,6
İşsiz	19	1,8
Öğrenci	118	11
Belirtilmemiş	15	98,6
Toplam	1072	1,4

İkamet Ettiği Konut Tipi	N	Yüzdelerik
Apart	6	0,6
Apartman	543	50,7
Gecekondu	9	0,8
KYK	1	0,1
Lojman	2	0,2
Müstakil bina	282	26,3
Site içi apartman	193	18
Site içi müstakil konut	30	2,8
Belirtilmemiş	6	0,6
Toplam	1072	100

⁸⁴ Araştırmanın yapıldığı tarihlerde net asgari ücret seviyesi 2.825 Türk Lirasıdır.

Araştırmaya katılanların gelir açısından dağılımları birbirine yakındır. %20,6 (n=221) ile aylık geliri 5.001-7.000 aralığında olanların oranı görece yüksek sayılabilir. Katılımcılar, üç meslek grubunda yoğunlaşmıştır. %30,1 (n=323) ile nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar, %21 (n=225) ile profesyonel meslek mensupları, %11 (n=118) ile öğrenciler en yüksek orana sahip üç kesimi temsil etmektedir. Katılımcıların; önemli bir kısmının apartmanda oturduğu görülmektedir. Apartmanda oturanların oranı %50,7 (n=543), müstakil binada oturanların oranı %26,3 (n=282), site içi apartmanda oturanların oranı %18'dir (n=193).

Tablo 3.9. Kentlilik Bilincinin Gelire Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	6,515	4	1,629	1,876	
	Grup içi	898,719	1035	,868		
	Toplam	905,234	1039			
Algı	Gruplararası	7,539	4	1,885	2,801*	
	Grup içi	696,514	1035	,673		1>2>3>4>5
	Toplam	704,053	1039			
Farkındalık	Gruplararası	14,015	4	3,504	5,841**	
	Grup içi	620,829	1035	,600		1>4>3>2>5
	Toplam	634,843	4			
Sorumluluk	Gruplararası	9,684	4	2,421	5,845**	
	Grup içi	428,662	1035	,414		5>4>3>2>1
	Toplam	438,346	1039			
Sahiplenme	Gruplararası	6,371	4	1,593	2,177	
	Grup içi	757,224	1035	,732		
	Toplam	763,595	1039			
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	3,691	4	,923	2,700*	
	Grup içi	353,785	1035	,342		1>2>3>4>5
	Toplam	357,476	1039			

*p<0.05, **p<0.01, 1: 0-3000 TL, 2: 3001-5000TL, 3: 5001-7000TL, 4: 7001-10000TL, 5: 10001 ve üzeri

Yapılan analize göre; *gelir* ile *algı* ($F_{(4,1035)}=2,80$; $p=,025$), *farkındalık* ($F_{(4,1035)}=5,841$; $p=,000$), *sorumluluk* ($F_{(4,1035)}=5,845$; $p=,000$) ve *kentlilik bilinci* ($F_{(4,1035)}=2,699$; $p=,029$) arasında anlamlı fark vardır. Gelir ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Geliri 0-3000 TL aralığında olan bireylerin algı, farkındalık ve kentlilik bilinci yüksekken, 10001 TL ve üzeri gelire sahip olan bireylerin kente dair sorumluluk duygusu yüksektir. Geliri 10001 TL ve üzeri olan bireylerin; algı, farkındalık ve kentlilik bilinci düşüktür. Gelir ile aidiyet ve sahiplenme arasında anlamlı fark yoktur. Kentlilik bilinci yüksek bir profil çizen K4, kentte aradığını bulamadığını ancak yaşadığı yere karşı kendini sorumlu hissettiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“... Ben yıllarca, çocuklarım küçükken çok sıkıntı çektim. Mesela bir tiyatroya gidebilmek için, her hafta çocukları İzmir’de devlet tiyatrosuna götürürdük. Mesela çocuklarımıza kitap alabilmek için, İzmir’den kitap alırdık. Doğru dürüst bir şey yoktu. Denizli’de kültür sanat olayları hala çok zayıf. ... Mesela Eskişehir’e gittiğinde bir heykel parkı yani şehircilik açısından sanki bir Avrupa kentindeymiş gibi hissediyorum. Eskişehir kırsal bir alan yani orayı ne hale getirmiş belediye başkanı ama Denizli’de normal yaşam şartını hissedemiyorum ben...Pek çok açıdan eksik bir şehir ama yine de yapılması gereken ne varsa yapıyorum, gençliğimden beri. Her eylemde varım. Denizli Lisesi için de eylem yaptık. Şimdiki gençlerin daha duyarsız olduğunu düşünüyorum ...”.

Nicel bulgular, üst gelir düzeyine sahip grupların kentlilik bilincinin düşük çıktığı sonucuna ulaşan Konya araştırması (GENAR, 2006) ile örtüşmektedir. İnsanlar üst gelir grubuna geçtikçe, kentten beklentisi artmakta, daha iyi olanaklara sahip kentlerde yaşama istediği duymaktadır. Mülakatlarda üst gelir grubunda yer aldığını ifade eden bireylerin çoğunluğu, sosyal kültürel faaliyetlerin daha yaygın olması sebebiyle İzmir’de yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 3.10. Kentlilik Bilincinin Mesleklere Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	43,214	11	3,929	4,717**	
	Grup içi	870,321	1045	,833		Emekli>diğ.
	Toplam	913,534	1056			
Algı	Gruplararası	24,001	11	2,182	3,292**	Tesis ve makine op. ve montajcıları>diğ.
	Grup içi	692,705	1045	,663		
	Toplam	716,706	1056			
Farkındalık	Gruplararası	19,250	11	1,750	2,915**	
	Grup içi	627,470	1045	,600		Emekli>diğ.
	Toplam	646,720	1056			
Sorumluluk	Gruplararası	16,781	11	1,526	3,782**	Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı prof. meslek mensupları>diğ.
	Grup içi	421,474	1045	,403		
	Toplam	438,255	1056			
Sahiplenme	Gruplararası	30,600	11	2,782	3,903**	
	Grup içi	744,722	1045	,713		Emekli>diğ.
	Toplam	775,322	1056			
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	10,278	11	,934	2,793**	
	Grup içi	349,539	1045	,334		Emekli>diğ.
	Toplam	359,817	1056			

Yapılan analize göre; meslek ile aidiyet ($F_{(11,1045)}=4,71$; $p=,000$), algı ($F_{(11,1045)}=3,29$; $p=,000$), farkındalık ($F_{(11,1045)}=2,91$; $p=001$), sorumluluk ($F_{(11,1045)}=3,78$; $p=,000$), sahiplenme ($F_{(11,1045)}=3,90$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($F_{(11,1045)}=2,79$; $p=,001$) arasında anlamlı fark vardır. Meslek ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Analiz bulgularına göre; emeklilerin aidiyet, farkındalık, sahiplenme ve kentlilik bilinci,

teknik alanlarda çalışanların ise kente yönelik algı ve sorumlulukları diğer meslek mensuplarından daha yüksektir. Mülakat yapılan K14'ün, kentle ilgili algısı ve sorunlara bakış açısı, teknik meslek mensuplarına dair bulgularla örtüşmektedir.

“Ulucami'nin yıkılması, peş peşe taş evlerin yıkılması, kız meslek lisesinin yıkılması, bunlar bilerek yapılıyor. Kentin hafızasını yok etmek için yapılan şeyler. Şimdi orada ne var? Otopark! Müze yap, kent müzesi yap. Mimarlar odasının tepkisi olmasa o kalan taş da yıkılacaktı, eylem yapmasak. Denizli Lisesi için gittik oralarda eylem yaptık.”

Tablo 3.11. Kentlilik Bilincinin Konuta Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	7,582	5	1,516	1,757	
	Grup içi	919,846	1066	,863		
	Toplam	927,427	1071			
Algı	Gruplararası	6,083	5	1,217	1,793	
	Grup içi	723,262	1066	,678		
	Toplam	729,345	1071			
Farkındalık	Gruplararası	7,971	5	1,594	2,636*	
	Grup içi	644,670	1066	,605		4>5>3>2>1
	Toplam	652,642	1071			
Sorumluluk	Gruplararası	7,581	5	1,516	3,662**	
	Grup içi	441,427	1066	,414		4>5>3>2>1
	Toplam	449,009	1071			
Sahiplenme	Gruplararası	4,526	5	,905	1,237	
	Grup içi	780,247	1066	,732		
	Toplam	784,773	1071			
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	3,526	5	,705	2,089	
	Grup içi	359,835	1066	,338		
	Toplam	363,361	1071			

*p<0.05, **p<0.01, 1:Gecekondu 2:Müstakil bina 3:Apartment 4:Site içi müst. kon. 5:Site içi apt.

Yapılan analize göre; konut ile farkındalık ($F_{(5,1066)}=2,636$; $p=,022$) ve sorumluluk ($F_{(5,1066)}=3,662$; $p=,003$) arasında anlamlı fark vardır. Site içi müstakil konutta oturanların hem kentsel farkındalık hem de kente karşı sorumluluk duygusu yüksekken, gecekondu oturanlar, kente karşı farkındalık ve sorumluluk duygusu en düşük bireylerdir. Bireyin oturduğu konut tipi ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Çevresine karşı sorumluluk duyduğunu ifade eden K3 ile yapılan mülakat, bulguları desteklemektedir.

“Kentli, yaşantısı ile köylü değil, yaşantısı ile kentlilik bilinci gösteren insandır. Etrafına saygı gösteren, kapının önünde ayakkabı bırakmayan...30 yıl önce bir apartmanda dairenin kapısının önünde çok ayakkabı vardı. Onları gördüğümde, bir iki daireyi almaktan vazgeçmiştim. O apartmana girmedim çünkü orası bence kentli değildi ve orada sorun çıkacaktı. Mesela apartmanda oturup apartman bilincine sahip değildi insanlar, kafasına hala bir şey silkeliyor, ortak giderlere katılmıyor... Bunlar hep kentlilik. Balkonunu süslemiyor yaşadığı yeri güzelleştirmiyor. Mesela biz, önümüz yeşilliklerle dolu, ben de

diğer iki komşum da, belediyeye ait alan olmasına rağmen, orayı site bahçivanına temizletiyoruz. Çünkü kentlilik bu demek... Yaşadığın yeri güzelleştireceksin. Bunlar kentli değil. Etrafına saygı göstermiyor burası benim ben her şeyi yaparım diyor. Çöp atıyor, kaldırıma araba park ediyor. Yani böyle bir bilinç yok. Denizli'de yok!"

Site içi müstakil konutta oturanlar üst gelir düzeyine sahip bireylerdir ve bulgular, üst gelir seviyesindeki bireylerin sorumluluğunun yüksek olmasıyla örtüşmektedir. Site tipi yapılar, kuralları olan bir konut tipidir. Sitede oturanlar, bu kurallara (çöp toplama saati, ortak alanların kullanımı, dış cephenin bozulmaması, peyzaj düzenlemesi vb.) uymakla yükümlüdür. Dolayısıyla bu bireyler, kentsel mekândaki değişiklikleri fark eden, yaşadıkları çevreye karşı sorumluluk duyguları yüksek olan bireylerdir. Yasa dışı üretilmiş bir konut olan gecekonduda yaşayan insanların sorumluluk duygularının düşük olması ise kural tanımamalarıyla açıklanabilir.

3.5.3. Sosyo-Psikolojik ve Kültürel Faktörlerin Kentlilik Bilincine Etkisi

Kentler, eğitim, sağlık, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda çokça hizmet sunan yerleşim yerleridir. Kentte yaşayan insanların, bu hizmetlerden faydalanabilmeleri sosyo psikolojik olarak tatmin olmalarını sağlar. Tatmin duygusu ve kentle ilgili olumlu duygular, yaşadığı kenti sahiplenme, kentle özdeşleşmeyi ve katılımı beraberinde getirir. Bu başlık altında, araştırmaya katılanların sosyo-psikolojik ve kültürel özelliklerinin kentlilik bilinci düzeyine etkisi incelenmiştir. Katılımcıların; kentle ilgili duyguları, kentle özdeşleşmeleri, sivil toplum kuruluşlarına ve kent problemlerine katılım düzeylerinin kentlilik bilinci düzeyine etkisi irdelenmiştir.

Tablo.3.12. Örneklemin Sosyo Psikolojik ve Kültürel Faktörlere Göre Dağılımı

Duygular		N	Yüzdellik
Mutlu	Hayır, hissetmiyorum	523	49,1
	Evet, hissediyorum	549	50,9
	Toplam	1072	100
Huzurlu	Hayır, hissetmiyorum	967	90,3
	Evet, hissediyorum	105	9,7
	Toplam	1072	100
Enerjik	Hayır, hissetmiyorum	1059	98,9
	Evet, hissediyorum	13	1,1
	Toplam	1072	100
Denizli'yle Özdeşleşme		N	Yüzdellik
	Denizli	826	77,05
	Diğer	173	16,1
	Belirtilmemiş	74	6,9
	Toplam	1072	100
Herhangi Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Misiniz?		N	Yüzdellik
	Evet	256	23,9
	Hayır	816	76,1
	Toplam	1072	100
Bulduğunuz Kente Ait Herhangi Bir Hemşehri Derneğine Üye Misiniz?		N	Yüzdellik
	Evet	21	2
	Hayır	1051	98
	Toplam	1072	100
Geldiğiniz Kente Ait Herhangi Bir Hemşehri Derneğine Üye Misiniz?		N	Yüzdellik
	Evet	10	0,9
	Hayır	1062	91,1
	Toplam	1072	100

Tablo 3.12.1 Örneklemin Sosyo Psikolojik ve Kültürel Faktörlere Göre Dağılımı

Mesleki Nitelikli Bir Derneğe Üye Misiniz?	N	Yüzdellik
Evet	86	8
Hayır	986	92
Toplam	1072	100
Sosyo-Kültürel Nitelikli Bir Derneğe Üye Misiniz?	N	Yüzdellik
Evet	65	6,1
Hayır	1007	93,9
Toplam	1072	100
Denizli'deki Öncelikli Kent Problemi Nedir? Problem	N	Yüzdellik
Trafik	586	54,7
Temizlik/Bakım hizmetleri	142	13,2
Kültürel ve sosyal faaliyetler	92	8,6
Doğal alanların korunması	162	15,1
Ulaşım sorunu	49	4,6
Belirtilmemiş	41	3,8
Toplam	1072	100
Problemin Çözümüne Katkı	N	Yüzdellik
Problemin çözümüne aktif olarak katılıyorum	182	17
Problemin çözümü için önerilerde bulunurum	324	30,2
Problemin çözümü için sosyal medya aracılığı ile kamuoyu oluştururum	102	9,5
Problemin çözüm sürecini uzaktan takip ederim	316	29,5
Hiçbir şey yapmam	101	9,4
Belirtilmemiş	47	4,4
Toplam	1072	100
Sorumluluk	N	Yüzdellik
Kentimizle ilgili kararları denetlememiz gerekir.	398	37,1
Kentimizin doğal ve tarihi güzelliklerini korumamız gerekir.	414	38,6
Yaşadığım kente dair herhangi bir sorumluluğumun olduğunu düşünmüyorum.	80	7,5
Belirtilmemiş	180	16,8
Toplam	1072	100

Katılımcıların, Denizli'deki öncelikli kent problemine yönelik cevapları incelendiğinde; birinci sırada trafik (%54,7, n=586) olduğu görülmektedir. Mülakat yapılan kişiler de Denizli'deki öncelikli kent probleminin trafik olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanların sadece %17'si (n=182) kentsel problemlerin çözümünde aktif katılım göstereceğini ifade ederken, büyük çoğunluğu (%75,7) kente karşı kendilerini sorumlu hissetmektedir. Kentlilik bilinci, kente karşı sorumlu olmayı gerektirir. Sorumluluk, düşünce ve duygulardan, tutum ve davranışlara dönüştüğünde

kentlilik bilincinden söz edilebilir. Bunun için de kentlilerin problemlerin çözümü için aktif katılımında bulunmaları, çaba göstermeleri önemlidir. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik katılımın başka yoludur ancak katılımcıların büyük çoğunluğu sivil toplum kuruluşuna üye değildir (%76,1).

Tablo 3.13. Kentlilik Bilincinin Mutlu Hissedenlere Göre Farklılaşması

		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Mutlu	549	3,8697	,76388	-14,694	1009,714**
	Diğer	522	3,1041	,92860		
Algı	Mutlu	549	3,6022	,74033	-9,264	1033,914**
	Diğer	522	3,1508	,84737		
Farkındalık	Mutlu	549	3,5650	,76566	-5,456	1069**
	Diğer	522	3,3079	,77589		
Sorumluluk	Mutlu	549	4,2996	,57870	-6,789	1019,454**
	Diğer	522	4,0353	,68762		
Sahiplenme	Mutlu	549	3,4944	,79712	-6,978	1046,311**
	Diğer	522	3,1362	,87862		
Kentlilik Bilinci	Mutlu	549	3,7643	,51694	-12,244	1043,777**
	Diğer	522	3,3547	,57456		

Yapılan analize göre; *mutlu hissetmek* ile aidiyet ($T_{(1009)}=-14,69$; $p=,000$), algı ($T_{(1033,9)}=-9,26$; $p=,000$), farkındalık ($T_{(1069)}=-5,45$; $p=,000$), sorumluluk ($T_{(1019,4)}=-6,7$; $p=,000$), sahiplenme ($T_{(1046,3)}=-6,9$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($T_{(1043,7)}=-12,2$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Mutlu olduğunu belirten bireylerin aidiyet, algı, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci yüksektir.

Tablo 3.14. Örneklemin Mutsuz Hissedenlere Göre Farklılaşması

		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Diğer	952	3,5956	,87761	10,334	1069**
	Mutsuz	119	2,7040	,96251		
Algı	Diğer	952	3,4409	,79886	6,714	1069**
	Mutsuz	119	2,9128	,88567		
Farkındalık	Diğer	952	3,4644	,76142	2,585	139,826*
	Mutsuz	119	3,2414	,90187		
Sorumluluk	Diğer	952	4,2205	,61492	6,190	138,099**
	Mutsuz	119	3,7731	,75795		
Sahiplenme	Diğer	952	3,3698	,83254	5,471	1069**
	Mutsuz	119	2,9202	,93973		
Kentlilik Bilinci	Diğer	952	3,6194	,55570	9,016	1069**
	Mutsuz	119	3,1267	,61053		

* $p<0.05$, ** $p<0.01$

Analize göre; *mutsuz hissetmek* ile aidiyet ($T_{(1069)}=10,3$; $p=,000$), algı ($T_{(1069)}=6,71$; $p=,000$), farkındalık ($T_{(139,8)}=2,58$; $p=.011$), sorumluluk ($T_{(138)}=6,19$; $p=,000$), sahiplenme ($T_{(1069)}=5,47$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($T_{(1069)}=9,01$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Mutsuz olduğunu belirten bireylerin aidiyet, algı, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci düşüktür. Bireylerin duyguları ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir.

Katılımcıların %50,9'u Denizli'de mutlu olduğunu, %49,1'i mutsuz olduğunu ifade etmiştir. Bulgular, 2013 TÜİK verileri⁸⁵ (www.tuik.gov.tr, 29.05.2022) ile yakındır. Mülakat yapılan 20 kişiden 4'ü Denizli'de mutlu olduğunu belirtmiştir. Bu oran, mülakat grubu düşünüldüğünde düşük olsa da katılımcıların on altısı, mutsuzluğunun kent ve kentsel problemlerden bağımsız olduğunu, ekonomik sorunlardan kaynaklandığını ifade etmiştir. Bulgular, bireylerin kentle kurdukları bağda duyguların merkezi öneme sahip olduğunu ifade eden Brown ve arkadaşlarının (2003), olumlu duyguların, tutum ve davranışları olumlu etkilediği yönündeki Erkan'ın (2002) görüşüyle örtüşmektedir.

Kentler, insanların yaşamında önemli etkilere/duygulara yol açan özelliklere (nüfus yoğunluğu, trafik, farklı yaşam tarzları, uzak ve mesafeli ilişkiler) sahiptir. Bu durum, kentlinin ruh halinde gerilimler ve çatışmalara neden olabilir, var olanı kuvvetlendirebilir. Kurulan ilişki ve bağ; sevgi ve memnuniyetten, korku, nefret ve kararsızlığa kadar pek çok olumlu ve olumsuz duyguyu barındırılabilir (Scannel ve Gifford, 2010). Olumlu duygular, tutum ve davranışların da iyi yönde gelişmesini, bireylerin yaşadığı kenti sahiplenmesini, kente karşı daha duyarlı ve bilinçli olmasını beraberinde getirir (Erkan, 2002: 77). Bu bireyler, kente ve kentsel donatılara, kentin tarihinin ve kültürünün korumasına (Başaran, 2008: 22) önem verirler.

⁸⁵ TÜİK, Türkiye genelinde yaşam memnuniyeti araştırmalarını düzenli olarak yapmaktadır. Ancak il bazında en güncel rapor 2013 yılında yapılmış araştırmaya aittir. Bu konuyla ilgili TÜİK Denizli Bölge Müdürlüğü ile görüşülmüş, güncel araştırma yapılmadığı bilgisi teyit edilmiştir. İl bazında yapılan araştırmaların daha maliyetli olması çalışmaların düzenli olarak yapılamama sebebi olarak ifade edilmiştir. 2013 verilerin göre Denizli'de yaşayan insanların %56,7'si mutludur (www.tuik.gov.tr-29.05.2022).

Tablo 3.15. Kentlilik Bilincinin Kentle Özdeşleşmeye Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	143,434	2	71,717	97,893**	
	Grup içi	782,424	1068	,733		1>3>2
	Toplam	925,858	1070			
Algı	Gruplararası	33,410	2	16,705	25,650**	
	Grup içi	695,554	1068	,651		1>3>2
	Toplam	728,964	1070			
Farkındalık	Gruplararası	22,231	2	11,116	18,833**	
	Grup içi	630,353	1068	,590		1>2>3
	Toplam	652,584	1070			
Sorumluluk	Gruplararası	6,998	2	3,499	8,464**	
	Grup içi	441,561	1068	,413		1>2>3
	Toplam	448,559	1070			
Sahiplenme	Gruplararası	38,357	2	19,178	27,442**	
	Grup içi	746,384	1068	,699		1>3>2
	Toplam	784,740	1070			
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	37,391	2	18,695	61,259**	
	Grup içi	325,936	1068	,305		1>2>3
	Toplam	363,327	1070			

*p<0.05, **p<0.01 1: Denizli, 2: Diğer, 3: Belirtilmemiş

Yapılan analize göre; *kentle özdeşleşme* ile aidiyet ($F_{(2,1068)}=97,8$; $p=,000$), algı ($F_{(2,1068)}=25,6$; $p=,000$), farkındalık ($F_{(2,1068)}=61,2$; $p=,000$), sorumluluk ($F_{(2,1068)}=8,46$; $p=,000$), sahiplenme ($F_{(2,1068)}=19,1$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($F_{(2,1068)}=61,2$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Kendini Denizli'ye ait hissettiklerini belirten bireylerin aidiyet, algı, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci düzeyleri yüksektir. Bireylerin *kentle özdeşleşmeleri* ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir.

Araştırmaya katılanların %77,05'i (n=826) kendini Denizlili hissettiğini belirtmiştir. Bu oran, Denizli'ye ait hissetmeyi de olumlu etkilemektedir. Mülakat sırasında Denizli'ye göçle gelenlere aynı soru yöneltilmiş, onlar da kendilerini Denizlili hissettiklerini belirtmiştir. Mülakatlar, bulguları desteklemektedir. Bulgular, benzer soruya %68,3 oranında katılımcının kendini İzmirli olarak gördüğü sonucuna ulaşan İzmir (Peker vd., 1997) araştırmasıyla örtüşmekte, insanların yaşadıkları kenti benimsemediği, kendini yaşadıkları yerle değil, doğdukları yerle özdeşleştirdiği sonucuna ulaşan Samsun (Mutlu ve Özaydın, 2011) araştırmasıyla çelişmektedir.

Tablo 3.16. Kentlilik Bilincinin Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olmaya Göre Farklılaşması

		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Üyeyim	256	3,5079	,82926	,241	487,887
	Üye değilim	815	3,4930	,96018		
Algı	Üyeyim	256	3,3622	,80356	-,443	1069
	Üye değilim	815	3,3885	,83252		
Farkındalık	Üyeyim	256	3,4936	,74304	1,267	1069
	Üye değilim	815	3,4227	,79217		
Sorumluluk	Üyeyim	256	4,2176	,62201	1,325	1069
	Üye değilim	815	4,1561	,65494		
Sahiplenme	Üyeyim	256	3,3919	,76671	1,662	446,571
	Üye değilim	815	3,2972	,88190		
Kentlilik Bilinci	Üyeyim	256	3,6012	,52440	1,233	484,766
	Üye değilim	815	3,5532	,59971		

*p<0,05, **p<0,01

Yapılan analize göre bireylerin herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olması ya da olmaması ile aidiyet, algı, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci arasında anlamlı fark yoktur.

Tablo 3.17. Kentlilik Bilincinin Yaşadıkları Kente Ait Hemşehri Derneğine Üye Olmaya Göre Farklılaşması

		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Üyeyim	10	3,9464	1,21533	-1,537	1069
	Üye değilim	1061	3,4923	,92681		
Algı	Üyeyim	10	3,8333	,72436	-1,738	1069
	Üye değilim	1061	3,3779	,82541		
Farkındalık	Üyeyim	10	3,7368	,69624	-1,209	1069
	Üye değilim	1061	3,4369	,78147		
Sorumluluk	Üyeyim	10	4,0750	,85837	,470	1069
	Üye değilim	1061	4,1717	,64562		
Sahiplenme	Üyeyim	10	3,3000	,85635	,074	1069
	Üye değilim	1061	3,3200	,85679		
Kentlilik Bilinci	Üyeyim	10	3,7735	,73993	-1,139	1069
	Üye değilim	1061	3,5627	,58112		

*p<0,05, **p<0,01

Elde edilen bulgulara göre bireylerin yaşadıkları kente ait hemşehri derneğine üye olması ya da olmaması ile aidiyet, algı, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci arasında anlamlı fark yoktur.

Tablo 3.18. Kentlilik Bilincinin Mesleki Nitelikli Kuruluşa Üye Olmaya Göre Farklılaşması

		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Üyeyim	86	3,5233	,79767	-,319	106,785
	Üye değilim	985	3,4942	,94121		
Algı	Üyeyim	86	3,2674	,80129	1,346	1069
	Üye değilim	985	3,3922	,82710		
Farkındalık	Üyeyim	86	3,6740	,67269	-2,912	1069**
	Üye değilim	985	3,4192	,78669		
Sorumluluk	Üyeyim	86	4,4880	,41286	-7,010	126,20**
	Üye değilim	985	4,1431	,65694		
Sahiplenme	Üyeyim	86	3,5296	,71869	-2,773	107,727**
	Üye değilim	985	3,3015	,86527		
Kentlilik Bilinci	Üyeyim	86	3,7168	,50272	-2,531	1069**
	Üye değilim	985	3,5514	,58754		

*p<0.05, **p<0.01

Yapılan analize göre; *örneklem*in mesleki nitelikte bir kuruluşa üye olması ile farkındalık ($T_{(1069)}=-2,91$; $p=.004$), sorumluluk ($T_{(126,2)}=-7,01$; $p=.000$), sahiplenme ($T_{(107,7)}=-2,77$; $p=.007$) ve kentlilik bilinci ($T_{(1069)}=-2,53$; $p=.005$) arasında anlamlı fark vardır. Mesleki nitelikte kuruluşa üye olan bireyler, daha yüksek düzeyde farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilincine sahiptir.

Tablo 3.19. Kentlilik Bilincinin Sosyo-Kültürel Nitelikli Bir Derneğe Üye Olmaya Göre Farklılaşması

		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Üyeyim	65	3,5108	,85534	-,128	1006
	Üye değilim	1006	3,4956	,93523		
Algı	Üyeyim	65	3,3385	,85084	,441	1006
	Üye değilim	1006	3,3850	,82408		
Farkındalık	Üyeyim	65	3,7165	,70314	-2,96	1006**
	Üye değilim	1006	3,4218	,78267		
Sorumluluk	Üyeyim	65	4,3980	,49818	-3,713	78,95**
	Üye değilim	1006	4,1561	,65343		
Sahiplenme	Üyeyim	65	3,4424	,75600	-1,191	1006
	Üye değilim	1006	3,3119	,86221		
Kentlilik Bilinci	Üyeyim	65	3,7001	,51677	-1,93	1006
	Üye değilim	1006	3,5559	,58587		

*p<0.05, **p<0.01

Yapılan analizlere göre *örneklem sosyo-kültürel nitelikli bir derneğe üye olması* ile farkındalık ($T_{(1006)}=-2,96$; $p=,003$) ve sorumluluk ($T_{(78,9)}=-3,71$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Sosyo-kültürel nitelikli bir derneğe üye olan kişiler daha yüksek farkındalık ve sorumluluğa sahiptir. Bireylerin sivil toplum kuruluşu üyelikleri ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Mülakat yapılan katılımcılardan; K3 (Denizli Lions, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği), K4 (Denizli Lions), K10 (Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği) ve K12 (Denizli Genç İş İnsanları Derneği) sosyo kültürel nitelikli derneğe üye olduklarını ifade etmişlerdir. Bulgular, K3'ün sözleri ile desteklenmektedir.

“Denizli’de bundan 20-25 yıl önce başlamıştı atık toplama, plastik karton kutu toplama başlamıştı. Ben yıllardır pillerimi atamam, kartonlarımı atamam, naylonlarımı atamam. İlk başlatan bizim dernek olarak mesela. Gazete topladık evlerden arabalarımızla geri dönüşümü olsun diye onları atmayalım tekrar değerlendirelim böyle şey yoktu Denizli’de bunları başlattık.”

Mesleki ve sosyo kültürel nitelikli dernekler, kentlerin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayan, sorunlarına çözüm bulmaya çalışan sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu derneklere üye olanlar, yaşadıkları kentle ilgili gelişmeleri yakından takip etme imkânına sahip oldukları için kentsel farkındalıkları ve kenti sahiplenme duyguları da yüksek olan bireylerdir.

Tablo 3.20. Kentlilik Bilincinin Kente Karşı Sorumluluğuna Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplarasası	39,088	2	19,544	22,625**	
	Grup içi	767,940	889	,864		2>1>3
	Toplam	807,028	891			
Algı	Gruplarasası	15,348	2	7,674	11,338**	
	Grup içi	601,705	889	,677		2>1>3
	Toplam	617,053	891			
Farkındalık	Gruplarasası	15,127	2	7,564	12,872**	
	Grup içi	522,378	889	,588		1>2>3
	Toplam	537,506	891			
Sorumluluk	Gruplarasası	27,415	2	13,708	35,265**	
	Grup içi	345,562	889	,389		1>2>3
	Toplam	372,977	891			
Sahiplenme	Gruplarasası	41,185	2	20,592	29,349**	
	Grup içi	623,766	889	,702		1>2>3
	Toplam	664,951	891			
Kentlilik Bilinci	Gruplarasası	24,495	2	12,247	38,628**	
	Grup içi	281,866	889	,317		1>2>3
	Toplam	306,361	891			

* $p<0,05$, ** $p<0,01$, 1: Kentimiz ile ilgili alınan kararları denetlememiz gerekir, 2: Kentimizin tarihi ve doğal güzelliklerini korumamız gerekir, 3: Yaşadığım kente karşı bir sorumluluğum olduğunu düşünmüyorum

Yapılan analize göre; *kente karşı sorumluluk* ile aidiyet ($F_{(2,889)}=22$; $p=,000$), algı ($F_{(2,889)}=7,67$; $p=,000$), farkındalık ($F_{(2,889)}=7,56$; $p=,000$), sorumluluk ($F_{(2,889)}=13,7$; $p=,000$), sahiplenme ($F_{(2,889)}=20$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($F_{(2,889)}=12,2$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Sorumluluk ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. *Kentimizin tarihi ve doğal güzelliklerini korumamız gerekir* sorumluluğuna en fazla sahip olan bireylerde aidiyet ve algı, *kentimiz ile ilgili alınan kararları denetlememiz gerekir* sorumluluğuna en fazla sahip olan bireylerde farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci yüksek düzeyde görülmüştür. *Yaşadığım kente karşı bir sorumluluğum olduğunu düşünmüyorum* cevabını veren bireylerde tüm alt boyutlar en düşük düzeydedir.

K18 ile yapılan mülakatta, yerel yönetimlerin kentin sorunları ile ilgilenmediğini, taleplerine karşılık bulamadığını ve bir süre sonra aramaktan vazgeçtiğini, *yerel yönetimlerin korumadığı bir kenti artık korumak istemediğini*; K6 ise yaşadığı mahallede çöp sorunu yüzünden sürekli belediyeyi aradığını ancak geri dönüş olmadığını, herkesin çöpleri etrafa attığını ve mahalleye kokudan giremediklerini, ısrarla aramaya devam ettiğini ifade etmiştir. Nitel görüşmelerden elde edilen bulgular, kırık cam teorisi ile uyusmaktadır.

Tablo 3.21 Kentlilik Bilincinin Kentteki Problemlere Göre Farklaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	12,565	4	3,141	3,676**	
	Grup içi	876,715	1026	,854		3>1>2>5>4
	Toplam	889,280	1030			
Algı	Gruplararası	8,704	4	2,176	3,255*	
	Grup içi	685,977	1026	,669		1>5>4>3>2
	Toplam	694,681	1030			
Farkındalık	Gruplararası	4,992	4	1,248	2,054	
	Grup içi	623,371	1026	,608		
	Toplam	628,363	1030			
Sorumluluk	Gruplararası	1,962	4	,490	1,170	
	Grup içi	430,233	1026	,419		
	Toplam	432,194	1030			
Sahiplenme	Gruplararası	7,876	4	1,969	2,715*	
	Grup içi	744,131	1026	,725		1>2>3>4>5
	Toplam	752,007	1030			
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	4,037	4	1,009	3,011*	
	Grup içi	343,908	1026	,335		1>3>4>5>2
	Toplam	347,946	1030			

* $p<0,05$, ** $p<0,01$, 1:Trafik, 2:Temizlik/bakım hizmetleri, 3:Doğal alanların korunması, 4:Kültürel ve sosyal faaliyetler, 5:Ulaşım sorunu

Yapılan analize göre; bireylerin kentte önemli olarak gördüğü problemler ile aidiyet ($F_{(4,1026)}=3,67$; $p=,006$), algı ($F_{(4,1026)}=3,25$; $p=,012$), sahiplenme ($F_{(4,1026)}=2,71$; $p=,029$) ve kentlilik bilinci ($F_{(4,1026)}=3,01$ $p=,017$) arasında anlamlı fark vardır. Kentsele problemler ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Trafik sorununun öncelikli problem olduğunu düşünen bireylerin algı, sahiplenme ve kentlilik bilinci düzeyi yüksekken, doğal alanlarının korunmasının öncelikli problem olduğunu düşünen bireylerin, aidiyet düzeyi yüksektir. Bulgular nitel araştırma ile desteklenmiştir. Mülakatlarda da öncelikli kent probleminin trafik olduğu ifade edilmiştir. K 12, trafikle ilgili sorunu şu sözlerle ifade etmiştir.

“Mesela Denizli'nin en büyük sorunu şu anda nedir? Trafiktir. O trafiğin önlenmesi nasıl mümkündür? Raylı sistemin yapılması ile... Organize sanayiden kent merkezine bir raylı sistem olmalı ki araç yoğunluğu azalsın, kazalar olmasın... Bunun için bir çalışma var mı? Hayır. Yapılması gerekenler bunlardır. Alt yapımız kötü, her yağmurda Çınar'ı yağmur suları basar. Trafik yine kötü olur. Hani küçük İstanbul diyorlar ya... İşte bu yüzden...Denizli'de başta bunların çözülmesi lazım yani yerel yönetimlerin bunlarla uğraşması lazım.”

Bir sanayi kenti olan Denizli'de mesai saati giriş ve çıkışlarında, kent merkezinde günün her saatinde yoğun trafik gözlenmektedir. Gün geçtikçe artan trafik katılımcıları rahatsız etmektedir.

Tablo 3.22. Kentlilik Bilincinin Kentteki Problemin Çözümüne Katılma Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	20,769	4	5,192	6,048**	
	Grup içi	875,631	1020	,858		1>2>3>4>5
	Toplam	896,400	1024			
Algı	Gruplararası	11,326	4	2,831	4,171**	
	Grup içi	692,428	1020	,679		3>2>1>4>5
	Toplam	703,754	1024			
Farkındalık	Gruplararası	17,218	4	4,304	7,219**	
	Grup içi	608,204	1020	,596		1>2>3>4>5
	Toplam	625,422	1024			
Sorumluluk	Gruplararası	24,367	4	6,092	15,435**	
	Grup içi	402,570	1020	,395		1>2>3>4>5
	Toplam	426,937	1024			
Sahiplenme	Gruplararası	76,806	4	19,201	28,791**	
	Grup içi	680,258	1020	,667		1>2>3>4>5
	Toplam	757,063	1024			
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	25,430	4	6,358	20,143**	
	Grup içi	321,928	1020	,316		1>2>3>4>5
	Toplam	347,358	1024			

* $p<0.05$, ** $p<0.01$, 1:Problemin çözümüne aktif olarak katılım 2:Problemin çözümü için önerilerde bulunurum 3:Problemin çözümü için sosyal medya aracılığı ile kamuoyu oluştururum 4:Problemin çözüm sürecini uzaktan takip ederim 5:Hiçbir şey yapmam

Yapılan analize göre; bireylerin *kentteki problemlerin çözümüne katılım* ile aidiyet ($F_{(4,1020)}=6,04$; $p=,000$), algı ($F_{(4,1020)}=4,17$; $p=,002$), farkındalık ($F_{(4,1020)}=7,21$; $p=,000$), sorumluluk ($F_{(4,1020)}=15,43$; $p=,000$), sahiplenme ($F_{(4,1020)}=28,79$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($F_{(4,1020)}=20,1$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Katılım ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Problemin çözümüne aktif olarak katılacağını ifade eden bireyler, aidiyet, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci yüksek olan bireylerdir. Problemin çözümü için sosyal medya aracılığı ile kamuoyu oluşturacağını ifade eden bireyler, kent algısı en yüksek bireylerdir. Bununla birlikte, kentteki problemlerin çözümüne yönelik hiçbir şey yapmayacağını ifade eden bireyler, tüm alt boyutlarda en düşüktür.

3.5.4. Fiziki Faktörlerin ve Kentli Tanımlarının Kentlilik Bilincine Etkisi

Fiziksel özellikler ve görünüm, kentlilik bilincinin oluşumunda/gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Fiziksel formu ve işlevi açısından, kentin sahip olduğu özelliklerle tanımlanabilir olması, kentleri okunaklı kılar (Lynch, 2014). Kentli tanımları, kentte yaşayan bireylerin kendilerine yükledikleri sorumlulukları ifade etmektedir. Bu başlık altında, araştırmaya katılanların kenti değerlendirme düzeyleri, kendilerini kentli tanımlama düzeyleri ve kentle ilgili algılarının kentlilik bilinci düzeyine etkisi incelenmiştir.

Tablo 3.23. Örneklemin Fiziki Faktörlere Göre Dağılımı

Kenti Değerlendirme Düzeyi	N	Yüzdellik
Hiç	66	6,2
Biraz	119	11
Orta	386	36
Oldukça	305	28,5
Tamamen	167	15,6
Belirtilmemiş		2,7
Toplam	1072	100
Kentli Hissetme Düzeyi	N	Yüzdellik
Hiç	59	5,5
Biraz	59	5,5
Orta	235	21,9
Oldukça	323	30,1
Tamamen	368	34,4
Belirtilmemiş	28	2,6
Toplam	1072	100
Denizli'de Kentli Hissetme Düzeyi	N	Yüzdellik
Hiç	57	5,3
Biraz	94	8,8
Orta	285	26,6
Oldukça	303	28,3
Tamamen	293	27,3
Belirtilmemiş	40	3,7
Toplam	1072	100
Denizli Denince İlk Akla Gelen	N	Yüzdellik
Pamukkale	487	45,4
Horoz	408	38,1
Tekstil	93	8,7
Denizli Kebabı	52	4,9
Evim	32	3,0
Toplam	1072	100
Denizli'de Gezdirilecek Yer	N	Yüzdellik
Pamukkale	670	62,5
Teleferik	123	11,5
Seyir Tepesi	121	11,2
Çamlık	100	9,4
Antik Kentler	58	5,4
Toplam	1072	100
Denizli Kent Sembolü	N	Yüzdellik
Horoz	555	51,7
Pamukkale	321	29,9
Tekstil/Dokuma	181	16,8
Belirtilmemiş	15	1,6
Toplam	1072	100
Denizlili Tanınmış Kişiler	N	Yüzdellik
Özay Gönüm	458	42,7
Sıla Gençoğlu	277	25,8
Sezen Aksu	271	25,3
İbrahim Çallı	45	4,2
Hayri Dev	21	2,0
Toplam	1072	100

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, Denizli'yi orta ve üstü düzeyde bir kent (%71,1) olarak tanımlarken, kendini de orta ve üstü düzeyde kentli (%86,3) olarak görmektedir. Mülakat yapılan lisans ve lisansüstü eğitim düzeyindeki katılımcılar Denizli'yi *büyük bir kasaba gibi* şeklinde değerlendirirken, ilkokul eğitim düzeyindeki katılımcılar kenti beğendiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda farklı bir görüşe sahip olan K9, Denizli'yi kent olarak değerlendiremediğini şu sözlerle ifade etmektedir.

“Derler ki Atatürk vakti zamanında Denizli'ye geldiğinde büyük bir köy demiş ... O zaman için düşündüğümüzde pek çok şehir için aynı durum geçerlidir derim. Bugün baktığımızda soruyorsunuz ya bana Denizli nasıl bir kenttir? diye, kocaman bir köydür ...”.

Katılımcıların *Denizli dendiğinde ilk aklınıza gelen nedir?* sorusuna verdikleri cevap, birinci sırada Pamukkale, ikinci sırada horozdur. Bu cevaplar Özdede ve arkadaşlarının (2021) bulgularıyla örtüşmektedir. *Denizli'ye bir dostunuz gelse onu nereye götürürsünüz?* sorusuna verdikleri cevap, ilk sırada Pamukkale, ikinci sırada teleferik, üçüncü sırada Seyir Tepesi olmuştur. Mülakat yapılan katılımcılar da bu iki soruya, Pamukkale ve horoz cevabını vermişlerdir. *Denizli'nin kent sembolü sizce ne olmalı?* sorusuna ilk sırada horoz, ikinci sırada Pamukkale cevabı verilmiştir. Mülakat yapılan katılımcılar için kent sembolü, birinci sırada Pamukkale, ikinci sırada horozdur. Sıralama farklı olsa da bulguların nitel araştırma ile desteklendiği ifade edilebilir. Bu sorulara verilen cevaplar doğrultusunda, Denizli *okunaklı* bir kent olarak değerlendirilebilir. Bu bulgu, kentin okunaklı olmasının kentin anlaşılmasını da kolaylaştıracağı görüşüne sahip olan K. Lynch ile uyumludur.

Denizlili olduğunu bildiğiniz beş isim söyleyebilir misiniz? sorusuna verilen cevaplarda ilk sırada Özey Gönlüm yer almaktadır. Mülakat yapılan katılımcılar da bu soruya birinci sırada Özey Gönlüm cevabını vermişlerdir. Katılımcılardan Hayri Dev cevabını verenlerin oranını oldukça düşüktür. Hayri Dev, 2008 yılında UNESCO *Yaşayan İnsan Hazinesi* olarak değerlendirilen, çaldığı üç telli cura ve çam düdüğü ile yurt içi ve yurt dışında geleneksel kültürün tanıtımına elçilik etmiş önemli bir isimdir. Hayri Dev'in bilinirliğinin düşük olması, kentte tanıtımının yeterince yapılmaması, herhangi bir sanat evine, sokağa isminin verilmemesi ve anısının yaşatılmamasıyla ilişkilendirilebilir.

Tablo 3.24. Kentlilik Bilincinin Kenti Değerlendirme Düzeyine Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	170,237	4	42,559	60,316**	
	Grup içi	732,411	1038	,706		5>4>3>2>1
	Toplam	902,648	1042			
Algı	Gruplararası	114,252	4	28,563	51,067**	
	Grup içi	580,577	1038	,559		5>4>3>2>1
	Toplam	694,829	1042			
Farkındalık	Gruplararası	10,152	4	2,538	4,231**	
	Grup içi	622,710	1038	,600		5>4>3>2>1
	Toplam	632,862	1042			
Sorumluluk	Gruplararası	15,458	4	3,865	9,669**	
	Grup içi	414,882	1038	,400		5>4>3>2>1
	Toplam	430,340	1042			
Sahiplenme	Gruplararası	56,177	4	14,044	20,888**	
	Grup içi	697,921	1038	,672		5>4>3>2>1
	Toplam	754,098	1042			
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	51,721	4	12,930	45,108**	
	Grup içi	297,546	1038	,287		5>4>3>2>1
	Toplam	349,267	1042			

*p<0.05, **p<0.01, 1:Hiç 2 Biraz 3:Orta 4:Olduça5:Tamamen

Yapılan analize göre; bireylerin kenti değerlendirme düzeyleri ile aidiyet ($F_{(4,1038)}=60,3$; $p=,000$), algı ($F_{(4,1038)}=28,5$; $p=,000$), farkındalık ($F_{(4,1038)}=4,23$; $p=,000$), sorumluluk ($F_{(4,1038)}=9,66$; $p=,000$), sahiplenme ($F_{(4,1038)}=14$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($F_{(4,1038)}=12,9$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Kenti değerlendirme düzeyi ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Bireylerin Denizli'yi kent olarak değerlendirme düzeyleri arttıkça aidiyet, algı, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci düzeyleri de artmaktadır. Mülakatlarda Denizli'yi kent olarak değerlendiremediğini ifade eden K10' un görüşleri şu şekildedir.

“Denizli eskiden daha sulaktı. Arıklar akardı şakır şakır sular şimdi hepsi çekildi. Bir susuzlaşmaya doğru bütün dünyada olduğu gibi gidiyoruz. Bunun önlenmesi lazım. Denizli daha yeşildi. Bu yeşillikler kalmadı. Binalar çok kötü her yer apartman hava almıyor. Planlama çok kötü. İyiye giden ne var bilemedim.”

Benzer ifadeler diğer mülakatlarda da kullanılmıştır. K15, Denizli'yi kent olarak beğenmediğini, geçmişte daha güzel bir kent olan Denizli'nin, yerel yönetimlerin yanlış uygulamaları yüzünden kötüye gittiğini ifade etmiştir. K16, Denizli'nin betonlaşmayı modernleşme zanneden düşünceden nasibini alarak her yeri beton yaptığını, kentin havasız ve betonsuz kaldığını, kente ait değerlerin yok edildiğini ve Denizli'yi kent olarak değerlendirmekte güçlük çektiğini ifade etmiştir. Nicel araştırma bulguları nitel araştırma bulgularıyla desteklenememiştir.

Tablo 3.25. Kentlilik Bilincinin Kentli Hissetme Düzeyine Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	29,926	4	7,482	8,863**	
	Grup içi	877,031	1039	,844		5>4>3>2>1
	Toplam	906,957	1043			
Algı	Gruplararası	16,995	4	4,249	6,435**	
	Grup içi	686,021	1039	,660		5>4>3>2>1
	Toplam	703,016	1043			
Farkındalık	Gruplararası	49,567	4	12,392	21,951**	
	Grup içi	586,531	1039	,565		5>4>3>1>2
	Toplam	636,098	1043			
Sorumluluk	Gruplararası	30,495	4	7,624	19,728**	
	Grup içi	401,523	1039	,386		5>4>3>2>1
	Toplam	432,018	1043			
Sahiplenme	Gruplararası	26,391	4	6,598	9,291**	
	Grup içi	737,836	1039	,710		5>4>3>2>1
	Toplam	764,228	1043			
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	30,020	4	7,505	24,096**	
	Grup içi	323,600	1039	,311		5>4>3>2>1
	Toplam	353,619	1043			

*p<0.05, **p<0.01, 1:Hiç 2 Biraz 3:Orta 4:Olduça5:Tamamen

Yapılan analize göre; bireylerin *kendilerini kentli hissetme düzeyleri* ile aidiyet ($F_{(4,1039)}=8,86$; $p=.000$), algı ($F_{(4,1039)}=6,43$; $p=.000$), farkındalık ($F_{(4,1039)}=21,9$; $p=.000$), sorumluluk ($F_{(4,1039)}=7,62$; $p=.000$), sahiplenme ($F_{(4,1039)}=9,29$; $p=.000$) ve kentlilik bilinci ($F_{(4,1039)}=24$; $p=.000$) ile anlamlı fark vardır. Kentli hissetme ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Bireylerin kendilerini kentli hissetme düzeyleri arttıkça aidiyet, algı, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci düzeyleri de artmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin %86,3'ü ($n=929$), kendini kentli olarak tanımlamış, bu oranın %66'sı ise kendini oldukça ve tamamen kentli hissettiğini belirtmiştir. Mülakat yapılan bireyler de kendilerini kentli olarak gördüklerini, kente karşı sorumluluklarının farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Nicel ve nitel bulgular birbirini desteklemektedir. Bulgular birlikte değerlendirildiğinde Denizli'de yaşayan bireylerin kentlilik bilincinin yüksek olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3.26. Kentlilik Bilincinin Denizli’de Kentli Hissetme Düzeyine Göre Farklılaşması

		KT	SD	OK	F	Post hoc
Aidiyet	Gruplararası	125,546	4	31,387	41,874**	
	Grup içi	769,793	1027	,750		5>4>3>1>2
	Toplam	895,339	1031			
Algı	Gruplararası	45,550	4	11,388	18,302**	
	Grup içi	639,010	1027	,622		5>4>3>2>1
	Toplam	684,560	1031			
Farkındalık	Gruplararası	47,894	4	11,973	21,139**	
	Grup içi	581,705	1027	,566		5>4>3>1>2
	Toplam	629,599	1031			
Sorumluluk	Gruplararası	36,206	4	9,052	23,861**	
	Grup içi	389,592	1027	,379		5>4>3>1>2
	Toplam	425,798	1031			
Sahiplenme	Gruplararası	48,021	4	12,005	17,615**	
	Grup içi	699,939	1027	,682		5>4>3>2>1
	Toplam	747,959	1031			
Kentlilik Bilinci	Gruplararası	54,913	4	13,728	48,588**	
	Grup içi	290,169	1027	,283		5>4>3>2>1
	Toplam	345,082	1031			

*p<0.05, **p<0.01, 1:Hiç 2 Biraz 3:Orta 4:Olduça5:Tamamen

Yapılan analizlere göre; bireylerin Denizli’de kendilerini kentli hissetme düzeyleri ile aidiyet ($F_{(4,1027)}=41,8$; $p=,000$), algı ($F_{(4,1027)}=18,3$; $p=,000$), farkındalık ($F_{(4,1027)}=21,1$; $p=,000$), sorumluluk ($F_{(4,1027)}=23,8$; $p=,000$), sahiplenme ($F_{(4,1027)}=17,6$; $p=,000$) ve kentlilik bilinci ($F_{(4,1027)}=48$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Denizli’de kentli hissetme ile kentlilik bilinci ve bileşenleri arasında anlamlı fark olduğunu içeren hipotez desteklenmiştir. Bireylerin Denizli’de kendilerini kentli hissetme düzeyleri arttıkça; aidiyet, algı, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci düzeyleri de artmaktadır. Mülakat yapılan eğitim ve gelir seviyesi yüksek bireyler, Denizli’de kendilerini kentli olarak hissedemediklerini, kentin sunduğu sosyal ve kültürel imkânların yeterli olmadığını ifade ederken, Denizli’yi sıklıkla İzmir’le karşılaştırmışlardır. Denizli’de kendilerini kentli olarak görmeseler de, yaşadıkları kente karşı sorumluluklarının farkında olduklarını belirtmişlerdir. Bulgular, mülakatlarla desteklenirken, yere bağlılık kuramıyla uyumludur.

Tablo 3.27. Kentlilik Bilincinin Kentli Tanımlarına Göre Farklılaşması

Kentte Yaşayan Herkes Kentlidir		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Evet	286	3,551	0,90634	-1,154	1069
	Hayır	786	3,4768	0,9385		
Algı	Evet	286	3,3964	0,84034	-0,34	1069
	Hayır	786	3,377	0,82039		
Farkındalık	Evet	286	3,4571	0,78231	-0,439	1069
	Hayır	786	3,4333	0,78087		
Sorumluluk	Evet	286	4,117	0,68648	1,576	469,376
	Hayır	786	4,1903	0,63205		
Sahiplenme	Evet	286	3,3178	0,83271	0,046	1069
	Hayır	786	3,3205	0,86534		
Kentlilik Bilinci	Evet	286	3,5709	0,55347	-0,211	1069
	Hayır	786	3,5624	0,59329		
Kentine Sahip Çıkan/Seven Herkes Kentlidir		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Evet	458	3,6176	0,87979	-3,696	1069**
	Hayır	614	3,4064	0,95683		
Algı	Evet	458	3,386	0,81509	-0,131	1069
	Hayır	614	3,3793	0,83363		
Farkındalık	Evet	458	3,4666	0,73982	-0,987	1025,577
	Hayır	614	3,4196	0,81024		
Sorumluluk	Evet	458	4,2722	0,60566	-4,523	1028,097**
	Hayır	614	4,0954	0,66747		
Sahiplenme	Evet	458	3,4123	0,7932	-3,116	1036,992**
	Hayır	614	3,251	0,89499		
Kentlilik Bilinci	Evet	458	3,635	0,54078	-3,482	1035,249**
	Hayır	614	3,5124	0,60724		
Kentte Doğanlar Kentlidir		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Evet	180	3,5182	0,93917	-0,342	1069
	Hayır	891	3,4922	0,92886		
Algı	Evet	180	3,3183	0,80335	1,139	1069
	Hayır	891	3,3951	0,82962		
Farkındalık	Evet	180	3,4593	0,82074	-0,37	1069
	Hayır	891	3,4357	0,77309		
Sorumluluk	Evet	180	4,0793	0,66584	2,082	1069**
	Hayır	891	4,1893	0,64249		
Sahiplenme	Evet	180	3,2897	0,81153	0,517	1069
	Hayır	891	3,3259	0,86548		
Kentlilik Bilinci	Evet	180	3,54	0,55901	0,623	1069
	Hayır	891	3,5697	0,58757		

Tablo.3.27.1. Kentlilik Bilincinin Kentli Tanımlarına Göre Farklılaşması

Bir arada yaşamının bilincinde olan kentlidir		N	Ort.	S.s.	T	s.d.
Aidiyet	Evet	356	3,5182	,93917	1,229	1069
	Hayır	715	3,5212	,92006		
Algı	Evet	356	3,4019	,79111	-,553	1069
	Hayır	715	3,3723	,84231		
Farkındalık	Evet	356	3,4897	,78337	-1,479	1069
	Hayır	715	3,4148	,77910		
Sorumluluk	Evet	356	4,2513	,60516	-2,880	1069**
	Hayır	715	4,1307	,66431		
Sahiplenme	Evet	356	3,3257	,84384	-,157	1069
	Hayır	715	3,3169	,86314		
Kentlilik Bilinci	Evet	356	3,5875	,58586	-,905	1069
	Hayır	715	3,5533	,58122		

Yapılan analize göre; *kentte yaşayan kentlidir* düşüncesine sahip olan ve olmayanlar ile aidiyet, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci arasında anlamlı fark yoktur. Örneklemin büyük çoğunluğu bu düşünceye katılmamaktadır. *Kentine sahip çıkan/seven herkes kentlidir* düşüncesine sahip olan ve olmayanlar ile aidiyet ($T_{(1069)}=-3,6$; $p=,000$), sorumluluk ($T_{(1028)}=-4,523$ $p=,000$), sahiplenme ($T_{(1036)}=-3,11$; $p=,002$) ve kentlilik bilinci ($T_{(1035)}=-3,4$; $p=,000$) arasında anlamlı fark vardır. Örneklemin yarısından fazlası sahiplenme ve sevgiyi kentlilik içinde tanımlamamıştır. Bununla birlikte, kentine sahip çıkan/seven herkes kentlidir düşüncesine sahip olan bireylerin aidiyet, farkındalık, sorumluluk, sahiplenme ve kentlilik bilinci yüksektir. *Kentte doğanlar kentlidir* düşüncesine sahip olan ve olmayanlar ile sorumluluk ($T_{(1069)}=2,08$; $p=,038$), *bir arada yaşamının bilincinde olanlar kentlidir* düşüncesine sahip olan ve olmayanlar ile sorumluluk ($T_{(1069)}=-2,88$; $p=,004$) arasında anlamlı fark vardır. Bireylerin kentliyi nasıl tanımladıkları kentlilik bilincini etkilemektedir. Kentlilik bilincinin kentli tanımlarına göre farklılaştığını içeren hipotez desteklenmiştir. Kentte doğmanın ve yaşamının, kentli olmayı dolayısıyla aidiyeti, sahiplenmeyi, kentsel kararlara katılım göstermeyi, sorumluluk almayı beraberinde getirmediği ifade edilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentler, farklı insanların birçok ortamda karşılaşmasına olanak veren bir yapı oluşturmakta; bireylerin kendilerine, başkalarına ve yaşadığı çevreye gösterdiği saygı, sevgi ve hoşgörüye bağlı anlamlı ve kaliteli bir yaşam sunmaktadır. Kentler, kentlileşme ve kentleşme sonucu yabancılaşma, sorumluluk almaktan kaçınma ve aidiyet hissetmeme gibi sebeplerle, ortak hareket etmenin giderek zorlaştığı, hızla büyüyen, dolayısıyla problemleri de hızla artan yerler haline gelmiştir. Hızlı nüfus artışı, sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziki değişimler kentlerde; kent kültürünün yaşatılması ve sürdürülebilmesi için istek, çaba ve bilinç gerektirmektedir. Kentlilik bilinci, kentlerde yaşayan bireylerin kent değerlerini, özelliklerini, kentin olumlu ve olumsuz yönlerini görebilmesi; kentte yaşayan bireylerin kentli olduklarının farkında olması, kente özgü tavır ve davranışlar sergilemeleridir. Kentlerin asıl sahibi kentlilerdir ve kenti, yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerin yanında toplumsal yapı şekillendirmektedir. Kentlerine sahip çıkan, kentle ilgili sorumluluk duygusuna sahip olan kentliler, yaşadıkları yerin gelişimine, ilerlemesine katkı sağlamaktadır. Kentsel gelişme, kentlilik bilinciyle doğrudan ilişkilidir.

Kentlilik bilinci, doğduğu, büyüdüğü kent neresi olursa olsun, yaşadığı kentle kendini özdeşleştirmesi, bireyin kendisini kentli olarak görmesi ve kente ait hissetmesidir; bireylerin yaşadığı kente sahip çıkmasını, kenti benimsemesini ve sevmesini, kentin gelişimine katkı sağlayıcı faaliyetlere gönüllü katılımını gerektirmektedir.

Kentler, heterojen yapılardır dolayısıyla kentte yaşayan bireylerin kentlilik bilinci düzeyleri (demografik, psiko-sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziki faktörlere bağlı olarak) değişmektedir. Kentlide kente dair bilincin oluşmasında önemli nokta; birey, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve merkezi yönetimin sorumluluğu paylaşması gerekliliğidir. Bu noktada; tüm paydaşların kentlilik bilincini doğru kavramış olması, üzerine düşen sorumluluk ve görevleri yerine getirmesi gerekmektedir. Çalışmada kentlilik bilinci; aidiyet, farkındalık, algı, sorumluluk, sahiplenme ve katılım kavramları çerçevesinde tartışılmıştır.

Denizli, 1980 sonrası sanayinin gelişmesine bağlı olarak artan oranda göç almış bir kenttir. Kent, 1990 sonrası sanayi ve hizmet sektörleri başta olmak üzere pek çok alanda ekonomik gelişimini sürdürmekte, buna paralel olarak kent, büyümeye ve

değişmeye devam etmektedir. Araştırma, kentsel büyüme, gelişme ve değişim sürecinde Denizli’de yaşayan bireylerin kente duydukları aidiyet, algı, sorumluluk, sahiplenme, farkındalık duyguları ve kentlilik bilinci düzeylerine odaklanmaktadır. Bu odak çerçevesinde Denizli’de ikamet eden 1100 kişi ile anket yapılmış, 22 katılımcı ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın hipotezleri kapsamında nicel araştırma bulguları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Demografik faktörler ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir. Araştırma bulguları, kentlilik bilincinin bireylerin demografik özelliklerine göre farklılaştığını göstermektedir.

Cinsiyet ile kentlilik bilinci arasında anlamlı fark vardır. Kadınların kentlilik bilinci düzeyi erkeklerden düşüktür. Araştırmada kadınların yüksek oranda temsiline rağmen, kentlilik bilincinin erkeklerden düşük çıkması, kentsel yaşamın içinde yeterince yer alamamalarıyla ilişkilendirilmektedir.

Yaş ile kentlilik bilinci arasında anlamlı fark vardır. 50 yaş üstü bireylerin, genç ve orta yaş grubuna göre kentlilik bilinci yüksek çıkmıştır. Yaş ilerledikçe, bireyin yaşadığı yer ile kurduğu bağlar güçlenmekte, sahiplenme ve sorumluluğu artmaktadır.

Eğitim ile kentlilik bilinci arasında anlamlı fark vardır. İlkokul eğitim seviyesine sahip bireylerin kentlilik bilinci düzeyi, diğer eğitim seviyelerine sahip bireylerden yüksektir. Bu bulgu, kentlilik bilincinin eğitim seviyesine bağlı olarak arttığını ifade eden literatür ile uyumsuzken, sosyal kimlik kuramı ile örtüşmektedir. İlkokul eğitim seviyesine sahip bireyler, sosyal kimliklerini yaşadıkları kent üzerinden ifade etmekte, kentle güçlü bağlar kurmakta, kentle ilgili algı ve sahiplenme duyguları yüksek olmaktadır.

Doğum yeri ile kentlilik bilinci arasında anlamlı fark vardır. Denizli doğumlu olan bireylerin kentlilik bilinci düzeyi, Denizli doğumlu olmayanlara göre yüksektir. Bulgular, bireylerin doğdukları yerle kendilerini özdeşleştirdiğini savunan literatür ve yere bağlılık kuramı ile uyumludur.

Kentte kalma süresi ve kentlilik bilinci arasında anlamlı fark vardır. Kentte kalma süresi arttıkça kentlilik bilinci yükselmektedir. Bulgular şematik algı kuramı ile uyumludur. Kentte kalma süresi arttıkça kurulan bağlar, orada yaşayan insanın yaşadığı yerle ilgili daha çok anı biriktirmesini, kendini oraya ait hissetmesini,

sahiplenmesini ve algısının farklılaşmasını sağlar. Kentlilik bilincinin gelişmesini olumlu etkiler.

Ekonomik faktörler ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir. Araştırma bulguları, kentlilik bilincinin bireylerin ekonomik özelliklerine göre farklılaştığını göstermektedir. Bireyin geliri ile kentlilik bilinci arasında anlamlı fark vardır. Gelir seviyesi düşük olan bireylerin kentlilik bilinci düzeyi diğer gelir seviyesindeki bireylerden yüksektir.

Sosyo-Psikolojik ve kültürel faktörler ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir. Araştırma bulguları, kentlilik bilincinin kentlinin kente özdeşleşmesine göre farklılaştığını göstermektedir. Bulgular, kendini Denizli'ye ait hissettiğini belirten bireylerin kentlilik bilinci düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. İnsanların kendilerini yaşadıkları yerle özdeşleştirmeleri, kentlilik bilincinin oluşumu için önemlidir.

Fiziki faktörler ile kentlilik bilinci ve bileşenleri farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir. Araştırma bulguları, kentlilik bilincinin kentlinin katılım düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Katılımcıların, sivil toplum kuruluşlarına üyeliği düşük olmasına rağmen, kendini kente karşı sorumlu hissetmektedir. Bu bulgu Denizli'de yaşayan bireylerin, kenti sahiplendiğini göstermektedir. Kentlinin yaşadığı yere sahip çıkması, kentlilik bilincinin önemli göstergelerinden biridir.

Çalışma kapsamında, Denizli'de kentli, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin kentlilik bilincine dair, proje, toplantı, katılım vb., olumlu ve olumsuz uygulamalarına yer verilmiştir. İncelenen uygulamalar neticesinde; Denizli halkının, kent değerlerinin korunması, kente sahip çıkılması, kente karşı sorumluluk ve katılımında gayretli olduğu görülmüştür. Yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının, kentlilik bilincinin geliştirilmesine yönelik etkinlik, proje ve eğitimlerin yeterli olmadığı; bazı proje ve uygulamalarda, halkın tepkisine rağmen, yerel yönetimlerin uygulama kararından vazgeçmediği; bu bağlamda koruma, sahiplenme, sorumluluk ve kentlilik bilincinin yerel yönetimler düzeyinde artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Ülkemizde kentsel korumaya yönelik bireysel katılım kanalları sınırlıdır oysa yerel yönetimlerin kentliyi çözüme ortak etmesi önemlidir. Denizli özelinde kentsel koruma açısından, kentlinin bazı yerel yönetim kararlarına (Ulu Cami, Kız Meslek

Lisesi yıkımı, Seyir Tepesi, vb.) yönelik tepki vermesine rağmen uygulamayı engelleyemediği belirlenmiştir. Denizli'nin değerlerinin korunabilmesi için kentlinin bilinçli davranması yeterli değildir. Yerel yönetimlerin kente sahip çıkmasının, kenti korumasının; kentlinin bireysel çabalarının karşılığını görmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anadolu'da orta ölçekli bir sanayi kenti olan Denizli'de yapılan araştırmanın nicel verilerine göre; kadınların kentlilik bilinci düşük; yaşlı bireylerin kentlilik bilinci yüksek; eğitim seviyesi ve gelir düzeyi yüksek bireylerin kentlilik bilinci düşük çıkmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu kendini Denizlili hissettiğini belirtmiştir. Bulgular nitel verilerden hareketle değerlendirildiğinde; kadınlarda kentlilik bilincinin düşük çıkması; özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınlara biçilen farklı rollerin ve görevlerin (ev temizliği, yemek yapmak, çocuk bakmak, vb.), kadınları kenti tanıma, fark etme ve kentin sorunlarına çözüm bulma gayreti içine girmekten alıkoyduğu düşünülmektedir.

Araştırma özelinde, kentlilik bilincinin yaşlı bireylerde yüksek çıkması; yaş ilerledikçe, kişiliğin oturması; bilgi ve tecrübelerin artması; sorumlulukların farkına varılması; kente dair hassasiyetlerin artması; alışkanlıklardan vazgeçmenin zorlaşması; mobilitenin azalması; yaşadığı yeri içselleştirme gibi sebeplerle ilişkilendirilmektedir. Eğitim seviyesi yüksek bireylerin kentlilik bilincinin düşük çıkması; eğitim seviyesinin yükselmesine paralel olarak, bireylerin kentten beklentisinin artması ile ilgilidir. Bu bireyler, farklı ve çeşitli sosyo- kültürel etkinliklere ihtiyaç duymakta, kentin bu ihtiyaçları karşılayamaması durumunda kentle bağ kuramamaktadır. Düşük eğitim seviyesindeki bireyler, kentin sunduklarıyla yetinen, kentten beklentisi daha düşük olan bireylerdir.

Araştırma özelinde, gelir seviyesi yüksek bireylerin kentlilik bilincinin düşük çıkması, üst gelir grubundaki bireylerin, farklı kentleri, kültürleri görme, karşılaştırma ve yaşadığı kentin eksikliklerini fark etmesiyle ilişkilendirilmektedir. Bu bireyler, aile, sosyal çevre, iş imkânları (aile şirketleri), ulaşım kolaylığı gibi sebeplerle kentte kalmakta; sosyal etkinlikler, alışveriş, kültürel faaliyetler için sıkça Denizli dışına gitmeyi tercih etmekte ve kente aidiyet duygusu geliştirmemektedir. Düşük gelir grupları, temel ihtiyaçlarını karşılama gayreti içinde, çoğu zaman kentin sunduğu imkânlardan dahi faydalanamamakta ve yaşadıkları kente sıkıca bağlanmaktadır.

Eğitim seviyesi ve gelir seviyesi bulguları birlikte değerlendirildiğinde, Denizli'nin üst sosyo-ekonomik grupları tatmin edemediğini ifade etmek mümkündür.

Araştırma özelinde, katılımcıların büyük çoğunluğu Denizli dışında doğmuş ve 4 yıldan kısa süre Denizli'de ikamet etmektedir fakat kendini Denizlili hissettiğini belirtmiştir. Denizlilik bir üst kimlik olarak görölmektedir.

Kentlilik bilincinin belirlenmesinde, bireylerin kenti ve kentli davranış modellerini ne kadar benimsediği önemlidir. Kentlerin doğal ve tarihi değerlerinin korunmasının yanında, sosyal bütünleşmeyi de etkileyen kentlilik bilincinin gelişmesi için; kentsel politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında birincil aktör yerel yönetimler olmakla birlikte, merkezi hükümet, STKlar, odalar, üniversiteler ve kentliler ortak paydaşlardır. Denizli özelinde kentlilik bilincinin geliştirilmesi adına getirilebilecek öneriler aşağdaki şekilde sırlanabilir:

- Kentliler; birbirlerine saygı, sevgi ve hoşgörü içinde yaklaşmalıdır.
- Kentin tarihini, kültürünü öğrenmelidir.
- Serbest zamanlarında; kenti gezmeli, tanımalı, tanıtmalıdır.
- Sivil toplum kuruluşları veodalara katılımı artırmalıdır.
- Kentle ilgili gündemi takip etmeli, kentten haberdar olmalıdır.
- Kentle ilgili şikâyet, öneri ve taleplerini dile getirmeli, sonuçları takip etmelidir.
- Kent donatılarına zarar vermemeli, negatif davranış sergileyenleri uyarmalıdır.
- Kentliler, kentle ilgili sorumluluk almalı; kent değerlerine, kent belleğine sahip çıkmalıdır.

Kentin yönetiminde yer alan yetkililerin, kente ve kentliye yakın olması adına, haftanın belli günlerinde kentin farklı mahallerinde yürüyerek dolaşması, toplu taşıma araçlarını kullanması, yerinde gözlem ve görüşme yoluyla kente ve kentliye dair tespitlerde bulunması önemlidir. Kentlilik bilincinin sağlanması için yerel yönetimler, mümkün olduğunca halkın katılımını sağlamalı, kentli için katılım kanallarını artırmalı; kentlilerin kendilerine ilettikleri şikâyet, öneri ve talepleri dikkate aldıklarını hemşehrilerine hissettirmelidir. Kentlilik bilincinin oluşturulmasında formel ve informel eğitim önemlidir. Eğitim kapsamında, proje, kurs, atölye çalışmaları, hizmet içi eğitim, halk eğitim çalışmaları gibi teknik ve yöntemler, kentlilik bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi için kullanılmalı; kadınların kentsel yaşamın içinde

olmaları sağlanmalı, yerel karar alma süreçlerinde aktif olarak rol almaları teşvik edilmeli; çocuk yaşta bilincin oluşturulmasının öneminden hareketle; kenti tanımaya, kentle ilgili farkındalık ve bilinç oluşturmaya yönelik etkinlik ve uygulamalara yer verilmeli; gençlere yönelik sunulan hizmetlerde, tüm gençlere eşit ve ihtiyaçları doğrultusunda değişen hizmetler sunulmalıdır. Kentsel koruma ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi konusunda üniversite ve sivil toplum kuruluşları ile ortak projeler yürütülmeli; kentlerin özgün kimliklerinin korunması ve geliştirilmesi için kente kimlik kazandıran yapı, mekân ve yaşama kültürüne önem veren politikalar geliştirilmelidir. Kentlinin faydalanacağı, sosyalleşme alanlarının oluşabileceği ve kent kültürünün oluşmasına katkı sağlayacak mekânsal düzenlemeler olmalı; üst sosyo-ekonomik grupların ve gençlerin, kentlilik bilincinin artırılmasına yönelik uygulamalar düzenlenmelidir.

Sivil toplum kuruluşlarının, halkı bilinçlendirme, ortak bir amaca yöneltme ve kamuoyu oluşturma gücü vardır. Bu nitelikler, sivil toplum kuruluşlarının kentle ilgili alınan kararlarda ve kentli üzerinde etkili olabilmesini sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşları, kentli bireylerde; aidiyet, sahiplenme, farkındalık ve sorumluluk duygularının oluşması, güçlenmesi için etkinlik, organizasyon, eğitim ve projeler geliştirmelidir. Bununla birlikte kenti koruma ve sahiplenmesi yerel yönetimlerin, yanlış uygulamalardan vazgeçmesi konusunda kamuoyu oluşturmaktadır.

Toplum, kentsel koruma ve gelişme konusunda bilinçlendirilmelidir. Eğitim, bilinç oluşturmada önemlidir. Formel eğitimle birlikte, okula zorunlu başlama yaşından itibaren, ortaöğretim, lise ve yükseköğretim kurumlarında, eğitim müfredatına, davranışları iyileştirmeye, kentlilik bilincini oluşturmaya ve geliştirmeye yönelik kentlilik bilinci ve kent kültürü dersleri konulmalıdır. Ailede başlayan informel eğitim süreci kapsamında aile fertlerine, valilikler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları halk eğitim merkezleri, milli eğitim müdürlükleri vb. kurum ve kuruluşlar eğitim vermelidir.

Denizli’de kentlilik bilincini ele alan bu çalışma, kentlilik bilincini etkileyen faktör ve bileşenlerin, kentlinin, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının, kentlilik bilincine yönelik etkinliğinin tamamını açıklayan genel yargılara ulaşıldığı yönünde bir iddia taşımamaktadır. Ancak elde edilen bulgular, Denizli özelinde konu hakkındaki genellemelerin sınanmasına olanak sağlamıştır ve araştırma sonuçlarının,

bundan sonra yapılacak Denizli kentlilik bilinci hakkındaki çalışmalara yararlı olacağı düşünülmektedir. Konu hakkında, akademik anlamda bundan sonra yapılacak çalışmalar; bu çalışmada geçen ilgili alt başlıklardan herhangi birisine odaklanan; benzer ölçüde diğer kentlerle karşılaştırmalı; farklı dönemlere odaklanan; dar bir döneme derinleşen; belli aralıklarla tekrarlanan; farklı disiplinlerden (psikoloji, coğrafya, mimarlık gibi) konuya yaklaşan; kent konseylerinin kentlilik bilinci oluşumuna etkisini araştıran; kentin belirli bir mahallesindeki bilinç düzeyini; farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahip mahallelerin karşılaştırmalı olarak bilinç düzeyini; kentle ilgili sosyal medya hesapları üzerinden kentlilik bilincine ilişkin söylem analizi; belirli meslek gruplarının, üniversite öğrencilerinin, 18 yaş altı çocukların kentlilik bilinci düzeyini ele alan şekilde yapılabilir. Bu çalışma, Denizli’de kentlilik bilinci hakkındaki kapsamlı ilk akademik çalışma olma niteliği taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Acungil, Y. (2012). *Kentleşme Sürecinde Tokat'ta Kentlilik Bilinci*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Acungil, Y., Bozdoğan, D., Şimşek, Ü. (2017). “Yerel Yönetimlerde Kentlilik Bilinci ile Vergi Arasındaki İlişki: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (7) 14, s. 246-264.
- Afshar, P. F., Foroughan, M., Vedadhir, A. & Tabatabaei, M. G. (2017). “The Effects of Place Attachment on Social Well-Being in Older Adults”, *Educational Gerontology*, 23 (1), p. 45-51.
- Ahat, K. (2018). *Bilincin Moda Yönelimine Etkisi (Moda Bilinci, Öz-bilinç ve Öznel Mutluluk Üzerine Bir Alan Araştırması*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, TDK, Ankara.
- Akdiş, R. (1989). “Kentsel Ekolojik Kuram”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (10), s. 69-74.
- Akdiş, R. (1990). *Kent Kuramları İçinde Çöküntü Bölgeleri Analizi: Bursa Reyhan Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi) Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Akkaya, M. (2019). *Kentsel Tasarım Kapsamında Zamanın Mekân Algısı Üzerine Etkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aldur, M. S. (2020). *Kentsel Dönüşümün Kent Kültürüne ve Kentlilik Bilincine Etkisi: Meram Belediyesi Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Alkan, V., Şimşek, S. ve Armağan Erbil, B. (2019). “Karma yöntem: Öyküleyici alanyazın incelemesi”, *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 7 (2), s. 559-582.

- Altıparmak, B. (2015). *Kent Pazarlamasında İletişim Yönetimiyle Kentlilik Bilincinin Geliştirilmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Altuntepe, N. ve Öztürk, M. (2008). “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”, *Journal of Yaşar University*, 3 (11), s. 1587-1625.
- Alver, K. (2012). *Kent Sosyolojisi*, Hece Yayınları, Ankara.
- Arı, K. (2000). *Büyük Mücadele -Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Aron, R. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (çev. Korkmaz Alemdar), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Aslanoğlu, R. A. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- Ataman, H. (2018). *Denizli Son Yüzyıl*, Bilal Ofset, Denizli.
- Atar, E. (2021). “Kentleşmenin Kapsamı”, *Farklı Boyutlarıyla Kent ve Kentleşme*, Paradigma Akademi, Çanakkale.
- Atıcı, E. ve Kaçar, A. D. (2020). “Eskişehir Kent Kültürünün Kent Dokusuna Yansıması: Odunpazarı ve Batıkent Örnekleri”, *Tasarım Kuram* 16 (30), s. 21-36.
- Ayata, S. ve Güneş Ayata, A. (1996). *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Aycan, N. (2015). *Küreselleşme-Bölgeselleşme Sürecinde Yerel Ekonomiler: Denizli İli Örneği, Madencilik Sektörü* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Aydiner, T. (2019). *Yerel Siyasetin Yeniden Ölçeklenmesi: Denizli Örneği* (Basılmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Aydınlı, S. (1986). “Mekânsal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model”, *Yapı Dergisi*, (207), s. 54-61.
- Aydınlı, S. (2008). “Mekândan Mekânsal’a: Mekânın Zamansallığı/Zamanın Mekânsallığı”, *Zaman-Mekân*, Yem Yayın, İstanbul.

- Aydoğdu, M. ve Bakırcı, M. (2020). “Şehirden Kırsal Alanlara Ziyarete Köyün Çekici Faktörlerinin Analizi: Bağlıca Köyü Örneği (Sinop/Boyabat)”, *Coğrafiya Dergisi*, (40), s. 13-24.
- Bağlı, M. ve Binici, A. (2005). *Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi*, Bilim Adamı Yayınları, Ankara.
- Bal, E. (2011). *Türkiye’de 2000 sonrası Neoliberal Politikalar Çerçevesinde İmar Mevzuatındaki Değişimler ve Yeni Kentleşme Pratikleri: İstanbul Örneği* (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Bal, H. (2003). *Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Bal, H. (2006). *Kent Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Baltacı, A. (2018). “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7) 1, s. 231-274.
- Baş, T. (2003). *Anket*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Başaran, İ. (2008). *Kent ve Yerel Yönetim*, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Batmaz, N. (2001). *Gelişimi Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Bayhan, M. (2017). *Kentleşme Sürecinde Kentlilik Bilinci: Diyarbakır Örneği* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl.
- Begel, E. E. (1996). “Kentlerin Doğuşu”, (çev. Özden Arıkan), *Cogito (8): Kent ve Kültürü*, s. 7-17.
- Bektaş, C. (1999). *Kentli Olmak ya da Olmamak*, Erensen Basım Yayın, İstanbul.
- Belanche, D., Casalo, L. V. , Orus, C. (2016). “City Attachment and Use of Urban Services: Benefits for Smart Cities”, *Cities*, (50), s. 75-81.
- Belge, R. (2018). “Denizli Kent Kimliğini Oluşturan Coğrafi Öğeler”, *Ege Coğrafiya Dergisi*, 27 (2), s. 167-181.

- Belli, A. ve Aydın, A. (2017). “Kent Kültürü ve Kentlilik Bilincinin Oluşumunda Üniversitelerin Rolü: Mustafa Kemal Üniversitesi Örneği”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (39), s. 422-434.
- Bergson, H. (1997). *Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri*, (çev. M. Şekip Tunç), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Beyazlı, D. (2005). *Kent Planlamada Birey, Kent, Kentlilik ve Kentlilik Bilinci*, (Basılmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Bhaduri, S., Arathy, G. (2017). “Urban Consciousness for Sustainable Development”, *Conscious Cities Journal*, (4), s. 1-9.
- Bilgin, N. Topsever, Y., Gökten, M. ve Yetim, Ü. (1991). *Yerel Yönetimler İçin Demokratik Bir Model Arayışı*, TÜSES Vakfı, İzmir.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, Ege Yayıncılık, İzmir.
- Bilgin, N. (2011). “Sosyal Düşüncede Kent Kimliği”, *İdealkent: Kent Araştırmaları Dergisi*, (3), s. 20-47.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Bilgin, N. ve Göregenli M. (1996). *Kentsel Katılım ve Çoğulculuk*, Dünya Yerel Yönetimler Akademisi Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, V. (2007). *Türkiye’de Değişimin Dinamikleri Köylülüğten Çıkış Yolları*, Lotus Yayınevi, Ankara.
- Biol, G. (2008). “Kentlilik Bilinci ve Balıkesir’den Yarım Asırlık Bir Örnek: Yeni Çarşı Deneyimi”, *Ege Mimarlık Dergisi*, (65), s. 28.
- Bookchin, M. (2014). *Kentsiz Kentleşme- Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*, (çev. Burak Özyalçın), Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- Boyer, M. C. (1996). *The City of Collective Memory: Its Historical Imagery and Architectural Entertainments*, MIT Press, Cambridge.
- Breakwell, G. M. (1986). *Coping with threatened identities*. London : Methuen
- Brehm, S. ve Kassin, S. M. (1993). *Social Psychology*, Houghton Mifflin Company, Boston.

- Breakwell, G. M. (1986). *Coping with threatened identities*. London : Methuen.
- Brown, B., Douglas, D. P., Graham B. (2003). "Place attachment in a revitalizing neighborhood: Individual and block levels of analysis", *Journal of Environmental Psychology*, 23 (3), p. 259-271.
- Brown, R. (1988). *Group Processes: Dynamics Within and Between Groups*, Basil Blackwell Inc., Oxford, the UK.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods* (4. Baskı). Oxford University Press, Oxford.
- Bumin, K. (1990). *Demokrasi Arayışında Kent*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Butgel Tunalı, S., Gözü, Ö., Özen, G. (2016). "Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemlerinin Bir arada Kullanılması 'Karma Araştırma Yöntemi'", *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 24 (2), s. 106-112.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2005). "Bursa'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Araştırması", *Bursa Büyükşehir Belediyesi*, Bursa.
- Carson, R. (1962). *Silent Spring*, Houghton Mifflin co., The Riverside Press, Boston, Cambridge, Massachusetts.
- Carter, J., Dyer P. & Sharma B. (2007). "Displaced Vocies: Sense of Place and Place Identity on the Sunshine Coast", *Social and Cultural Geography*, 8 (5), p. 755-773.
- Casakin, H. , Ruiz, C., Hernandez, B. (2021). "Place Attachment and The Neighborhood: A Case Study of Israel", *Springer*, 155 (1), s. 315-333.
- Castells, S., and Miller, J. M. (1998). *The Age of Migration*, Macmillan, London.
- Castells, M. (2014). *Kent, Sınıf, İktidar*. (Çev. A. Türkün), Phoenix Yayınları, Ankara, (Orijinal Basım Tarihi 1978).
- Ciğeroğlu, Ö. (2007). *Denizli Kentsel Alanının Yönetim Alternatifleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Conzen, M.R.G. (1966). "Historical townscapes in Britain: a problem in applied geography", J. W. House, (Ed.). *Northern Geographical Essays in honour of G.*

- H. J. Daysh*, Newcastle upon Tyne, University of Newcastle Upon Tyne p. 56-78.
- Coşan, T. E. (2016). “Beyin ve Bilinç Evrimi”, *Osmangazi Tıp Dergisi, Beyin Farkındalığı Özel Sayısı*, 38 (1), s. 20-28.
- Coşkun, R. (2008). *Kente ve Yerele Dair*, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Cuba, L., & Hummon, D. M. (1993). “A place to call home: identification with dwelling, community, and region”. *Sociological Quarterly*, (34), s. 111-131.
- Cüceloğlu, D. (2019). *İçimizdeki Biz*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Cüceloğlu, D. (2019). *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çaba Şan, D. (2010). *Kent Kültürü ve Kentlilik Bilincinin Oluşumunda Kent-Yaşam Dergilerinin Etkisi ve İzmir Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çanak, E. (2013). “Çukurova: Adana Halkevi Dergisi”, *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1), s. 139-156.
- Çavdar, T. (1983). “Halkevleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İletişim, İstanbul, s. 877-884.
- Çelebi, B. (2014). “Yerel Yönetimlerin Uluslararası Müdahaleleri için Yasal Bir Dayanak: Uluslararası Hukuk ve Kentli Hakları”, *TESAM Akademi Dergisi*, 1(1), s. 129-155.
- Çelik, C. (2002). *Şehirleşme ve Din*, Çizgi Yayıncılık, Konya.
- Çelik, F. (2006). “İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:27, Temmuz-Aralık, s.149–170.
- Çelik, F. (2007). Türkiye’de iç göçler: 1980-2000. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1), s. 87-109.
- Çobangil, O. (2018). *Pozitivizm, Chicago Kent Ekolojisi Okulu ve Kent Güvenliği*, *Kent Akademisi*, 11 (36), s. 673-682.

- Çöl, Ş. (1998). *Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek için Bir Yöntem Denemesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çukurçayır, A., Eroğlu, H. T. ve Eşki Uğuz, H. (2010). *Yönetişim: Kuram Boyutlar Uygulama, Çizgi Kitabevi*, Ankara.
- Dağ, V. ve Mansuroğlu, S. (2020). “Turizm Alanlarının Kent Kimliğine Etkisi: Denizli Kenti Örneği”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), s. 589-604.
- Dear, M. (2000). *The Postmodern Urban Condition*, Blackwell Publications, Oxford.
- De Luca, C., Tondelli, S., & Åberg, H. E. (2020). “The Covid-19 pandemic effects in rural areas”, *Journal of Land Use, Mobility and Environment*, (20), p. 119- 132.
- Demir, E. (2002). “Toplumsal Değişme Süreci İçinde Gençlik Parkı: Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Landscape and Urban Planning*, 100 (60), s. 59-72.
- Demirci, M. (2010). “Katılımcı Demokrasi Açısından Kent Konseyleri: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, vol.19, s. 21-46.
- Demirkan, T. (1996). “Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları: Kentler”, *Cogito 8: Kent ve Kültürü*, s.17-23.
- Demirtaş, H. A. (2003). “Sosyal Kimlik Kuramı Temel Kavram ve Varsayımlar”, *İletişim Araştırmaları*, 1 (1), s. 123-144.
- Deniz Topçu, K. (2011). “Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (2), s. 1048-1072.
- Doğan, Ö. (1999). *Siyaset Bilim ve Tarih Bilinci*, İnkılap Kitabevi, İstanbul,
- Duru, B. ve Alkan A. (2002). *20. Yüzyıl Kenti*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Duru, E. (2015). “Genel Aidiyet Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (44), s. 37-47.
- Düzen, N. E. (2006). *Duygu Durumlarında Yönelmişliğin İkili Yapısı: Bilinç Oluşumunda Bilişsel İşlemler ve Duygusal İzlenimler Etkileşimi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Eisenstadt, S. N. (2007). *Modernleşme- Başkaldırı ve Değişim*, (çev. Ufuk Coşkun), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Eraslan Yayınoglu, P. ve Susar A. F. (2008). *Kent, Görsel Kimlik ve İletişim*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Eraydın, Z. (2016). “Kentsel Markalaşma Stratejilerinin Kent Belleği ve Kent İmgesi Üzerine Etkileri: Ankara Örneği”, *İdealkent: Kent Araştırmaları Dergisi*, (19), s. 80-115.
- Ercoskun, Ö. Y. ,Öcalır-Akünal, E. V., Yenigül, S. B. ,Alkan, L. (2016). “Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları”, *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11, s. 4-23.
- Erdem, B. (2016). *Kentlilik Bilinci Bağlamında Çevre Duyarlılığı: Burdur İli Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Erdoğan, G. ve Akay Çorbacıoğlu, S. (2018). “Denizli Kent Kimliği Bileşenleri”, *Kent Akademisi*, 11 (33), s. 459-473.
- Erdoğan, T. (2016). “Kentleşmede Süreci ve Ailede Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Kalıpyargıların Dönüşümü: Denizli-Sevindik Mahallesi Örneği”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), s. 143-166.
- Erkal, M. (1984). *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, Mayaş Yayınları, Ankara.
- Erkan, R. (2002). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilim adamı Yayınları, Ankara.
- Erkul, H., Kanten, P., Seçtim, H. (2019). “Kentlilik Bilincinin Oluşmasında Kent Konseylerinin Rollerini Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Management and Political Sciences Review*, 2 (2), s. 53-73.
- Erman, T. (2013). “Küresel ve Yerel Dinamikler Altında ‘Anadolu Kaplanı’ Kentleri”, *İdealkent*, (8), s. 50-73.
- Eroğlu, A. (2012). “Henri Bergson’da Bilinç-Sezgi İlişkisi”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), s. 81-102.
- Ertürk, H. ve Sam, N. (2011). *Kent Ekonomisi*, Ekin Kitabevi, Bursa.

- Ertürk, S. (1984). *Mimari Mekânın Algılanması Üzerine Deneysel Bir Çalışma* (Basılmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Es, M. (2007). *Kent Üzerine Düşünceler*, Okutan Yayınları, İstanbul.
- Es, M. ve Ateş, H. (2004). “Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*,(48), s. 205-248.
- Everett, S. L. (1966). “A Theory of Migration”, *Demography*, 3 (1), s. 45-57.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, (çev. Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Fichter, F. (1994). *Sosyoloji Nedir?*, (çev. N. Çelebi), Attila Kitapevi, Ankara.
- Fielding, N., ve Fielding, J. (1986). *Linking Data: The Articulation of Qualitative and Quantitative Methods in Social Research*, Sage, London and Beverly Hills.
- Flanagan, W. G. (1990). *Urban Sociology: Images and Structure*, Boston: Allyn and Bacon.
- Francaviglia, R. V. (1978). “Xenia Rebuilds: Effects of pre-disaster Conditioning on Post-disaster Redevelopment”, *Journal of the American Institute of Planners*, 44, p. 13-24.
- Fried, M. (1963). “Urban Problems”, *American Journal of Orthopsychiatry*, 33(2), s. 342-345.
- GENAR (2006). *Konya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Araştırması*, Sosyal Araştırmalar Merkezi Müdürlüğü, İstanbul.
- GEKA (2015). *İncirliova’da Göçle Gelen Nüfusun Kentlilik Bilincinin Araştırılması*, İncirliova Belediyesi.
- Geray, C. (1998). “Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler”, *Türk İdare Dergisi*, 70 (421), s. 323-346.
- Geray, C. (2000). *Kenttaşlık Hakları*, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.
- Gerson, K., Stueve, C. A., & Fischer, C. S. (1977). “Attachment to Place”, Fischer, C. S., Jackson, R. M., Stueve, C. A., Gerson, K., Jones, L. and M. Baldassare

- (Eds.), *Networks and Places: Social Relations in the Urban Setting*, The Free Press. New York, pp. 139-161.
- Geyik, S. (2010), *Kırdan Kente Göç Sonrası Kentlilik Bilinci (Mevlana Mahallesi Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Sakarya Üniversitesi SBE Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya.
- Gezgin, Y. (2011). “Cemaat-Cemiyet Ayırımı ve Ferdinand Tönnies”, *İstanbul Journal of Sociological Studies*, (22)
- Gibson, J. (1954). “The Visual Perception of Objective Motion and Subjective Movement”, *Psychological Review*, 61 (5), p. 304-305.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji-Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*, (çev. Hayati Beşirli), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Giritlioğlu, C. (1991). “İç Göç ve Kentleşme”, *Kentleşme ve Kentleşme Politikaları*, Yayına Hazırlayan: Hande Suher, TÜSES Vakfı, İstanbul.
- Giuliani, M. V. (2003). “Theory of Attachment and Place Attachment”, In M. Bonnes, T. Lee, and M. Bonaiuto (Eds.), *Psychological Theories for Environmental Issues* s.137-170. Aldershot: Ashgate.
- Giuliani, M. V. (2016). “Theory of Attachment and Place Attachment”, *Psychological Theories for Environmental Issues*, Mirilia Bonnes, Terence Lee, Marino Bonaiuto (Eds.), Routledge Press, New York, p. ??-???
- Gökburun, İ. (2019). “Ekonomik Gelişmişliğin Göçler Üzerindeki Etkisi: Denizli Örneği”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 2 (3), s. 564-582.
- Gökçe, B. (1996). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Gökçe, T. (2000). *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Lazıkıyye (Denizli) Kazası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Gökulu, G. (2010). “Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (1), s. 209-226.
- Göregenli, M. (2005). *Çevre Psikolojisinde Temel Konular*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

- Görün, M. ve Kara, G. (2017). “Üniversite Öğrencilerinin Kentlilik Bilinci Algısı: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), s. 393-409.
- Greene, J. C. (2005). “The generative potential of mixed methods inquiry”, *International Journal of Research & Method in Education*, 28 (2), p. 207-211.
- Greene, J.C. (2007). *Mixed Methods in Social Inquiry*. San Francisco: Jossey-Bass
- Güçlü, S. (2002). *Kentlileşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Güllüpnar, F. (2012). “Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 21 (3), s. 1-29.
- Güllüpnar, F. (2013). *Kent Sosyolojisi*, Anadolu Üniversitesi, Yayın No: 2978, Eskişehir, s. 50-83.
- Gümüş, N., İlhan, A., Gülersoy, A. E. (2013). “Bir Tersine Göç Örneği: Köprücük Köyü (Varto-Muş)”, *Turkish Studies*, 8 (6), s. 233-261.
- Gümüšoğlu, F. (2001). *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Güngör, N. (2019). Dijital Çağın İnsanı, İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi, 6 (13), s. 143-151.
- Güreşçi, E. (2010). “Türkiye’de Kentten Köye Göç Olgusu”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (1), s: 77-86.
- Gürhan, N. (2016). “Diyarbakır Kent Algısı Üzerine Bir Araştırma”, *Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, 8 (2/16) s. 921-941.
- Gürses, İ. ve Kılavuz, M. A. (2011). “Erikson’un Psikososyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişimin Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (2), s. 153-166.
- Hagerty, B. M., Lynch-Sauer, J., Patusky, K. L., Bouwsema, M., & Collier, P. (1992). “Sense of belonging: A vital mental health concept”, *Archives of Psychiatric Nursing*, 6(3), 172–177.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. The University of Chicago Press, Chicago.

- Haldun, İ. (2021). *Coğrafya Kaderdir İlme Dayalı Bir Tarih Felsefesi*, (yayıma hazırlayan: Mesud Topal), Destek Yayınları, İstanbul.
- Harcourt, B. E. (1998). "Reflecting on the Subject: A Critique of the Social Influence Conception on Deterrence, the Broken Windows Theory, and Order-Maintenance Policing New York Style", *Michigan Law Review*, 97 (2), p. 291-390
- Harcourt, B.E.; Ludwig, J. (2006) "Broken Windows: New Evidence from New York City and a Five-City Social Experiment", *The University of Chicago Law Review*, 73-1,271- 320
- Harris, D. ve Ullman E. L. (2002). *Yirminci Yüzyıl Kenti*, (çev. Bülent Duru, Ayten Alkan), İmge Kitabevi, Ankara.
- Harvey, D. (1974). *Social Justice and City*, John Hopkins University Press, Baltimore.
- Harvey, D. (1997), *Postmodernliğin Durumu, Kültürel Değişimin Kökenleri*, (çev. Sungur Savran), Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2003). "Contested Cities: Social Process and Spatial Form", *City Reader*, (Ed. Richard T. LeGates and Frederic Stout), Urban Reader Series, Routledge, London, p. 227-234.
- Harvey, D. (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir*, (çev. Mehmet Moralı), Metis Yayınları, İstanbul.
- Hatt, P.K. ve Reiss, A.J (2002). *Yirminci Yüzyıl Kenti*, (çev. Bülent Duru, Ayten Alkan), İmge Kitabevi, İstanbul.
- Hayta, Y. (2016). "Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), s.165-184.
- Hayta, Y. ve Nalbant, M. (2019). "Kentlilik Bilinci Üzerine Bir Değerlendirme: Bitlis İli Örneği", *International Journal of Business, Economics and Management Perspectives*, 3 (2), s.90-101.
- Healey, P. (2002). "On Creating the 'City' as a Collective Resource", *Urban Studies*. 30/ 10, s. 1777-1792.
- Helle, H. J. (1996). *Kentlileşmiş İnsan*, (çev. Zeynep Aygen), Cogito:8, Kent ve Kültürü, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Herbert, N. (2002). *Temel Bilinç*, (çev. Meltem Andırıcı), Ayna Yayınevi, İstanbul.
- Hidalgo, M. C., ve Herná'ndez, B. (2001). "Place attachment: conceptual and empirical questions", *Journal of Environmental Psychology*, 21, 273-281.
- Holton, R. J. (1999). *Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık*, (çev. Ruşen Keleş), İmge Kitabevi, Ankara.
- Hulchanski, J.D. (1997). "Immigrants and Access to Housing: How Welcome are Newcomers to Canada". Metropolis Year II Conference, s. 23-26.
- Huot, J. L., Thalmann, J. P., ve Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu*, (çev. Ali Bektaş Girgin), İmge Kitabevi, Ankara.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", *75. Yılda Köylerden Şehirlere*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İlgar, E. (2008). *Kent Kimliği ve Kentsel Değişimin Kent Kimliği Boyutu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- İlyas, A. (2019). "Cumhuriyetin Yitik Modernleşme Mirasında Bir Örnek: Hakkâri Halkevi ve Çalışmaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18 (37), s. 589-603.
- Işık, Ş. (2005). "Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, s. 14, 57-71.
- İslamoğlu, A. H. (2011), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Beta Yayınları, İstanbul.
- İslamoğlu, E., Yıldırım, S., Benli, A. (2014). "Türkiye'de Tersine Göç VE Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği", *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(1), s. 68-93.
- İzmir Yerel Gündem 21 (1998). İzmir'in Kentleşme- Çevre – Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri; Kentleşme Raporu 1. Cilt.
- Jayne, M. (2006). *Cities and Consumption*, Routledge Publisher, London.
- Karadağ, A. (2009). "Kentsel Ekoloji, Yaşanabilirlik ve Coğrafya", *Kentsel Ekoloji ve Yaşanabilir Kent Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İzmir.

- Karadağ, A. ve Koçman, A. (2009). “İzmirlilik Bilinci Üzerine Bir Alan Araştırması”, *İzmirli Olmak Sempozyumu*, İzmir.
- Karakaş, M. (2001). “Tarihsel Gelişim Sürecinde Kent Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), s. 121-132.
- Karalar, R. (2009). *Genel İşletme*, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir.
- Karaman Toprak, Z. (1998). *Kent Yönetimi ve Politikası*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Karasu, M. A. (2008). “Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları”, *TBB Dergisi*, (78), s. 37-52.
- Karpat, K. (2003). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm*, (çev. Abdülkerim Sönmez), İmge Kitabevi, Ankara.
- Kartal, S. K. (1978). *Kentleşme ve İnsan*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- Kartal, S. K. (1983). “Kentlileşmenin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti”, *Amme İdaresi Dergisi*, 16 (4), s. 92-110.
- Kartal, S. K. (1983). *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentlileşme*, Yurt Yayınları, Ankara.
- Kasarda, J. D. ve Janowitz M. (1974). “Community Attachment in Mass Society”, *American Sociological Review*, Vol. 39, No: 2, s. 328-339
- Kavruk, H. (2002). *Anakente Bakış, Türkiye’de Anakent Belediyeciliği ve Kent Hizmetlerinin Yönetimi*, Hizmet-İş, Ankara.
- Kaya, E. (2007). *Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşım Yerel Kalkınma Yönetimi*, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Kaya, E. (2007). *Kentleşme ve Kentlilik Bilinci*, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Kaya, E. (2008). *Modern Kent Yönetimi I*, Okutan Yayıncılık İstanbul.
- Keçeli, A., Sariusta F. (2013). “Medya Alışkanlıkları ve Kent Algısı Üzerine Bir Deneme: Diyarbakır Örneği”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VI/2, s. 328-346.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara.

- Keleş, R. (2005). “Kent ve Kültür Üzerine”, *Mülkiye Dergisi*, 29 (246), s. 9-18.
- Keleş, R. (2015). *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Keleş, R. ve Mengi, A. (2017). *Kent Hukuku*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu (2016), Bursa.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2009), *Kentleşme Şurası Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu*, Ankara: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.
- Keskin, D. B. E. ,Sağocak, Y. M. , Aslan, D. T. V. (2015). “Kentlilik Bilinci Çalışmaları İçin Bir Model Önerisi: Bursa’da Kentlilik Bilinci Araştırması”, *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(1), s. 21-43.
- Keskinok, H. Ç. (2006). *Kentleşme Siyasaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, S. (2013). “Örnekleme Yöntemleri”, *Journal of Mood Disorders*, 3 (1) s. 44-46.
- Kılıçarslan, M. (2018). *Kente Göçle Gelenlerde Kentlilik Bilinci: Kaynaratepe Mahallesi Örneği* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Kılıçbay, M. A. (2000). *Şehirler ve Kentler*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kiper, P. (2004). “Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri”, *Planlama*, (4), s. 14-18.
- Kıray, M. (1982). “Toplumsal Değişme ve Kentleşme”, *Kentsel Bütünleşme*, Türkiye Gelişme Araştırma Vakfı ve Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara.
- Kıray, M. (1998). *Örgütlemeyen Kent: İzmir*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M. B. (2006). *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M. B. (2007), *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kırılmaz, L. ve Uhri A. (2019). *Kentlilik Bilinci ve İzmir Tarihi*, Ege Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, İzmir.
- Kıroğlu, K. (2010). *Eğitimle İlgili Temel Kavramlar*, Pegem Akademi, Ankara.
- Kızılcılık, S. (1994). *Sosyoloji Teorileri I, II*, Yunus Emre Yayınları, Konya.
- Knez, I. (2005). “Attachment and Identity as Related to a Place and Its Perceived Climate”, *Journal of Environmental Psychology*, 25, s. 207-218.

- Kongar, E. (2008). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kösemihal, N. Ş. (1971). *Durkheim Sosyolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Koyuncu Okça, A. ve Bilici, B. (2019). “Denizli’de Sürdürülebilir Kentsel Koruma için Kent Müzesinin Gerekliliği”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), s. 29-37.
- Koyuncu, A. (2011). “Sosyoloji Kuramlarında Kent”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 25, s. 31-56.
- Kurt, N. (2011). “Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9 (2), s. 262-278.
- Kurtuluş, H.ve Türkün, A. (2005). “Giriş”, *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, s. 9-25, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Lang, J. (1980). *Designing for Human Behavior: Architecture and the Behavioral Science*, Hutchinson Ross Publishing Company.
- Langer, E. J. (1989). *Mindfulness*, Persues Press, Boston.
- Leech, N. L., & Onwuegbuzie, A. J. (2009). A typology of mixed methods research designs. *Quality & Quantity: International Journal of Methodology*, 43 (2), s. 265–275.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, 2. Baskı, (Çev. Işık Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı*, (Çev. Işık Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lewicka, M. (2008). “Place Attachment, Place Identity, And Place Memory: Restoring the Forgotten City Past”, *Journal of Environmental Psychology*, (28), s. 209-231.
- Low, S. M., and Altman, I. (1992). “Place attachment: a conceptual inquiry”, I. Altman and S. M. Low (Eds.), *Place Attachment*, Plenum Press, New York, p. 1-12.
- Lynch, K. (2014). *Kent İmgesi*, (çev. İrem Başaran), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Malpass, J. (2008). "New Media, Cultural Heritage and The Sense of Place: Mapping T The Conceptual Ground", *International Journal of Heritage Studies*, 14 (3), 197-209.
- Manzo, L. C. (2005). "For better or worse: exploring multiple dimensions of place meaning", *Journal of Environmental Psychology*,(25), s. 67-86.
- Marcus, C. C. (1992). "Environmental Memories", I. Altman and S.M. Low (Eds.), *Place Attachment. Human Behavior and Environment*, (12), Springer, Boston.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- Martindale, D. (2015). *Modern Kentin Oluşumu Max Weber*, (çev. Musa Ceylan), Yarı Yayınları, İstanbul.
- Marx, K. (1964). *Pre-capitalist Economic Formations*, New York: International Publishers.
- Mazlum, A. (2010). *Kentlileşme Sürecinde Toplumsal Farklılaşma ve Bütünleşme: Mersin İli Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Mazumdar, S., ve Mazumdar, S. (2004). "Religion and place attachment: a study of sacred places". *Journal of Environmental Psychology*, 24, s. 385-397.
- McDermott, J. J. (1974). "Space, Time and Touch: Philosophical Dimensions of Urban Consciousness", *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, 57 (3), s. 253-274.
- Mesch, G. S., and Manor, O. (1998). "Social ties, environmental perception, and local attachment", *Environment and Behavior*, 30, s. 227-245.
- Michelson, W. (1976). *Man and His Urban Environment: A Sociological Approach, With Revisions*, Addison-Wesley Publication, Boston.
- Montgomery, J. (1998). "Making a city: urbanity, vitality and urban design", *Journal of Urban Design*, 3 (1), p. 93-116.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, (çev. Gürol Koca ve Tamer Tosun), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Mumford, L. (2000). "What Is a City?", R. T. LeGates & F. Stout (Eds.), *The City Reader*, London and New York: Routledge.
- Mutlu, A. (2010). *Kentli Hakları ve Türkiye*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Mutlu, A. ve Özaydın, Ö. (2011). *Metropol Kent Samsun'da Kentlilik Bilinci*, Fotokopi Dünyası, Samsun.
- Norberg-Schulz, C. (1971). *Existance, Space and Architecture*. New York: Praeger Publishers.
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci*, Academy Editions, London and Landschaft, Lebensraum, Baukunst. Stuttgart.
- Oğurlu, İ. (2014). "Çevre- Kent İmajı - Kent Kimliği- Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* , 13 (26), s. 275-293.
- Ökesli, S. (2014). "Göçmen Kültürü ve Kentlilik Bilinci-Adana Örneği", *The Journal of International Social Research*, 7 (33), s. 595-607.
- Ökmen, M. (2008). "Bir İnsan Hakkı Olarak Yerel Haklar ve Avrupa Kentsel Şartı", *Yerel Siyaset*, 29, s. 13-18.
- Oktay, D. (2011). "Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış", *İdealkent: Kent Araştırmaları Dergisi* (3), s. 8-19.
- Ozankaya, Ö. (1986). *Toplumbilim*, Tekin Yayınevi, Ankara.
- Önder, F. (2008). "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset -I", *Yerel Siyaset*, 29, s. 22-28.
- Örer, G. (1993). *İstanbul'un Kentsel Kimliği ve Değişimi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özdede, S., Doğan, D., Zengin, M. (2021). "Kolektif Bellekte Antik Kentlerin İzi: Denizli Kenti Örneği", *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 6 (2), s. 688-703
- Özdemir, E. (2010). "Kentın Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi", *İdealkent: Kent Araştırmaları Dergisi*, (2), s. 44-77.

- Özdemir, Y. ve Aktaş, E. (2011). “Halkevleri (1932’den 1951’e). *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, (45), s. 235-262.
- Özer, İ. (2003). “Toplumsal Değişme/Gelişme”, *Sosyolojiye Giriş*, (Ed. İhsan Sezal), Martı Yayınevi, Ankara, s. 559-589.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Özer, İ. (2017). *Türkiye’de Kent, Kentleşme ve Kentsel Değişme, Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Dora Yayıncılık, Bursa.
- Özer, Y. E. (2011). “Gençlerin Toplumsal Yaşama Katılımı ve Yerel Yönetimlerin Rolü”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26 (1), s.43-65.
- Özgür, H. (2006). “Bir Yerel Gelişme Öyküsünün Farklı Yorumları”, *Değişen Mekân*, Derleyen: Ayda Eraydın, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 213-259.
- Özgür, H. ve Kösecik, M. (2006). “Küyerelleşme Sürecinin Türkiye’deki Yerel Kurumsal Yapılara Yansımaları”, Editörler: Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik, *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-I: Reform*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Özgür, H. (2007). “Denizli Ekonomisinin Durumu ve Gelişimine İlişkin Farklı Açıklamalar”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, 2. Cilt, 6-7-8 Eylül 2006, Denizli, Ayfer Özçelik ve diğerleri (Editörler), Denizli: Pamukkale Üniversitesi, s. 565-578.
- Özgür, H., (2008). “Denizli Kentsel Alanının Yönetiminde Söylemden Eyleme Bütünşehir Belediyesi Tasavvurları: Ali Aygören Teklifi (2001), Denizli’ye Özel Kanun Teklifi (2003) ve Kanununun 11. Maddesi (2006)”, *Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler*, (ed) N. Genç, A. Yılmaz, H. Özgür, Gazi Kitabevi, Ankara, s. 239-298.
- Özkan, C. İ. (2019). “Descartes’in Zihin Teorisi ve Sınırları”, *Yapay Zeka ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 2 (2), s. 243-254.
- Öztürk, M. (2005). *Sine Masal Kentler*, Donkişot Yayınları, İstanbul.
- Palabıyık, H. (2004). *Avrupa Kentsel Şartı*, Birleşik Yayınlar, İzmir.

- Park, R. E. ve Burgess, E. W. (2015). *Şehir*, (çev. Pınar Karababa Kayalığı), Heretik Yayınları, Ankara.
- Parlak, B. (2011). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, Marmara Kitap Merkezi, Bursa.
- Parlak, B. (2018). “Sürdürülebilir Kalkınma ve Kentli Hakları Perspektifinden Kent Kültürü ve Kent Kimliğinin Dönüşümü: Bir Proje Örneği”, *TESAM Akademi Dergisi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı*, s. 11-48.
- Peker, M., Önen, E., Balkız, B. (1997). *Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset, Yeni Eğilimler, Yeni Yaklaşımlar*, Saray Kitabevi, İzmir.
- Pèrouse, J. F. (2006). “Kentsel Bellek ve Kent Müzeleri: İstanbul Şehri Gözlem ve Merkezi Deneyimi”, *Kentler ve Kent Müzeleri, Kent Müzeleri Uluslararası Sempozyumu*, 21-22 Nisan 2006, Antalya, s. 105-110.
- Pirenne, H. (2009). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (çev. Uygur Kocabaşoğlu), İletişim, İstanbul.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., Kaminoff, R. (1983). “Place-identity”. *Journal of Environmental Psychology*, 3, p. 57-83.
- Radstrom, S. J. (2005). *An Urban Identity Movement Rooted in the Sustainability of Place and Their Application in Rural Manitoba*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Master of City Planning, University of Manitoba.
- Rappaport, J. (1987) “Terms of Empowerment/Exemplars of Prevention: Toward a Theory for Community Psychology”, *American Journal of Community Psychology*, 15, s.121-148.
- Raymond, C. M., Brown, G. Robinson, G. M. (2011). “The Influence of Place Attachment, and Moral and Normative Concerns on the Conservation of Native Vegetation: A Test of Two Behavioural Models”, *Journal of Environmental Psychology*, 31, s. 323-335.
- Relph, E. C. (1976). *Place and Placelessness*, Pion. London.
- Reyhan, H., Mutlu, A. ve Hüseyin Doğa, H. (2019). *Kentleşme*, Palme Yayınevi, Ankara.
- Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, Tarih, Unutuş*, (çev. M. Emin Özcan), Metis Yayınları, İstanbul.

- Riger, S., & Lavrakas, P. J. (1981). "Community ties: Patterns of attachment and social interaction in urban neighborhoods", *American Journal of Community Psychology*, 9 (1), p. 55–66.
- Riley, R. B. (1992). "Attachment to the ordinary landscape", I. Altman, & S. M. Low (Eds.), *Place Attachment*, Plenum, New York, p. 13-35.
- Ringas, D., Christopoulou, E., Stefanidakis, M. (2011). *Urban Memory in Space and Time*, New York.
- Rittersberger Tılıç, H. (2013). "Kavram Olarak Kent Sosyolojisi", *Kent Sosyolojisi*, (ed. Fatime Güneş), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Rossi, A. (1982). *The Architecture of the City*, Rizzoli, New York.
- Rossmann, G. B., & Wilson, B. L. (1994). "Numbers and words revisited: Being 'shamelessly eclectic'", *Quality and Quantity*, 28 (3), p. 315-327.
- Rubinstein, R.I. & Parmelee, P.A. (1992). "Attachment to Place and the Representation of the Life Course by the Elderly". In: Altman, I., Low, S.M. (eds) *Place Attachment. Human Behavior and Environment*, (12), Springer, Boston, p. 139-163.
- Russell, N. (2006). "Collective Memory before and after Halbwachs", *The French Review*, 79 (4). p. 792-804.
- Sarikaya Levent, Y. (2011). "Kültür Mirasına İlişkin Koruma Politikaları ve Uygulamalarında Kamu Yararı İlkesi", *Toplum ve Demokrasi*, 5 (11), s. 119.
- Saunders, P. (1993). *Social Theory and The Urban Question*, Routledge, London.
- Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori Kentsel Sosyoloji*, (çev. Songül Doğru Getir), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Savaş Yavuzçehre, P. ve Torlak, S. E. (2006). "Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler: Denizli Karşıyaka Mahallesi Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), s. 184-207.
- Savaş Yavuzçehre, P. (2011). *Kentsel Mekânda Değişim: Denizli*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.

- Savaş Yavuzçehre, P. (2018). “Kimlik Bunalımında Bir Kent: Denizli”, *Türkiye’de Toplum, Yerleşim ve Yönetim Tartışmaları*, Kaysem 12 Bildiriler e-kitabı, s. 584-591.
- Savaş Yavuzçehre, P. ve Özgür, H. (2016). “İş Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları ve Odaları İşbirliğine İl Temelli Bir Örnek Olarak Denizli Platformu”, *International Journal of Social Science*, 46, Spring IV, s. 209-220.
- Savaş Yavuzçehre, P. (2021). “Cumhuriyet Döneminde Denizli’de Kentsel Mekan Kullanımı Hakkında Literatür Analizi”, *Denizli Çalışmaları Birikim ve Yol Haritası*, Ed., Yasemin Beyazıt, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- Scannel, L. ve Gifford, R. (2010). “Defining Place attachment: A tripartite Organizing Framework”, *Journal of Environmental Psychology*, 30, s. 1-10.
- Scannel, L. ve Gifford, R. (2017). “The Experiment of Phsycological Benefits of Place Attachment”, *Journal of Environmental Psychology*, 51, s. 256-269.
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye’ de Kentleşme*, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Sennett, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul.
- Serter, G. (2013). “Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram”, *Planlama*, 23(2), s. 67-76.
- Sezal, İ. (1992). *Şehirleşme*, Ağaç Yayınları, İstanbul.
- Shaffer, J. A. (1991). *Zihin Felsefesi Açısından Biliş, Ruh ve Ötesi*, (çev. Turan Koç), İz Yayıncılık, İstanbul.
- Simmel, G. (2006). *Metropol ve Tinsel Hayat, Modern Kültürde Çatışma*, (çev. Nazire Kalaycı), İletişim, İstanbul.
- Sjoberg, G. (1967). “Cities in Developing and Industrial Societies a Crosscultural Analysis”, Hause, Schnore (Ed.), *The Study of Urbanisation*, New York, John Wiley.
- Sonnenschein, W. (1997). *The Diversity Toolkit: How You Can Build and Benefit from a Diverse Workforce*, McGraw Hill Companies, New York.
- Sosyal Doku Projesi Araştırmaları -1, *İstanbullu Olma Bilinci*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2004.

- Soylu, S. (1994). *Örgütlerde Sosyal Kategorizasyon ve Sosyal Kimlik*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Stedman, R. C. (2003). "Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place", *Society and Natural Resources*, 16, s. 671-685.
- Suher, H. (2006). *Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları*, TÜSES Yayınları, İstanbul.
- Sürgevil, O. (2008). "Farklılık Kavramına ve Farklılıkların Yönetimine Temel Oluşturan Sosyo-psikolojik Kuramlar ve Yaklaşımlar", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (20), s. 111-124.
- Şahin, K. ve Anık, M (2016). "Göç, Kentleşme ve Kentlilik Bilinci: Kırıkkale Örneği", *ZfWT*, 8 (3), s. 151-172.
- Şahin, M. (2002). *Kentli Dayanışması*, Zirve Ofset, Ankara.
- Şahin, Y. (2018). *Kentleşme Politikası*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Şen, S. (2012). "Kentlilik Üzerine Düşünmek", *Toplum ve Bilim*, 124, s. 103-124.
- Şengül, T. (2001). "Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı", *Praksis Kent ve Kapitalizm Özel Sayısı 2*, s. 9-32.
- Şengül, T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Şentürk, A. (2018). *Aidiyet, Kent Kimliği ve Kentsel Koruma Etkileşimi Bağlamında Kullanıcı Sürekliliğinin İrdelenmesi: Kadıköy Moda Örneği* (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şentürk, A. ve Gülersoy, N. Z. (2019). "Aidiyet, Kent Kimliği ve Kentsel Koruma Etkileşimi Bağlamında Kullanıcı Sürekliliğinin İrdelenmesi: Kadıköy Moda Örneği", *Megaron* 14 (1), s. 145-159.
- Şenyapılı, T. (1978). *Kentlileşen Köylüler*, Milliyet Yayınları, Milliyetten Seçme Dizisi:19, İstanbul.
- Tatlıdil, E. (2009). "Kent ve Kentli Kimliği; İzmir Örneği", *Ege Akademik Bakış*, 9 (1), s. 319-336.

- Taylor, R. B. ve Gottfredson, S. D., Brower, S. (1985). "Attachment to Place: Discriminant Validity, and Impacts of Disorder and Diversity", *American Journal of Community Psychology*, 13 (5), s. 525-542.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). *Kentsel Yaşam Kalitesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.
- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2011). *Tasarım, Mimarlık ve Mimarlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2014). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2016). *Dünya'da ve Türkiye'de Kır- Kent Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler için Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri*, İdeal Kent Yayınları, Ankara.
- Tellan, D. (2008). "Gündelik Yaşamın Üretimi ve Reklamlar", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (27), s. 27-55.
- Thera, N. (1972). "The Power of Mindfulness (Mindfulness Series 3)", *Unity Press*, s. 1-60.
- Tiken, S. (2011), *Türk Romanında Kentleşme ve Kentlileşme (1950-1980)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Timuçin, A. (2000). *Felsefe Logos*, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Toksoy, N. (2007). *Halkevleri: Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Topal, A. K. (2004). "Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir?", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), s. 276-294.
- Torlak, S. E. ve Polat, F. (2006). "Kentlileşme Sürecinde Kimlik Farklılaşması Açısından Denizli'de İki Mahallenin Karşılaştırmalı Analizi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2), s. 167-186.

- Tuan, Y. (1974). *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Tuna, K. (1987). *Şehirlerin Ortaya Çıkış ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Turan, T. ve Beşirli, A. (2008). “Kentleşme Sürecinin Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, s. 238-243.
- Turut, H. ve Özgür, M. (2018). “Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 27 (1), s. 1-19.
- Türk, E. (2016). *Hızlı Kentleşme Sürecinin Toplumsal Yapıya Etkisi: Batman Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Türkkan, H. G. (2019). *Mimari Mekânın Algılanmasında Olgubilimsel Yaklaşım* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Türktaş, M. M. (2012). *Denizli Efsaneleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Twigger-Ross, C. L. ve Uzzell, D. (1996). “Place and Identity Processes”, *Journal of Environmental Psychology*, 16, p. 205-220.
- Uğur, A. (2013). “Denizli Şehrinde Mala Karşı İşlenen Suçlarının Mekânsal Analizi”, *Polis Bilimler Dergisi*, 15 (2) s. 1-37.
- Uğurlu, Ö. (2010). “Kentlerin Tarihsel Gelişimi”, *Kent Sosyolojisi Çalışmaları Dergisi*, s. 10-33.
- Ujang, N. (2012). “Place Attachment and Continuity of Urban Place Identity”, *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, (49), s. 156-167.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2014). *Mahalli İdareler*, Seçkin, Ankara.
- Ural, T. (2021). “Türkiye’de Tek Parti Döneminde (1930-1939) Basılmış Adab-ı Muâşeret Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 19 (37), s. 513-548.

- Uralman, N. H. (2012). *Müze Halkla İlişkileri Aracılığıyla Kentlilik Bilinci Oluşturma* (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uzzel, D., Pol, E., Badenas, D. (2002). "Place Identification, Social Chosen and Environment Sustainability", *Environment and Behavior*, 34(1), s.26-53.
- Üner, S. (1986). "Türkiye'de İller Arasında Göçler (1970-1980)", *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Derleyen: Sevil Aruz, Sosyal Bilimler Der Yay., Ankara.
- Ünlü, T. S. (2017). "Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi: Mersin Örneği", *Planlama*, 27 (1), s. 75-93.
- Ünver Dirlik, Ö. ve Torlak, S. E. (2020). *Denizli'de Ekonomik Yapı ve Kültür İlişkisi*, İKSAD Yayınevi, Ankara.
- Varol, Ç. ve Eceral, T. (2013). 'Denizli Tekstil Sanayi: Yerel Kalkınmada Bir Başarı Hikâyesi mi?' *İdealkent: Kent Araştırmaları Dergisi*, (8), s. 180-199.
- Vatandaş, C. (2008). *Trabzon'da Kentleşme-Kentlileşme Süreci ve Problemleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Weber, M. (1968). *Economy and Society*, New York: Bedminster Press.
- Wetherell, M. (der.) (1996). *Identities, Groups and Social Issues*, Sage, London.
- Wilson, J., and Kelling, G. L. (1982). "Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety", *Atlantic Monthly*, March, s. 29-38.
- Wirth, L. (1938). "Urbanism As aWay of Life", *The American Journal of Sociology*,. 44(1) s. 1-24
- Wirth, L. (2002) "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme" B.Duru ve A.Alkan (der. ve çev.) 20. Yüzyıl Kenti içinde, Ankara: İmge Kitabevi
- Yasa, İ. (1970). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunlar*, TODAİE, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Yelken, R. (1999). *Cemaatin Dönüşümü*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Yenigül, S. B. (2005). "Göçün Kent Mekânı Üzerine Etkileri", *G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi*, 18(2), s. 273–288.

- Yeşil, M. ve Yeşil, M. (2016). “Ordu Kenti Örneğinde Kentlilik Bilinci”, *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11, s. 41-65.
- Yeşilbursa, C. C. ve Alper, S. (2018). “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Kent Kültürü ve Kentlilik Bilincine Yönelik Algı ve Görüşleri”, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2 (2), S. 70-81.
- Yıldırım Erniş, İ. E. (2012). *Fiziksel Elemanların Yüzer Yapılarda Mekân Algısına Olan Etkileri: Çevre ve İnsan Davranışı İlişkisi Bağlamında İrdelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, N. (2008). *Hemşehri Kimliği: Kastamonulular Örneği*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Yörükan, A. (2006). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Yu, K. H. (2014). “Organizing immigrants: meaning generation in the community”, *Work, Employment and Society*, 28 (3), p. 355-371.
- Yükselen, C. ve Güler, E. G. (2009). *Antakya Marka Kent: Görüş ve Öneriler*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Zeman, A. (2006). *Bilinç Kullanım Kılavuzu*, (çev. Gürol Koca), Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Zimbardo, P. G., (1969). “The Human Choice: Individuation, Reason, and Order Versus Individuation, impulse, and Chaos”. *Nebraska Symposium on Motivation*, 17, s. 237-307.
- Zinn, J. K. (2003). “Mindfulness-Based Interventions in Context: Past, Present, and Future”, *Clinical Psychological Science Practice*, 10 (2), s. 144-156.
- Zijderveld, A. C. (1998). *A Theory of Urbanity*, Transaction Publishers, New Jersey.
- WEB 1 [http://www.sozluk.gov.tr-\(10.05.2020, 25.11.2020, 14.04.2022\)](http://www.sozluk.gov.tr-(10.05.2020, 25.11.2020, 14.04.2022)).
- WEB 2 [http://www.ogelk.net/makale/62-herkes-icin-farkindalik-kabullenme-farkindalik-nedir.html- \(15.07.2020\)](http://www.ogelk.net/makale/62-herkes-icin-farkindalik-kabullenme-farkindalik-nedir.html- (15.07.2020)).
- WEB 3 [https://gestalt.org.tr/img/temas-dergisi/temas_dergisi_2015.pdf- \(11.07.2020\)](https://gestalt.org.tr/img/temas-dergisi/temas_dergisi_2015.pdf- (11.07.2020)).
- WEB 4 [http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/bilinc.htm- \(08.05.2020\)](http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/bilinc.htm- (08.05.2020)).

WEB 5 <http://www.tuik.gov.tr> -(05.06.2020, 25.04.2022, 29.05.2022).

WEB6 <https://www.cadempsikoloji.com/makale/3-cocuk-gelisim-donemleri>(17.11.2020)

WEB 7 <https://www.sbb.gov.t/>- (15.10.2020).

WEB 8 <https://webpace.ship.edu/cgboer/perscontents.html>- (20.10.2021)

WEB9 <https://www.arkitektuel.com/hermann-jansenin-ankara-plani/> (07.09.2021)

WEB10 <https://www.hlrn.org/img/documents/Engels%20The%20Housing%20Question.pdf> (18.01.2021).

WEB11 <https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/condition-working-class-england.pdf> (15.03.2021).

WEB12

<http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPAKONSEYI/KentSart-1.pdf> (14.03.2022).

WEB13 <http://www.sozcu.com.tr>-(05.06.2022).

WEB 15 <https://www.denizli.bel.tr>-(25.05.2022,02.06.2022)

WEB 16 <https://www.evrensel.net>-(01.04.2022, 01.05.2022).

WEB 17 <https://www.denizli.ktb.gov.tr>-(19.04.2022).

WEB 18 <https://www.adres.nvi.gov.tr>-(10.03.2022).

WEB 19 <https://www.denizlihaber.com>-(10.05.2022)-(02.06.2022).

WEB 20 <https://www.denizlimarlarodasi.org.tr>-(02.06.2022).

WEB 21 <https://www.ulusakanal.com.tr>-(10.05.2022).

WEB 22 <https://www.haberekspress.com>-(01.05.2022).

WEB 23 <https://www.haberler.com>-(01.05.2022)

WEB 24 <https://www.degiad.org.tr>-(15.04.2022).

WEB 25 <https://www.denizli.gov.tr>-(05.06.2021).

WEB 26 <https://www.denizlimanset.com>-(01.04.2022)

WEB 27 <https://www.seyyahdefteri.com>-(01.04.2022).

WEB 28 <https://www.eskidenizli.com>-(22.04.2022).

WEB 29 <https://www.denizlikml.meb.k12.tr>-(11.04.2022)

WEB 30 [https:// www.data.worldbank.org](https://www.data.worldbank.org)-(05.12.2021)

EKLER**EK-1 Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu İzni**

Evrak Tarih ve Sayısı: 05.11.2021-E.125996

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı : E-93803232-622.02-125996
Konu : Özge ÜNVER DİRLİK

05.11.2021

DAĞITIM YERLERİNE

10.170.1.17
275855
İlgide kayıtlı başvurunuz 3/11/2021 20-9 toplantı/karar nolu etik kurul toplantısında
görülmüş olup, alınan karar ekte sunulmuştur.
05.11.2021

Gereği için bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. Ertuğrul İŞLER
Kurul Başkanı

Ek: Karar (1 sayfa)

Dağıtım:
Gereği:
Sosyal Bilimler Enstitüsüne

Bilgi:
Sayın Doç. Dr. Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE

Bu belge; gres.csb@elektronik.mil.tr de yayımlanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu :BSLNAC7/HFV Pın Kodu :08382 Belge Link Adresi : <https://www.ankyic.gov.tr/pau-ehys>
Adres:Pamukkale Üniversitesi Kimlik Merkez Kampüsü
Telefon:0 (258) 0 Faks:0 (258) 0
e-Posta:info@pamukkale.edu.tr Elektronik Ağ: <http://www.psu.edu.tr/>
Kep Adresi: paurektortuk@hs01.kep.tr

Bilgi için: Ayşen TOSUN
Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

Tel No: 2582961803

Evrak Tarih ve Sayısı: 05.11.2021-E.125996

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
SAYI: 68282350/22021/G020

Toplantı Tarihi : 3.11.2021
Toplantı Sayısı : 20
Toplantı Saati : 15:00

10.170.1.17
275855
8.11.2021

KARAR 9- Üniversitemiz Sosyal Bilimleri Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora programı Öğrencisi Özge ÜNVER DİRLİK'in "**DENİZLİ ÖRNEĞİNDE KENTLİLİK BİLİNCİ**" başlıklı tezinin tez çalışmasına yönelik başvuru formunun usul ve etik açıdan verdiği beyan ve ekler tetkik edilmiş olup; proje sahibinin, başvurusunda yer alan bilgi, belge ve taahhütnamelere uygun bilimsel davranışlar sergileyeceği kanaati oluşmuştur. İş bu karar oy birliği ile alınmıştır.

ASLI GİBİDİR
3.11.2021

Prof. Dr. Ertuğrul İŞLER
Başkan

EK- 2 Araştırma Soruları

DENİZLİ KENTLİLİK BİLİNCİ ARAŞTIRMASI

Sayın Katılımcı,

Bu anket, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak Doç. Dr. Pınar Savaş Yavuzçehre danışmanlığında yürütülmekte olan bir doktora tezinde kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Anketin güvenilirliği ve geçerliliği siz sayın katılımcıların soruları titizlikle cevaplaması ve yanıtlanmamış soru bırakmamasıyla mümkün olacaktır. Anketteki bilgiler sadece bilimsel amaçlara yönelik kullanılacak, bütün anketler birlikte değerlendirilecek ve bilgiler kesinlikle üçüncü bir kişiye/kuruma aktarılmayacaktır. Katkınız için teşekkür ederiz.

Özge Ünver Dirlık

1. Cinsiyet

Kadın Erkek

2. Yaş....

3. Eğitim düzeyi

4. Meslek.....

5. Hane halkının toplam aylık gelir düzeyi.....

6. Denizli 'de ikamet süresi.....

7. Denizli' ye geldiği yer

- Bir köyden/kasabadan geldim
 Küçük bir ilçe merkezinden geldim
 Büyük bir ilçe merkezinden geldim
 Küçük bir il merkezinden geldim
 Büyük bir il merkezinden geldim
 Denizli doğumluyum.

8. Konut tipi

- Gecekondu
 Müstakil bina
 Apartman
 Site içi müstakil konut
 Site içi apartman
 Diğer(lütfen belirtiniz)

9. Kentliyi nasıl tanımlarsınız? Birden fazla işaretleyebilirsiniz.

- Kentte yaşayan herkes kentlidir.
 Kentine sahip çıkan/ seven herkes kentlidir.
 Kentte doğanlar kentlidir.
 Bir arada yaşamının bilincinde olanlar kentlidir.
 Kentte olup biteni takip eden herkes kentlidir.
 Diğer..... (lütfen belirtiniz)

10. Bir sivil toplum kuruluşuna üye misiniz? Birden fazla işaretleyebilirsiniz.

- Herhangi bir STK'ya üye değilim.
 Bulduğum kente ait bir hemşehri derneğine üyeyim.
 Geldiğim kente ait bir hemşehri derneğine üyeyim.
 Mesleki nitelikli bir kuruluşa üyeyim.
 Sosyo-kültürel nitelikli bir derneğe üyeyim.
 Diğer (lütfen belirtiniz)

Kendinizi ne düzeyde kentli hissediyorsunuz?				
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Denizli'de kendinizi ne düzeyde kentli hissediyorsunuz?				
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Denizli'yi kentleşme açısından değerlendirdiğinizde, ne düzeyde bir kent olduğunu düşünüyorsunuz?				
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

11. Kendinizi nereli hissediyorsunuz?

- Denizlili
 Diğer... (lütfen belirtiniz)

12. Denizli'de kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Birden fazla işaretleyebilirsiniz.

- Mutlu Mutsuz
 Enerjik Diğer

13. Denizli'de ikamet eden birisi olarak kente karşı ne tür sorumluluklarınız olduğunu düşünüyorsunuz? Birden fazla işaretleyebilirsiniz.

- Kentimiz ile ilgili alınan kararları denetlememiz gerekir.
 Kentimizin tarihi ve doğal güzelliklerini korumamız gerekir.
 Kentimize sahip çıkmamız, kente ilgili gündemi takip etmemiz gerekir.
 Yaşadığımız kente karşı bir sorumluluğum olduğunu düşünmüyorum.

Diğer....(lütfen belirtiniz)

14. Sizce Denizli'deki öncelikli kent problemi nedir?

- Trafik
 Temizlik/ Bakım hizmetleri
 Tarihi/doğal alanların korunması
 Kültürel ve sosyal faaliyetler
 Ulaşım sorunu
 Diğer... (lütfen belirtiniz)

15. Denizli'de ikamet eden birisi olarak, Denizli ile ilgili bir problemin çözümüne nasıl katkı sağlarsınız?

- Problemin çözümüne aktif olarak katılımım.
 Problemin çözümü için önerilerde bulunurum.
 Problemin çözümü için sosyal medya aracılığı ile kamuoyu oluştururum.
 Problemin çözüm sürecini uzaktan takip ederim.
 Hiçbir şey yapmam.

Diğer....(lütfen belirtiniz)

16. Denizli ile ilgili gündemi hangi kanallardan takip edersiniz? Lütfen sıralayınız.

- Yerel gazete
 Yerel televizyon
 Yerel radyo
 Yerel dergi
 Belediyelerin internet siteleri
 İnternet haber siteleri
 Sosyal medya (tweeter, instagram, facebook)
 Diğer... (lütfen belirtiniz)

17. Denizli ile ilgili takip ettiğiniz sosyal medya hesabı varsa lütfen belirtiniz.

Aşağıda okuyacağım sorularda yer alan yargılara ilişkin görüşlerinizi, Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum ve Kesinlikle katılıyorum biçiminde ifade eder misiniz?

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Aşağıda kullanılan "kent" ifadesi yaşadığınız kenti tanımlamaktadır. Lütfen her ifadeyi dikkatlice düşünerek, sizi en iyi yansıtacak puanı işaretleyiniz.					
Bu kenti seviyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kenti sunduğu imkânlar dolayısı ile seviyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentle ilgili herhangi bir problemin çözümü için aktif olarak rol alırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte her yeri biliyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentle ilgili haberleri mutlaka takip ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte yaşamaktan gurur duyuyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte yaşaması güzeldir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yaşadığım kentte nerede ne var kabaca aklımdadır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kent bana tanıdıklık/meçhul dost hissi veriyor.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin bir ferdi olarak kente sahip çıkılması gerektiğini düşünüyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin tarihini biliyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentli olmak bir ayrıcalıktır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bir kentte doğmasa bile yaşadığı kente bağlı olan herkes, oralıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin önemli mekânlarının çoğunu gördüm.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kendimi bu kentin parçası olarak görüyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kent dokusuna zarar verenleri hoş karşılayamıyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin geleceği için üzerime düşen bir şey varsa yaparım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte insanlar sevgi ve saygı içerisinde yaşar.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin eski bir fotoğrafını gördüğümde bile hemen tanıyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Uzakta olduğumda, bu kenti özleyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kent evim gibidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kente karşı kendimi sorumlu hissetmiyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte engellilerin kaliteli yaşaması için özen gösterilir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yaşadığım kentte meydana gelen değişiklikleri anında anlarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte ekonomik koşullar güzeldir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentten başka bir yerde yaşamak istemiyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentte doğmuş, yaşamış, simge olmuş kişileri öğrenmek hoşuma gider.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Kentte ortak kullanım alanlarına zarar verenleri uyarırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kent de bence diğer Anadolu kentleri gibidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte huzur vardır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Serbest zamanlarımda kentin farklı yerlerini öğrenmeye çalışırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Toplanmayan çöpler konusunda belediyeye haber veririm.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte belediye hizmetleri iyidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
İnsan yaşadığı kenti sevmese de sahip çıkmalıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentteki spor alanlarının nerede olduğunu bilmiyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Rahatlıkla başka bir kentte yaşayabilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bazen geçtiğim yolda yapılan bir binayı farketmem aylar sürer.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bir kentin önemli alanları, kültürü, kimliği korunuyorsa, ben de o kente sahip çıkarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin önemli alanları özenle korunmaktadır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin tek özelliği, sevdiğim değer verdiğim insanların burada olmasıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin simge alanları vardır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Buradan uzakta olduğumda sadece kendi evimi özlüyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentte bilmediğim birçok yer var.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yerel yönetimlerin korumadığı/hizmet sunmadığı bir kenti korumak istemiyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin belleği korunmaktadır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin bir üyesi olarak hissetmiyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentlilik bilincini geliştirmek için düzenlenen ücretsiz etkinliklere katılırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentte beraber yaşadığım insanları büyük ölçüde tanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin özel bir havası var.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Çocuklarımda da bu kentte yaşamasını isterim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin kendine özgü bir dokusu var.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Pis, bakımsız sokaklar gördüğümde ben de özensiz davranıyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin insanını nerede görsem tanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte aradığım her şeyi bulabiliyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte yaşlanabilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Toplanmamış çöpler, dolmuş taşmış çöp bidonları gördüğümde elimdeki çöpü daha rahat yere atarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kente ait her şeyi gözüm kapalı tanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Bu kentin her tarafı benim için duygusal açıdan etkileyicidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte iklim çok güzeldir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentimin sorunları benim sorunum gibidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin her mevsimini severim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kendimi bu kentte güvende hissediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentime faydam olacaksa zamanımı harcamaktan çekinmem.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte aradığım bir yeri asla bulamıyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kente ait hissetmemde yerel yönetimin başarısı etkili olmuştur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentte kendimi bir kentte yaşıyor gibi hissetmiyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentsel mekânların değerlendirilmesi için görüşüm olursa mutlaka gerekli yerlere iletirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentte boş boş dolaşmak, etrafı seyretmek hoşuma gider.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kent alışması zor bir kenttir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin hafıza mekânlarının (örneğin, nikah salonları, okullar vb. toplum kullandığı mekanlar) yok edilmesi, isimlerinin değiştirilmesi kente aidiyetimi azaltır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
İşim olmadıkça sokağa çıkmam.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentte ortak alanların nasıl etkin kullanılabileceği konusunda kafa yorarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kenti çocuklarıma bırakacağım miras gibi görüyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin en güzel sokağını bilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bu kentin mazesini öğrendikçe korumak istiyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kentin her parçasını kendi evim gibi görüyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Sizce Denizli kentinin sembolü ne olmalıdır?.....

Denizli'ye bir dostunuz gelse onu nereye götürürsünüz?.....

Denizli' de hangi mahallede oturuyorsunuz?.....

Denizli dendiğinde ilk aklınıza gelen şeyler nelerdir? Lütfen sıralayınız.	

Denizlili olduğunu bildiğiniz beş tanınmış kişi yazabilir misiniz?	

EK- 3 Mülakat Soruları**MÜLAKAT SORULARI****I. Grup - Demografik Özellikler**

Doğum yeri:

Meslek:

Denizli’de İkamet Süresi:

Denizli’de İkamet Yeri:

II. Grup - Aidiyet, Algı, Farkındalık, Sorumluluk

1. *Kenti* nasıl tanımlarsınız? Sizce *kent* hangi özelliklere sahip olmalıdır?
2. *Kentliyi* nasıl tanımlarsınız? Sizce *kentli* hangi özelliklere sahip olmalıdır?
3. Denizli’yi *kent* olarak tanımlayabilir misiniz?
 - Neden tanımlayamazsınız?
4. Kendinizi Denizli’de *kentte yaşıyor gibi* hissediyor musunuz?
 - Neden hissetmiyorsunuz?
5. Denizli’yi nasıl tanımlarsınız? Denizli denince ilk aklınıza gelen şey nedir?
6. Denizli’yi, kenti hiç tanımayan birine anlatsanız, hangi özelliklerini anlatırsınız?
7. Kendinizi *kentli* olarak görüyor musunuz? Neden?
 - Neden görmüyorsunuz?
8. Denizli’yi seviyor musunuz? Neden?
 - Neden sevmiyorsunuz?
9. Denizli’de boş vaktinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?
10. Kendinizi Denizli’ye ait hissediyor musunuz? Neden?
 - Neden hissetmiyorsunuz?
11. Kendinizi *Denizlili* olarak görüyor musunuz? Neden?
 - Neden görmüyorsunuz?
12. Sizce *Denizlili* olmak ayırt edici bir özellik midir? Neden?
 - Neden değildir?

13. Denizli’de kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
14. Sizce Denizli’deki kent problemleri nelerdir?
15. Kent problemlerinin çözümü için neler yapıyorsunuz?
16. Sizce yerel yönetimlerin sundukları hizmetler yeterli midir?
-Neden değildir?
17. Geçmişten günümüze Denizli’yi düşündüğünüzde, kenti ve kente bağlılığınızı nasıl değerlendirirsiniz?
18. Denizli değil de başka bir kentte yaşıyor olsaydınız nerede yaşamak isterdiniz?

EK- 4 Alan Araştırmasından Görüntüler

Fotoğraf.1. Karşıyaka Mahallesi (Özge Ünver Dirlik Arşivi)

Fotoğraf.2. Saraylar Mahallesi (Özge Ünver Dirlik Arşivi)

Fotoğraf. 3. Saraylar Mahallesi (Özge Ünver Dirlik Arşivi)

Fotoğraf. 4. 15 Mayıs Mahallesi (Özge Ünver Dirlik Arşivi)

Fotoğraf 5. Kaleiçi (Özge Ünver Dirlik Arşivi)

Fotoğraf. 6. Kınıklı Mahallesi Yürüyüş Yolu (Özge Ünver Dirlik Arşivi)

Fotoğraf: 7. Lise Caddesi (Özge Ünver Dirlik Arşivi)

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Özge Ünver Dirlik
 Doğum Yeri : SAMSUN
 Doğum Tarihi : 02.09.1978
 E-posta : onunver@pau.edu.tr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Samsun 19 Mayıs Lisesi, 1996
 Lisans : Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, 2000.

Yüksek Lisans : Yeditepe Üniversitesi, MBA, 2002.

Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Kamu Yönetimi ve Kent Çalışmaları Anabilim Dalı, 2016.

İŞ DENEYİMİ : 19 Mayıs Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi (2003-2005).

Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi (2006-).

ARAŞTIRMA ALANLARI: Kentlilik Bilinci, Kent Kültürü, Kent Analizi, Çevre Sorunları ve Politikaları

YAYINLAR : Ünver Dirlik, Ö. , Torlak S. E. , *Denizli'de Ekonomik Yapı ve Kültür İlişkisi*, İksad Yayınevi, 2020. ISBN: 978-625-7897-72-3

Ünver Dirlik, Ö. , “Kentlilik Bilinci”, *Farklı Boyutlarıyla Kent ve Kentleşme*, Ed., Emrah Akyüz. Çanakkale Paradigma Akademi Yayınları, 2021. ISBN: 978-625-7686-41-9.